ZBORNIK RADOVA

Sa 14. međunarodne naučno-stručne konferencije

„NARKO KRIMINALITET - PREVENCIJA I REPRESIJA“

Višegrad, april 2023. godine

“Narko kriminalitet - prevencija i represija”

ISSN 2831-0144 (Print) ISBN 978-99976-914-7-7
UDK: 343 p.p.1-288

Izdavači:
Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu
Kraljice Natalije 45, 11000 Beograd, Republika Srbija
/www.sukp.org.rs, sukp@sezampro.rs
Istraživački centar Banja Luka
Aleja Svetog Save 7A, 78000 Banja Luka, Republika Srpska – BiH
www.thinktankbl.org, istrazivackicentarbl@gmail.com

Za izdavače:
akademik prof. dr Stanko Bejatović, predsjednik
doc. dr. Gojko Pavlović, direktor

Glavni i odgovorni urednik:
akademik prof. dr Miodrag N. Simović

Urednici:
akademik prof. dr Stanko Bejatović
prof. dr Dragana Čvorović

Recenzenti:
akademik prof. dr Stanko Bejatović
akademik prof. dr Miodrag N. Simović
prof. dr Ljubinko Mitrović
prof. dr Veljko Turanjanin
prof. dr Marina M. Simović
doc. dr Milimir Govedarica
doc. dr Nikolina Grbić Pavlović

Tehničko uređenje:
prof. dr Veljko Turanjanin i Sretko Bojić

Štampa:
Markos Studio & Design, Banja Luka

Za štampariju
Igor Jakovljević

Tiraž:
200 primjeraka

Zbornik u punom tekstu dostupan na: www.sukp.org.rs

Naučni odbor:

prof. dr Borislav Petrović, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu
prof. dr Drago Radulović, Pravni fakultet Univerziteta u Podgorici
prof. dr Dragan Jovašević, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
prof. dr Igor Vuletić, Pravni fakultet Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku
prof. dr Vid Jakulin, Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani
prof. dr Vladimir M. Simović, Tužilaštvo BiH
prof. dr Elena Tilovska - Kechedji, Pravni fakultet Univerziteta „St. Kliment Ohridski“ Bitola
akademik prof. dr Igor Leonidovič Trunov, Moskovski državni univerzitet kulture i umjetnosti (MGUKI)
prof. dr Laura Stanila, Pravni fakultet Univerziteta u Temišvaru
prof. dr Elek Balázc, predsjednik Krivičnog vijeća Regionalnog suda u Debrecenu i vanredni profesor Univerziteta u Debrecenu (HUN)

Organizacioni odbor:

akademik prof. dr Stanko Bejatović
akademik prof. dr Miodrag N. Simović
prof. dr Ljubinko Mitrović
prof. dr Veljko Turanjanin
doc. dr Milimir Govedarica

Sadržaj:

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

OPOJNE DROGE U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRPSKE 7
prof. dr Ljubinko Mitrović, doc. dr Nikolina Grbić-Pavlović, Sonja Tomašević
NARCOTIC DRUGS IN CRIMINAL LEGISLATION REPUBLIC OF SRPSKA 26

KRIVIČNOPRAVNA (MATERIJALNA I PROCESNA) REAKCIJA NA ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA U REPUBLICI SRPSKOJ 27
prof. dr Mladenka Govedarica, doc. dr Igor Petković
CRIMINAL (MATERIAL AND PROCEDURE) REACTION ON DRUG ABUSE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA 38

POJAM I KARAKTERISTIKE OBJEKTA KRIVIČNIH DELA ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA 39
prof. dr Dragan Jovašević
TERM AND CHARACTERISTICS OF THE OBJECT FOR CRIMINAL OFFENSES OF DRUG ABUSE 53

NEOVLAŠĆENO DRŽANJE OPOJNIH DROGA: ODGOVORNOST I KAŽNJIVOST U SAVREMENOM KAZNENOM PRAVU 54
prof. dr Marina M. Simović
UNAUTHORIZED POSSESSION OF NARCOTIC DRUGS: RESPONSIBILITY AND PUNISHMENT IN CONTEMPORARY CRIMINAL LAW 71

USKLAĐENOST KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI SA MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA 72
prof. dr Mile Šikman
HARMONISATION OF CRIMINAL OFFENSES OF HUMAN TRAFFICKING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH INTERNATIONAL DOCUMENTS 95

VREDNOVANJE ULOGE OŠTEĆENOG PRI ODMJERAVANJU KAZNE 96
prof. dr Darko Radulović
ASSESSMENT OF THE AGGRIEVED PARTY'S ROLE WHEN DECIDING ON A SENTENCE 108

K R I V I Č N O P R O C E S N O P R A V O

KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO I PREVENCIJA I REPRESIJA NARKOKRIMINALITETA (NORMA I PRAKSA REPUBLIKE SRBIJE 109
akademik prof. dr Stanko Bejatović
CRIMINAL LAW LEGISLATION AND PREVENTION AND REPRESION OF THE NARDOCRIMES (NORMA AND PRACTICE IN SERBIA) 132

KRIVIČNOPRAVNI I KRIMINALISTIČKI ASPEKTI SUZBIJANJA NARKO-KRIMINALITETA 133
prof. dr Milan Škulić
CRIMINAL LAW AND CRIMINALISTICS ASPECTS OF COMBATING DRUG-CRIMINALITY 174

OTKRIVANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DJELA IZ OBLASTI ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA I PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE 175
akademik prof. dr Miodrag N. Simović, prof. dr Vladimir M. Simović
DISCOVERING AND PROVING OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF DRUG ABUSE AND THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA 213

PRIMENA NAČELA OPORTUNITETA KRIVIČNOG GONJENJA ZA KRIVIČNA DELA U VEZI SA ZLOUPOTREBOM OPOJNIH DROGA 214
doc. dr Ivana Miljuš
APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF OPPORTUNITY OF CRIMINAL PROSECUTIONFOR CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DRUG ABUSE 241

OSTALE KRIVIČNOPRAVNE NAUKE

DETEKCIJA I ZAPLJENA DRONOVA KOJI SE KORISTE ZA ILEGALNE AKTIVNOSTI 243
prof. dr Adnan Duraković, akademik prof. dr Miodrag Simović
DETECTION AND SEIZURE OF DRONES USED FOR ILLEGAL ACTIVITIES 256

NARKOKRIMINALITET U SVIJETU KROZ PRIZMU PENITENSIJARNOG SISTEMA ...258
prof. dr Nebojša Macanović, prof. dr. sc. Gordan Radić, doc. dr. sc. Marsela Bošnjić
NARCOCRIMINALITY IN THE WORLD THROUGH THE PRISM OF THE PENITENTIARY SYSTEM 272

PREKRŠAJNOPRAVNA REAKCIJA NA NARKOMANIJU U REPUBLICI SRPSKOJ – PREKRŠAJ KONZUMIRANJE OPOJNE DROGE IZ ZAKONA O JAVNOM REDU I MIRU 273
dr Mladen Jeličić
MISDEMEANOR LAW REACTION TO DRUG ADDICTION IN THE REPUBLIC OF SRPSKA - MISDEMEANOR CONSUMING NARCOTIC DRUGS FROM THE LAW ON PUBLIC ORDER AND PEACE 286

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423007M UDK 613.83:351.761(497.6 RS)

OPOJNE DROGE U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRPSKE

prof. dr Ljubinko Mitrović

redovni profesor na Fakultetu pravnih nauka, Panevropski univerzitet APEIRON u Banjoj Luci, ljubinko58@gmail.com

doc. dr Nikolina Grbić-Pavlović

inspektor za specijalističku obuku, docent, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, nikolinagrbic@blic.net

Sonja Tomašević

viši stručni saradnik, diplomirani pravnik, Ombudsman za djecu Republike Srpske, sonja-mitrovic@hotmail.com

***Apstrakt**: Zloupotreba opojnih droga i drugih psihoaktivnih supstanci prirodnog ilisintetičkog porijekla predstavlja staru, dugo vremena poznatu, negativnu, socijalnopatološku pojavu kojom se ne ugrožava isključivo zdravlje i život ljudi, već se ugrožavaju i porodica, zatim uža i šira društvena zajednica, te svakako bezbjednost cijele jedne države. Zloupotrebaopojnih droga, kao i niz nedozvoljenih aktivnosti pojedinaca i grupa u vezi i povodom raspolaganja opojnim drogama, predviđeni su kao različiti oblici i vidovi krivičnih djela i prekršaja u savremenom krivičnom, odnosno prekršajnom zakonodavstvu.*

Sva nacionalna kaznena zakonodavstva na bazi međunarodnopravnih akata univerzalnog i regionalnog karaktera predviđaju jedno ili više krivičnih djela, odnosno prekršaja i sisteme krivičnih i prekršajnih sankcija za njihove učinioce.

Problem narkomanije, odnosno problem zloupotrebe opojnih droga definisan kao ogroman problem savremenog društva nije zaobišao ni Republiku Srpsku, odnosno Bosnu i Hercegovinu. Shodno tome, kaznenopravni sistem Republike Srpske sadrži nekoliko odredbi kojima se propisuje odgovornost (krivična ili prekršajna) i kažnjavanje za nedozvoljene radnje i djelatnosti pojedinaca i grupa u vezi i povodom opojnih droga i psihoaktivnih supstanci. U ovom radu, upravo se razmatraju pozitivna kaznenopravna rješenja zloupotrebe opojnih droga u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske.

***Ključne riječi:** o pojne droge, zloupotreba, krivično djelo, prekršaj, zakoni, odgovornost, sankcije.*

1. UMJESTO UVODA

Opojnim drogama smatraju se supstance prirodnog ili sintetičkog porijekla, uključivši psihotropne supstance uvrštene u listu opojnih droga i psihotropnih supstanci[1]. S druge strane, opojna droga[2] jeste medicinski lijek ili opasna supstanca sa adiktivnim i psihotropnim svojstvima, ili supstanca koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu, ako podliježe nadzoru po međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina potvrdila, ili supstanca koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta[3]. Radi se o onim supstancama čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu izazvati oštećenja zdravlja ljudi ili na drugi način ugroziti ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu. Supstanca koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge jeste svaka prirodna ili sintetička supstanca koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge (kao prekursori ili druge hemikalije), uvrštena u listu tih supstanci[4].

Zloupotreba opojnih droga nedvosmisleno je jedan od najsloženijih problema savremene politike suzbijanja kažnjivih ponašanja (tzv. kriminalne politike) i krivičnog prava današnjice u svijetu i kodnas. Ovakav zaključak proizlazi ne samo iz ukupnog broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za neki odoblika ovoga krivičnog djela, odnosno prekršaja na višegodišnjem nivou, već još više iz razumno pretpostavljene tzv. "tamne brojke" kriminaliteta direktno ili indirektno (krivična djela protivimovine, krivična djela nasilja, maloljetnička krivična djela itd.) povezanim sa zloupotrebom opojnih droga[5].

Zloupotreba opojnih droga predstavlja tešku socijalnopatološku i kriminološku pojavu kao i veliko društveno zlo kojim se u značajnoj mjeri ugrožava bezbjednost, i to ne samo bezbjednost u međunarodnim razmjerama, već i bezbjednost jednog društva u cjelini, kao i bezbjednost svakog lica,

---

1 Član 3 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.

2 Opojne droge i psihoaktivne supstance različito se nazivaju u zavisnosti od govornog područja. Tako postoje sljedeći nazivi: *addicting drugs* (engleski), *stupéfiants* (francuski), *narkotičeskie sredstva* (ruski), *rauschgift* (njemački) i sl. U srpskom jeziku koriste se izrazi droga, psihoaktivna supstanca, psihodelična supstanca, opojno sredstvo itd.

3 Član 2 tačka 35 Krivičnog zakona Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, br. 36/2003; 21/2004 – ispr.; 69/2004; 18/2005; 42/2010; 42/2011; 59/2014; 76/2014; 46/2016 i 75/2017; član 1 tačka 33 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003; 32/2003 - ispr.; 37/2003; 54/2004; 61/2004; 30/2005; 53/2006; 55/2006; 8/2010; 47/2014; 22/2015; 40/2015; 35/2018 i 46/2021.

4 Mitrović, Lj. 2008. Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, *Defendologija*, Teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja, broj 21-22, Banja Luka, str. 43-52.

5 Grupa autora, 2010. *Zlouporaba opojnih droga*, studije i analize, 1998-2007; Državni zavod za statistiku, Zagreb, str. 17.

odnosno pojedinca, pripadnika tog društva[6]. U svakom slučaju, to je negativna društvena pojava koja se epidemijski, gotovo nezaustavljivo širi od kraja prošlog i prvih decenija dvadeset prvog vijeka prodirući u sve pore jednog društva uopšte. Opojne droge u svakom slučaju, napadaju pojedinca, njegovofizičko i psihičko zdravlje, njegovu porodicu, užu i širu okolinu, pa i cijelu društvenu zajednicu[7].

Zbog toga su zloupotreba opojnih droga i različite protivpravne, društveno opasne i nedozvoljene aktivnosti pojedinaca i kriminalnih grupa vezane za nedozvoljenu proizvodnju, preradu i stavljanje u promet opojnih droga (odnosno trgovina i drugi vidovi činjenja opojnih droga dostupnim širokom krugu potencijalnih uživalaca, odnosno konzumenata) našle svoje mjesto u sistemu krivičnopravne zaštite pojedinaca i društva u cjelini[8]. No, budući da se radi o pojavi koja ugrožava osnove postojanja i daljeg razvoja cijele društvene zajednice, to je ovom problemu posebnu pažnju posvetila i šira međunarodna zajednica[9].

U tom smislu su u okviru i pod okriljem Ujedinjenih nacija[10] donesene tri konvencije obavezujuće snage za države potpisnice koje su utvrdile sistem pravila ponašanja za pojedine države i fizička i pravna lica na njihovim teritorijama u vezi sa proizvodnjom, preradom i prometom opojnih droga i psihoaktivnih supstanci, ali su istovremeno utvrdile i sistem odgovornosti i kažnjivosti za kršenje ovih pravila ponašanja[11]. Dakle, shodno navedenom, od posebnog su značaja sljedeći međunarodnopravni akti, i to:

1) Jedinstvena konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine (donesena 20. marta 1961. godine u Njujorku)[12],
2) Konvencija o psihotropnim supstancama iz 1971. godine[13]i

---

6 Jovašević, D. 1985. *Narkomanija kao socijalno patološka pojava i njen kriminogeni značaj*, Beograd, str. 37. i dalje.

7 Bisio, B. 1980. *Psiha i droga*, Beograd, str. 34-39.

8 Mitrović, Lj. & Jovašević, D. 2012. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Zbornik radova sa VI Naučnog skupa pod nazivom: *Društvena reakcija na savremene oblike ugrožavanja bezbjednosti*, Dani bezbjednosti, FBZ Banja Luka; str. 281-291.

9 O istorijskom razvoju međunarodnopravnog regulisanja zloupotrebe opojnih droga i njihove nedozvoljene proizvodnje i trgovine vidi više: Radulović, D. 1999. *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica; Stojanović, Z. 2002. *Međunarodno krivično pravo,* Beograd; Đurđić, V. &Jovašević, D. 2003. *Međunarodno krivično pravo*, Beograd.

10 Grupa autora SSUP, 1981. *Borba protiv nosilaca ilegalne trgovine opojnim drogama na unutrašnjem i međunarodnom planu*, Beograd, str. 352 i dalje.

11 Mitrović, Lj. & Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, *Zbornik radova sa Međunarodne naučno-stručne konferencije*, Istočno Sarajevo.

12 Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 2/1964.

13 Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 40/1973.

3) Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci od 19. decembra 1988. godine[14].

Sve tri pobrojane konvencije koje, usput rečeno sadrže i listu zabranjenih opojnih droga i psihoaktivnih supstanci i njihovih preparata, potpisala je i ratifikovala bivša SFR Jugoslavija, te su ove konvencijesamim timpostale sastavnim dijelom unutrašnjeg pravnog sistema SFR Jugoslavije. Nadalje, na osnovu izričite odredbe iz Aneksa 2 Ustava Bosne i Hercegovine i odredbe člana 12 Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske, navedene konvencije predstavljajui integralni dio pravnog sistema Republike Srpske i Bosne i Hercegovine (stupanjem na snagu Uredbe sa zakonskom snagom - Službeni list Republike BiH, broj 2/92, Bosna i Hercegovina je preuzela pravne norme bivše SFR Jugoslavije, te tako postala potpisnica sve tri konvencije po osnovu sukcesije)[15].

Na temelju obaveza koje su preuzete ratifikacijom navedenih međunarodnopravnih konvencija,u bivšoj zajedničkoj državi donesen je i poseban Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga[16] koji je, između ostalogodredio organizacije i lica koja su na osnovu odgovarajućih odobrenja nadležnih državnih organa bila obavezna da po određenom postupku i na način određen zakonom obavljaju pravno dozvoljenu proizvodnju, preradu i stavljanje u promet opojnih droga[17]. Navedeni zakon je utvrdio i sistem prekršaja (kao posebne vrste kažnjivih javnopravnih delikata za kršenje zakonskih obaveza).

2. OPOJNE DROGE U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU U BIH

U Bosni i Hercegovini, sistem krivičnih djela iz oblasti nedozvoljene proizvodnje, prerade i prometa opojnih droga i psihoaktivnih supstanci definisan je krivičnim zakonodavstvom Bosne i Hercegovine[18]. Tako, Krivični

[14] Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, broj 14/1990.

[15] Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, *Zbornik radova sa Međunarodne naučno-stručne konferencije*, Istočno Sarajevo.

[16] Službeni list SFRJ, broj 13/1991.

[17] Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga...

[18] Krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine danas, shodno njenoj ustavnoj strukturi i raspodjeli nadležnosti čine četiri zasebna krivično-pravna sistema, i to: Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Ovo svakako podrazumijeva i nesmetanu egzistenciju četiri krivična zakona (slično ovom, imamo i četiri zakona o krivičnom postupku ili četiri prekršajna zakona), i to: Krivičnog zakonika Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br.64/2017; 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021 koji je stupio na snagu jula 2017. godine; Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 36/2003; 21/2004; 69/2004; 18/2005; 42/2010; 42/2011; 59/2014; 76/2014; 46/2016 i 75/2017 koji je stupio na snagu 1. avgusta 2003. godine; Krivičnog zakona Brčko distrikta

zakon Bosne i Hercegovineu glavi sedamnaestoj koja nosi naslov: Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, u odredbi člana 195 predviđakrivično djelo pod nazivom "Neovlašteni promet opojnim drogama". Nadalje, u ostalim krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini (glava dvadeset prva u Krivičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, glava dvadeset prva Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i glava sedamnaesta Krivičnog zakonika Republike Srpske) su, u skladu sa obavezama koje su preuzete potpisivanjem navedenih međunarodnopravnih akata, predviđena dva krivična djela u vezi sa inkriminacijom različitih nedozvoljenih, protivpravnih i društveno opasnih djelatnosti u vezi sa opojnim drogama i psihoaktivnim supstancama, odnosno sa ilegalnom proizvodnjom, preradom (fabrikacijom) i trgovinom opojnim drogama, i to:

1) neovlaštena proizvodnja i (stavljanje u) promet opojnih droga - radi se o krivičnom djelu predviđenom u odredbama člana 238 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, člana 232 Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i člana 207 Krivičnog zakona Republike Srpske i

2) posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga - navedenokrivično djelo predviđeno je u odredbama člana 239 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, člana 233 Krivičnog zakona Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i člana 208 Krivičnog zakona Republike Srpske[19].

Kao posebno značajan pravni propis u ovoj oblasti, u Republici Srpskoj treba istaći i Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga[20] koji je donesen decembra 2003. godine. Interesantno, ovaj zakonski tekst, od svog donošenja, odnosno skoro dvadeset godina nije niti jednom mijenjan, što može da govori i o njegovom kvalitetu, ali svakako i o njegovoj usklađenosti sa međunarodnim standardima.

Ovim zakonom određeno je koje se supstance ili preparati smatraju opojnim drogama,a samim tim i koje sve supstance ili preparati mogu biti predmetom krivičnog djela, odnosno prekršaja koji se odnose na zloupotrebu opojnih droga[21]. Isto tako, donošenjem ovog zakona Republika Srpska je izvršila dio obaveza preuzetih ratifikovanjem međunarodnih konvencija i drugih međunarodnih akata iz oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga. S druge strane, ovim zakonom je oblast proizvodnje i prometa opojnih droga u legalne, odnosno dozvoljene svrhe potpuno uređena tako što su njime uređena pitanja

Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, broj 19/2020 – Prečišćeni tekst koji je stupio na snagu 1. jula 2003. godine i Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003; 32/2003 - ispr.; 37/2003; 54/2004; 61/2004; 30/2005; 53/2006; 55/2006; 8/2010; 47/2014; 22/2015; 40/2015; 35/2018 i 46/2021 koji je stupio na snagu 1. marta 2003. godine.

19 Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga...

20 Službeni glasnik Republike Srpske, br.110/2003 i 29/2004 – ispr..

21 Ibidem.

uslova za proizvodnju opojnih droga, posjedovanje i promet opojnih droga, proizvodnju, posjedovanje i promet supstanci koje se mogu upotrijebiti za izradu opojne droge, kao i evidencije iz oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga[22].

I na kraju, ovim zakonom propisane su i različite mjere za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga, zatim postupak sa oduzetim opojnim drogama, ali i kaznene odredbe za nepoštovanje zakonskih obaveza.

3. OPOJNE DROGE U AKTUELNOM KRIVIČNOM ZAKONIKU REPUBLIKE SRPSKE

U Krivičnom zakoniku Republike Srpske[23] u glavi sedamnaestoj posebno su propisana dva[24], veoma značajna krivična djela iz ove oblasti, i to:

---

[22] Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga...

[23] Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017; 104/2018 - odluka US; 15/2021 i 89/2021.

[24] I u Krivičnom zakonu Federacije BiH, u glavi dvadeset prvoj u grupi krivičnih djela protiv zdravlja ljudi predviđena su dva krivična djela vezana za zloupotrebu droga. Tako je u odredbi člana 238 Krivičnog zakona predviđeno krivično djelo pod nazivom: "Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga", a u odredbi člana 239 istog Zakona krivično djelo: "Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga". 1) Krivično djelo *"Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga"* ima više oblika ispoljavanja. Osnovno djelo za koje je propisana kazna zatvora od jedne do deset godina čini lice koje neovlašteno (odnosno suprotno postojećim propisima iz ove oblasti) proizvodi, prerađuje, prodaje ili nudi na prodaju ili radi prodaje kupuje, drži ili prenosi ili posreduje u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašteno stavlja u promet materije ili preparate koji su proglašeni za opojne droge.Teži oblik ovog krivičnog djela čini onaj ko organizuje grupu ljudi s ciljem učinjenja krivičnog djela neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga ili ko postane članom takve organizovane grupe ljudi. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora u trajanju od najmanje tri godine.Poseban oblik ovog krivičnog djela čini onaj ko neovlašteno izrađuje, nabavlja, posreduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstancu za koje zna da su namijenjene proizvodnji opojnih droga, a on će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. 2) Drugo krivično djelo predviđeno u odredbi člana 239 Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine nosi naziv: *"Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga"*.Ovo krivično djelo čini lice koje preduzima neku od sljedećih djelatnosti, i to: a) navodi drugog na uživanje opojne droge, b) daje drugom opojnu drogu da je on ili neko treće lice uživa, c) stavlja na raspolaganje prostorije radi uživanja opojnih droga i d) na drugi način drugom omogućava da uživa opojne droge. Za osnovni oblik ovog krivičnog djela propisana je kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca do pet godina.Teži oblik (kvalifikovani oblik) ovog krivičnog djela za koji je predviđena kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina postoji u sljedećim slučajevima, i to: a) ako je krivično djelo učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, b) ako je djelo učinjeno prema više lica i c) ako su učinjenjem djela prouzrokovane naročito teške posljedice.

1) neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga u odredbi člana 207 Krivičnog zakonika i

2) omogućavanje uživanja opojnih droga u odredbi člana 208 Krivičnog zakonika.

1) Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga kao krivično djelo iz člana 207 Krivičnog zakonika Republike Srpske obuhvata neovlaštenu proizvodnju, preradu, prodaju ili nuđenje na prodaju ili kupovinu, držanje ili prenošenje radi prodaje, posredovanje u prodaji ili kupovini i svaki drugi način kojim se neovlašteno stavljaju u promet supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge[25]. Za ovo krivično djelo, odnosno osnovni oblik ovog djela propisana je kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina.

Objekt zaštite jeste zdravlje ljudi, a objekt napada jesu prirodne ili sintetičke supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge, a koji djeluju na centralni nervni sistem čovjeka, a poslije kraće ili duže upotrebe izazivaju stanje fizičke ili psihičke zavisnosti (adikcije) tako da usljed naglog prestanka sa unošenjem droge u organizam nastupa apstinencijalna kriza[26].

Izvršilac ovog krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svijest o neovlaštenosti postupanja[27].

Radnja izvršenja je određena alternativno i obuhvata različite djelatnosti vezane za neovlaštenu proizvodnju (pojam "neovlašteno" znači da proizvodnja opojnih droga ne mora biti i nije uvijek zabranjena, odnosno sama proizvodnja opojnih droga da bi bila legalna, mora biti dozvoljena jer za ovu djelatnost subjekt proizvodnje mora dobiti odgovarajuće dozvole, saglasnosti i ispunjavati određene uslove; pod pojmom proizvodnje kao privredne grane podrazumijeva se "vječiti proces prisvajanja, prerade i oblikovanja predmeta prirode, koje vrši čovjek, da bi obezbijedio materijalne uslove života, i na taj način zadovoljio potrebe pojedinca, društvenih grupa i širih zajednica"[28]) i promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Iz toga proizilazi da preduzimanje bilo koje od zakonom određenih djelatnosti predstavlja svršeno krivično djelo.

U prvu grupu radnji ili djelatnosti koje su obuhvaćene radnjom izvršenja ubrajamo one koje se tiču proizvodnje opojnih droga (pod proizvodnjom opojnih droga smatra se stvaranje opojnih droga, odnosno to je svaka aktivnost

Neovlašteno posjedovanje opojne druge takođe je kažnjivo. Naime, onaj ko neovlašteno posjeduje opojnu drogu, kazniće se kaznom zatvora do jedne godine. I na kraju, opojne droge koje su predmetom oba ova krivična djela oduzeće se.

25 Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017; 104/2018 - odluka US; 15/2021 i 89/2021.

26 Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

27 Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

28 *Ekonomska enciklopedija, I deo*, Savremena administracija, Beograd, 1984.

izvršioca krivičnog djela neovlaštene proizvodnje opojnih droga kojom se iz određenog materijala može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge[29]; radi se o djelatnosti kojom se ostvaruje sađenje, gajenje i ubiranje biljaka ili uzimanje ekstrakta, supstanci iz njih, odnosno aktivnosti kojom se iz određene materije može dobiti supstanca koja ima svojstvo opojne droge). U čemu se ta aktivnost sastoji zavisi od prirode materije koja se prerađuje i iz koje se dobija supstanca. Kao proizvodnja opojnih droga smatra se i neovlašteni uzgoj maka ili psihoaktivne konoplje ili drugih biljaka iz kojih se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu[30]), ali i prerade opojnih droga (preradom se označava svaka djelatnost kojom se ostvaruje čišćenje, mljevenje ili ukrštanje biljke droge, odnosno vađenje njenih sastojaka hemijskim ili fizičkim putem i pravljenje proizvoda (prah, tečnost) za upotrebu). Drugu grupu radnji predstavljaju one djelatnosti kojima se vrši stavljanje opojne droge u promet, a to su prije svega prodaja, nuđenje na prodaju, kao i svaki drugi oblik neovlaštenog stavljanja opojne droge u promet[31]. Treću grupu djelatnosti predstavljaju one djelatnosti kojima se neovlašteno omogućava stavljanje opojnih droga u promet i tu ubrajamo prodaju, nuđenje na prodaju, kupovinu, držanje, prenošenje radi prodaje, posredovanje u prodaji ili kupovini opojnih droga ili na drugi način. Prodaja opojnih droga jeste zamjena opojnih droga za novac (domaći ili strani), a nuđenje na prodaju opojnih droga jeste pokušaj prodaje u vidu izlaganja I pokazivanja robe i traženja za nju određene cijene. Stavljanje u promet opojnih droga na drugi način podrazumijeva poklanjanje, davanje na probu, razmjenu, itd. Omogućavanje (radnja pomaganja koja je dobila karakter samostalne radnje izvršenja) stavljanja u promet opojnih droga čini se prenošenjem ili posredovanjem u kupovini ili prodaji opojnih droga. Posredovanje u prodaji opojnih droga odnosi se na traženje kupca za robu ili robe za kupca[32].

Za postojanje ovog krivičnog djela bitno je da se radnja izvršenja preduzima neovlašteno, odnosno suprotno propisima o proizvodnji I prometu opojnih droga. Posljedica ovog djela je apstraktna opasnost po zdravlje ljudi. Djelo je svršeno preduzimanjem bilo koje zakonom određene djelatnosti.

Djelo ima dva teža oblika ispoljavanja. Prvi teži oblik djela za koji je propisana kazna zatvora od pet do petnaest godina postoji u sljedećim slučajevima, i to: 1) ako se radnja izvršenja sastoji u nuđenju, prodaji ili posredovanju u prodaji supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge, i to: a) određenim licima, odnosno licima sa posebnim svojstvom, što svakako mora biti poznato učiniocu djela kao što su dijete ili duševno

[29] StavVrhovnog suda Srbije – Kž. 965/99 od 16.09.1999. godine.

[30] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

[31] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

[32] Ibidem.

poremećeno lice, b) na određenom mjestu: u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim ili kulturnim ustanovama, kao i mjestu koje služi za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili drugu društvenu aktivnost djece ili mjestu koje se nalazi u njihovoj neposrednoj blizini, javnom lokalu ili na javnoj priredbi i c) koja se preduzima na određeni način – iskorištavanjem djeteta (odnosno lica uzrasta do osamnaest godina), 2) ako radnju izvršenja osnovnog djela preduzme: a) lice sa određenim svojstvom: službeno lice, nastavnik, vaspitač, socijalni ili zdravstveni radnik ili sveštenik i b) na određeni način – korištenjem svog položaja i 3) ako se radnja izvršenja: a) sastoji u organizovanju mreže preprodavaca ili posrednika[33]. Radnja izvršenja jeste djelatnost pronalaženja, animiranja, pridobijanja, angažovanja i povezivanja više lica za prodaju opojnih droga koja se šalju na razna mjesta ili punktove. Ta lica se mogu, ali i ne moraju međusobno poznavati. Posrednici su lica koja održavaju vezu između preprodavaca i prodavaca, odnosno organizatora mreže i b) preduzima od strane dva ili više lica. Djelo čini više (najmanje dva) lica koja su se prethodno dogovorila da udruženo pristupe jednoj ili više, istih ili različitih, djelatnosti upravljenih na proizvodnju, preradu ili stavljanje u promet opojnih droga. Dogovorom se može posao i podijeliti, tako da neka lica proizvode, druga prenose, treća prerađuju i prodaju ili samo prodaju opojnu drogu[34].

Drugi teži oblik ovog djela za koji je propisana kazna zatvora najmanje osam godina (a najviše trideset godina) postoji u onim slučajevima kada je preduzetom radnjom izvršenja bilo kog oblika djela prouzrokovana teža posljedica iz nehata u obliku: a) znatnog oštećenja zdravlja većeg broja ljudi i b) smrti lica kome je prodata opojna droga ili koje je posredovalo u prodaji supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge[35].

Poseban oblik djela se sastoji u neovlaštenom pravljenju, nabavljanju, posjedovanju ili davanju na upotrebu opreme, materijala ili supstanci za koje se zna da su namijenjene za proizvodnju opojnih droga. Ovdje se kao objekt radnje javljaju: oprema, materijal ili supstance koje su neophodne, odnosno namijenjene za proizvodnju opojnih droga. Radi se o različitim sredstvima koja se mogu upotrijebiti za pripremu, proizvodnju, korištenje ili neposredno unošenje opojne droge u organizam[36]. Ovaj oblik djela postoji kada učinilac: a) pravi, proizvodi, sklapa, montira ili prepravlja predmete izvršenja ovog djela, b)

---

[33] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

[34] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

[35] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

[36] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

nabavlja predmete u smislu dolaženja u posjed na bilo koji način, c) posjeduje predmete u smislu neposredne ili posredne državine, faktičke vlasti, i d) daje predmete na upotrebu drugom licu, odnosno omogućava drugom licu da dođe u dodir, odnosno u državinu ovih predmeta radi upotrebe[37]. Koji su to predmeti, oprema, materijal ili supstance koji su namijenjeni za proizvodnju opojnih droga, stvar je ocjene suda u konkretnom slučaju. To može biti: oprema (aparati i laboratorijski pribor), materijal (špric, igle, lule, lampe) ili supstance (razne hemikalije) koje su inače namijenjene za proizvodnju opojnih droga, ali to ne mora biti slučaj. To mogu biti i svakodnevni predmeti koji se koriste u domaćinstvu ili industriji (hemijskoj ili farmaceutskoj) ili u školskim ili fabričkim laboratorijama za druge namjene, ali koji se mogu upotrijebiti i za ovu svrhu. Dovoljno je da je učinilac djela svjestan namjene ovih predmeta, bez obzira da li kod njega postoji i namjera upravljena na upotrebu ovih predmeta u cilju izvršenja ovog krivičnog djela[38]. Za ovo je djelo propisana kazna zatvora od tri do pet godina.

Lakši oblik ovog krivičnog djela za koji se učinilac može u potpunosti osloboditi od kazne postoji kada učinilac bilo kog oblika djela: a) prijavi nadležnim organima od koga nabavlja opojnu drogu i b) bitno doprinese otkrivanju učinjenog krivičnog djela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga[39].

Pored kazne zatvora, zakonik je za ovo krivično djelo u bilo kom obliku propisao i mjeru bezbjednosti oduzimanja predmeta, odnosno učiniocu djela se uz kaznu zatvora obavezno izriče i mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta, odnosno oduzimanje supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge; biljke iz koje se dobija opojna droga; sredstava za njihovu proizvodnju ili preradu; sredstava prevoza koja su preuređena za njihovo skrivanje i sredstava za njihovo trošenje[40].

2) Omogućavanje uživanja opojnih droga predstavlja drugo krivično djelo predviđeno u odredbi člana 208 Krivičnog zakonika Republike Srpske koje ima dva oblika ispoljavanja, i to osnovni i teži oblik.

Ovo krivično djelo se sastoji u navođenju drugog na uživanje opojne droge, zatim davanju drugom opojne droge da je uživa on ili neko drugo lice, u

---

37 Mitrović, Lj. & Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, *Zbornik radova sa Međunarodne naučno-stručne konferencije*, Istočno Sarajevo.

38 Ibidem.

39 Mitrović, Lj. 2008. Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, *Defendologija*, Teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja, broj 21-22, Banja Luka, str. 43-52.

40 Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

stavljanju drugom licu na raspolaganje prostorija radi uživanja opojne droge ili u omogućavanju na drugi način drugom licu da uživa opojnu drogu[41].

Objekt zaštite jeste zdravlje ljudi, a objekt napada jesu prirodne ili sintetičke supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge, koji djeluju na centralni nervni sistem, a poslije kraće ili duže upotrebe izazivaju stanje fizičke ili psihičke zavisnosti (adikcije), tako da usljed naglog prestanka sa unošenjem droge u organizam nastupa apstinencijalna kriza[42].

Karakteristično je kod ovog krivičnog djela što su radnje podstrekavanja ili pomaganja kojima se drugom licu omogućava ili olakšava uživanje opojnih droga predviđene kao samostalno krivično djelo. Radnja izvršenja se sastoji iz više alternativno predviđenih djelatnosti, i to: a) navođenje drugog lica na uživanje opojne droge – podstrekavanje u smislu stvaranja nove ili učvršćivanja postojeće, ali kolebljive odluke kod drugog lica da započne ili da nastavi da uživa opojnu drogu, b) davanje drugom opojne droge da je uživa on ili treće lice - djelatnost kojom se omogućava da drugo lice dođe u posjed, odnosno državinu opojne droge (poklanjanje ili ustupanje drugom da je koristi besplatno, za uslugu ili na zajam), c) stavljanje prostorija na raspolaganje drugom licu radi uživanja opojne droge - ustupanje jednom ili više lica, jednokratno ili u dužem vremenskom periodu, svojih prostorija s ciljem njihovog korištenja za uživanje opojnih droga, uz određenu naknadu ili bez nje, u prisustvu vlasnika prostorija ili držaoca ili ne[43]. Pod prostorijom se podrazumijevaju stan, dio stana, posebna soba, podrum, tavan, kabina, šupa, vikendica ili svaki drugi ograđen i zatvoren prostor koji nije dostupan drugim licima bez uklanjanja prepreka i g) omogućavanje uživanja opojne droge može se izvršiti i na drugi način kroz različite djelatnosti doprinošenja drugom licu da uzme opojnu drogu: pozajmljivanje pribora, davanje savjeta za upotrebu, davanje obavještenja o licima ili mjestima gdje se opojna droga može nabaviti i sl..[44]

Izvršilac ovog krivičnog djela može da bude svako lice, a u pogledu krivice potreban je umišljaj. Za ovo je krivično djelo propisana kazna zatvora od jedne do osam godina. Uz kaznu zatvora obavezno se izriče i mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta - opojnih droga.

Lakši oblik ovog krivičnog djela postoji kada učinilac krivičnog djela otkrije krivično djelo nadležnim organima, i u tom slučaju se učinilac krivičnog djela može osloboditi od kazne.

Djelo ima dva teža oblika ispoljavanja. Tako, prvi teži oblik djela za koji jepropisana kazna zatvora od dvije do dvanaest godina postoji ako je radnja izvršenja preduzeta: a) prema određenom licu, licu sa određenim svojstvom, što

---

41 Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

42 Ibidem.

43 Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka, str. 453-463.

44 Ibidem.

mora biti poznato učiniocu krivičnog djela, i to: djetetu, duševno poremećenom licu ili prema dva ili više lica, b) na određenom mjestu, i to: u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim ili kulturnim ustanovama ili mjestu koje služi za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili drugu društvenu aktivnost ili mjestu u njihovoj neposrednoj blizini, c) od strane određenog lica, i to: službenog lica, zdravstvenog ili socijalnog radnika, nastavnika, vaspitača ili trenera i d) na određeni način – iskorištavanjem svog položaja[45].

Najteži oblik ovog krivičnog djela za koji je propisana kazna zatvora od tri do petnaest godina postoji ako je preduzetom radnjom izvršenja prouzrokovana iz nehata smrt lica kome je data opojna droga.

Čine se sasvim opravdanim zahtjevi nekih pravnih teoretičara, a pogotovo šire javnosti prema kojima bi učiniocima najtežih oblika ovih krivičnih djela u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj trebalo izricati, uz sadašnje krivične sankcije i mjeru konfiskacije cjelokupne pokretne i nepokretne imovine (*sui generis* mjeru ili krivičnu sankciju pod imenom "zaplijena imovina" poznaju skoro sva kaznena zakonodavstva zapadnih zemalja)[46].

Za razliku od Republike Srpske, u nekim krivičnim zakonodavstvima inkriminisano je i samo uživanje opojnih droga[47], s tim da se u nekim zemljama kažnjava (i smatra krivičnim djelom) upotreba svih opojnih droga, za razliku od drugih u kojima se kažnjava samo upotreba pojedinih vrsta opojnih droga.

4. UŽIVANJE OPOJNE DROGE NA JAVNOM MJESTU

Propisivanje *"konzumiranja opojne droge"* ili druge psihoaktivne supstance na javnom mjestu prekršajem javnog reda i mira u Zakonu o javnom redu i miru Republike Srpske[48] predstavlja značajnu novinu u prekršajnom

[45] Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka, str. 119-124.

[46] Mitrović, Lj. 2008. Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, *Defendologija*, Teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja, broj 21-22, Banja Luka, str. 43-52.

[47] Primjera radi, u odredbi člana 729 Krivičnog zakonika Italije propisano je da krivično djelo zloupotrebe opojnih sredstava čini lice koje na javnom mjestu ili prostoru koje je izloženo javnosti ili u privatnom klubu bilo koje vrste bude uhvaćeno u ozbiljnom promijenjenom psihičkom stanju usljed upotrebe opojnih sredstava. Za takvo krivično djelo propisana je kazna zatvora u trajanju do tri godine i novčana kazna.

[48] Zakon o javnom redu i miru, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 11/2015 i 58/2019.

zakonodavstvu Republike Srpske (u prekršajno zakonodavstvo Republike Srpske ovaj prekršaj je prvi put uveden 2002. godine)[49].

Radnja izvršenja kod ovog prekršajnog djela sastoji se u konzumiranju opojnih droga ili drugih psihoaktivnih supstanci na javnom mjestu.

Zaštitni objekt kod ovog prekršaja jeste javni mir, a za postojanje ovog prekršaja bitno je mjesto izvršenja prekršaja, odnosno da se opojna droga ili druge psihoaktivne supstance konzumiraju na javnom mjestu. Za ovaj prekršaj Zakonom o javnom redu i miru propisana je novčana kazna u iznosu od 700 do 1.700 KM.

5. PREKRŠAJI PROPISANI ZAKONOM O PROIZVODNJI I PROMETU OPOJNIH DROGA

Ranije pomenutim Zakonom o proizvodnji i prometu opojnih droga propisan je niz prekršaja, a kao učinioci prekršaja mogu se javiti pravna lica, odgovorna lica u pravnom licu i fizička lica. Učiniocima prekršaja iz ovog zakona mogu se izricati novčane kazne i pojedine zaštitne mjere, i to: 1) oduzimanja predmeta, pod čim se podrazumijeva oduzimanje opojnih droga, dijelova biljaka ili supstanci koje se upotrebljavaju za izradu opojnih droga, kao i sredstava za izradu opojnih droga; 2) zabrane obavljanja djelatnosti u trajanju od tri mjeseca do jedne godine, računajući od dana pravosnažnosti odluke, i 3) obaveznog liječenja od zavisnosti o opojnoj drogi u trajanju od tri mjeseca do jedne godine.

Prekršajna odgovornost pravnog lica postoji ukoliko pravno lice (novčanom kaznom od 7.000 do 17.000 KM kazniće se pravno lice):

1. neovlašteno posjeduje opojnu drogu, biljku ili dio biljke iz koje se može proizvesti opojna droga ili supstanca koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge,
2. neovlašteno posjeduje sredstvo za proizvodnju opojne droge,
3. podstiče izradu, posjedovanje, upotrebu ili promet opojne droge,
4. uzgaja mak koji je namijenjen za izradu opojne droge izvan predviđene teritorije,
5. uzgaja mak namijenjen za izradu opojne droge bez odobrenja, ili ako obavlja tu djelatnost prije sklopljenog ugovora sa pravnim licem ovlaštenim za otkup maka,
6. ne obavijesti nadležni organ unutrašnjih poslova i poljoprivrednu inspekciju o svakoj okolnosti koja ukazuje na sumnju da je mak koji je namijenjen za izradu opojne droge ili dio te biljke upotrijebljen ili bi mogao biti upotrijebljen za nedopuštenu izradu opojnih droga,

[49] Član 16. Zakona o javnom redu i miru, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 25/2002 glasi: Ko na javnom mestu uživa opojnu drogu ili psihotropne supstance - kazniće se novčanom kaznom od 100 do 1.500 KM ili kaznom zatvora do 60 dana.

7. otkupi mak koji je namijenjen za izradu opojne droge bez odobrenja za otkup,
8. ne osigura čuvanje nasada maka od neovlaštenog zarezivanja ili ubiranja,
9. u ugovorenom roku ne preda pravnom licu sa kojim je sklopljen ugovor o proizvodnji sav proizvedeni mak,
10. u ugovorenom roku ne preuzme sav proizvedeni mak,
11. ne vodi propisane evidencije, ili ih vodi netačno, neuredno ili sa zakašnjenjem,
12. konoplju uzgaja bez prethodnog odobrenja,
13. izrađuje opojnu drogu bez odobrenja ministarstva nadležnog za poslove zdravlja, ili ako istu djelatnost obavlja, a da ne ispunjava uslove propisane za proizvodnju lijekova,
14. u naučne svrhe uzgaja biljke iz kojih se može proizvesti opojna droga ili proizvodi opojnu drogu bez odobrenja ministarstva nadležnog za poslove zdravlja, ili ako istu djelatnost obavlja, a da ne ispunjava propisane uslove[50].

Nadalje, novčanom kaznom od 5.000 do 15.000 KM kazniće se za prekršaj pravno lice ako posjeduje uzorke opojnih droga u svrhu obavljanja naučno-istraživačkog rada, analize ili dresure životinja za otkrivanje opojnih droga bez dozvole, ili ako s tim uzorcima ne postupa na propisani način.

Novčanom kaznom od 5.000 do 17.000 KM kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1. supstance koje se mogu upotrijebiti za izradu opojne droge izrađuje, posjeduje ili stavlja u promet, a da nije registrovano za tu djelatnost,
2. ako u proizvodnji, prometu ili raspolaganju supstancama koje se mogu upotrijebiti za izradu opojne droge ne obavijesti organ unutrašnjih poslova o svakoj okolnosti koja ukazuje na sumnju da je ova supstanca upotrijebljena ili bi mogla biti upotrijebljena za nedopuštenu izradu,
3. ako uvozi, izvozi ili provozi supstance koje se mogu upotrijebiti za izradu opojne droge bez dozvole koja se odnosi na određenu pošiljku ili određenu vrstu i količinu supstance u određenom razdoblju,
4. ako ne vodi propisane evidencije ili ih vodi netačno, neuredno ili sa zakašnjenjem,
5. ako neovlašteno otkrije podatak koji je označen kao službena tajna i
6. ako na vrijeme ne dostavlja izvještaje o potrebama i izvještaje o potrošnji opojnih droga i lijekova koji sadrže opojne droge u nadležni organ[51].

[50] Član 42 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.
[51] Član 50 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.

Za ove prekršaje kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu, odnosno u zdravstvenoj ili veterinarskoj ustanovi, kao i fizičko lice (npr. zemljoradnik).

Prekršajna odgovornost pravnog lica (ali i odgovornog lica u pravnom licu i fizičkog lica) postoji i u slučajevima kada pravno lice obavlja promet opojnih droga na veliko ili malo, a ne ispunjava propisane uslove, te ako opojne droge koje služe u naučnoistraživačke, nastavne svrhe i svrhe analize izdaje bez odobrenja ministra nadležnog za poslove zdravlja.

Pravno lice, odgovorno lice u pravnom licu i fizičko lice čine prekršaj i ako obavljaju uvoz, izvoz, prevoz i prolazak opojnih droga, lijekova koji sadrže opojne droge, te dijelova biljaka iz kojih se izrađuje opojna droga bez dozvole ministra nadležnog za poslove zdravlja, kao i ako prolazak opojnih droga, te dijelova biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga obavljaju, a da za pošiljku nije izdata propisana dozvola, ili ako tokom prolaza dođe do izmjene prirode opojne droge, originalnog pakovanja, pečata, ili ako je tokom prolaza pošiljka izložena uticajima koji mogu izmijeniti prirodu opojne droge[52].

Prekršaj čini i fizičko lice ukoliko pri prelazu državne granice lijekove koji sadrže opojnu drogu posjeduje bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u maksimalnom trajanju od pet dana ili pri prelazu državne granice posjeduje lijek koji sadrži opojnu drogu, a na supstitucijskoj je terapiji od bolesti ovisnosti ili simptomatskoj terapiji u terminalnoj fazi malignih bolesti, a lijek posjeduje bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u maksimalnom trajanju od 15 dana[53]. Novčanom kaznom kazniće se za prekršaj fizičko lice koje stavljanjem u hranu, piće ili na drugi način izlaže drugog djelovanju opojne droge, kao i lice koje pri učešću u prevozu lica i stvari, u slučaju sumnje da je postupljeno protivno odredbama zakona odmah ne obavijesti nadležni organ unutrašnjih poslova.

Zakonom je propisana i prekršajna odgovornost službenih, odnosno odgovornih lica u carini, odnosno Upravi za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine, te će se tako za prekršaj kazniti službeno ili odgovorno lice u carini ukoliko na dozvoli za uvoz, izvoz ili prolazak opojnih droga, lijekova i dijelova biljaka ne označi datum i mjesto carinjenja, zatim ako primjerak dozvole ne dostavi ministarstvu nadležnom za poslove zdravlja u roku od osam dana, te ako za obavljanje prolaza ne utvrdi vrstu i količinu opojnih droga, dijelova biljke ili lijekova koji sadrže opojne droge, ili ako na carinskoj dozvoli ne označi iz koje zemlje pošiljka dolazi, u koju zemlju je upućena, ili ako o pošiljci odmah ne obavijesti nadležno ministarstvo unutrašnjih poslova[54].

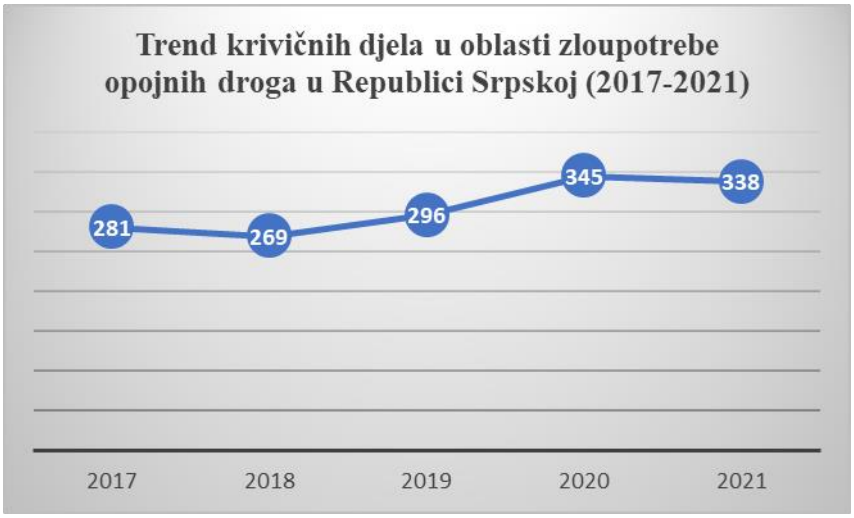
[52] Član 45 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.
[53] Član 46 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.
[54] Član 48 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga.

6. KRIVIČNA DJELA I PREKRŠAJI NEOVLAŠTENE PROIZVODNJE I PROMETA OPOJNIH DROGA – STANJE U REPUBLICI SRPSKOJ ZA PERIOD OD 1.1.2017. GODINE DO 31.12.2021. GODINE

Podaci navedeni u ovom dijelu rada prikazani su sumirano za cijeli posmatrani period istraživanja (2017-2021) po krivičnim djelima i prekršajima kao i drugim karakteristikama u oblasti proizvodnje i prometa opojnih droga iznesenim u godišnjim izvještajima o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj[55].

Tabela 1. Uporedni prikaz krivičnih djela neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga u Republici Srpskoj (2017-2021)

Redni broj	Zloupotreba opojnih droga	**2017.**	**2018.**	**2019.**	**2020.**	**2021.**
1.	Broj krivičnih djela	281	269	296	345	338
2.	Broj podnesenih izvještaja	247	234	242	265	272
3.	Broj prijavljenih lica	350	297	324	351	371
3.a	Maloljetnici	8	12	15	8	6
3.b	Povratnici	118	84	114	120	131

Slika 1. Trend krivičnih djela zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj (2017-2021)

[55] Za ovaj dio referata korišteni su podaci prezentovani u izvještajima o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske za 2017, 2018, 2019, 2020, 2021 i 2021. godinu. Preuzeto sa: nahttps://mup.vladars.net/index.php?vijest=informisanje_javnosti&vrsta=statistike

Iz Tabele 1. može se zaključiti da se trend krivičnih djela u oblasti zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj iz godine u godinu mijenja. Sa Slike 1. vidljivo je da se u 2018. i 2021. godini bilježi pad ovih krivičnih djela u odnosu na prethodnu godinu, dok se u 2017, 2019. i 2020. godini bilježi njihov porast. Najmanje krivičnih djela u ovoj oblasti zabilježeno je upravo u 2018. godini, dok je najveći broj ovih djela evidentiran u 2020. godini.

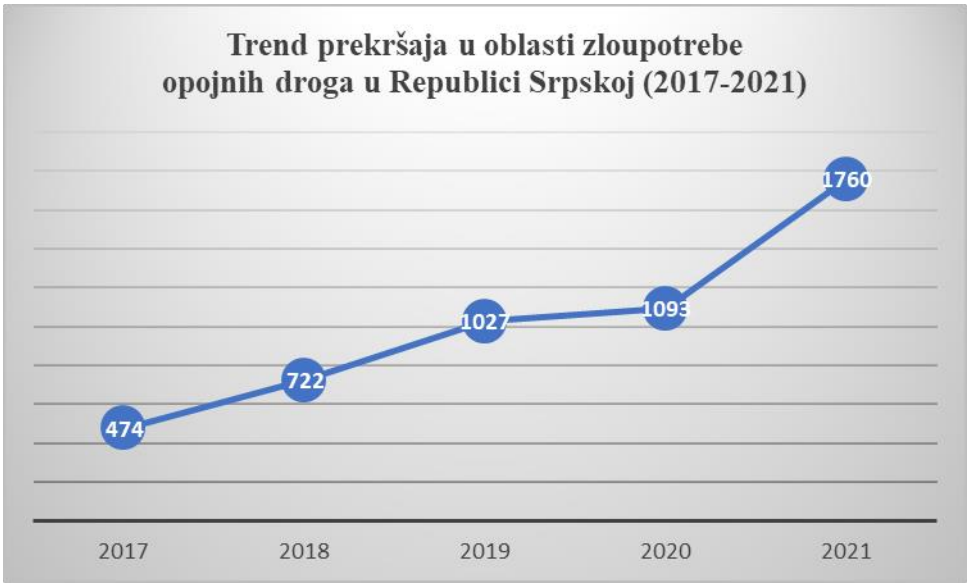
Kada je u pitanju broj podnesenih izvještaja za ova krivična djela njihov broj se iz godine u godinu povećavao, dok se broj prijavljenih lica takođe mijenjao. Najviše lica (njih 371) zabilježeno je 2021. godine, dok je najmanji broj lica (njih 297) evidentirano u 2018. godini.

Interesantan je podatak da se broj maloljetnih lica u prve tri godine konstantno povećavao, dok je u 2020. i 2021. godini evidentan sve manji broj maloljetnika koji su počinili neko krivično djelo u oblasti zloupotrebe opojnih droga.

Konstantno je i povećanje broja povratnika osim u 2018. godini kada se bilježi manji broj povratnika u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 2. Uporedni prikaz prekršaja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj (2017-2021)

Redni broj	Zloupotreba opojnih droga	**2017.**	**2018.**	**2019.**	**2020.**	**2021.**
1.	Broj prekršaja	474	722	1.027	1.093	1.760
2.	Broj prijavljenih lica	483	731	1.038	1.086	1.744

Slika 2. Trend prekršaja zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj (2017-2021)

U tabeli 2. prikazan je ukupan broj evidentiranih prekršaja, kao i broj prijavljenih lica, tj. učinilaca prekršaja u oblasti zloupotrebe opojnih droga. Iz navedenih podataka može se zaključiti da se broj počinjenih prekršaja, kao i broj njihovih učinilaca iz godine u godinu povećavao. Na slici 2. prikazan je trend prekršaja u oblasti zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj za posmatrani period. Sa slike je vidljivo da se broj prekršaja u nekim godinama povećavao i za preko 50% u odnosu na prethodnu godinu. Tako je broj prekršaja za 61% veći u 2021. godini u odnosu na 2020. godinu. Ista situacija je i sa učiniocima ovih prekršaja.

Za posljednje tri godine (2019-2021) u izvještajima o stanju bezbjednosti u Republici Srpskoj prikazana su počinjena krivična djela i prekršaji po policijskim upravama. Takođe, prikazan je i broj krivičnih djela koja je u svom radu evidentirala Uprava za organizovani i teški kriminalitet.

Tabela 3. Uporedni prikaz krivičnih djela neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga po policijskim upravama u Republici Srpskoj (2019-2021)

Godina	Ukupan broj krivičnih djela	Uprava za organizovani i teški kriminalitet	Policijske uprave									
			Banja Luka	Gradiška	Prijedor	Mrkonjić Grad	Doboj	Bijeljina	Zvornik	Istočno Sarajevo	Foča	Trebinje
2019.	296	13	54	20	48	5	23	65	34	21	0	13
2020.	345	41	54	21	47	11	38	46	39	25	7	16
2021.	338	18	49	40	51	2	58	51	27	27	4	11
Ukupno	979	72	157	81	146	18	119	162	100	73	11	40

Iz Tabele 3. može se zaključiti da je najveći broj krivičnih djela zloupotrebe opojnih droga u posmatranom periodu počinjen na teritoriji Policijske uprave Bijeljina, ukupno 162 krivična djela, zatim na teritoriji Policijske uprave Banja Luka, ukupno 157 krivičnih djela, te na teritoriji Policijske uprave Prijedor. Najmanji broj krivičnih djela evidentiran je na teritoriji Policijske uprave Foča, ukupno 11 krivičnih djela.

Tabela 4. Uporedni prikaz prekršaja neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga po policijskim upravama u Republici Srpskoj (2019-2021)

Godina	Ukupan broj prekršaja	Policijske uprave									
		Banja Luka	Gradiška	Prijedor	Mrkonjić Grad	Doboj	Bijeljina	Zvornik	Istočno Sarajevo	Foča	Trebinje
2019.	1.027	155	29	31	0	320	119	135	73	45	120

2020.	1.093	182	53	70	13	301	75	134	116	47	102
2021.	1.760	185	55	103	2	490	123	164	369	172	97
Ukupno	3.880	522	137	204	15	1.111	317	433	558	264	319

Iz Tabele 4. može se zaključiti da je najveći broj prekršaja zloupotrebe opojnih droga u posmatranom periodu počinjen na teritoriji Policijske uprave Doboj, ukupno 1.111 prekršaja. Skoro duplo manje prekršaja je evidentirano u Policijskoj upravi Istočno Sarajevo, ukupno 558 prekršaja, a nešto manje, ukupno 522 prekršaja, evidentirano je na teritoriji Policijske uprave Banja Luka. Najmanji broj prekršaja evidentiran je na teritoriji Policijske uprave Mrkonjić Grad, ukupno 15 prekršaja.

Kada su u pitanju vrste oduzetih opojnih droga, najveća količina oduzetih opojnih droga u periodu od 2017. do 2021. godine, odnosi se na drogu marihuanu.

Literatura:

Ekonomska enciklopedija, I deo, 1984. Savremena administracija, Beograd.

Grupa autora, 2005. *Komentari krivičnih (kaznenih) zakona u BiH*, knjiga II, Zajednički projekat Savjeta Evrope i Evropske komisije, Sarajevo.

Grupa autora, 2010. *Zlouporaba opojnih droga*, studije i analize, 1998-2007; Državni zavod za statistiku, Zagreb.

Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2017. *Krivično pravo – posebni deo*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka.

Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2018. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, prvo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka.

Jovašević, D. & Mitrović, Lj. & Ikanović, V. 2021. *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, drugo izdanje, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003; 32/2003 - ispr.; 37/2003; 54/2004; 61/2004; 30/2005; 53/2006; 55/2006; 8/2010; 47/2014; 22/2015; 40/2015; 35/2018 i 46/2021.

Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, broj 19/2020 – Prečišćeni tekst.

Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine, br. 36/2003; 21/2004 – ispr.; 69/2004; 18/2005; 42/2010; 42/2011; 59/2014; 76/2014; 46/2016 i 75/2017.

Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 49/2003; 108/2004; 37/2006; 70/2006; 73/2010; 1/2012 i 67/2013.

Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 22/2000.

Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017; 104/2018 - odluka US; 15/2021 i 89/2021.

Mitrović, Lj. 2008. Opojne droge u kaznenom zakonodavstvu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, *Defendologija*, Teorijsko stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja, broj 21-22, Banja Luka.

Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2012. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Zbornik radova sa VI Naučnog skupa pod nazivom: *Društvena reakcija na savremene oblike ugrožavanja bezbjednosti*, Dani bezbjednosti, FBZ Banja Luka.

Mitrović, Lj.& Jovašević, D. 2014. Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu sposebnim osvrtom na Bosnu I Hercegovinu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, *Zbornik radovasa Međunarodne naučno-stručne konferencije*, Istočno Sarajevo.

Mrvić–Petrović, N. & Mitrović, Lj. 2007. Prekršajno pravo, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
Zakon o javnom redu i miru, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 11/2015 i 58/2019.
Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 110/03 i 29/2004 – ispr.

NARCOTIC DRUGS IN CRIMINAL LEGISLATION REPUBLIC OF SRPSKA

Ljubinko Mitrović

Nikolina Grbić-Pavlović

Sonja Tomašević

Abstract: *The abuse of narcotic drugs and other psychoactive substances of natural or synthetic origin represents an old, long-known, negative, sociopathological phenomenon that not only endangers the health and life of people, but also endangers the family, the wider social community, and certainlysecurity every country. The abuse of narcotic drugs, as well as a number of illegal activities of individuals and groups in connection with and on the occasion of the disposal of narcotic drugs, are provided as different forms and types of criminal acts and misdemeanors in modern criminal and misdemeanor legislation.*

All national criminal legislation based on international legal acts of a universal and regional character foresee one or more criminal acts and misdemeanors and systems of criminal and misdemeanor sanctions for their perpetrators.

The problem of drug addiction and the problem of abuse of narcotic drugs, defined as a problem of modern society, has not bypassed the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina. Accordingly, the criminal justice system of the Republic of Srpska contains several provisions that prescribe liability (criminal or misdemeanor) and punishment for illegal actions and activities of individuals and groups in connection with and on the occasion of narcotic drugs and psychoactive substances. In this paper, positive criminal law solutions to the abuse of narcotic drugs in the criminal legislation of the Republic of Srpska are being considered.

Keywords: *narcotic drugs, abuse, criminal offense, misdemeanor, laws, responsibility, sanctions.*

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423027G UDK 351.761:613.83(497.6 RS)

KRIVIČNOPRAVNA (MATERIJALNA I PROCESNA) REAKCIJA NA ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA U REPUBLICI SRPSKOJ

prof. dr Mladenka Govedarica

vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu
mladenka.govedarica@pravni.ues.rs.ba

doc. dr Igor Petković

docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, igor.petkovic@pravni.ues.rs.ba

Apstrakt: *Brojnost faktora koji se vezuju za nastanak i postojanje narkokriminaliteta odgovara raznorodnosti pristupa u suzbijanju i suprotstavljanju ovoj pojavi. U ovom radu, autori analiziraju krivičnopravnu (materijalnu i procesnu) reakciju na zloupotrebu opojnih droga.*

Ključne riječi: *opojne droge, neovlaštena proizvodnja, promet opojnih droga, omogućivanje uživanja opojnih droga, obavezno liječenje od zavisnosti, postupak za izricanje mjere.*

1. UVODNE NAPOMENE

Krivični zakonik Republike Srpske[1] u Glavi XVII inkriminiše ponašanja usmjerena protiv zdravlja ljudi. Ovako određen grupni zaštitni objekt predstavlja *ultima ratio* realizacije ustavne garancije zaštite zdravlja.[2]

U ovoj grupi krivičnih djela su, uz ostale inkriminacije, i Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga (član 207. KZRS) i Omogućavanje uživanja opojnih droga (član 208. KZRS).

U sistemu paralelno-podijeljene zakonodavne nadležnosti u oblasti materijalnog krivičnog prava u Bosni Hercegovini, uz ova na etitetskom nivou i u Distriktu Brčko propisana krivična djela, inkriminisana su i ponašanja

[1] Krivični zakonik Republike Srpske *„Službeni glasnik Republike Srpske“* broj: 64/17, 104/18, 15/21 89/21. – u nastavku rada KZRS.

[2] U ovom radu autori ne razmatraju institut Opšteg dijela Krivičnog zakonika *actiones liberae in causa* (član 30.) niti pitanja sadržaja zaštitnog nadzora koji je moguće izreći uz uslovnu osudu sa zaštitinim nadzorom (član 69. stav 1. tačka 2. KZRS). O tome vid: M. Škulić, *Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci*, Tematski zbornik radova međunarodnog značaja, Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija, Palić 2020, 39-50.

zloupotrebe opojnih droga kroz odredbe Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.[3]

2. NEOVLAŠTENA PROIZVODNJA I PROMET OPOJNIH DROGA (ČLANA 207. KZRS)

Na strukturu pozitivnopravnog određenja Neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207. KZRS od uticaja su bile međunarodne konvencije ratifikovane od strane bivše Jugoslavije, a na osnovu odredbe Aneksa 2 i člana 12. Ustavnog zakona za provođenje Ustava Republike Srpske postale su integralni dio pravnog sistema (Babić, Marković, 2018:172).[4] Riječ je o blanketnoj dispoziciji krivičnih djela tako da je za tumačenje i primjenu od značaja Zakon o spriječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine („*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*“ broj: 8/06) za inkriminaciju iz člana 195. KZBiH, kao i Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske *(„Službeni glasnik Republike Srpske“* br: 110/03 i 29/04) za inkriminacije koje se analiziraju u ovom radu. Navedeni zakoni sadrže liste opojnih droga i psihotropnih supstanci čija se neovlaštena upotreba inkriminiše.

Radnja osnovnog oblika neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga postavljena je alternativno, sa širokom dispozicijom. Stavom prvim propisano je: Ko neovlašteno proizvodi, prerađuje, prodaje ili nudi na prodaju, ili ko radi prodaje kupuje, drži ili prenosi, ili ko posreduje u prodaji ili kupovini ili na drugi način neovlašteno stavlja u promet supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge, kazniće se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Inkriminisane radnje moguće je razvrstati u tri grupe: prvu koja se odnosi na proizvodnju i preradu, drugu kojom se inkriminiše prometovanje (prodaja ili nuđenje na prodaju) i treća kojom se inkriminišu radnje omogućavanja stavljanja u promet opojnih droga (kupovina radi prodaje, držanje ili prenošenje radi prodaje, kao posredovanje u prodaji ili kupovini, kao

---

[3] Krivični zakon Bosne i Hercegovine *„Službeni glasnik BiH“* broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21. – u nastavku rada KZBiH, u Glavi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom članom 195. inkriminiše Neovlašteni promet opojnim drogama. Vid: M. Babić, LJ. Filipović, I. Marković, Z. Rajić, Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Savjet/vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005, 641.

[4] Jedinstvena konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine (*„Službeni list SFRJ“* – Dodatak, broj: 2/64), Konvencija o psihotropnim supstancama od 21.02.1971 (*„Službeni list SFRJ“* broj: 40/73), Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezkonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci od 19.12.1988. godine (*„Službeni glasnik SFRJ“*broj: 14/90).

i drugi načini stavljanja u promet supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge).

Značenje pojedinih radnji izvršenja, zahvaljujući sudskoj praksi i pravnoj teoriji, je nesporno (Stojanović, 2012:713). Tako se smatra da je radnja prodaje opojne droge ostvarena i samim postizanjem sporazuma između prodavca i kupca, odnosno, da za dovršeno djelo nije potrebno da je došlo do predaje droge kupcu. U pogledu pojma proizvodnje ili prerade bez značaja je da li je ta proizvodnja ili prerada za sopstvenu upotrebu ili u svrhu stavljanja u promet. „Pod proizvodnjom se podrazumijeva uzgoj biljaka iz kojih se dobijaju opojne droge (na primjer, indijske konoplje, opijumskog maka, koke) kao i izrada (prizvodnja ili prerada) materije ili supstance koji su proglašeni opojnom drogom. „Neovlašteno kuhanje suvih čaura maka i na taj način dobivanje morfina ima se ... smatrati proizvodnjom opojne droge.“ (Odluka VS RH, I Kž 316/99 od 1.7.1999.). Preradom se smatra postupak pretvaranja jednog oblika opojne droge u drugi, i postupak pročišćavanja opojne droge (Babić, Filipović, Marković, Rajić, 2005: 1054, 1643), dodavanje drugih sastojaka, i sl. Za postojanje dovršenog ovog oblika krivičnog djela nije potrebno da se proizvodnja ili prerada čine u namjeri stavljanja u promet.

Kad su u pitanju radnje kojima se omogućava stavljanje u promet opojnih droga, od značaja je za ovaj oblik da se kupovina vrši radi prodaje, držanje radi prodaje ili prenošenje radi prodaje. Ovo znači da preduzimanje navedenih djelatnosti koje nije u svrhu prodaje već radi vlastite (zlo)upotrebe ne može biti podvedeno pod zakonski opis ovog krivičnog djela.[5] Za utvrđivanje ove okolnosti u svakom konkretnom slučaju uzima se u obzir količina, okolnost da li je u pitanju lice prepoznato kao preprodavac droge, činjenica da li je u pitanju korisnik opojnih droga kao i sve one okolnosti koje ukazuju na postojanje namjere da se vrši prodaja droge (Babić, Marković, 2018: 174).

Posredovanje je svaka radnja kojom se ostvaruje, uspostavlja ili održava kontakt između onog ko prodaje nudi opojnu drogu i onog ko je kupuje odnosno pribavlja. „Pod drugim načinom stavljanja u promet ovdje spadaju slučajevi razmjene droga za druge proizvode ili vrste roba, predaja droge osobi s tim da je kasnije vrati u istovrsnoj količini, kao i poklon droge s namjerom kasnijeg pridobivanja kupca“ (odluka VS RH, I Kž 498/96 od 5.9.1996); (Babić *et. al.*,2005: 644).

Radnje izvršenja osnovnog oblika su alternativno određene i za postojanje krivičnog djela dovoljno je izvršiti bilo koju od navednih radnji. Trajno glagolsko određenje „prodaja, kupovina, nuđenje na prodaju“

[5] Zadržavanjem ovakvog zakonskog rješenja zakonodavac u Republici Srpskoj izbjegao je problem koji je izazivao polemiku u tumačenju i primjeni KZ-a Srbije kojim se držanje opojne droge za vlastitu upotrebu kažnjavalo (uz mogućnost oslobođenja od kazne) ako se radi o manjoj količini, čime je van krivičnopravne reakcije ostalo posjedovanje iste u većoj količini. Poteškoće pri dokazivanju su dovodile do praktičnog problema podvođenja činjeničnog stanja pod zakonski opis i do neujednačene primjene Krivičnpg zakonika od strane sudova.

podrazumijeva postojanje krivičnog djela u slučaju sukcesivnog preduzimanja više radnji, ali i da je za dovršeno djelo dovoljno preuzeti samo jednu takvu radnju (Lazarević, 1995: 274).

Objekt krivičnog djela su supstance ili preparati proglašeni za opojne droge Zakonom o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske[6]. Prema ovom zakonu pod opojnim drogama se podrazumijevaju supstance prirodnog ili sintetskog porijekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili da na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu, kao i psihotropne supstance. Istim članom je propisano da opojne droge utvrđuje rješenjem funkcioner koji rukovodi organom uprave nadležnim za poslove zdravstva. Ovo daje blanketni karakter dispoziciji, što podrazumijeva obavezu suda da u izreci presude uz navođenje propisa protivno kom se vrši promet droge navede i propis kojim je konkretna supstanca ili preparat koji je predmet prometa proglašen opojnom drogom. Element zakonskog opisa je i protivpravnost, jer van krivičnopravne reakcije ostaje proizvodnja i promet koji su u medicinske, laboratorijske, veterinarske, naučne i sl. svrhe a koje su u skladu sa zakonom, koje nisu protivpravne.

Svako može biti izvršilac, ne traži se posebno svojstvo. Oblik krivice je umišljaj, za postojanje krivičnog djela dovoljan je i eventualni umišljaj.

Posljedica krivičnog djela je apstrakna opasnost.

Prvi teži oblik postoji kad su ispunjene kvalifikatorne okolnosti vezane za svojstvo ili uzrast pasivnog subjekta ili vezane za mjesto izvršenja, odnosno preduzimanja radnje izvršenja, ili ukoliko učinilac za izvšenje krivičnog djela iz stava 1. iskoristi dijete: Ko ponudi proda ili posreduje u prodaji supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge djetetu[7], duševno poremećenom licu, ili to učini u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mjestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost djece ili u njihovoj neposrednoj blizini, u javnim lokalima ili na javnim priredbama, ili ko za izvršenje djela iz stava 1. ovog člana iskoristi dijete kazniće se kaznom zatvora od pet do petnaest godina. Svijest djeteta o protivpravnosti odnosno zabranjenosti radnje koju ono preduzima je bez značaja za postojanje krivične odgovornosti izvršioca.

Drugi teži oblik, za koji je propisana ista kazna, postoji kad je učinilac službeno lice[8], nastavnik, vaspitač, socijalni ili zdravstveni radnik ili sveštenik

---

6 Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 110/03 i 29/04, odnosno za inkriminaciju iz KZBiH Zakon o spriječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj: 8/06.

7 Dijete kao žrtva krivičnog djela je lice koje nije navršilo osamnaest godina života (član 123. stav 7. KZRS)

8 Službeno lice je izabrani ili imenovani funkcioner u organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, jedinice lokalne samouprave i u drugim organima i javnim ustanovama ili službama koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u

koji djelo izvrši koristeći svoj položaj, kao i lice koje organizuje mrežu preprodavaca ili posrednika za izvršenje djela iz st. 1. ili 2. ovog člana ili je djelo izvršeno od strane više lica. Pod pojmom više lica smatra se najmanje dva lica (član 123. stav 8. KZRS).

Mreža preprodavaca ili posrednika podrazumijeva postojanje većeg broja lica koja su organizovana za vršenje djelatnosti inkriminisanih članom 207. KZRS.

Najteži oblik krivičnog djela postoji kad je radnjama iz st. 1, 2. ili 3. prouzrokovano znatno oštećenje zdravlja većeg broja ljudi ili smrt lica kom je učinilac prodao supstancu ili preparat proglašen za opojnu drogu ili je posredovao u njihovoj prodaji.

Za razliku od osnovnog oblika iz stava 1. (ugrožavanje), ovdje je posljedica povreda, oštećenje ili uništenje.

Kolebanja sudske prakse zakonodavac je otklonio izričitom odredbom stava 5: Proizvodnjom droge u smislu ovog zakonika smatra i neovlašteni uzgoj maka ili psihoaktivne konoplje ili druge biljke iz koje se dobija opojna droga ili koje same sadrže opojnu drogu.

Izuzetno, inkriminisanje pripremnih radnji zakonodavac je predvidio u slučajevima potrebe za krivičnom reakcijom u ovoj ranoj fazi izvršenja. Time su uz formalne uslove za primjenu navedene inkriminacije akcentirani i unutrašnji kriminalnopolitički faktori koji su uticali na njenu današnju fizionomiju. Stavom 6. propisuje se krivična odgovornost onog ko neovlašteno pravi, nabavlja, posjeduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstance za koje zna da su namijenjene za proizvodnju opojnih droga. Za ovaj oblik propisna je kazna zatvora od tri do pet godina.

Kriminalnopolitički razlozi su i u osnovi stava 7. kojim je predviđen poseban fakultativni osnov za oslobođenje od kazne onog učinioca koji prijavi od koga nabavlja opojne droge ili dobrovoljno bitno doprinese otkrivanju djela.

Posljednjim, 8. stavom propisano je obavezno oduzimanje supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge, biljaka iz kojih se dobija opojna

---

okviru prava i dužnosti vlasti koja ih je osnovala; sudija ustavnog suda, sudija, tužilac, pravobranilac, lice koje stalno ili povremeno vrši službenu dužnost u navedenim javnim organima ili ustanovama, notar, izvršitelj i arbitar, ovlašteno lice u privrednom društvu ili drugom pravnom licu kojem je zakonom ili drugim propisom donesenim na osnovu zakona ili zaključenog ugovora o arbitraži povjereno vršenje javnih ovlaštenja, a koje u okviru tih ovlaštenja vrši dužnost, te drugo lice koje vrši određenu službenu dužnost na osnovu ovlaštenja iz zakona ili drugog propisa donesenog na osnovu zakona i lice kojem je faktički povjereno vršenje pojedinih službenih dužnosti (član 123. stav 3. KZRS). Kad je kao izvršilac određenih krivičnih djela označeno samo službeno, odnosno odgovorno lice, sva ta lica mogu biti izvršioci tih djela, ako iz obilježja pojedinog djela ili iz pojedinog propisa ne proizilazi da izvršilac može biti samo neko od tih lica (član 123. stav 4. KZRS).

droga, sredstava za njihovu proizvodnju ili preradu, sredstava prevoza preuređenih za njihovo skrivanje i sredstava za njihovo trošenje.

3. OMOGUĆAVANJE UŽIVANJA OPOJNIH DROGA (ČLAN 208. KZRS)

Osnovni oblik vrši onaj ko navodi drugog na uživanje opojne droge ili mu daje opojnu drogu da je uživa on ili drugo lice, ili stavi na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili na drugi način omogućuje drugom da uživa opojnu drogu. Propisana kazna je od jedne do osam godina. Radnja osnovnog oblika je postavljena alternativno i predstavlja inkriminisanje radnji podstrekavanja i pomaganja u konkretnom zakonskom opisu.

Terminološki i suštinski, smatramo višestruko pogrešnim upotrebu termina „uživanje“. Smatramo adekvatnijim i ispravnijim termin „zloupotreba“.[9]

Djelo je svršeno preduzimanjem radnje navođenja. Radnje navođenja odgovaraju radnjama podstrekavanja koje se manifestuju kao stvaranje odluke koja nije postojala ili kao učvršćivanje nedovoljno čvrste odluke ili ideje do čije realizacije ne bi došlo bez radnje podstrekača. Može da obuhvata različite modalitete radnje: od molbe, podsticanja, ismijavanja ili omalovažavanja kontramotiva, ubjeđivanja, itd. Za dovršeno djelo nije potrebno da je navođenje dovelo do (zlo)upotrebe u konkretnom slučaju. Za postojanje osnovnog oblika dovoljno je da se navodi samo jedno lice. Navođenje može biti realizovano jednokratno ali i kroz veći broj individualno preuzetih činjenja.

Za pojam davanja, kao mogućeg oblika radnje izvršenja, nužno je da ono bude bez naknade. Pri tom, za postojanje ovog oblika krivičnog djela irelevantna je sama upotreba droge koja je data. Data droga u konkretnom slučaju ne mora biti i stvarno upotrebljena, djelo je dovršeno radnjom „davanja“.

Pojam drugog lica, u kontekstu ovog oblika, obuhvata sva lica. Nisu predviđeni osnovi isključenja krivičnog djela ako se radnja ostvaruje npr. između članova iste porodice ili domaćinstva, bračnih ili vanbračnih partnera i sl.

Pojam stavljanja na raspolaganje podrazumijeva, uz umišljaj, i postojanje namjere da se drugome omogući „uživanje“ opojne droge. Irelevantno je da li su prostorije zaista korišćene, kao ni da li su stavljene na raspolaganje uz naknadu ili ne, nisu od značaja svojinskopravna pitanja već faktička vlast nad radnim, stambenim, garažnim i drugim zatvorenim prostorom ili vozilom koje se stavlja na raspolaganje.

[9] Terminologija, pored formalnog, ima i suštinski značaj. Ubistvo iz nehata je odavno sasvim opravdano nazvano Nehatno lišenje života. Učinioci različitih krivičnih djela mogu da „uživaju“ u njihovom izvršenju jednako, kao i oni koji zloupotrebljavaju opojne droge, pa se ne dešava da zakonopisac njihove aktivnosti naziva uživanjem.

„Na drugi način“ podrazumijeva sve radnje koje predstavljaju radnje pomaganja a koje su po svojoj prirodi i usmjerenosti stvarna pomoć drugom licu da ono „uživa“ drogu.

Posljedica krivičnog djela je apstraktna opasnost.

Učinilac može biti svako lice, a oblik krivice koji se traži za postojanje krivičnog djela iz ovog člana je umišljaj.

Zakonom propisan teži oblik iz stava 2. postoji kada je prilikom ostvarenja osnovnog oblika ispunjena i neka od kvalifikatornih okolnosti vezanih za pasivnog subjekta, njegov uzrast, psihičko svojstvo ili broj pasivnih subjekta ili s obzirom na mjesto preduzimanja radnje ili svojstvo učinioca. Ako je djelo iz stava 1. učinjeno prema djetetu, duševno poremećenom licu ili prema više lica ili u školi ili drugim vaspitno-obrazovnim, sportskim, kulturnim ustanovama ili mjestima koja služe za obrazovanje, vaspitanje, sportsku ili neku drugu društvenu aktivnost djece ili u njihovoj neposrednoj blizini, ili je djelo izvršilo službeno lice, zdravstveni radnik, socijalni radnik, nastavnik, vaspitač ili trener iskorištavajući svoj položaj, učinilac će se kazniti kaznom od dvije do dvanaest godina.

Najteži oblik (stav 3) postoji kada je djelom iz stava 1. ili 2. prouzrokovana smrt lica kojem je dao opojne droge. Za ovaj oblik propisana je kazna zatvora od tri do petnaest godina.

I ovdje zakonodavac predviđa obavezno oduzimanje opojne droge, kao i mogućnost oslobođenja od kazne onog učinioca krivičnog djela iz stava 1. ili 2. ovog člana koji otkrije krivično djelo.

Za razliku od fakultativnog osnova za oslobođenje od kazne kod Neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207. stav 7. (Učinioca koji prijavi od koga nabavlja opojne droge ili je dobrovoljno bitno doprinio otkrivanju djela iz ovog člana sud može osloboditi od kazne; – ova mogućnost je predviđena i za najteži oblik iz stava 4: kad je prouzrokovana smrt lica kojem je prodao supstancu ili preparat koji je proglašen za opojne droge ili je posredovao u njihovoj prodaji...), kod krivičnog djela Omogućavanja uživanja opojnih droga (član 208. stav 4.) ova mogućnost je isključena za najteži oblik (kad je prouzrokovana smrt lica kojem je dao opojne droge iz stava 1. ili 2.).

Ovakvo ograničavanje mogućnosti fakultativnog oslobođenja od kazne smatramo prihvatljivijim kad se radi o najtežim oblicima za oba krivična djela (kako za djelo iz člana 208. tako i za krivično djelo iz člana 207.) te ukazujemo na ovu nedosljednost zakonodavca.

4. MJERA BEZBJEDNOSTI OBAVEZNO LIJEČENJE OD ZAVISNOSTI

Narkomanija (upotreba opojnih droga) se definiše kao trajni abnormalni prohtjev pojedinih osoba ka drogama, čije su analgetičke, euforigene ili dinamičke osobine otkrili slučajno ili namjerno, prohtjev koji za kratko vrijeme

postaje okrutna navika. Kao posljedica kontinuirane zloupotrebe droga razvija se reakcija prilagođavanja u vidu tolerancije, stanja bezuslovne potrebe i pojave patogene reakcije u slučaju uskraćivanja droga (Jakulić, 1999: 180). Upravo iz ovog razloga upotreba opojnih droga može se povezati sa vršenjem krivičnih djela a samim tim postaje značajna i za krivično pravo. U ovom pravcu idu i kriminološka istraživanja koja pokazuju da sklonost ka upotrebi alkohola i droga može direktno ili indirektno da bude uzrok vršenja krivičnih djela (Srzentić, Stajić, Lazarević, 1990: 444). Zbog toga se u krivičnom pravu propisuje mjera bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti koja se izriče učiniocu krivičnog djela za kojeg se u krivičnom postupku dokaže da je djelo učinio pod odlučujućim djelovanjem zavisnosti od alkohola ili opojnih droga, te ako postoji opasnost da će zbog te zavisnosti i ubuduće činiti krivična djela (član 76. stav 1. KZRS).

Samim tim *osnov za primjenu ove mjere* jeste opasno stanje koje postoji kod učinioca krivičnog djela u smislu njegove sklonosti ka pretjeranoj upotrebi alkohola ili droga, a ona vodi opasnosti od ponovnog vršenja krivičnog djela. Proizlazi da egzogena okolnost kod učinioca krivičnog djela (zavisnost od alkohola ili droga) je odlučujuće uticala na njegovu ličnost da izvrši krivično djelo, a postojanje te okolnosti i ubuduće može dovesti do vršenja novih krivičnih djela. *Uslovi* koji se traže *za primjenu mjere bezbjednosti* moraju biti kumulativno ispunjeni a to su: da je učinilac krivičnog djela uživalac alkohola ili opojnih droga, da je krivično djelo učinio zbog zavisnosti od stalne upotrebe alkohola ili droga[10] i da postoji opasnost da će zbog te zavisnosti ponovo učiniti krivično djelo (Bačić, 1995: 418). Dakle, mora postojati kauzalan odnos između zavisnosti od upotrebe droge i izvršenog krivičnog djela. Ne traži se da je učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio pod uticajem droge. U stvari, narkomani najviše i vrše krivična djela u vrijeme apstinencijalne krize ili neposredno prije njenog nastupanja. Najčešće se radi o imovinskim krivičnim djelima putem kojih žele da dođu do sredstava za nabavku droge (Radulović: 2019: 142). U odnosu na ozbiljnu opasnost traži se da je zavisnost potencijalni uzrok za vršenje krivičnih djela u budućnosti. Ozbiljna opasnost se mora utvrđivati na osnovu ličnosti učinioca, njegovog ranijeg života, da li je ranije vršio krivična djela koja su bila u kauzalnom odnosu sa upotrebom droga, da li je ranije podvrgavan liječenju i slično (Lazarević, Vučković, Vučković: 2010:189).

Po *sadržini radi se o mjeri bezbjednosti medicinskog karaktera* jer se prema učiniocu primjenjuje medicinski tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa ili se takav tretman ostvaruje na slobodi pod nadzorom

[10] Lica koja su zavisna od alkohola ili opojnih droga mogu biti učinioci krivičnog djela bilo zbog toga što pod uticajem droga ne mogu vladati svojim postupcima, bilo zbog toga što vrše krivično djelo radi nabavke alkohola ili droga ili zbog toga što dugogodišnja upotreba alkohola ili droga u toj mjeri izmijeni njihovu ličnost da su spremni bez velikog kolebanja da vrše bilo kakva krivična djela (Grupa autora, Komentar KZSFRJ, 1988: 273).

zdravstvene ustanove. Ona je sama po sebi orijentisana na budućnost, na prevenciju budućeg krivičnog djela i zato pri njenom izboru i primjeni primat ima ličnost učinioca, a ne djelo (Lazarević, 1969: 22). Primjenom mjere bezbjednosti treba se ostvariti opšta svrha krivičnih sankcija – suzbijanje protivpravnih djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom (član 41. stav 3. KZRS), a u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha mjera bezbjednosti je da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela (član 71. KZRS). Iako je kaznama i mjerama bezbjednosti zajednička opšta svrha, ipak je one ostvaruju na različite načine. Kazna u suštini ima represivni karakter dok mjere bezbjednosti imaju preventivni karakter jer njima (liječenjem) želimo otkloniti stanja koja su dovela do činjenja krivičnog djela (Kiurski, 2011: 537). Treba istaći da mjere bezbjednosti kao krivične sankcije po pravilu, nemaju samostalan karakter,[11] pa tako mjera obavezno liječenje od zavisnosti može biti izrečena uz kaznu ili uz uslovnu osudu (alternativnu mjeru) i služiti kao dopuna toj sankciji.

Summa sumarum, kazna ili uslovna osuda u ovakvim slučajevima se "obraća zdravom dijelu ličnosti učinioca" a mjera bezbjednosti (liječenje od zavisnosti) "obraća se njegovom stanju zavisnosti" koje je odgovorno za izvršeno djelo a može biti odgovorno i za krivično djelo u budućnosti (Dragić, 2010: 189).

5. POSTUPAK ZA IZRICANJE MJERE BEZBJEDNOSTI OBAVEZNO LIJEČENJE OD ZAVISNOSTI

Postupak za izricanje ove mjere sprovodi se u okviru redovnog postupka u kome sud donosi osuđujuću presudu kojom izriče zatvor ili uslovnu osudu, a uz njih i mjeru bezbjednosti obavezno liječenje od zavisnosti. Iako se mjere bezbjednosti (tako i ova mjera) javljaju kao samostalne krivične sankcije u zakonu ipak se ne možemo oteti utisku da su one mjere kojima se nastoji otkloniti stanje ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela (njihova svrha), ali da su se kao društveno potrebne javile tek kada je učinjeno krivično djelo. Iz tog razloga po pravilu, nemaju samostalan karakter, a i sam Zakon o krivičnom postupku Republike Srspke u svom članu 384. uređuje pitanje opozivanja uslovne osude u slučaju kada se lice nije podvrglo liječenju ili ga je svojevoljno napustilo.

Ključnu ulogu u krivičnom postupku ima vještak – psihijatar koji se u svom nalazu i mišljenju mora izjasniti o mogućnostima za liječenje optuženog lica. Imajući u vidu da je kriminalno ponašanje narkomana u većini slučajeva rezultat već stvorenih navika organizma na drogu i psihopatoloških i somatskih tegoba iz čega i proizlazi forenzički značaj, vještak ima pravo da se upozna sa

[11] Izuzev mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi.

načinom izvršenja krivičnog djela kako bi pronikao u strukturu ličnosti narkomana, saznao koju drogu koristi, kao i da li postoji ili ne postoji apstinencijalni sindrom i ukoliko postoji, potrebno je da odredi njegovu fazu, odnosno faze u kojima je izvršeno krivično djelo (Krstić, 1986: 131). Ovakav pravac vještačenja daće odgovore da li postoji zavisnost od alkohola ili opojnih droga, kao i o potrebi i mogućnostima liječenja optuženog. O mjeri bezbjednosti odlučuje sudija, odnosno vijeće na glavnom pretresu prilikom donošenja odluke o glavnoj stvari. Iako zakon ne propisuje mogućnost prestanka ili obustave ove mjere, stranke i branilac optuženog, te ustanova, odnosno ljekar koji sprovodi liječenje bi mogli predložiti njen prestanak ili obustavu ukoliko je ostvaren cilj zbog koga je mjera izrečena. Odluka o prestanku ili obustavi mjere obaveznog liječenja od zavisnosti donijela bi se u formi rješenja na koje bi stranke imale pravo žalba o kojoj bi odlučivalo vijeće drugostepenog suda (Simović, 2022: 40).

Kako smo već istakli, mjera obaveznog liječenja od zavisnosti najčešće "prati" izrečenu kaznu ili uslovnu osudu. U slučaju da je izrečena uz kaznu, izvršava se u ustanovi za izvršenje kazne ili u zdravstvenoj ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Vrijeme provedeno u ustanovi za izvršenje ove mjere uračunava se u kaznu zatvora. U tom slučaju ova mjera može trajati duže od izrečene kazne zatvora, *ali ne duže od tri godine*, i nakon isteka vremena kazne zatvora izvršava se na slobodi (član 76. stav 2. KZRS). Ako je mjera bezbjednosti izrečena uz uslovnu osudu kao takva može se izvršavati i na slobodi ukoliko se vjeruje u spremnost učinioca da se podvrgne liječenju. Ukoliko se lice ne bi podvrglo liječenju, odnosno samovoljno ga napustilo sud može po službenoj dužnosti ili na prijedlog ustanove u kojoj se učinilac liječio ili trebao da se liječi, a po saslušanju stranaka, odrediti opozivanje uslovne osude ili prinudno izvršenje mjere bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti. Imajući u vidu alternativno propisanu mogućnost da se uslovna osuda opozove ili da se naredi prinudno izvršenje mjere, proizlazi da se uslovna osuda ne mora obavezno opozvati, a da se može odrediti da se mjera prinudno izvrši (Škulić: 2012: 527). Ono što je bitno jeste da se ovdje pojavljuju nove okolnosti (negativno ponašanje osuđenog lica) koje govore o potrebi preispitivanja prvobitno izrečene krivične sankcije. Ovakvim svojim negativnim ponašanjem uslovno osuđeno lice dovodi do pogoršanja svog pravnog položaja (Brkić: 2013: 346). Kod ovakvog stanja stvari po potrebi sud će pribaviti i mišljenje ljekara (član 384. stav 2. ZKPRS), s tim da se ne traži nalaz i mišljenje vještaka nego se pribavlja mišljenje ljekara ustanove u kojoj se učinilac liječio ili trebao da se liječi.

6. ZAKLJUČAK

Zakonodavac u Republici Srpskoj kroz odredbe materijalnih i procesnih krivičnih zakona regulisao je pitanja vezana za ostvarenje zaštitne funkcije krivičnog prava kao državnog mehanizma *ultima ratio* u rješavanju

problematike zloupotrebe opojnih droga. Zakonska rješenja su na zadovoljavajućem nivou u pogledu standarda koja se odnose na ovu oblast tako da uspješnost krivičnopravne reakcije na ovom polju zavisi od njihove dosljednje i pravilne primjene u praksi.

Literatura:

Babić, M., Marković, I., Krivično pravo Posebni dio, Banja Luka 2018;
Babić, M., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Grafomark 2021;
Babić, M., Filipović, LJ., Marković, I., Rajić, Z., Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005;
Babić, M., Filipović, LJ., Marković, I., Rajić, Z., Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga II, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo 2005;
Brkić, S., Krivično procesno pravo II, Novi Sad, 2013;
Grupa autora, Komentar Krivičnog zakona SFRJ, Beograd, 1988;
Dragić, D., Mere bezbednosti i novo krivično pravo Srbije - o potrebi egzistencije mere bezbednosti u savremenim registrima krivičnih sankcija, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj: 1/10;
Jakulić, S., Forenzička psihijatrija, Beograd, 1999;
Kiurski, J., Nastanak i istorijski razvoj mjera bezbednosti, Revija za kriminologiju i krivično pravo, Beograd, broj: 2-3/11;
Krstić, B., Sudska psihijatrija, Niš, 1986;
Lazarević, LJ., Kazne i mere bezbednosti u savremenom krivičnom pravu,
Beograd, 1969:
Lazarević, LJ., Vučković, B., Vučković, V., Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Tivat, 2010;
Lazarević, LJ., Krivično pravo Jugoslavije, Posebni deo, Savremena administracija, Beograd 1995.
Radulović, D., Kazneno pravo i medicina, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2019;
Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika, Službeni glasnik, Beograd 2012;
Srzentić, N., Stajić, A., Lazarević, LJ., Krivično pravo opšti deo, Beograd, 1990; r
Simović, M., Simović, M., Simović, V., Karović, S., Zloupotreba opojnih droga u krivičnom pravu BiH, Banja Luka, 2022;
Škulić, M., Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci, Međunarodni tematski skup: Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija, Palić 2020, str. 33- 56;
Škulić, M., Krivično procesno pravo, Podgorica, 2012.

Zakonski propisi:

Krivični zakonik Republike Srpske *„Službeni glasnik Republike Srpske“* broj: 64/17, 104/18, 15/21 89/21.
Krivični zakon Bosne i Hercegovine *„Službeni glasnik BiH“* broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.
Zakon o spriječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine „*Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*“ broj: 8/06;
Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske *„Službeni glasnik Republike Srpske“* br: 110/03 i 29/04;
Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske *„Službeni glasnik Republike Srpske“* br: 53/12, 91/17, 66/18, 15/21.

CRIMINAL (MATERIAL AND PROCEDURE) REACTION ON DRUG ABUSE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Associate Professor Mladenka Govedarica
LL.D.,Faculty of Law, University of East Sarajevo

Assistant Professor Igor Petković
LL.D., Faculty of Law, University of East Sarajevo

Abstract: *The number of factors related to the emergence and existence of narco-crime corresponds to the variety of approaches to suppressing and opposing this phenomenon. In this paper, the authors analyze the criminal law (material and procedural) reaction to the abuse of narcotic drugs.*

Key words: *narcotic drugs, unauthorized production, trafficking in narcotic drugs, facilitating the consumption of narcotic drugs, mandatory treatment for addiction, procedure for imposing a measure.*

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423039J UDK 343.57:613.83

POJAM I KARAKTERISTIKE OBJEKTA KRIVIČNIH DELA ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA[1]

prof. dr Dragan Jovašević
redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, Republika Srbija,
jovas@prafak.ni.ac.rs.

***Apstrakt**: U savremenom kriminalitetu, pored privrednog, imovinskog i korupcijskog kriminaliteta, veliki udeo zauzima i narkokriminalitet. On obuhvata oblike ispoljavanja krivičnih dela fizičkih i pravnih lica koja su upravljena na ugrožavanje zdravlja ljudi putem preduzimanja različitih delatnosti proizvodnje, prerade ili stavljanja u promet opojnih droga (i sličnih supstanci i preparata), odnosno omogućavanja drugim licima da uživaju opojne droge. Sva ova krivična dela predstavljaju krivična dela zloupotrebe opojnih droga. To znači da se ona vrše prema posebnoj vrsti objekta napada – prirodnim ili sintetičkim opojnim drogama, odnosno drugim sličnim supstancama i preparatima čiji pojam, vrste i karakteristike određuju medicinski propisi, Upravo o specifičnim aspektima objekta kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga govori ovaj rad.*

***Ključne reči:** krivično delo, zdravlje ljudi, objekt, opojne droge, preparati, medicinski propisi*

1. UVOD

Na bazi potpisanih i ratifikovanih međunarodnih dokumenata univerzalnog karaktera (OUN) u Republici Srbiji, pored zdravstvenih (medicinskih) zakona i Strategije o sprečavanju zloupotrebe droga za period od 2014–2021.godine sa odgovarajućim Akcionim planom, sprečavanjem i suzbijanjem narkokriminaliteta (kao različitih oblika/vidova ispoljavanja krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga) bavi se i kazneno (privredno-prestupno i prekršajno), a naročito krivično zakonodavstvo. Pri tome treba ukazati na rešenje Zakona o prihoaktivnim kontrolisanim supstancama[2] (član 3, tačka 12.) koja određuje zloupotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci kao "upotrebu (u najširem smislu) psihoaktivnih kontrolisanih supstanci koje su zabranjene, kao i upotrebu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci na način, u količinama i za indikacije za koje nisu propisane".

Krivični zakonik Republike Srbije[3] (2005.godine) sa nizom novela do 2019.godine u posebnom delu, u glavi dvadeset trećoj pod nazivom: "Krivična

[1] Rad je nastao kao rezultat finansiranja od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS prema ugovoru broj 451-03-68/2022-14/200120.

[2] Službeni glasnik RS, br. 99/2010 i 57/2018.

[3] Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012,

dela protiv zdravlja ljudi" predviđa tri posebna, samostalna krivična dela zloupotrebe opojnih droga sa više različitih oblika i vidova ispoljavanja, te sistemom krivičnih sankcija za njihove učinioce, kao i pravilima za utvrđivanje krivične odgovornosti njihovih učinilaca. To su sledeća krivična dela zloupotrebe opojnih droga: a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga - član 246. KZ, b) neovlašćeno držanje opojnih droga – član 246a. KZ i c) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 247. KZ.

U pogledu pravne prirode ovih krivičnih dela, možemo reći da se ovde radi o međunarodnim krivičnim delima u širem smislu (kao nepravim, mešovitim međunarodnim krivičnim delima) prema shvatanju pravne teorije (Jovašević, 2011:141-145). Naime, na pravnu prirodu krivičnih dela ove vrste ukazuje osnov njihove inkriminacije u domaćem, internom krivičnom zakonodavstvu. To su krivična dela čija obeležja, sadržinu i karakteristike utvrđuju tri univerzalne međunarodne konvencije koje su donete u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija, odnosno odgovarajući propisi Evropske unije i Saveta Evrope. Potpisivanjem i ratifikovanjem ovih međunarodnih dokumenta od strane ranije SFR Jugoslavije (kao pravnog prethodnika Republike Srbije), naša država je preuzela obavezu da takva krivična dela predvidi u nacionalnom zakonodavstvu polazeći od okvira definisanih takvim konvencijama, ali uz vrste i mere kazne, odnosno drugih krivičnih sankcija za njihove učinioce, propisane od strane domaćeg zakonodavca.

Kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u pravnom sistemu Republike Srbije pod nazivom: "Krivična dela protiv zdravlja ljudi" (glava dvadesettreća Krivičnog zakonika) su na jednoobrazan način određeni objekti krivičnog dela. U skladu sa teorijom opšteg dela krivičnog prava razlikuju se dve vrste objekata krivičnog dela. To su: a) objekt zaštite i b) objekt napada (Stojanović, 2022:117-119).

2. OBJEKT ZAŠTITE

Za objekat zaštite ili zaštitni objekat u smislu dobra, vrednosti ili interesa koji se štiti od povrede ili ugrožavanja propisivanjem krivičnih sankcija (Vuković, 2021:213-215) kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga se može reći da je to dvojako određeni skup vrednosti. To su:

a) međunarodno pravo u oblasti opojnih droga u smislu skupa univerzalnih ili regionalnih međunarodnih dokumenata koji uređuju režim proizvodnje, gajenja, prerade, prometa, tranzita, trasporta, izvoza, uvoza, korišćenja, skladištenja, upotrebe ili posedovanja opojnih droga (odnosno srodnih supstanci kao što su psihoaktivne kontrolisane supstance ili prekursori) i

104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

b) zdravlje ljudi. Zakon o javnom zdravlju Republike Srbije[4] uređuje oblasti delovanja javnog zdravlja, nadležnosti, planiranje, sprovođenje aktivnosti u vezi sa očuvanjem i unapređenjem zdravlja stanovništva, kao i način finansiranja s ciljem ostvarivanja javnog interesa, stvaranjem uslova za očuvanje i unapređenje zdravlja stanovništva putem sveobuhvatnih aktivnosti društva. Ovaj zakon (član 2, tačka 1.) definiše zdravlje kao "stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nesposobnosti. S druge strane, javno zdravlje (tačka 2.) predstavlja skup znanja, veština i aktivnosti usmerenih na unapređenje zdravlja, sprečavanje i suzbijanje bolesti, produženje i poboljšanje kvaliteta života putem organizovanih mera društva.

Zakon o javnom zdravlju proglašava sledeća načela javnog zdravlja (član 3.): a) usmerenost na stanovništvo kao celinu, društvene grupe i pojedince sa ciljem očuvanja i unapređenja zdravlja koja se ostvaruje učešćem celokupnog društva, b) zastupljenost zdravlja u svim politikama sa ciljem da se objedine napori i koordiniraju nadležnosti svih nosilaca i učesnika u oblasti javnog zdravlja, c) postizanje solidarnosti i jednakosti u javnom zdravlju za sve i naglašena pažnja za potrebe osetljivih društvenih grupa,d) odgovornost svih nosilaca i učesnika u sistemu javnog zdravlja u okviru svojih nadležnosti i aktivnosti i e) naučna zasnovanost sa ciljem da se oblasti delovanja u javnom zdravlju zasnivaju na raspoloživim stručnim i naučnim dokazima.

Oblasti delovanja javnog zdravlja su u Republici Srbije određene kao (član 5. Zakona o javnom zdravlju): a) fizičko, mentalno i socijalno zdravlje stanovništva, b) promocija zdravlja i prevencija bolesti,c) životna sredina i zdravlje stanovništva, d) radna okolina i zdravlje stanovništva, e) organizacija i funkcionisanje zdravstvenog sistema i f) postupanje u kriznim i vanrednim situacijama.

Ovakvo zakonsko uređenje zaštite zdravlja ljudi je utemeljena Ustavom Republike Srbije (2006.)[5] u okviru sistema ustavnopravne zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. Za temu našega rada posebno je značajan drugi deo Ustava pod nazivom: Ljudska i manjinska prava i slobode". Među "osnovnim načelima" poseban značaj je dat prvom načelu pod nazivom: "Neposredna primena zajemčenih prava" (član 18.). Prema ovom ustavnom načelu (postulatu), ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom se neposredno primenjuju. Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima (Nastić, 2021:171-179).

Drugi deo Ustava Republike Srbije pod nazivom: "Ljudska i manjinska prava i slobode", posle ustavnih načela nabraja garantovana ljudska prava i slobode (u istoimenoj glavi). U sistemu ljudskih prava na prvom mestu, u članu 23. Ustava, se nalazi garantovanje: "Dostojanstva i slobodnog razvoja ličnosti".

4 Službeni glasnik RS, br. 15/2016.

5 Službeni glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021.

Prema ovom ustavnom rešenju "ljudsko dostojanstvo je neprikosnoveno i svi su dužni da ga poštuju i štite. Svako ima pravo na slobodan razvoj ličnosti, ako time ne krši prava drugih koja su zajemčena Ustavom". "Pravo na život" (član 24.) je garantovano na način da je "ljudski život neprikosnoven, pri čemu je zabranjeno kloniranje ljudskih bića". Logično je da se ovo ljudsko pravo nalazi na prvom mestu jer bez njegovog efikasnog obezbeđenja nema mogućnosti uopšte za korišćenje bilo kog drugog ljudskog prava i slobode (Bataveljić, 2013:89.93).

Za zaštitu zdravlja čoveka (Milosavljević, Popović, 2023:171-173) uopšte od posebne je vrednosti odredba člana 25. Ustava Republike Srbije koja glasi: "Nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta". Na ovom mestu Ustav naglašava da je "fizički i psihički integritet nepovrediv, pa niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka" (Teofilović, 2023:109-111).

"Zdravstvena zaštita" je garantovana članom 68. Ustava Republike Srbije na sledeći način (Milošević, 2021:117-121): "Svako ima pravo na zaštitu svog fizičkog i psihičkog zdravlja. Deca, trudnice, majke tokom porodiljskog odsustva, samohrani roditelji sa decom do sedme godine i stari ostvaruju zdravstvenu zaštitu iz javnih prihoda, ako je ne ostvaruju na drugi način, u skladu sa zakonom. Zdravstveno osiguranje, zdravstvena zaštita i osnivanje zdravstvenih fondova uređuju se zakonom. Konačno, Republika Srbija pomaže razvoj zdravstvene i fizičke kulture".

3. OBJEKT NAPADA

Kao objekat napada u krivičnom pravu se smatra dobro (predmet) prema kome se preduzima radnja izvršenja krivičnog dela sa ciljem povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra. To je, kod narkokriminaliteta, prema zakonskom određenju "opojna droga".

Opojnim drogama se smatraju u pravnoj teoriji materije koje delovanjem na nervni sistem izazivaju kod onoga ko ih uzima prijatna osećanja, ublažuje bolove, slabe nervnu napetost i sl. (Lazarević, 1993:114-115). Po poreklu one se dele na: a) prirodne i b) sintetičke (veštačke) opojne droge. U okviru prirodnih opojnih droga se razlikuju tri grupe. To su: a) opijumska grupa (gde su najpoznatiji opijum, morfijum i heroin), b) koka grupa (kokain, lišće koke) i c) industrijska konoplja (marihuana, hašiš). Slično dejstvo kao kod opojnih droga poseduju i psihotropne supstance (koje takođe mogu da budu prirodne i sintetičke. Ovde spadaju LSD, meskalin i sl.).

Član 112. Krivičnog zakonika Republike Srbije u glavi dvanaestoj pod nazivom: "Značenje izraza" izričito određuje pojam opojne droge, s tim što treba ukazati odmah na početku da je ovaj pojam doživeo svoju transformaciju od vremena njegovog donošenja do danas. Tako se kao opojna droga (tačka 15.)

prema tekstu Krivičnog zakonika iz 2005.godine[6] smatraju supstance i preparati koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge. Posle šest godina, Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika[7] iz 2012.godine, u članu 112, tačka 15.kao opojne droge smatra "supstance i preparate koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge i ostale psihoaktivne kontrolisane supstance". U svakom slučaju kada se kao objekat napada navode opojne droge u smislu "supstance i preparata koji su propisom – zakonskim ili podzakonskim proglašeni za opojne droge", to ukazuje da se pojam "opojne droge" određuje prema formalnom kriterijumu (u smislu blanketne norme pri definisanju pojma i sadržine konkretnih krivičnih dela protiv zdravlja ljudi).

U pogledu određenja u čemu se sastoji objekat napada kod dela narkokriminaliteta u sudskoj praksi je zastupljeno više različitih gledišta s obzirom da se ovde radi o krivičnom delu sa blanketnom dispozicijom. Naime, propisi iz druge grane prave (medicinskog, zdravstvenog prava) upotpunjuju obeležja njegovog bića. Stoga ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis) time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim delima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 416/2010).

Tako Zakon propisuje da se opojnom drogom smatraju i psihotropne supstance u koje spada tetrahidrokanabiol (THC), pri čemu nije propisano koliko procenata te psihotropne supstance je potrebno da sadrži određena biljka (marihuana) da bi ona imala svojstvo opojne droge (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 2462/2006).

Okrivljeni je neovlašćeno kod sebe imao 12 grama opojne droge «marihuana» sa srednjim sadržajem THC-a, a koji se nalazi evidentiran na popisu opojnih droga. Dakle, posedovao je materije koje su propisom proglašene opojnim drogama (presuda Županijskog suda u Karlovcu Kž.318/2004-3).

Opojna droga - marihuana sadrži psihoaktivnu komponentu tetrahidro-kanabiola. Za postojanje ovih krivičnih dela nije bitno utvrđivanje tačne količine psihoaktivne komponente u biljnoj materiji jer su objekti izvršenja ovog dela supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge pri čemu je veštačenjem utvrđeno da je uzorak oduzet od okrivljenog mase od 7,99 grama koji predstavlja delove biljke kanabis koja se nalazi na listi opojnih droga pri čemu nije od značaja količina navedene psihoaktivne komponente u oduzetoj biljnoj materiji, već je dovoljno da se utvrdi njeno prisustvo (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 848/2008).

6 Službeni glasnik RS, br.85/2005.
7 Službeni glasnik RS, br.121/2012.

Sud je utvrdio iz nalaza veštaka da je okrivljeni držao opojnu drogu – kokain u određenoj količini koja je oduzeta od njega. Činjenica da je ista bila u praškastoj smeši bele boje sa drugim supstancama nije od uticaja na odluku suda kao ni u kom procentu je opojna droga bila zastupljena u navedenoj smeši. Okrivljeni je oglašen krivim da je držao kokain u količini 9,59 grama i smeđi za koju je veštačenjem utvrđeno da je sadržavala samo kokain, već i kreatin, senacetin i benzokain (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6040/2010).

Prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja potrebno je utvrditi i da li konoplja sadrži u sebi psihoaktivnu komponentu THC (tetrahidrokanabinol) u procentu većem od 0,3%. Polazeći od činjenice da je fizičko-hemijsko veštačenje utvrdilo da predmetna količina osušene biljne materije predstavlja osušene delove konoplje, potrebno je utvrditi vrstu i varijantu ove biljke od čega zavisi i kvalifikacija ovog dela (presuda Apelacionog suda u Beogradu Kž. 6970/2013).

3.1. Pravo Republike Srbije

Ovakvo pojmovno određenje "opojne droge" u smislu objekta napada kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga (narkokriminaliteta) ukazujeda drugi propisi (zdravstvene, medicinske prirode) određuju njihov pojam, sadržinu, karakteristike, osobine, dejstvo i vrste. Zato ćemo na ovom mestu ukazati na različita definisanja pojma "opojne droge" prema: a) ranijem zakonodavstvu SFR Jugoslavije, b) zdravstvenom zakonodavstvu Srbije i c) zakonodavstvu nekih država u regionu.

Raniji Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga SR Jugoslavije[8] (1996.) kao i prethodni pravni akt ove vrste - Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga SFR Jugoslavije[9] (1991.) u članu 2.definiše pojam opojnih droga. Tako se pod opojnim drogama smatraju "supstance prirodnog ili sintetičkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu". Ovaj pojam obuhvata i psihotropne supstance. Opojne droge utvrđuje nadležni savezni organ (savezno ministarstvo zdravlja) rešenjem koje se objavljuje u Službenom listu SRJ. Proizvodnja i promet opojnih droga mogu se vršiti samo za određene namene kao što su: a) medicinske, b) veterinarske, c) nastavne, d) laboratorijske i e) naučne svrhe (član 4.) i to samo na osnovu odobrenja, odnosno dozvole nadležnog saveznog organa.

Naime, ove supstance se mogu se proizvoditi, uvoziti i izvoziti u količinama koje, prema proceni godišnjih potreba, utvrđuje nadležni savezni organ (član 5.). Takve količine opojnih droga utvrđuju se na osnovu procene

[8] Službeni list SFRJ, br. 46/91 i Službeni glasnik RS, br. 37/2002 i 108/2005.
[9] Službeni list SFRJ, br. 13/91 i Službeni list SRJ, br. 45/92.

potreba za narednu godinu koje prijavljuje proizvođač ili drugo pravno lice koje uvozi ili izvozi opojne droge, najdocnije do 31. marta tekuće godine.

Danas važeće zdravstveno zakonodavstvo u oblasti opojnih droga u Republici Srbiji takođe na sličan način izričito određuje pojam ovih supstanci – opojnih droga. To su: a) Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama i b) Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci.

Tako, Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama Republike Srbije[10] (2010.) u članu 3. tačka 1. pod pojmom psihoaktivna kontrolisana supstanca smatra "svaku supstancu biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama[11], odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem smanjujući osećaj bola, izazivajući pospanost ili budnost, halucinacije, smetnje u motornim funkcijama, kao i druge patološke ili funkcionalne promene centralnog nervnog sistema. No, ovaj zakon, zakođe u odredbi člana 3.daje pojamna određenja drugih, sa opojnim drogama srodnih, sličnih supstanci sa identičnim delovanjem na zdravlje ljudi kao što su:

a) psihotropna supstanca (tačka 2.) – "svaka supstanca biološkog, odnosno sintetičkog porekla koja se nalazi na Spisku, u skladu sa Konvencijom o psihotropnim supstancama[12], odnosno supstanca koja deluje primarno na centralni nervni sistem i menja moždane funkcije, zbog čega se menja percepcija, raspoloženje, svest i ponašanje",

b) preparat (tačka 3.) - magistralni i galenski lek izrađen u skladu sa zakonom kojim se uređuju lekovi i medicinska sredstva,

c) biljka ili deo biljke (tačka 4.) - svaka biljka iz koje se može dobiti psihoaktivna kontrolisana supstanca, a koja je na Spisku u skladu sa potvrđenim konvencijama Ujedinjenih nacija u oblasti psihoaktivnih kontrolisanih supstanci,

d) makova slama (*Stramentum Papaveris*) (tačka 5.) - osušena zrela čaura i stabljika maka, koje se koriste kao prirodna industrijska sirovina za dobijanje opijumskih alkaloida, a posebno morfina,

e) konoplja (tačka 6.) - cvetni ili plodni vrh biljke roda *Cannabis*, odnosno deo biljke roda *Cannabis* koji je iznad zemlje, uključujući i vrh,

f) grm koke (tačka 7.) - svi primerci vrste *Erythroxylon*, a list koke je list grma koke, osim hemijski obrađenog lista iz kog su uklonjeni svi alkaloidi, uključujući i alkaloide ekgoninske klase (kao što su kokain, ekgonin i drugi),

g) nova psihoaktivna supstanca (tačka 14.) - supstanca u čistom obliku ili u obliku preparata koja nije propisana prema Jedinstvenoj konvenciji o opojnim drogama Ujedinjenih nacija iz 1961. godine, izmenama i dopunama Protokola iz 1972. godine i Konvencijom o psihotropnim supstancama

[10] Službeni glasnik RS, br. 99/2010 i 57/2018.
[11] Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 2/64.
[12] Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 40/73.

Ujedinjenih nacija iz 1971. godine, a koja može da predstavlja zdravstvenu ili socijalnu pretnju, kao i supstance koje su propisane navedenim Konvencijama i

h) preparat (tačka 15.) - mešavina koja sadrži jednu ili više novih psihoaktivnih supstanci.

Konačno, drugi zdravstveni zakon iz oblasti uređivanja režima opojnih droga u Republici Srbiji - Zakon o supstancama koje se koriste u nedozvoljenoj proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci[13] (2005.) u članu 2. sadrži sledeće definicije od značaja za određivanje pojma objekta radnje kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga. To su: a) prekursor - supstanca koja je utvrđena Spiskom prekursora, kao i smeša supstanci ili prirodni proizvod koji sadrži prekursor, a koji se koriste za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci (tačka 1.), b) smeša - mešavina ili rastvor dve ili više supstanci (tačka 1a.), c) prirodni proizvod - supstanca koja se kao takva nalazi u prirodi neprerađena ili prerađena isključivo ručnim, mehaničkim ili gravitacionim putem, rastvaranjem u vodi, flotacijom, ekstrakcijom pomoću vode, destilacijom vodenom parom ili uparavanjem vode, ili izdvojena iz vazduha na bilo koji način (tačka 1b.) i d) supstanca van Spiska prekursora - svaka supstanca koja može da se upotrebi za nedozvoljenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci, a nije utvrđena Spiskom prekursora - tačka 2. (Coković, 2017:103-120).

3.2. Pravo država u regionu

I druga uporedna zakonodavstva (zdravstvena ili krivična) država u regionu (koje su nastale raspadom SFR Jugoslavije) na više/manje sličan način određuju pojam opojne droge u smislu objekta napada kod krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga (narkokriminaliteta). Pri tome neka inostrana zakonodavstva (npr. Hrvatske) za objekt napada kod ovih krivičnih dela upotrebljavaju samo reč: "droga" (umesto opojne droge), odnosno "tvari koje su propisom proglašene za droge".

U krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine tri zakonska propisa iz ove oblasti određuju pojam "opojne droge". Tako, član 1. tačka 33. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine[14] pod opojnom drogom smatra: a) medicinski lek ili opasnu supstancu sa adiktivnim i psihotropnim svojstvima, b) supstancu koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu, ako podleže kontroli prema međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala i c) supstancu koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta.

[13] Službeni glasnik RS, br. 107/2005 i 25/2019.

[14] Službeni glasnik BIH, br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021.

Prema članu 2.tačka 35. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine[15] opojna droga je: a) medicinski lek ili opasna supstanca s adiktivnim i psihotropnim svojstvima, b) supstanca koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu ako podleže nadzoru po međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina potvrdila i c) supstanca koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta (Petrović, 2002:287-310).

Na isti način pojam opojne droge određuje i Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine[16]. Član 2.tačka 34. KZ Brčko distrikta BIH pod opojnom drogom smatra: a) medicinski lek ili opasnu supstancu s adiktivnim i psihotropnim svojstvima, b) supstancu koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu ako podleže kontroli prema međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala ili c) supstancu koju je nadležna institucija Bosne i Hercegovine, Brčko distrikta ili nadležna institucija entiteta proglasila opojnom drogom.

U analizi krivičnog zakonodavstvo država u regionu utvrđujemo da član 142, tačka 17. Krivičnog zakonika Crne Gore[17] pod opojnim drogama smatra "supstance i preparate koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge".

S druge strane, krivična zakonodavstva sledećih država iz regiona: a) Severne Makedonije[18], b) Slovenije[19], c) Hrvatske[20], odnosno d) Republike Srpske[21] (kao drugog entiteta u sastavu Bosne i Hercegovine) uopšte ne definišu pojam opojne droge (odnosno "droge" u Hrvatskoj) u smislu objekta napada kod ovih dela.

I zdravstveno zakonodavstvo država u regionu određuju pojam "opojnih droga". Na ovom mestu izlažemo zakonska rešenja: a) Bosne i Hercegovine, b) Crne Gore i c) Hrvatske.

U Bosni i Hercegovini su u primeni dva zakona u oblasti uređivanja režima opojnih droga. To su: a) Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe

---

15 Službene novine Federacije BIH, br. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014 i 75/2017.

16 Službeni glasnik Brčko Distrikta BIH, br. 19/2020.

17 Službeni list CG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

18 Krivičen zakonik na Republika Makeodnija, Služben vesnik na RM, br. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 8272013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014 i 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 169/2016, 97/2017, 170/2017 i 248/2018.

19 Kazenski zakonik, Uradni list RS, br. 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011, 55/2014, 6/2016, 38/2016, 27/2017 i 23/2020, 91/2020, 95/2021 i 186/2021.

20 Kazneni zakon, Narodne novine RH, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019 i 84/2021.

21 Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018, 15/2021 i 89/2021.

opojnih droga Bosne i Hercegovine[22] i b) Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske[23].

U članu 3. Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine daje definicije osnovnih pojmova u vezi sa opojnim drogama, odnosno njihovom zloupotrebom. Na prvom mestu su data pojmovna određenja supstanci koje inače predstavljaju objekt napada kod krivičnih dela, odnosno prekršaja u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Tu spadaju: a) opojna droga, b) psihotropna supstanca, c) biljka iz koje se dobija opojna droga, d) prekursor, e) druge supstance i f) preparati. Sa ovim supstancama su bliska i sredstva namenjena za proizvodnju opojnih droga (Đorđević, 2014:328-344).

Tako se kao opojna droga smatra svaka supstanca prirodnog ili veštačkog porekla koja je uvrštena u listu opojnih droga u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini. Izraz opojna droga, kako se koristi u ovom zakonu, uključuje i psihotropne supstance koje su uvrštene u listu psihotropnih supstanci, ako psihotropne supstance nisu posebno pomenute (Petrović, 2002:287-310). Psihotropna supstanca je svaka supstanca prirodnog ili veštačkog porekla, koja je uvrštena u listu psihotropnih supstanci u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini. Biljka iz koje se može dobiti opojna droga jeste svaka biljka iz koje se može dobiti opojna droga, a koja je uvrštena u listu tih biljaka u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini, kao i deo takve biljke koji se može upotrebiti za dobijanje opojne droge.

Konačno, Zakon određuje prekursor kao prirodnu ili veštačku supstanca koja se može upotrebiti u proizvodnji opojne droge i koja je uvrštena u listu prekursora u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini, dok supstance označavaju: opojne droge, psihotropne supstance i prekursorekoji su uvršteni u listu opojnih droga, psihotropnih supstanci i prekursora u skladu sa međunarodnim konvencijama o kontroli opojnih droga ili na osnovu odluke nadležnog organa u Bosni i Hercegovini. Konačno, preparat je otopina ili smesa, u čvrstom ili tečnom stanju ili u bilo kojem fizičkom obliku, koja sadrži opojnu drogu, psihotropnu supstancu ili biljku iz koje se može dobiti opojna droga.

Drugi zakonski tekst u Bosni i Hercegovini u oblasti zdravstvenog, medicinskog zakonodavstva koji uređuje oblast zloupotrebe opojnih droga jeste Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske[24]. Ovaj zakon u odredbi člana 3. definiše opojnu drogu kao svaku supstancu prirodnog ili sintetičkog porekla, uključivši psihotropne supstance koje su uvrštene u listu opojnih droga i psihotropnih supstanci. No, pored ove definicije Zakon na ovom

[22] Službeni glasnik BIH, br. 8/2006.
[23] Službeni glasnik Republike Srpske, br. 110/2003 i 29/2004.
[24] Službeni glasnik Republike Srpske, br. 110/2003 i 29/2004.

mestu određuje i druge pojmove. Tako "supstanca koja se može upotrebiti za izradu opojne droge predstavlja svaku prirodnu ili sintetičku supstancu koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge (kao prekursori ili druge hemikalije), uvrštene u listu tih supstanci" (Moslovac, 2019:37-40). Sa njima je slična biljka ili dio biljke iz koje se može proizvesti opojna droga. To je svaka biljka ili dio biljke koji se mogu upotrijebiti za proizvodnju opojne droge (opijumski mak, konoplja i druga biljka prikladna za tu svrhu), koja je uvrštena u listu tih biljaka.

Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga Republike Crne Gore[25] u članu 2.drogu definiše kao "svako bilje ili supstancu prirodnog ili sintetičkog porekla, kao i psihotropne supstance koje mogu da izazovu promenu ili poremećaj fizičkog i mentalnog zdravlja čovjeka, a koje su obuhvaćene Spiskom droga, psihotropnih supstanci i bilja koje se može koristiti za proizvodnju droga. Drogom se takođe smatra i preparat koji sadrži jednu ili više droga". Spisak droga se, shodno odredbi člana 4. Zakona, sačinjava u skladu sa međunarodnim standardima i konvencijama Ujedinjenih nacija, kao i preporukama Evropske informacione mreže za droge i zavisnosti od droga (*Reitox*) i Sistema ranog upozorenja na nove sintetičke droge. Spisak droga donosi organ državne uprave (ministarstvo) nadležan za poslove zdravlja, uz mišljenje organa uprave nadležnog za poslove policije i Agencije za lekove i medicinska sredstva. Taj se Spisak droga objavljuje u Službenom listu Crne Gore. Konačno, ovaj Zakon u odredbi člana 5, tačka 1, određuje preparat kao "bilo koji rastvor ili mešavinu, u bilo kom fizičkom stanju, koji sadrži jednu ili više droga, psihotropnih supstanci, bilja ili delova bilja, preparata ili derivata bilja koji se mogu koristiti za proizvodnju droga".

U Republici Hrvatskoj je u oblasti suzbijanja narkokriminaliteta u primeni Zakon o suzbijanju zlouporabe opojnih droga[26]. I ovaj zakon u prvim odredbama definiše osnovne pojmove na koje se upravo i primenjuje. Tako je u članu 2. tačka 1. Zakona opojna droga određena kao "svaka tvar (supstanca) prirodnog ili umetnog (veštačkog) porekla, uključivši psihotropne supstance (tvari), uvrštene u popis opojnih droga i psihotropnih tvari, dok se kao biljka ili deo biljke iz koje se može dobiti opojna droga (tačka 3.) smatraju "svaka biljka ili deo biljke koji se mogu upotrebiti za izradu opojne droge (kao opijumski mak, konoplja i druga biljka prikladna za tu svrhu), koja je uvrštena u popis tih biljaka".

3.3. Objekt napada u međunarodnom krivičnom pravu

Nacionalna krivična i medicinska/zdravstvena zakonodavstva u oblasti sprečavanja i suzbijanja pojedinih oblika/vidova ispoljavanja narkokriminaliteta se temelje na međunarodnim standardima.

[25] Službeni list CG, br. 28/2011 i 35/2013.

[26] Narodne novine RH, br. 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013 i 39/2919.

Prvi univerzalni međunarodni dokument obavezujućeg karaktera za sve države koji uspostavlja osnov za jedinstvenu aktivnost država na međunarodnom planu u vezi sprečavanja, suprotstavljanja ili suzbijanja različitih aktivnosti u vezi sa zloupotrebom opojnih droga jeste Jedinstvena konvencija o opojnim drogama[27] (1961.). Konvencija zaključuje da je toksikomanija nesreća za pojedinca koja predstavlja privrednu i socijalnu opasnost za čovečanstvo. Stoga se smatra da radi njihove efikasnosti mere koje se preduzimaju protiv zloupotrebe opojnih droga treba da budu koordinirane i opšte, te da opšta akcija takve vrste zahteva međunarodnu saradnju rukovođenju istim načelima i usmerenu zajedničkim ciljevima.

Član 1. Konvencije daje definicije pojedinih pojmova od značaja za njenu jednoobraznu i sveobuhvatnu primenu od strane svih država potpisnica Konvencije. Na prvom mestu su određeni pojmovi u vezi sa opojnim drogama i njihovim pojedinim vrstama kao što su: a) "kanabis" označava cvetonosne ili plodonosne vrhove biljke kanabis (osim zrna i lišća koji nemaju vrhove) iz kojih nije izvučena smola, ma kakva bila njihova primena, b) "biljka kanabis" označava svaku biljku vrste kanabis, c) "kanabisova smola" označava izdvojenu smolu, sirovu ili prečišćenu, dobivenu iz biljke kanabis, d) "cocaier" označava sve vrste žbunja roda Erythroxylon, e) "lišće od koke" označava lišće cocaiera, izuzev lišća iz koga je izvađen svaki ekgonin, kokain ili drugi ekgonski alkaloid, f) "opojna droga" označava svaku supstancu iz tabele I i II bilo da je prirodna ili sintetička, pri čemu su ove tabele sastavni deo Konvencije sadržani u prilogu, g) "medicinski opijum" označava opijum koji je pretrpeo prerade potrebne za njegovu terapeutsku upotrebu, h) "opijum" označava zgusnuti sok opijumskog maka, i) "opijumski mak" označava biljku vrste Papaver somniferum L, j) "makova slama" označava sve delove (osim semena) opijumskog maka posle košenja i k) "preparat" označava vrstu ili tečnu mešavinu koja sadrži neku opojnu drogue (Delibašić, 2020:26-39).

Konvencija takođe određuje i značenje pojedinih delatnosti koje se preduzimaju u odnosu na opojne droge. To su: a) "gajenje" - gajenje opijumskog maka, cocaiera i biljke kanabis,b) "nedozvoljena trgovina" - gajenje ili svaka trgovina opojnim drogama koji su protivni ciljevima ove konvencije, c) "uvoz" i "izvoz" - materijalno prenošenje opojnih droga iz jedne države u drugu ili sa jedne teritorije na drugu u istoj državi, d) "fabrikacija" - svaka radnja, osim proizvodnje, koja omogućuje da se dobiju opojne droge i obuhvata kako prečišćavanje, tako i preradu opojnih droga u druge i e) "proizvodnja" - radnja koja se sastoji u dobivanju opijuma, koka-lišća, kanabisa i kanabisove smole iz biljaka koje ih daju.

Konvencija o psihotropnim supstancama[28] (1971.) u članu 1. navodi da "psihotropna supstanca" označava svaku supstancu, bilo prirodnu ili sintetičku, ili svaki prirodni proizvod iz tabele I, II, III ili IV, koji predstavljaju dodatak

[27] Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 2/1964 i 3/1978.
[28] Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 40/73.

Konvencije. Uz psihotropnu supstancu Konvencija se odnosi i na preparate. Pojam "preparat" označava: a) rastvor ili mešavinu, bez obzira na njeno fizičko stanje, koja sadrži jednu ili više psihotropnih supstanci i b) jednu ili više psihotropnih supstanci u određenim dozama (Bisio, 1977:113.118).

Na kraju, Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988.)[29] u članu 1. Konvencije, po ugledu i na ranije međunarodne dokumente, pojmovno definiše osnovne vrste opojnih droga. Prema ovom pravnom rešenju: a) "biljka kanabis" označava svaku biljku iz roda Cannabis, b) "žbun koke" označava biljku bilo koje vrste iz roda Erythroxylon, c) "opojna droga" označava svaku supstancu, prirodnu ili sintetičku, navedenu u tabelama I i II Jedinstvene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine, kao i u Konvenciji izmenjenoj Protokolom iz 1972. godine, d) "opijumski mak" označava biljku iz vrste Papaver somniferum L i e) "psihotropna supstanca" označava svaku supstancu, prirodnu ili sintetičku, ili svaku prirodnu materiju navedenu u tabelama I, II, III i IV Konvencije o psihotropnim supstancama iz 1971. godine.

4. ZAKLJUČAK

Narkokriminalitet obuhvata sveukupnost različitih oblika/vidova ispoljavanja krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u međunarodnom i nacionalnom krivičnom pravu. Radi se o krivičnim delima kojima se na različite, protivpravne, načine ugrožava međunarodnim standardima i nacionalnim ustavnim aktima zagarantovano zdravlje ljudi ili pravo na zaštitu zdravlja.

No, pored objekta zaštite, ova krivična dela imaju i objekat napada u smislu dobra prema kome je neposredno/direktno upravljena radnja izvršenja u cilju povrede ili ugrožavanja zaštićenog dobra, vrednost ili interesa (zdravlja ljudi). Dela narkokriminaliteta u Republici Srbiji propisuje Krivični zakonik u okviru krivičnih dela protiv zdravlja ljudi. Ovde spadaju sledeća krivična dela: a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga - član 246. KZ, b) neovlašćeno držanje opojnih droga – član 246a. KZ i c) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 247. KZ. Na više/manje sličan način ove inkriminacije poznaju i druga krivična zakonodavstva država u regionu.

Sva su ova krivična dela, bilo u krivičnom zakonodavstvu Srbije, odnosno drugih država u regionu jugoistočne Evrope upravljena protiv više/manje istog objekta napada – opojnih droga. Međunarodni dokumenti (doneti u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija), kao i domaće krivično, ali još više i medicinsko/zdravstveno zakonodavstvo pojedinih država na specifičan način određuju pojam, vrste, osobine, karakteristike i klasifikacije opojnih droga, odnosno drugih njima sličnih/srodnih prirodnih ili veštačkih supstanci ili preparata u smislu objekta napada. Upravo se prema ovako definisanim

[29] Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 14/90.

objektima preduzimaju radnje izvršenja pojedinih oblika, odnosno vidova ispoljavanja krivičnih dela zloupotrebe opojnih droga u domaćem, ali i uporednom krivičnom zakonodavstvu.

Literatura

Bataveljić, D. (2013). *Praktikum za ustavno pravo*. Kragujevac:Pravni fakultet.

Bisio, B. (1977). *Psiha i droga*. Zagreb:N.Smailagić.

Coković, S. (2017). Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga u domaćem i uporednom krivičnom pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu.* 77, 103-120.

Delibašić, V. (2020). Nova rešenja kod krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama. *Branič.* 2, 26-39.

Đorđević, V. (2014). Psihoaktivne supstance, zavisnost i ličnost. *Svet rada*. 3, 328-344.

Jovašević, D. (2011). Međunarodno krivično pravo. Niš:Pravni fakultet.

Lazarević, Lj. (1993). *Krivično pravo. Posebni deo*. Beograd: Savremena administracija.

Milosavljević, B., Popović, D. (2023). *Ustavno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.

Milošević, J. (2021). *Pravo dece na zdravlje*. Beograd: Zadužbina Andrejević.

Moslovac, B. (2019). Strogoća načela zakonitosti na kušnji – normiranje droge. *Hrvatska pravna revija.* 6, 37-40.

Narodne novine RH, br. 107/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013 i 39/2919.

Narodne novine RH, br. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019 i 84/2021.

Nastić, M. (2021). *Ustavna zaštita ljudskih prava.* Niš: Pravni fakultet.

Petrović, B. (2002). O drogama koje je najčešće zloupotrebljavaju.*Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu.* 287-310.

Služben vesnik na RM, br. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 8272013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014 i 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015, 169/2016, 97/2017, 170/2017 i 248/2018.

Službene novine Federacije BIH, br. 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014 i 75/2017.

Službeni glasnik BIH, br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021.

Službeni glasnik BIH, br. 8/2006.

Službeni glasnik Brčko Distrikta BIH, br. 19/2020.

Službeni glasnik RS, br. 37/2002 i 108/2005.

Službeni glasnik RS, br. 110/2003 i 29/2004.

Službeni glasnik RS, br.85/2005.

Službeni glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

Službeni glasnik RS, br. 107/2005 i 25/2019.

Službeni list RS, br. 98/2006 i 115/2021.

Službeni glasnik RS, br. 99/2010 i 57/2018.

Službeni glasnik RS, br. 121/2012.

Službeni glasnik RS, br. 15/2016.

Službeni glasnik RSrpske, br. 64/2017, 104/2018, 15/2021 i 89/2021.

Službeni list CG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

Službeni list CG, br. 28/2011 i 35/2013.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 2/64.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 2/64 i 3/78.

Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 40/73.

Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 14/90.

Službeni list SFRJ, br. 13/91.
Službeni list SFRJ, br. 46/91.
Službeni list SRJ, br. 45/92.
Stojanović, Z. (2022). *Krivično pravo, Opšti deo*. Beograd: Dosije.
Teofilović, P. (2023). *Mehanizmi zaštite ljudskih prava*. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije.
Uradni list RS, br. 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011, 55/2014, 6/2016, 38/2016, 27/2017 i 23/2020, 91/2020, 95/2021 i 186/2021.
Vuković, I. (2021). *Krivično pravo. Opšti deo*, Beograd: Pravni fakultet.

TERM AND CHARACTERISTICS OF THE OBJECT FOR CRIMINAL OFFENSES OF DRUG ABUSE

Dragan Jovašević PhD,
Full professor, Faculty of law, University of Niš

Abstract: *In modern crime, in addition to economic, property and corruption crime, a large share is also occupied by drug crime. It includes the forms of criminal acts of natural and legal persons that are aimed at endangering people's health by undertaking various activities of production, processing or placing on the market of narcotic drugs (and similar substances and preparations), i.e. enabling other persons to enjoy narcotic drugs. All of these crimes are drug abuse crimes. This means that they are carried out according to a special type of object of attack - natural or synthetic narcotic drugs, that is, other similar substances and preparations whose concept, types and characteristics are determined by medical regulations.*

Key words: *crime, human health, object, narcotic drugs, preparations, medical regulations*

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423054S UDK 351.761:613.83

NEOVLAŠĆENO DRŽANJE OPOJNIH DROGA: ODGOVORNOST I KAŽNJIVOST U SAVREMENOM KAZNENOM PRAVU

prof. dr Marina M. Simović

sekretar Ombudsmena za djecu Republike Srpske, vanredni profesor Fakulteta pravnih nauka Univerziteta „Apeiron" Banja Luka, marina.simovic@gmail.com.

Apstrakt: *Na temelju međunarodnih standarda brojna savremena krivična zakonodavstva, pa tako i pozitivno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine (kao i država regiona) propisuju više krivičnih djela zloupotrebe opojnih droga u osnovnim, kvalifikovanim, odnosno privilegovanim oblicima ispoljavanja. Među ovim kažnjivim djelima u okviru narkokriminaliteta se po svojoj prirodi, karakteru, sadržini i elementima bića izdvaja nedozvoljeno držanje, posjedovanje opojne droge za sopstvenu, ličnu upotrebu, a ne radi njene prodaje ili stavljanja u promet na drugi način. U ovom radu se govori o pojmu i karakteristikama ovog kažnjivog djela u pravu Bosne i Hercegovine, ali i drugih država u okruženju, kao i u međunarodnom krivičnom pravu.*

Ključne reči: *opojne droge, držanje, neovlašćenost, odgovornost, sankcija.*

1. UVOD

Na temelju relevantnih međunarodnih standarda koje je Bosna i Hercegovina preuzela potpisivanjem i ratifikacijom više međunarodnih konvencija univerzalnog karaktera Organizacije ujedinjenih nacija, donijeta su dva zakona koji sveobuhvatno uređuju oblast sprječavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga (Petrović, 2002: 333-343). Na taj način se uređuju pojam i vrste opojnih droga, te supstanci koje se mogu upotrijebiti za njihovu proizvodnju, kao i način, postupak, uslovi i organizacija proizvodnje, prerade, prometa i distribucije opojnih droga i drugih srodnih suspstanci. Upravo kršenjem odredbi ovih zakona, odnosno postupanjem protivno njihovim odredbama (činjenjem ili nečinjenjem) ostvaruju se obilježja pojedinih kažnjih djela u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine (Petković, 2009:115-120) kao što su: a) krivična djela i b) prekršaji.

U Bosni i Hercegovini su u primjeni dva zakona medicinskog (zdravstvenog) karaktera koji uređuju oblast upotrebe (zloupotrebe) opojnih droga[1]. To su: a) Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga

[1] Od ukupnog broja dokumentovanih kriminalnih grupa u BiH u periodu od 2018. do 2020. godine - njih više od 90 odsto uključeno je u nezakonitu trgovinu drogom, privredni kriminal, krijumčarenje ljudi i imovinski kriminal. Preostali dio odnosi se

Bosne i Hercegovine[2] (2006.) i b) Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske[3] (2003.). Pored ova dva zakona, za oblast sprječavanja (prevencije) i suzbijanja (represije) zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini je takođe značajna Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprječavanja i subijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini za period od 2018. do 2023.godine[4].

---

na organizovane kriminalne grupe koje se bave trgovinom oružjem, cyber kriminalom, trgovinom ljudima, koruptivnim krivičnim djelima i dr. Kada je u pitanju ukupan broj registrovanih krivičnih djela u vezi zloupotreba droga u periodu od 2018. do 2020. godine - ukupno su evidentirana 7.092 krivična djela. U 2020. godini registrovana su 2.672 krivična djela što je porast za 17,4 odsto u odnosu na 2019. godinu kada je registrovano 2.276 krivičnih djela, a više za 6,16 odsto u odnosu na 2018. godinu kada je registrovano 2.144 krivičnih djela

U 2020. godini prijavljena su 2.793 lica, što je za 11,76 odsto više nego 2019. godini kada je prijavljeno 2.499 lica, a što predstavlja povećanje za 3,48 odsto u odnosu na 2018. godinu kada je registrovano 2.412 lica.

Na ilegalnom tržištu u Bosni i Hercegovini prisutne su gotovo sve vrste opojnih droga, a dominiraju produkti kanabisa, kokain i sintetičke droge.

Ulične cijene droga u Bosni i Hercegovini u 2020. godini izražene u KM: Heroin (1 g) cca 60–80; Marihuana (1 g) cca 10–15; Kokain (1 g) cca 100–150; Ekstazi (1 tbl.) cca 10–20 i Amfetamin (1 g) cca 10-20.

U pogledu ocjene kvaliteta opojnih droga koje se pojavljuju na teritoriji Bosne i Hercegovine, ne postoji sistemska analiza i uporedba čistoće zaplijenjenih droga. Uopšteno, heroin je nešto slabijeg kvaliteta, iz razloga što se vrši miješanje sa prekursorima uglavnom sa paracetamolom i kafetinom, dok se kokainu uobičajeno dodaje lidokain.

Uporedni parametri na osnovu trenutno dostupnih podataka ukazuju da se cijena narkotika na ilegalnom tržištu Bosne i Hercegovine nije značajnije mijenjala u odnosu na prethodno posmatrani period, osim cijena ekstazija i amfetamina.Tako je prema podacima policijskih agencija cijena marihuane u rasponu od 2.000 do 3.000 KM/kg, a skanka oko 4.000- 5.000 KM/kg. Cijena heroina je 40.000- 50.000 KM/kg u zavisnosti od njegove čistoće. Cijena kokaina prema istim podacima kreće se oko 70.000 KM/kg. Speed se kreće oko 6.000 do 8.000 KM/kg, a komad exstasya prodaje se po 10 KM. Navedene cijene variraju u zavisnosti od čistoće i mjesta prodaje u BiH.

Inače, organizovane kriminale grupe iz Bosne i Hercegovine imaju veći broj kriminalnih veza, kako u susjednim zemljama, tako i u zemljama Zapadne Evrope. Bave se krijumčarenjem narkotika u većim količinama, uglavnom heroina, sa Istoka iz Turske, Afganistana i Pakistana, preko Srbije (Sandžak), Kosova, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i jednim krakom preko Mađarske prema zemljama Zapadne Evrope. Imaju dobro izgrađenu infrastrukturu u smislu organizovanja transporta, distribucije i prodaje narkotičkih sredstava, te pranja novca koji najčešće investiraju u nekretnine u Bosni i Hercegovinu i zemlje u okruženju.

2 "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 8/06.

3 "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 110/03 i 29/04.

4 Ovu strategiju je odobrilo Vijeće ministara BiH na sjednici održanoj 18. decembra 2020. godine, a kasnije donijela Parlamentarna skupština BiH. Ciljevi Strategije su

2. DRŽANJE OPOJNIH DROGA I MEĐUNARODNI STANDARDI

Prvi univerzalni međunarodni dokument koji postavlja osnove za jedinstvenu aktivnost na međunarodnom planu u vezi sprječavanja, suprotstavljanja ili suzbijanja različitih aktivnosti u vezi sa zloupotrebom opojnih droga jeste Jedinstvena konvencija o opojnim drogama[5] (1961.). Ova konvencija polazi od brige za fizičko i moralno zdravlje čovječanstva, uviđajući, pri tome, da je medicinska upotreba opojnih droga neophodna za ublažavanje bolova, te da određene mjere moraju biti preduzete kako bi se obezbijedilo da opojne droge budu raspoložive u tu svrhu. Konvencija dalje ističe da je toksikomanija nesreća za pojedinca koja predstavlja privrednu i socijalnu opasnost za čovječanstvo. Stoga se smatra da mere koje se preduzimaju protiv zloupotrebe opojnih droga treba da budu koordinirane i opšte. Konvencija dalje nabraja pojedine djelatnosti koje se preduzimaju u odnosu na opojne droge: a) koje su dozvoljene - ako se preduzimaju na način, pod uslovima i u postupku od strane za to određenih organa i b) koje su nedozvoljene radnje - zabranjene, štetne i protivpravne, pa time i proskribovane, zabranjene i kažnjive, kada se preduzimaju protivno odredbama ove konvencije kao što su "gajenje", "nedozvoljena trgovina", "uvoz", "izvoz", "fabrikacija" ili "proizvodnja".

Član 33 Jedinstvene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine[6]izričito zabranjuje držanje opojnih droga bez zakonite dozvole od strane nadležnih državnih organa. Svako postupanje protiv ove odredbe, predstavlja kažnjivo djelo, osim u slučajevima koji su propisani medicinskim razlozima.

čuvanje i unaprjeđenje zdravlja stanovništva; sprječavanje i smanjivanje zloupotrebe opojnih droga i drugih sredstava zavisnosti, posebno među djecom i mladima, u cilju očuvanja i unaprjeđenja zdravlja stanovništva; smanjivanje razmjere problema zloupotrebe opojnih droga i zavisnosti u društvu, kao i vezanih zdravstvenih i socijalnih rizika nastalih zloupotrebom opojnih droga; smanjivanje dostupnosti droga na svim nivoima i svih oblika kriminala vezanog za zloupotrebu opojnih droga; unaprjeđenje, izgradnja i umrežavanje sistema za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga i borba protiv zavisnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. U skladu sa Listom pojmova, "Zloupotreba opojnih droga" podrazumijeva uzgoj biljke iz koje se može dobiti opojna droga, posjedovanje sredstva za proizvodnju opojnih droga te proizvodnja, promet i posjedovanje opojne droge, psihotropne supstance, biljke ili dijela biljke iz koje se može dobiti opojna droga ili prekursora protivno odredbama Zakona o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga u BiH, kao i upotreba opojnih droga van terapeutskih indikacija, u prekomjernim dozama ili tokom vremena koje nije obuhvaćeno terapijom.

5 "Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", br. 2/64 i 3/78.

6 Donijeta u Njujorku 20. marta 1961. godine na Konferenciji Ujedinjenih nacija o usvajanju Jedinstvene konvencije o opojnim drogama. Ova konvencija je neka vrsta "navigacije" za države u "džungli" zabranjenih supstanci. To je vodič koji države koriste za orijentaciju svoje politike prema drogama.

Drugi međunarodni dokumenat - Konvencija o psihotropnim supstancama[7] (potpisana u Beču 21. februara 1971. godine), pored nabrajanja pojma, vrsta i karakteristika psihotropnih supstanci i preparata,određuje skup nezakonitih postupaka fizičkih, odnosno pravnih lica u vezi sa ovim supstancama kojima se ugrožava zdravlje ljudi, odnosno sistem odgovornosti za takve djelatnosti.

Konačno, Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci[8] (potpisana u Beču 20. decembra 1988. godine) naglašava zabrinutost Ujedinjenih nacija "veličinom i rastom nezakonite proizvodnje, tražnje i prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci koje predstavljaju ozbiljnu opasnost za zdravlje i dobrobit ljudskih bića i negativno utiču na privredne, kulturne i političke temelje društva". Član 3 ove konvencije pod nazivom "Prekršaji i sankcije" predviđa više krivičnih djela i prekršaja sa opisima ovih kažnjivih djela, čija se inkriminacija preporučuje pojedinim državama u nacionalnom zakonodavstvu, uz propisivanje kazni i drugih sankcija za njihove učinioce. Osnovno krivično djelo ove vrste (stav 1 člana 3) sastoji se u namjernom/umišljajnom vršenju djelatnosti kao što su: a) proizvodnja, prerada, ekstrakcija, priprema, ponuda, ponuda za prodaju, distribucija, prodaja, isporuka pod bilo kojim uslovima, posredovanje, slanje, slanje u tranzitu, transport, uvoz ili izvoz bilo koje opojne droge ili bilo koje psihotropne supstance, b) uzgoj opijumskog maka, žbunova koke ili biljke kanabis za svrhe proizvodnje opojnih droga i c) posjedovanje ili kupovina opojnih droga ili psihotropnih supstanci za svrhe bilo koje od aktivnosti nabrojanih u prethodnom podstavu (Simović *et al,* 2022:56-64).

3. DRŽANJE OPOJNIH DROGA KAO PREKRŠAJ U BOSNI I HERCEGOVINI

Zakon o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine (član 3) definiše dozvoljene, na zakonu zasnovane, radnje proizvodnje, prerade ili prometa opojnih droga kao što su (Erkić, 2012:56-64): a) uzgoj biljke, b) proizvodnja opojne droge, psihotropne supstance, prekursora ili njihovog preparata, c) promet opojne droge, psihotropne supstance, prekursora ili njihovog preparata i d) posjedovanje – "stvarno vlasništvo nad opojnom drogom, psihotropnom supstancom, biljkom ili prekursorom". Ukoliko je neka od navedenih djelatnosti preduzeta protivno ovom zakonu, tada postoji neko od kažnjivih djela - krivično djelo ili prekršaj (Klarić, 2008:219-226). Budući da se pri određivanju kažnjivih delikata koristi blanketna dispozicija, to znači da je za upotpunjavanje njihove sadržine i obilježja bića neophodno konsultovanje medicinskih, zdravstvenih propisa (Petrović, 2019:113-117).

[7] "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 40/73.
[8] "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 14/90.

U smislu stava 16 člana 3 Zakona o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercgovine, kao zloupotreba opojnih droga ili nedozvoljena upotreba opojnih droga smatraju se djelatnosti kao što su (Simić, 2018:67-73): a) uzgoj biljke iz koje se može dobiti opojna droga, b) posjedovanje sredstva za proizvodnju opojne droge, c) proizvodnja, promet i posjedovanje opojne droge, psihotropne supstance, biljke ili dijela biljke iz koje se može dobiti opojna droga ili prekursora protivno odredbama zakona i d) upotreba opojne droge van terapeutskih indikacija, u prekomjernim dozama ili tokom vremena koje nije obuhvaćeno terapijom (Petković, 2005:191-203).

Glava osma Zakona o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine pod nazivom "Prekršajne odredbe" predviđa više prekršaja pravnog lica, njegovog odgovornog lica i fizičkog lica (Simović, Simović, 2020: 61-63) čija se radnja izvršenja sastoji u "držanju" ili "posjedovanju" zakonom propisanih supstanci.

U članu 84 ovog zakona predviđen je prekršaj pravnog lica koji se čini u odnosu na prekursore kao objekt napada. Za ovo djelo je propisana novčana kazna u iznosu od 20.000 do 50.000 KM ako pravno lice učini neku od više zakonom propisanih djelatnosti kao što su: uzgoj, proizvodnja, nabavljanje, uvoz, posjedovanje i upotreba supstance i biljke razvrstane u tabele I, II i III ili njihovih preparata u svrhe medicinskog ili naučnog istraživanja bez dozvole Agencije za lijekove ili ako tu djelatnost obavlja bez ispunjavanja propisanih uslova. Za ovaj prekršaj se kažnjava i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom u iznosu od 3.000 do 10.000 KM, odnosno fizičko lice novčanom kaznom u iznosu od 3.000 do 7.000 KM (Primorac, 2015: 189-195).

Prekršaj pravnog lica (član 85), za koji je propisana novčana kazna u iznosu od 10.000 20.000 KM, između ostalog, sastoji se u: posjedovanju opojne droge, biljke ili dijela biljke iz koje se može dobiti opojna droga, odnosno u posjedovanju ili nabavljanju, kao zdravstvena ili veterinarska ustanova, supstance razvrstane u tabele II i III ili njihovih preparata, ne ispunjavajući propisane uslove. Za ovaj prekršaj se takođe kažnjavaju i: a) odgovorno lice u pravnom licu - novčanom kaznom u iznosu od 2.000 do 7.000 KM i b) fizičko lice - novčanom kaznom u iznosu od 1.000 do 3.000 KM.

Za prekršaj iz člana 86 ovog zakona pravno lice se može kazniti novčanom kaznom u iznosu od 5.000 do 15.000 KM. Ovaj prekršaj čini pravno lice koje preduzme jednu od više zakonom propisanih djelatnosti: a) drži veće količine supstanci ili biljaka razvrstanih u tabele II i III ili njihovih preparata od onih koje su mu potrebne za uredno odvijanje poslovanja ili drži "veće" količine tih supstanci, biljaka ili preparata od onih koje su mu određene u kalendarskoj godini i b) posjeduje uzorke supstanci ili biljaka razvrstanih u tabele I, II I III, te njihovih preparata u svrhe obavljanja nastave i stručnog obrazovanja, sudske medicine i analize ili dresure životinja za otkrivanje opojnih droga, bez dozvole Agencije za lijekove BiH ili ako s tim uzorcima ne postupa na propisan način. Pored pravnog lica, za ovaj prekršaj se kažnjava i odgovorno lice u pravnom

licu novčanom kaznom u iznosu od 3.000 do 6.000 KM, kao i fizičko lice novčanom kaznom u iznosu od 2.000 do 5.000 KM.

Učiniocu svih navedenih prekršaja se, uz kaznu, obavezno izriče zaštitna mjera oduzimanja: a) opojne droge, psihotropne supstance, biljke ili dijelova biljke iz koje se može dobiti opojna droga i b) sredstva za proizvodnju opojne droge (član 91). Pored toga, učiniocu prekršaja se mogu (fakultativno) izreći i sljedeće zaštitne mjere (Otajagić, 2005:33-45): a) zabrana obavljanja djelatnosti u trajanju od tri meseca do jedne godinei b) obavezno liječenje od zavisnosti o opojnoj drogi u trajanju od tri mjeseca do jedne godine, računajući, u oba slučaja, od dana pravnosnažnosti odluke kojom je zaštitna mjera izrečena.

Poslednji prekršaj fizičkog lica iz Zakona o sprječavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine (član 90) zaprijećen je novčanom kaznom u iznosu od 300 do 3.000 KM ako fizičko lice: a) posjeduje pri prelasku državne granice lijek koji sadrži psihotropnu supstancu razvrstanu u tabele II i III bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u trajanju najviše do sedam dana i b) posjeduje pri prelasku državne granice, a nalazi se na supstitucijskoj terapiji bolesti zavisnosti ili simptomatskoj terapiji u terminalnoj fazi malignih bolesti, lijek koji sadrži supstancu razvrstanu u tabele II i III, bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u trajanju najviše do 15 dana.

Na sličan način posjedovanje, držanje opojne droge, odnosno sličnih supstanci ili preparata protivno pravnim propisima predviđa i Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga Republike Srpske u glavi desetoj pod nazivom "Kaznene odredbe". Na ovom mjestu je propisano više prekršaja koji za objekt napada imaju opojne droge, slične supstance, odnosno oprema ili materijal u vezi sa ovim materijama i kod kojih se radnja izvršenja sastoji u neovlašćenom postupanju, dakle, postupanju protivno njegovim odredbama, odnosno u njihovom svjesnom kršenju (Mitrović, 2014:109-111).

Član 42 ovog zakona predviđa prekršaj pravnog lica, za koji je propisana novčana kazna u iznosu od 7.000 do 17.000 KM, ako pravno lice preduzme neku od više alternativno propisanih djelatnosti kao što je neovlašćeno posjedovanje opojne droge, biljke ili dijela biljke iz koje se može proizvesti opojna droga ili supstanca koja se može upotrijebiti za izradu opojne droge. Za ovaj prekršaj se mogu kazniti i sljedeća lica: a) odgovorno lice u pravnom licu - novčanom kaznom u iznosu od 500 do 1.700 KM i b) fizičko lice - novčanom kaznom u iznosu od 500 do 1.500 KM.

Član 43 ovog zakona propisuje novčanu kaznu u iznosu od 5.000 do 15.000 KM za prekršaj pravnog lica. Djelo se sastoji u posjedovanju, držanju (državinskoj, faktičkoj vlasti, pritežanju) uzorka opojnih droga u svrhu obavljanja naučno-istraživačkog rada, analize ili dresure životinja za otkrivanje opojnih droga bez dozvole ili ako sesa tim uzorcima ne postupa na propisani način. Za ovo prekršajno djelo se kažnjava i odgovorno lice u zdravstvenoj, odnosno veterinarskoj ustanovi, i to novčanom kaznom u iznosu od 300 do 1.500 KM.

Prekršaj koji isključivo može učiniti fizičko lice (bilo koje, punoljetno ili maloljetno uzrasta od 14 godina) iz člana 46 ovog zakona je kažnjiv novčanom kaznom u iznosu od 500 do 1.500 KM (Mitrović, 2018: 44-51). Ovaj prekršaj "posjedovanja" (neposredne ili posredne državinske, faktičke vlasti) postoji ako fizičko lice: a) posjeduje pri prelazu državne granice lijekove koji sadrže opojnu drogu bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u maksimalnom trajanju od pet dana i b) posjeduje pri prelazu državne granice lijek koji sadrži opojnu drogu, a na supstitucijskoj je terapiji bolesti zavisnosti ili simptomatskoj terapiji u terminalnoj fazi malignih bolesti, a lijek posjeduje bez medicinske dokumentacije ili u količini većoj od neophodne za ličnu upotrebu u maksimalnom trajanju od 15 dana.

Prema odredbi člana 51 ovog zakona, učiniocima ovog prekršaja se mogu izreći sljedeće zaštitne mjere: a) oduzimanje predmeta - opojne droge, dijelova biljke ili supstance koje se upotrebljavaju za izradu opojnih droga, kao i sredstva za izradu opojne droge, b) zabrana obavljanja djelatnosti u trajanju od tri mjeseca do jedne godine i c) obavezno liječenje od zavisnosti o opojnoj drogi u trajanju od tri mjeseca do jedne godine, računajući u oba slučaja, od dana pravnosnažnosti odluke.

4. DRŽANJE OPOJNE DROGE KAO KRIVIČNO DJELO

Pored držanja/posjedovanja opojne droge (i srodnih supstanci) kao navedenih prekršaja, u Bosni i Hercegovini je izuzetno propisana i krivična odgovornost za držanje opojne droge kao krivično djelo u grupi krivičnih djela protiv zdravlja ljudi.

Krivični zakon Federacije BiH (KZFBiH)[9] u glavi dvadesetprvoj pod nazivom "Krivična djela protiv zdravlja ljudi" predviđa dva krivična djela zloupotrebe opojnih droga (oblika ispoljavanja narkokriminaliteta). To su: a) neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga – član 238 i b) posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga – član 239 (Petrović, 1991: 157-168). Sva ova krivična djela, odnosno djelatnosti koje su označene kao radnja njihovog izvršenja - doprinose širenju toksikomanije. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO), toksikomanija je stanje periodične ili hronične intoksikacije, štetna kako za pojedinca, tako i za društvo, do koje dolazi ponovljenim uzimanjem neke prirodne ili sintetičke droge (Stojanović, Perić, 2000: 81). Kao odlike toksikomanije naročito se navode: a) neodoljiva želja da se nastavi sa uzimanjem opojne droge, b) potreba da se opojna droga nabavi po svaku cijenu, c) tendencija da se povećava doza droge i d) stvaranje psihičke, a često i fizičke zavisnosti – adikcije (Mrvić Petrović, 2005: 219).

U daljem toku rada ćemo analizirati pojam, obilježja, sadržinu i karakteristike krivičnog djela posedovanja opojnih droga prema zakonskim

[9] "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 75/17.

rješenjima u Bosni i Hercegovini, a potom i u zakonodavstvu država u okruženju.

4.1. Pravo Bosne i Hercegovine

Krivično djelo "Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga" iz člana 239 KZFBiH za objekat zaštite ima zaštite zdravlje ljudi, dok se kao objekt napada javlja opojna droga (Selinšek, 2007: 389-391). Opojnim drogama se smatrajumaterije koje djelovanjem na nervni sistem izazivaju kod onoga ko ih uzima prijatna osjećanja, ublažuje bolove, slabe nervnu napetost i sl. (Lazarević, 1993: 114-115). Po porijeklu, one se dijele na prirodne i sintetičke,a u okviru prirodnih droga se razlikuju: a) opijumska grupa (gdje su najpoznatiji opijum, morfijum i heroin), b) koka grupa (kokain, lišće koke) i c) industrijska konoplja (marihuana, hašiš). Slično dejstvo kao kod opojnih droga posjeduju i psihotropne supstance (koje takođe mogu da budu prirodne i sintetičke. Ovdje spadaju LSD, meskalin i sl.).

Za razliku od zakonskog rješenja iz KZFBiH, ovo krivično djelo u članu 233 Krivični zakon Brčko distrikta BiH[10] (KZBDBiH) poznaje pod nazivom "Omogućavanje uživanja opojnih droga". Neka inostrana zakonodavstva (npr. Hrvatske) za objekt napada upotrebljavaju samo riječ "droga" (umjesto opojne droge), odnosno "tvari koje su propisom proglašene za droge" (Cvjetko, 2003: 909-913).

Prema članu 2 tačka 35 KZFBiH, opojna droga je: a) medicinski lijek ili opasna supstanca s adiktivnim i psihotropnim svojstvima, b) supstanca koja se lako može pretvoriti u takvu supstancu ako podliježe nadzoru prema međunarodnoj konvenciji koju je Bosna i Hercegovina potvrdila i c) supstanca koja je proglašena opojnom drogom od nadležne institucije Bosne i Hercegovine ili nadležne institucije entiteta. Na isti način pojam opojne droge određuje i KZBDBiH.

Ovo krivično djelo ima: a) osnovni, b) teži, kvalifikovani i c) lakši, privilegovani oblik ispoljavanja. Njime su inkriminisane aktivnosti koje idu za tim da se drugom licu omogući uživanje opojne droge (Čejović, Miladinović, 1995: 147). Ovo se krivično djelo (Turković *et al.*, 2013: 259) u osnovnom obliku ispoljavanja, prema zakonskom opisu iz KZFBiH, odnosno KZBDBiH, koje inkriminiše podstrekavanje, odnosno pomaganje na uživanje opojne droge, sastoji u navođenju drugog lica na uživanje opojne droge, u davanju opojne droge drugom da je uživa on ili druga osoba, u stavljanju na raspolaganje prostorije radi uživanja opojne droge ili u omogućavanju na drugi način uživanja opojne droge drugoj osobi (Đorđević, Đorđević, 2021: 180-181).

Za temu našeg rada je od značaja lakši, privilegovani oblik ovog krivičnog djela (Stojanović, Delić, 2013: 197) - stav 3koji se sastoji u neovlaštenom posjedovanju opojne droge (Petrović, Jovašević, Ferhatović,

[10] "Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine", broj 19/20.

2016: 369). Ovaj oblik krivičnog djela ne predviđa KZBDBiH u odredbi člana 233 pod nazivom "Omogućavanje uživanja opojnih droga". Za ovo djelo je propisana kazna zatvora do jedne godine, uz obavezno izricanje mjere bezbjednosti oduzimanja predmeta – opojne droge (stav 4). Za razliku od nekih inostranih krivičnih zakonodavstava (npr. Srbije) koja za postojanje ovog djela zahtijevaju preduzimanje radnje izvršenja – držanje, posjedovanje opojne droge - sa određenim ciljem – za "ličnu upotrebu, konzumiranje, uživanje opojne droge", KZFBiH definiše ovo krivično djelo samo kao "djelo posjedovanja".

Radnja izvršenja ovog privilegovanog oblika krivičnog djela je određena kao posjedovanje. To je neposredna ili posredna državinska, faktička vlast, držanje supstance ili preparata:a) za koje učinilac zna (da je svjestan) da predstavljaju opojne droge i b) na određeni način - neovlašćeni, protivpravni način, dakle, protivno indikovanim medicinskim ili farmaceutskim razlozima. Bez značaja je za postojanje ovog djela način na koji je učinilac došao u posjed opojne droge, kao što je irelevantan cilj njenog posedovanja (Babić, Marković, 2007: 168-169).

Kao ostali elementi ovog krivičnog djela se javljaju (Petrović, Jovašević, Ferhatović, 2016: 231-232): a) posljedica djela se ispoljava kao ugrožavanje (opšta opasnost) zdravlja ljudi, b) učinilac djela može biti svako lice (*delicta communia)* i c) u pogledu krivice potreban je umišljaj učinioca koji obuhvata svijest o neovlašćenosti postupanja, odnosno svijest o svojstvu objekta napada (Atanacković, 1981: 326).

Krivični zakonik Republike Srpske[11] (KZRS) u glavi sedamnaestoj pod nazivom "Krivična djela protiv zdravlja ljudi" predviđa takođe dva krivična djela zloupotrebe opojnih droga (Jovašević, Mitrović, Ikanović, 2017: 199-202): a) neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga – član 207 i b) omogućavanje uživanja opojnih droga – član 208 (Tripalo, 2003: 553-586). Među njima, ni u jednom obliku ispoljavanja, nije propisana krivična odgovornost za posjedovanje, držanje opojne droge (što predstavlja obilježje nekog od navedenih prekršaja).

4.2. Pravo država u regionu

Uporedna krivična zakonodavstva država u regionu (Slovenija[12], Sjeverna Makedonija[13] i Hrvatska[14]), na isti način, kao i pozitivno krivično

[11] "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21.

[12] Kazenski zakonik Republike Slovenije - "Uradni list Republike Slovenije", br. 55/08, 66/08, 39/09, 91/11, 55/14, 6/16, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21 i 186/21.

[13] Kривičen zakonik na Republika Makedonija - "Služben vesnik na Republika Makedonija", br. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/2004, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/20, 82713, 14/14, 27/14, 28/14, 28/14, 41/14, 115/14 i 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 169/16, 97/17, 170/17 i 248/18.

[14] Kazneni zakon Republike Hrvatske - "Narodne novine Republike Hrvatske", br.

pravo Bosne i Hercegovine, ne poznaju samostalno krivično djelo "neovlašćeno držanje opojne droge". Istina, i ova krivična zakonodavstva kod određivanja opisa osnovnog krivičnog djela zloupotrebe opojnih droga – neovlašćena proizvodnja i promet opojnih droga, u okviru višekratno nabrojanih djelatnosti koje ulaze u pojam radnje izvršenja, navode i radnju "držanje" opojne droge. Nasuprot njima, Krivični zakonik Crne Gore[15] izričito u odredbi člana 300 predviđa krivično djelo pod nazivom "Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga" (Lazarević, Vučković, Vučković, 2004: 726-730).

Činjenica da pojedina krivična zakonodavstva u državama u regionu ne propisuju krivičnu odgovornost/kažnjivost za neovlašćeno držanje opojne droge, ne znači da se ovdje radi o dozvoljenim djelatnostima. Naprotiv, najčešće se radi o prekršajima kojima se ugrožava zdravlje ljudi nepropisnim posjedovanjem opojnih droga van medicinski ili veterinarski indikovanih slučajeva, odnosno za potrebe naučno-istraživačke djelatnosti i sl.

Jedino Krivični zakonik Srbije[16] (KZS) od svih država u regionu izričito propisuje samostalno krivično djelo pod nazivom "Neovlašćeno držanje opojnih droga" (član 246a). Prema zakonskom tekstu, ovo se krivično djelo sastoji u neovlašćenom držanju u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Iako najnovije djelo u okviru narkokriminaliteta u Srbiji, i ono je do danas imalo živ legislativni razvoj poslednjih godina.

KZS, u vrijeme donošenja septembra 2005. godine[17], nije poznavao ovu samostalnu inkriminaciju u vidu "neovlašćenog držanja, posjedovanja opojnih droga". Ovaj oblik ispoljavanja zloupotrebe opojnih droga u to vrijeme je bio sadržan, obuhvaćen opisom krivičnog djela iz člana 246 pod nazivom "Neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga". U to vrijeme ovo krivično djelo je obuhvatalo više oblika/vidova ispoljavanja kao što su: a) osnovni, b) posebni, c) lakši (privilegovani) i d) teži (kvalifikovani) oblik ispoljavanja. Među lakšim oblicima ispoljavanja, koji su bili sadržani u odredbi člana 246 st. 3, 4 i 5, upravo se javlja neovlašćeno držanje opojne droge. Ovo krivično djelo (stav 3) se u to vrijeme sastojalo u neovlašenom držanju supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Prema zakonskom opisu ovog djela, njega su činili sljedeći konstitutivni elementi:

a) objekt napada su supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge (što ukazuje na blanketni karakter ovog djela). U tom smislu sudska praksa zaključuje da ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne

125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 i 84/21.

[15] Krivični zakonik - "Službeni list Republike Crne Gore", br. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18 i 3/20.

[16] "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19.

[17] "Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/05, 88/05 i 107/05.

droge (blanketni propis), time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postuopka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim djelima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge (presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 416/10);

b) radnja izvršenja je određena kao držanje (Delić, 2021: 275-276). To je posjedovanje, neposredna ili posredna faktička vlast učinioca nad supstancom o čijem svojstvu ili osobinama posjeduje određeni stepen svijesti, znanja;

c) radnja izvršenja se preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivno postojećim propisima, dakle, protivno u to vrijeme važećem Zakonu o proizvodnji i prometu opojnih droga[18].

Za ovo krivično djelo je bila alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Međutim, učinilac ovog djela se mogao osloboditi od propisane kazne (stav 5), ako otkrije od koga nabavlja opojnu drogue. Za primjenu ove izuzetne zakonske mogućnosti potrebno je da učinilac krivičnog djela nadležnim državnim organima krivičnog pravosuđa (policiji, tužilaštvu ili sudu) otkrije, dakle, saopšti, usmeno ili u pisanoj formi iznese, izloži podatke (lične podatke o identitetu, nadimku, mjestu stanovanja, boravka ili kretanja) o licu od koga on nabavlja, pribavlja, dolazi u posjed (neposredno ili posredno) opojne droge (jednokratno ili u dužem vremenskom periodu) na osnovu kojih se takvo lice može privesti pravdi.

Dovoljno je za ovu privilegovanu kvalifikaciju djela da je učinilac imao saznanje o licu koje posjeduje, prodaje, prometuje ili rastura opojne droge, odnosno o njegovom identitetu, (učiniocu), zatim da je objektivno bio u mogućnosti da to otkrije, saopšti nadležnim državnim organima, te da je ovo zaista otkrio, bilo prijavljivanjem (putem usmene, pisane, potpisane, anonimne ili psudonimne prijave), bilo na drugi način, nadležnim državnim organima.

Interesantno je da zakonodavac u Srbiji pri definisanju ovog krivičnog djela predviđa još jednu fakultativnu mogućnost oslobođenja od propisane kazne učinioca krivičnog djela posedovanja, držanja opojnih droga (stav 4). Ova zakonska mogućnost je postojala u slučaju neovlašćenog držanja opojne droge "radi sopstvene upotrebe". Kada se radilo o sopstvenoj upotrebi, samokorišćenju, unosu opojne droge u sopstveni organizam, predstavlja faktičko pitanje koje sud utvrđuje u svakom konkretnom slučaju na bazi izvedenih ličnih, odnosno materijalnih dokaza.

Samo tri godine poslije primjene ovog zakonskog rješenja, u oblasti krivičnopravne zaštite od zloupotrebe opojnih droga dolazi do značajnih izmjena u pogledu inkriminacije ovog krivičnog djela. Tako je novelom KZS[19] iz 2009. godine (član 96) ovo krivično djelo dobilo oblik samostalne inkriminacije u odredbi novouvedenog člana 246a pod naslovom "Neovlašćeno držanje opojnih droga" i u novom zakonskom obliku ispoljavanja.

[18] "Službeni list SFRJ", broj 13/91 i "Službeni list Republike Srbije", broj 45/92.

[19] "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 72/09.

Krivično djelo "Neovlašćeno držanje opojnih droga" iz člana 246a KZS se poslije 2009. godine sastojalo u neovlašćenom držanju u manjoj količini za sopstvenu upotrebu supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Za razliku od prethodnog zakonskog rješenja, ovo krivično djelo se sastojalo iz sljedećih konstitutivnih elemenata: a) objekt napada su supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge, što mora biti poznato učiniocu djela upravo u vrijeme njegovog izvršenja; b) objekt napada se mora javiti u "manjoj količini". Kada postoji "manja količina" supstanci ili preparata - utvrđuje sud u svakom konkretnom slučaju kao faktičko pitanje; c) radnja izvršenja je određena kao držanje, posjedovanje, neposredna ili posredna državinska, faktička (fizička) vlast učinioca nad supstancama ili preparatima, d) radnja izvršenja se preduzima sa određenim ciljem – za sopstvenu upotrebu od strane samog učinioca djela, a ne u nekom drugom cilju (namjeni, svrsi) i e) radnja izvršenja se preduzima na određeni način – neovlašćeno, protivno zakonskim propisima, što takođe mora biti obuhvaćeno umišljajem (kao oblikom krivice) učinioca.

Za krivično djelo iz člana 246a KZS je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Uz kaznu se (stav 3) od učinioca obavezno oduzimaju opojne droge - primjenom mjere bezbjednosti oduzimanja predmeta (član 87 stav 3 KZS). Međutim, sam je zakonodavac predvidio fakultativnu mogućnost oslobođenja od kazne učinioca ovog krivičnog djela (stav 2) ako otkrije (saopšti nadležnim državnim organima krivičnog pravosuđa) od kog lica on upravo nabavlja opojnu drogu. Logično je pretpostaviti da takvo lice, kao nabavljač, distributer, „diler" opojnih droga u vrijeme njegovog otkrivanja, nije još uvijek poznato državnim organima. Odredbe o oslobođenju od kazne učinioca ovog djela ne predstavljaju poseban oblik krivičnog djela neovlašćenog držanja opojnih droga, nego fakultativni osnov za oslobođenje učinioca od kazne, pa se primjenjuju jedino kada učinilac krivičnog djeladrži opojnu drogu za svoje potrebe. To znači da je ova odredba od značaja za primjenu krivične sankcije i ona se ne može primjenjivati na pravnu kvalifikaciju djela neovlašćenog držanja opojnih droga (presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. 197/08). Isto tako, kod krivičnog djela neovlašćeno držanje opojne droge odredba o ublažavanju od kazne učinioca predstavlja kaznenu odredbu i ne može ulaziti u pravnu kvalifikaciju djela, pa se učinilac djela može blaže kazniti ili potpuno osloboditi od propisane kazne (presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. 2297/08).

4.3. Pojam, elementi i oblici krivičnog djela držanje opojnih droga u Srbiji

Današnji opis ovog krivičnog djela je definisan Zakonom o izmenama i dopunama KZS[20] iz 2019.godine (član 22). Praktično, ovom novelom KZS je,

[20] "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 35/19.

pored osnovnog oblika djela (koje je određeno na identičan način kao i novelom KZS iz 2009. godine) uveden novi – teži, kvalifikovani oblik ispoljavanja djela (u stavu 2), za koji je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do deset godina. Interesantno je rješenje prema kome se učinilac ovog djela, koje je zaprijećeno strogim kaznama zatvora, iz kriminalnopolitičkih razloga može (potpuno ili djelimično) osloboditi od propisane kazne. Ovu izuzetnu zakonsku (fakultativnu) mogućnost (stav 3) sud može koristiti u slučaju kada je učinilac ovog djela, iako je držao "veliku količinu" opojnih droga, otkrio nadležnim državnim organima lice od koga nabavlja opojnu drogu.

O tome kada postoji „otkrivanje lica od koga učinilac krivičnog djela nabavlja opojne droge za sopstvenu upotrebu" u sudskoj praksi su zabilježene različite situacije. Ne može se smatrati da je okrivljeni otkrio lice od koga je nabavio opojnu drogu kada navede samo njegov nadimak - izvesni ''Noni'' ili ''Nani'' bez ikakvih drugih bližih podataka, pa se neradi o situaciji da je okrivljeni otkrio lice od koga je nabavljao opojnu drogu, tj. da je praktično prijavio to lice nadležnim organima (presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž.388/12). S druge strane, na osnovu iskaza okrivljenog došlo je do novih saznanja o licima od kojih je nabavljao opojnu drogu, pa je akcija na pronalaženju novih lica zasnovana upravo na iskazu okrivljenog, što ukazuje da je okrivljeni bio kooperativan i da je imenom i prezimenom rekao od koga je kupio marihuanu (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Kž. 2789/13). Pored toga, da bi postojao osnov za oslobođenje od kazne, potrebno je da iskaz okrivljenog od koga je nabavljao opojnu drogu bude procesni materijal na kome bi mogla da se zasnuje osuđujuća presuda u odnosu na lice od koga je nabavio opojnu drogu (presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 306/2014).

Uz propisanu kaznu učiniocu djela se (stav 5) obavezno izriče mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta – opojne droge (član 87 stav 3 KZS).

Teži oblik krivičnog djela neovlašćenog držanja opojnih droga (član 246a KZS) se sastoji u neovlašćenom držanju u velikoj količini supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge. Dakle, ovdje se radi o neovlašćenom držanju, posjedovanju opojnih droga "u velikoj količini" za sopstvenu upotrebu samog učinioca. Kada postoji "velika" količina opojnih droga, kao pretpostavka za postojanje težeg, kvalifikovanog oblika ispoljavanja ovog krivičnog djela, predstavlja faktičko pitanje koje sud utvrđuje u svakoj konkretnoj situaciji.

Iz zakonskog rješenja ovog krivičnog djela proizilazi da se ovdje ipak radi o "težem" krivičnom djelu (čiji se učinilac može kazniti zatvorom u trajanju do deset godina). Stoga je opravdano ograničenje u izricanju kazne od strane suda (stav 4). Tako, u slučaju da je učiniocu krivičnog djela neovlašćenog držanja "velike količine" opojne droge za sopstvenu upotrebu izrečena kazna zatvora u trajanju do jedne godine, ova kratkotrajna kazna ne može da se izvrši kao "kazna zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje" (kazna kućnog zatvora) bez obzira na to da li se može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja, odnosno da li su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonom

propisani uslovi (član 45 stav 3 KZS) kao što su: a) ocjena ličnosti učinioca, b) raniji život učinioca, c) držanje učinioca poslije učinjenog krivičnog djela, d) stepen krivice učinioca i e) druge okolnosti pod kojima je krivično djelo učinjeno.

Danas se krivično djelo "Neovlašćeno držanje opojnih droga" (član 246a KZS) sastoji u neovlašćenom držanju supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge u manjoj količini za sopstvenu upotrebu (Jovašević, Mitrović, 2012: 281-290).Ovo krivično djelo, odnosno ove djelatnosti koje su označene kao radnje njegovog izvršenja - doprinose širenju toksikomanije (Stojanović, Perić, 2000: 81).

Kao i ostala krivična djela zloupotrebe opojnih droga, i ovo krivično djelo ima dva objekta. To su: a) objekt zaštite – zdravlje ljudi i b) supstance ili preparati koji su proglašeni za opojne droge, u skladu sa odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama[21]. U pogledu određenja u čemu se sastoji objekat napada kod ovog djela, u sudskoj praksi je zastupljeno više različitih gledišta. S obzirom na ovakvo rješenje, ovde se radi o krivičnom djelu sa blanketnom dispozicijom. Naime, propisi iz druge grane prave (medicinskog, zdravstvenog prava) upotpunjuju obilježja njegovog bića. Stoga, ako sud u izreci i obrazloženju presude ne navede propis – odluku nadležnog organa kojim su određene supstance proglašene za opojne droge (blanketni propis), time ne čini apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Dovoljno je blanketni propis navesti u obrazloženju presude ako se radi o krivičnim djelima sa blanketnom dispozicijom jer je opštepoznata činjenica da su kokain i marihuana supstance koje su proglašene za opojne droge (presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 416/10).

Radnja izvršenja ovog krivičnog djela(član 246a KZS) je određena kao neovlašćeno držanje, posjedovanje opojne droge. To je državinska, faktička, fizička vlast učinioca nad preparatima ili supstancama bez obzira na to da li je to neposredno ili posredno ostvareno, da li je tajno (prikriveno) ili javno, odnosno bez obzira za vremensko trajanje (Jovašević, 2017: 281). Za postojanje ovog djela, pri tome, nije od značaja na koji je način učinilac djela došao do opojne droge (na dozvoljeni ili nedozvoljeni način).

Radnju izvršenja krivičnog djela iz člana 246a KZS karakterišu još tri osnovna elementa bića. To su (Stojanović, Perić, 2000: 81):

a) radnja izvršenja se preduzima na određeni način - neovlašćeno, protivpravno, dakle, protivno odredbama Zakona o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama, kada držanje nije indikovano medicinskim ili farmaceutskim razlozima ili nije preduzeto u cilju vršenja naučnog ili laboratorijskog istraživanja i sl. (Delić, 2021: 276-277). Pri tome je bez značaja za postojanje ovog djela način na koji je učinilac došao u posjed opojne droge, ali i bez obzira na cilj njihovog posjedovanja.Ukoliko su tablete koje su proglašene opojnom drogom propisane kao terapija u liječenju okrivljenog, držanje takvih supstanci

[21] "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 99/10 i 57/18.

ne predstavlja radnju krivičnog djela jer nije protivpravno, niti skrivljeno (rešenje Apelacionog suda u Nišu, Kž. 1887/11);

b) radnja izvršenja se preduzima u odnosu na određeni objekat napada – u odnosu na "manju" količinu opojne droge. Kada postoji „manja" ili "veća", ali ne "velika" količina - predstavlja faktičko pitanje koje sud na bazi izvedenih dokaza i utvrđenih činjenica na glavnom pretresu rješava u konkretnom slučaju. U tom smislu opojna droga koju je optuženi kupio u količini od 87 grama heroina i dva grama kokaina - ne može se smatrati kao droga koja je kupljena isključivo za potrebe optuženog (presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. 49/2003). Neovlašćeno držanje opojne droge postoji kada predmetna količina opojne droge heroina ima hemijska svojstva heroina, ali je njena količina nedovoljna da bi mogla psihoaktivno djelovati na čovjeka. Od okrivljenog je oduzeta jedna kesica sa tragovima praškaste materije braon boje mase 1,31 gram. U nalazu vještaka proizilazi da u ispitanom uzroku u tragovima ima prusutstva opojne droge heroin, s tim da se pod uzorkom u tragovima podrazumijeva količina ispod 0,01 gram (presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. 2382/08);

c) radnja izvršenja - držanje opojne droge se preduzima u određenom cilju ili namjeri - radi sopstvene (lične) upotrebe, za lično "konzumiranje", uživanje opojne droge. O tome kada se radnja iz vršenja ovog krivičnog djela – posjedovanje opojne droge – preduzima radi lične (sopstvene) upotrebe - sudska praksa bilježi različita rješenja.

"Okrivljeni je opojnu drogu neovlašćeno nabavio, potom neovlašćeno držao, podijelio u manje paketiće, pa je ispod dušeka njegovog kreveta pronađeno osam paketića smještenih u plastičnu kutijicu od fotofilma. Na istom mestu je pronađeno više isječenih komada staniol folije namijenjene za pakovanje heroina, jedna plastična kašičica za razmjeravanje opojne droge što ukazuje na namjeru okrivljenog da je stavi u promet. Više isječenih komada staniol folije namijenjenih za pakovanje heroina i jedna plastična kašičica - nisu dokaz da je okrivljeni prodavao opojnu drogu ili namjeravao da je prodaje s obzirom na to da tvrdi da su mu oni služili radi doziranja količine opojne droge za ličnu upotrebu. Količina opojne droge od 2,32 grama, imajući u vidu da je okrivljeni korisnik heroina u to vrijeme - ne potvrđuju navode optužnice da je droga bila namijenjena prodaji" (rješenje Vrhovnog suda Srbije, Kž. 849/08). "Okrivljeni je neovlašćeno držao opojne droge jer marihuanu uživa u posljednjih pola godine, a spid u poslednja dva mjeseca. Putem vještaka neuropsihijatra sud je utvrdio da je okrivljeni zavisan od opojnih droga, te koliko su njegove dnevne potrebe za opojnom drogom"(rješenje Vrhovnog suda Srbije, Kž. 1372/09).

Učinilac ovog krivičnog djela može da bude svako lice *(delicta communia*), ali je to, po pravilu, lice koje je zavisno od opojnih droga.U pogledu krivice potreban je umišljaj koji obuhvata svijest o neovlašćenosti postupanja učinioca. Postojanje ovog djela podrazumijeva direktan umišljaj – volju, odnosno htijenje učinioca da drži supstancu za koju zna ili pretpostavlja da je opojna droga i da je kao takva podobna da ugrozi zdravlje ljudi - iako zna

da je nabavljanje i držanje takve supstance neovlašćeno (presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. 153/05).

5. ZAKLJUČAK

U narkokriminalitet, pored različitih protivpravnih djelatnosti proizvodnje, prerade, prodaje ili na drugi način stavljanja u promet opojnih droga (i sličnih supstanci koje ugrožavaju zdravlje ljudi), odnosno saučesništva u obliku podstrekavanja ili pomaganja drugih lica na uživanje opojnih droga, istina u ograničenom obimu, spada i neovlašćeno držanje, posjedovanje opojnih droga. Ovakvo zakonsko rješenje u pozitivnom pravu niza savremenih država se temelji na međunarodnim standardima koji su uspostavljeni u dokumentima Organizacije ujedinjenih nacija.

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine je nedozvoljeno držanje opojnih droga u slučajevima koji nisu medicinski indikovani predviđeno kao kažnjivo djelo na dva načina, i to kao: a) krivično djelo (u KZFBiH) ili b) prekršaj (u pravu Republike Srpske). Predviđanje držanja opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu država u regionu je rijetko zastupljeno (Crna Gora i Srbija).

Specifično rješenje predviđa KZS (član 246a) u vidu posebne inkriminacije "Neovlašćeno držanje opojnih droga". Na ovaj način je propisana kažnjivost za neovlašćeno, protivpravno držanje, posjedovanje opojnih droga "u manjoj količini" i sa određenim ciljem "za sopstvenu upotrebu". Ukoliko se radi o "većoj" količini opojnih droga, radi se o težem, kvalifikovanom obliku ispoljavanja sa pooštrenim kažnjavanjem, a ako učinilac djela nadležnim državnim organima otkrije lice od koga nabavlja opojnu droge, može se osloboditi od kazne.

Literatura

Atanacković, D. (1981). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd: Naučna knjiga.

Babić, M., Marković, I. (2007). *Krivično pravo. Posebni dio*. Banja Luka: Pravni fakultet.

Cvjetko, B. (2003). Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu.* 2, 909-939.

Čejović, B., Miladinović, V. (1995). *Krivično pravo. Posebni deo.* Niš: SKC.

Delić, N. (2021). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd:Pravni fakultet.

Đorđević, M., Đorđević, Đ. (2021). *Krivično pravo.* Beograd: Projuris.

Erkić, D. (2012). *Zloupotreba opojnih droga.* Zvornik: Eurografika.

Jovašević, D., Mitrović, Lj. (2012). Zloupotreba opojnih droga u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Zbornik radova.*Društvena reakcija na savremene oblike ugrožavanja bezbednosti*. Banja Luka,281–290.

Jovašević, D. (2017). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd: Dosije.

Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017). *Krivično pravo Republike Srpske. Posebni deo.* Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron.

Klarić, D. (2008). Današnji trendovi kriminala u svijetu sa zlouporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-medotodičkog pristupa u suzbijanju. Zagreb: *Policija i sigurnost.* 3-4, 219-242.

Lazarević, Lj. (1993). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd: Savremena administracija.

Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V. (2004). *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore.* Cetinje: Obod.
Mitrović, Lj. (2014). *Prekršajno pravo.* Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron.
Mitrović, Lj. (2018). Entitetski prekršajni zakoni.Banja Luka: *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, 8, 44-51.
Mrvić Petrović, N. (2005). *Krivično pravo.* Beograd: Službeni glasnik.
Otajagić, F. (2005). Osnove reforme prekršaja u Bosni i Hercegovini.Sarajevo: *Pravni savjetnik*, 11-12, 33-45.
Petković, Ž. (2005). Aktivnosti vezane za suzbijanje ponude opojne droge u Republici Hrvatskoj. Zagreb: *Policija i sigurnost*, 1-6, 191-203.
Petković, Ž. (2009). Fenomenologija zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj sa osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu. Zagreb: *Kriminologija i socijalna integracija*, 2, 115-120.
Petrović, B. (1997). Zloupotreba droga u svijetlu našeg krivičnog zakonodavstva. Sarajevo: *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, 157-168.
Petrović, B. (2002). Evolucija inkriminacije o zlupotrebi opojne droge. Sarajevo: *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*,333-350.
Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016). *Krivično pravo 2*. Sarajevo: Pravni fakultet.
Petrović, S. (2019). *Droga i ljudsko ponašanje.* Beograd:AGM knjiga.
Primorac, D. (2015). *Kazneno procesno pravo i prekršajno pravo – odabrane teme.* Zagreb: Alfa.
Selinšek, Lj. (2007). *Kazensko pravo. Splošni del in osnove posebnega djela.* Ljubljana:GV založba.
Simić, S. (2018). *Sve o narkomaniji.* Beograd: Laguna.
Simović, M. (1990). Odjeljenje za opojne droge Organizacije ujedinjenih nacija: Suzbijanje ilegalne trgovine opojnim drogama, Beograd: *Bezbjednost*, god. XXXII, broj 1/90, 100–104.
Simović, M., Simović, M. (2020). *Prekršajno pravo Federacije Bosne i Hercegovine.* Laktaši: Grafomark.
Simović, M., Simović, M. V., Govedarica, M. (2021). *Krivično procesno pravo II, peto izdanje (izmijenjeno i dopunjeno)*, Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
Simović, M.. i dr. (2022). *Suzbijanje opojnih droga u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine.* Laktaši: Grafomark.
Stojanović, Z., Perić, O. (2000). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd: Službeni glasnik.
Stojanović, Z., Delić, N. (2013). *Krivično pravo. Posebni deo.* Beograd: Pravni fakultet.
Tracy, N. (2021, December15). What is Drug Abuse? Drug Abuse Information | HealthyPlace, https://www.healthyplace.com/addictions/drug...
Tripalo, D. (2003). Kaznenopravni aspekti zlouporabe droga. Zagreb: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2, 553-585.
Turković, K., et al. (2013). *Komentar Kazenog zakona.* Zagreb: Narodne novine.

UNAUTHORIZED POSSESSION OF NARCOTIC DRUGS: RESPONSIBILITY AND PUNISHMENT IN CONTEMPORARY CRIMINAL LAW

prof. dr Marina M. Simović

secretary of the Ombudsman for Children of the Republika Srpska, associate professor, Faculty of Law, "Aperion" University of Banja Luka

Abstract: *Based on international standards, numerous contemporary criminal legislations, including the positive legislation of Bosnia and Herzegovina (as well as the countries in the region) prescribe several criminal offenses of drug abuse in basic, qualified or privileged forms of manifestation. Among these punishable offenses, within the framework of narco-crime, illegal possession of narcotic drugs for one's own, personal use, and not for the purpose of selling it or placing them on the market in any other way, stand out due to its nature, character, content and elements. This paper discusses the concept and characteristics of this punishable offense in the law of Bosnia and Herzegovina, and other countries in the region, as well as in international criminal law.*

Key words: *narcotic drugs, possession, unauthorized use, responsibility, sanction.*

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423072S UDK 351.761:343.3/.7(497.6)

USKLAĐENOST KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI SA MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

prof. dr Mile Šikman

Pravni fakultet Univerzitera u Banjoj Luci, mile.sikman@pr.unibl.org

Apstrakt: *Norme krivičnog zakonodavstva koje se odnose na trgovinu ljuskim bićima su pod posebnim senzibilitetom, kako zbog same težine takvih krivičnih djela, tako i zbog potrebe zaštite garantovanih ljudskih prava i sloboda (naročito žrtava). Zbog toga je bitna usklađenost krivičnih djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Kako je krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovni zasnovano na principima paralelne i podijeljene nadležnosti, te egzistiraju četiri krivična zakona (KZ Bosne i Hercegovine, KZ Republike Srpske, KZ Fedracije BiH i KZ Brčko Distrkta BiH), tako je značajnije pitanje uskalađenosti domaćeg krivičnopravnog okvira trgovine ljudima. U tom smislu od značaj je utvrđivanje odredbi koje nisu usklađene, te predlaganje izmijena i dopuna po članovima krivičnog zakonodavstva u oblasti inkriminiranja trgovine ljudima u odnosu na međunarodne standarde. Ujedno to je i predmet ovog rada, analiza de lege lata odredbi o trgovini ljudskim bićima u krivičnom zaknodavstvu u Bosni i Hercegovini i na osnovu toga utvrđivanje de lege ferenda odredbi, koje bi bile usklađene sa međunarodnim standardima i praksama.*

Ključne riječi: *trgovina ljudskim bićima, trgovina djecom, zasnivanje ropskog odnosa, krivično djelo, inkriminacija.*

1. UVOD

Inkriminacije pojedinih ponašanja kao krivičnih djela je u skladu sa kriminalnom politikom, čija je osnovna komponenta obavljanje zaštitne funkcije, tj. suzbijanje kriminaliteta[1]. U kontekstu krivičnih djela koja su u vezi

[1] Ona se ostvaruje pružanjem zaštitne funkcije pravnim dobrima djelujući na ponašanja čovjeka, tj. njegovo odvraćanje od ponašanja koja su štetna i izazivaju posledice prema drugim licima, uz istovremeno njihovo usmjeravanje prema ponašanjima koja su društeno prihvatljiva (u skaldu sa pravnim normama). Vidi opširnije: Simović, M., Šikman, M. (2017). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerzieta u Banjoj Luci; Babić, M. (2008). *Krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, str. 22-23.; Stojanović, Z. (2010). Krivičnopravna represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta – savremene tendencije, U: *Savremene tendencije krivične represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta*, zbornik radova, (7-28). Beograd:

sa trgovinom ljudskim bićima, ovo pitanje dolazi posebno do izražaja. To se ogleda u postojanju više različitih krivičnih djela, heterogenosti radnji izvršenja kod istih krivičnih djela, a čija je posledica, kao i propisana kazna identična ili slične. Sudska praksa u predemetima trgovine ljudskim bićima je ustanovila da svi mogući oblici trgovine ljudskim bićima, odnosno oblici iskorištavanja i eksploatacije, nisu obuhvaćenibićem postojećih krivičnih djela trgovine ljudskim bićima ili u dovoljnoj mjeri razgraničeni od povezanih krivičnih djela.Na taj način determiniše se različito postupanje u konkretnim krivičnim predmetima, što se u konačnici može negativno odraziti na pružanje zaštite žrtvama ovih krivičnih djela. Na primjer radnje izvršenja krivičnog djela zasnivanje ropskog odnosa i međunarodne trgovine ljudima u KZ BiH mogu biti usmjerene na stvaranje ropskog odnosa ili egzistiranje opšteg obilježje krivičnog djela trgovine ljudima kao „kakvo drugo iskorištavanje". U tom smislu neophodno je inkriminisanje norme, koje će omogućiti jasno razgraničavanje jednog od drugog krivičnog djela, odnosno precizno propisivanje pojedinih pojmova, kako bina jasan i nedvosmislen način elementi bića krivičnog djela obuhvatili sve vidove eksploatacije koji su prisutni itime obuhvatiti sve kategorije žrtava.

Dakle, osnovna su pitanja u vezi sa krivičnim djelima trgovine ljudima da li opisi postojećih krivičnih djela obuhvataju sve oblike ovog ovog kriminalnog fenoma, odgovaraju li sankcije predviđene za njih potrebi za suzbijanjem tog oblika kriminaliteta i sve to vodeći računa da inkriminišući pojedine njegove oblike ne bi se došlo u sukob s osnovnim načelima krivičnog prava?Upravo navedeno je predmet analize *de lege lata* krivičnih djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima i davanje *de lege ferenda* prijedloga unapređenja ovih normi sadržanih u posebnom dijelu krvičnog zakonodavstva. U tu svrhu izvršen je pregled međunarodnih dokumenta o trgovini ljudima[2], a zatim i pregled dostupne literature (izvještaji, analize, itd.) o usklađenosti krivičnih djela trgovine ljudskim bićima sa međunarodnim standardima. Potom je izvršena analiza normi sadržanih u opštim i posebnim odredbama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), Krivičnog zakona Republike Srpske (KZ RS), Krivičnog zakona Federacije BiH (KZ FBiH) i Krivičnog zakona Brčko Distrikta (BiH) koje se odnose na trgovinu ljudima. Ove norme su prvo izdvojene i podvrgnute tumačenju, što podrazumijeva iznalaženje pravog smisla norme, u ovom slučaju krivičnopravne norme, u cilju njene efikasne i zakonite primjene. Nakon toga data je ocjena usklađenosti, uzimajući u obzir i norme u uporednom krivičnopravnom zakonodavstvu koje se tiču trgovine ljudima

Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i prasku, str. 7.

[2] U prvom redu misli se na Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Direktiva 2011/36/EU Evropske unije o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava.

(Srbije[3], Hrvatske[4], Crne Gore[5] i Slovenije[6]). Konačno, utvrđeni su prijedlozi izmjenama i dopunama po članovima krivičnog zakonodavstva u oblasti inkriminiranja trgovine ljudima u odnosu na međunarodne standarde i aktuelne pojavne oblike ovog krivičnog djela.

2. MEĐUNARODNO PRAVNI OKVIR INKRIMINACIJE TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA

Međunarodni ugovori su primarni izvor obaveza za države u pogledu trgovine ljudskim bićima[7]. Kada postanu potpisnice ugovora, države preuzimaju obavezujuće obaveze u okviru međunarodnog prava i obavezuju se da obezbijede da njihovo domaće zakonodavstvo, politike ili prakse ispunjavaju zahtjeve ugovora i u skladu su sa domaćim standardima.

Kako je trgovina ljudima kompleksno pitanje koje se može posmatrati iz različitih iz perspektive, tako su i brojni međunarodni ugovori su relevantni za tretiranje ovog problema. Naime, zabrana ropstva je opšte priznata kao dio međunarodnog običajnog prava, koja obavezuje sve države, bez obzira da li su postati članica jednog ili više ugovora koji izričito zabranjuju ropstvo. Tako su na primjer, ugovori koji tretiraju ropstvo i trgovinu robljem, prinudni rad, dječiji rad, pravima žena,pravima djece, radnika migranata i osoba sa invaliditetom, kao i opšti ugovori koji se bave osnovnim ljudskim, građanskim, kulturnim, ekonomskim, političkim ili društvenimpravima, su primenljivi na trgovinu ljudima[8]. Drugi prihvaćeni izvori međunarodnog prava, kao što su opšta načela i

---

3 Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

4 Kazneni zakon Hrvatske, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

5 Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 95/04 – uradno prečiščeno besedilo in 55/08 – KZ-1.

6 Krivični zakonik Crne Gore, Službeni glasnik br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

7 Prvi međunarodnopravni dokument koji jetretirao problemom trgovine ljudima bio je Međunarodni sporazum za suzbijanje trgovine bijelim robljem, koji je usvojen 1904. godine. Nakon toga, 1910. godine, uslijedila je Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem, a potom je 1921. godine, Liga naroda usvaja Konvenciju za suzbijanje trgovine ženama i djecom, koja je kasnije potvrđena Međunarodnom konvencijom za suzbijanje trgovine punoljetnim ženama iz 1933. godine. U Ženevi je 1926. godine usvojena Konvencija o ropstvu, kojom je definisano ropstvo ali i obaveze država u uklanjanju ropstva i drugih oblika sličnih ropstvu.

8 U tom smislu najznačajniji međunarodnopravni dokumenti koji tretiraju oblast trgovine ljudskim bićima su ujedno i međunarodni pravni akti koji tretiraju oblast ljudskih prava i sloboda i to: Opšta deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim

odluke međunarodnih sudova, mogu biti relevantni kada utvrđivanje obaveza država u njihovom odgovoru na trgovinu ljudskim bićima. Ove obaveze se izvršavaju putem međunarodnih sudova sa odgovarajućom jurisdikcijom, kao što je Međunarodni sud pravde, Međunarodni krivični sud ili Evropski sud za ljudska prava, a mogu biti izvršna na domaćim sudovima, u zavisnosti od domaćeg zakona[9]. Pored navedenog, od značaj mogu biti i drugi međunarodnopravni instrumenti, kao što su preporuke, načela, smjernice, strategije i drugo[10]. Takođe se kroz konstantno promovisanje koncepta primata

pravima i slobodama iz 1948. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija za suzbijanje trgovine ljudima i o eksploataciji prostitucije drugih lica od 1949. godine, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1951. godine i dodatni protokoli, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, iz 1989. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, iz 2000. godine, Međunarodna konvencija za zaštitu svih osoba od prisilnog nestanka iz 2006. godine, Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine, Konvencija Savjeta Evrope o trgovini ljudskim organima, otvorenu za potpisivanje od marta 2015. godine, Konvenciju ASEAN-a protiv trgovine ljudima, a posebno ženama i djecom, 2015. godine i dr.

9 Na primjer praksa Evropskog suda za ljudska prava zasnovala je pozitivne obaveze država koje proističu iz čl. 4 Evropske konvencije, a koje uključuju: uvođenje zakonodavnog i institucionalnog okvira za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima, pružanje djelotvorne i praktične zaštite žrtvama trgovine ljudima, sprovođenje brze i efikasne istrage, ali i postavljanje standarda za uspostavljanje odgovornosti za nesprovođenje istrage. Tako je u predmetu *Rancev protiv Kipra i Rusije*, Evropski sud za ljudska prava definisao trgovinu ljudima i izrazio stav da je trgovina ljudima, po samoj svojoj prirodi i eksploataciji kao cilju, zasnovana na vršenju ovlašćenja koja su svojstvena pravu svojine. Ljudi se tretiraju kao roba koja se prodaje i kupuje, koja se podvrgava prisilnom radu, često za vrlo malo ili nimalo novca, najčešće u industriji pornografije i prostitucije, ali i u druge svrhe (na primjer poljoprivednom sektoru, neregistrovanim radionicama i drugo) (para. 85 i para. 161). Ona podrazumeva stalno praćenje i kontrolu svih aktivnosti žrtve, čije se kretanje često ograničava (para. 85 i para. 101). Trgovina ljudima podrazumijeva upotrebu sile i prijetnje prema žrtvama, koje žive i rade u lošim uslovima. U istom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da trgovina ljudima predstavlja prijetnju ljudskom dostojanstvu i osnovnim slobodama žrtava i ne može se smatrati usklađenom sa demokratskim društvom, odnosno vrijednostima koje su naglašene u Konvenciji. Vidjeti: *Rancev protiv Kipra i Rusije*, Predstavka broj 25965/04. Dostupno putem interneta: https://hudoc.echr.coe.int › app › conversion › pdf, pristupljeno 28.02.2022.

10 U tom smislu možemo navesti: Preporučena načela i smjernice UNHCHR-a o ljudskim pravima i trgovini ljudima, Načela Ujedinjenih nacija o pravu žrtava trgovine ljudima na djelotvornu pravnu zaštitu, Smjernice UNICEF-a za zaštitu djece koja su žrtve trgovine ljudima, Preporuku Savjeta Evrope br. R (91) 11 o seksualnom iskorišćavanju, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i

ljudskih prava, utiče na razvijanje senzibiliteta u odnosu na potrebe žrtava trgovine ljudima, uz tendenciju da se ublaže njihove patnje i preživljene traume u zahtjevnom i dugotrajnom procesu njihove rehabilitacije i reintegracije u društvo. Uspostavljeni međunarodni standardi potenciraju sveobuhvatan katalog prava žrtava trgovine ljudima[11]. Ipak ovaj okvir nije se u velikoj mjeri ostvario u domaćem krivičnom zakonodavstvu jer se pojedini oblici eksploatacije žrtava ne prepoznaju se kao oblici trgovina ljudima, već se podvode pod neko drugo krivično djelo[12].

U smislu analize međunarodnih pravnih normi koji obuhvataju inkriminacije u vezi sa trgovinom ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini i to KZ BiH, KZ RS, KZ FBiH i KZ BD BiH, od posebnog značaja su sledeći dokumenti:

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta[13] iz 2000. godine i dva protokola, i to:
- Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženom i djecom[14] (2000.) i

adolescentima, Preporuku Savjeta Evrope br. R (2000) 11 o suzbijanju trgovine ljudima radi seksualnog iskorišćavanja, Preporuku Savjeta Evrope Rec (2001) 16 o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja, Preporuku Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u državama članicama Saveta Evrope, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama, Preporuku Parlamentarne skupštine Sajveta Evrope 1610 (2003) o migraciji povezanoj s trgovinom ženama i prostitucijom, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1611 (2003) o trgovini ljudskim organima u Evropi, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1663 (2004) Kućno ropstvo: služenje, devojke za pomoć u kući i "nevjeste naručene poštom" i dr.

11 Bjelajac, Ž. (2014). *Trgovina ljudima. Zločin protiv čovečnosti*. Novi Sad: Pravni fakultet za privred i pravosuđe, str. 25

12 Simović, M., Božić, V. (2021).Trgovina ljudima sa posebnim osvrtom na žrtve – komaprativni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analize sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj, *Zbornik radova „Izazovi pravnom sistemu*“, Istočno Sarajevo, str. 275–296, str. 293.

13 Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Adoptedby the UN General Assembly: 15 November 2000, by resolution 55/25. godine, stupila na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 29.09.2003 g. objava „Službeni glasnik BiH“, broj: 03/2002).

14 Protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol to Prevent, Supper and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 25.12.2003. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).

- Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom[15] (2000.),
- Konvencija Savjeta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima[16] iz 2005. godine i
- Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 5. aprila 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP[17].

Navedeni dokumenti su bili predmet posebne analize u smislu utvrđivanja kriterijuma (standarda) inkriminacije ponašanja u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u krivičnim zakonima[18].

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transancionalnog organizovanog kriminalitata je najznačajniji međunarodnopravni dokument iz naslovljene oblasti čija je svrha da na efikasniji način unapredi saradnju u pogledu sprečavanja i suzbijanja transnacionalnog organizovanog kriminaliteta. Kada je u pitanju inkriminacija trgovine ljudima, odredbe Konvencije su od značaja kada se radi o ovoj kriminalnoj djelatnosti kao vrsti transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, na koji se odnose odredbe o definisanju pojma grupe za organizovani kriminal i teškog zločina (čl. 2). Primjenjivost ovih kriterijuma kada je u pitanju trgovina ljudima ogleda se u inkiminaciji grupe za organizovani kriminal koja je uključena u trgovinu ljudima, kao posebnog krivičnog djela, kao i određivanja visine zaprijećene kazne za pojedinačna krivična djela u vezi sa trgovinom ljudima (u skladu sa kriterijumom teškog zločina). Nadalje, djelokrug primjene, kojim je obuhvaćena prevencija, istraga i sudsko gonjenje proizilazi da se ove inkriminacije odnose na međunarodnu trgovinu ljudima (čl. 3). Navedeno je iz razloga što međunarodna trgovina

[15] Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 28.01.2004. godine, objava „Službeni glasnikBiH“ broj: 03/2002).

[16] Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.05.2005. godine, stupila na snagu 01.02.2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 01.05.2008. godine, objava „Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj 14/2007).

[17] Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijećaod 5. aprila 2011.o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odlukeVijeća 2002/629/PUP, Službeni list Evropske unije L 101/1.

[18] Iako zakonodavstvo Evropske unije (*acquis*) nije pravno obavezujuće Odlukom o postupku usklađivanja zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa pravnom tekevinom Evropske unije („Službeni glasnik BiH“, br. 75/16 i 02/18), obavezuju se obrađivači propisa i Direkcija za evropske integracije da u potpunosti prate proces usklađivanja, od izrade propisa do faze usvajanja i ulaganja amandmana propisa u zakonodavnim tijelima.

ljudima obuhvata jedan od elemenata inostranosti, kako je to navedeno. Pored toga, državama je ostavljena mogućnost da vršenje krivičnih djela u sastavu grupe za organizovni kriminal inkriminišu kao kvalifikatornu okolnost ili pak da definišu samostalno krivično djelo (čl. 5).

Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i tumači se zajedno sa Konvencijom. Svrha ovog protokola je prevencija i borba protiv trgovine ljudskim bićima, uz poklanjanje posebne pažnje ženama i djeci, zaštita i pomoć žrtvama takve trgovine, uz puno poštovanje njihovih ljudskih praava i unapređivanje saradnje među državama potpisnicama kako bi se ostvarili ovi ciljevi.

Protokol je prvi međunarodni dokument kojim je definisana trgovina ljudskim bićima. Tako je za svrhu ovog protokola u čl. 3 definisana na sljedeći način: (a) "trgovina ljudskim bićima" znači vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa. Pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na namjeravanu eksploataciju je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koji navedeni način. Vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje djeteta za svrhe eksploatacije smatra se "trgovina ljudskim bićima" čak i ako ne obuhvata bilo koje od navedenih sredstava izvršenja. ‘’Dijete" znači bilo koju osobu mlađu od osamnaest godina. Naime, polazi se od toga da dijete, zbog svoje nedovoljne psiho-fizičke razvijenosti i socijalne nezrelosti, nije u stanju da slobodno odlučuje o svojoj migraciji i vrsti i uslovima rada koji će obavljati.

Kada je riječ o kriminalizaciji, propisano je da će svaka država potpisnica usvojiti takve zakonske i druge mjere koje mogu biti potrebne da se ustanovi kao krivično djelo ponašanje predviđeno u članu 3. ovog protokola, kada je učinjeno sa namjerom. Protokol obavezuje države na inkriminaciju ovakvog ponašanja, ako je počinjeno s umišljajem i obavezuje ih na uspostavu efikasnih mjera u cilju sprečavanja trgovine i zaštite njenih žrtava.

Na osnovu navedenog mogu se definisati elementi bića krivičnog djela trgovine ljudima predviđeni Protokolom[19].

Prvo, krivično djelo mora uključivati bilo koji od sljedećih radnji izvršenja: vrbovanje, prevoz, premještanj, pružanje utočišta i prihvat lica.

[19] Navedeno prema: UNODC. (2010). Trgovina ljudima i krijumčarenje migranatasmjernice za međunarodnu suradnju. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf, pristupljno 28.02.2022.

Drugo, pored toga, mora sadržavati najmanje jedno od sljedećih načina izvršenja: upotreba sile, prijetnja upotrebe sile, prinuda, otmica, prevara, obmana, zloupotreba ovlasti ili ugroženog položaja ili davanje ili primanje novčanih sredstava.

Treće, sastavni element u predmetu trgovine ljudima jeste da je osoba počinila materijalno djelo (a) sa namjerom da žrtva bude „iskorištena" (prema definiciji domaćeg zakonodavstva za borbu protiv trgovine ljudima u određenoj zemlji). Protokol protiv trgovine ljudima ne definiše iskorištavanje nego daje jedan nekonačni popis oblika iskorištavanja: "Iskorištavanje minimalno uključuje iskorištavanje osoba u svrhu prostitucije ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilan rad ili usluge, ropstvo, postupke slične ropstvu ili dužničko ropstvo ili trgovinu organima."

Na kraju, bitno je naglasiti da obaveza u skladu sa Protokolom protiv trgovine ljudima da se kao krivično djelo prepozna trgovina ljudima ne zahtijeva da domaće zakonodavstvo koristi tačan tekst sadržan u definiciji trgovine ljudima. Odnosno, domaće zakonodavstvo treba biti izrađeno na način koji je u skladu sa domaćim pravnim okvirom, pod uslovom da sadrži kombinaciju sastavnih elemenata sadržanih u definiciji[20].

Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i zajedno se tumači sa Konvencijom. Svrha ovog protokola je da spreči krijumčarenje migranata i da se bori protiv toga, kao i da unapređuje saradnju između država potpisnica u tom cilju, istovremeno štiteći prava krijumčarenih migranata.

Za svrhu ovog protokola definisan je termin krijumčarenja migranata, što uključuje obezbjeđivanje nelegalnog ulaska u državu potpisnicu lica koje nije njen državljanin ili lica sa stalnim boravkom, a u cilju sticanja, na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi (čl. 3). Propisano je da migranti neće biti podložni krivičnom gonjenju shodno ovom protokolu zbog činjenice da su predmet radnji izvršenja krivičnog djela. Kada je riječ o kriminalizaciji čl. 6 propisano je da će svaka država potpisnica usvojiti takve zakonske i druge mjere koje mogu biti neophodne da se ustanove kao krivična djela, kada se učine na međunarodnom nivou, a u cilju sticanja finansijske ili druge materijalne koristi na neposredan ili posredan način: (a) krijumčarenje migranata; (b) kada se učine u cilju omogućavanja krijumčarenja migranata: (i) proizvođenje lažnog putničkog ili identifikacionog dokumenta; (ii) nabavka, obezbjeđivanje ili posjedovanje takvog dokumenta; (c) omogućavanje licu koje nije državljanin ili lice sa stalnim boravkom da ostane u državi u kojoj je riječ bez ispunjenja potrebnih zahtjeva za zakonit ostanak u državi sredstvima pomenutim u podstavu (b) ovog stava ili bilo kojim drugim nelegalnim sredstvima. Ovim protokolm takođe se inkriminišu i radnje saučesništva, uključući pokušaj da se učini krivično djelo utvrđeno protokolom,

[20] Ibidem.

odnosno organizovanje ili upućivanje drugih lica da učine krivično djelo utvrđeno u skladu sa Protokolom.

Ipak, treba navesti da u praksi razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata nije uvijek jednostavno utvrditi i održati. Na primjer, mnoge žrtve trgovine ljudima, muškarci kao i žene, svoje putovanju započnu kao krijumčareni migranti - tako što angažuju pojedinca ili grupu da im pomognu prilikom njihovog ilegalnog kretanja u zamjenu za finansijsku korist. U klasičnoj situaciji krijumčarenog migranta, odnos između migranta i krijumčara zasniva se na dobrovoljnoj osnovi i kratkoročan je – završava u trenutku kada migrant dolazi u zemlju koja je konačno odredište. Međutim neki krijumčareni migrant primorani su da nastave takav odnos kako bi otplatili velike troškove prevoza. Upravo u ovoj posljednoj fazi, konačni cilj trgovine ljudima (dužnički odnos, iznuda, upotreba sile, prisilan rad, prisilno činjenje krivičnih djela, prisilna prostitucija) postaje očigledan[21]. Na koncu, kritični dodatni faktori koje razlikuju trgovinu ljudima od krijumčarenja migranata jeste upotreba nekog od navedenih sredstava (sila, obmana, zloupotreba položaja ugroženosti i tako dalje) u toku čitavog procesa ili u nekoj njegovoj fazi, i upotreba tog sredstva sa ciljem eksploatacije.

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ima za cilj da spriječi trgovinu ljudima, zaštiti žrtve i kazni trgovce ljudima. Ona obuhvata sve oblike trgovine ljudima (bilo nacionalne ili transnacionalne, bilo da su povezani sa organizovanim kriminalom ili ne) i pokriva sve žrtve trgovine ljudima (žene, muškarce i djecu), kao i sve oblike eksploatacije. Konvencija takođe uključuje mjere za unapređenje partnerstava sa civilnim društvom i međunarodne saradnje.

U svrhu ove konvencije čl. 4 definisana je trgovina ljudima na sledići način: a) "trgovina ljudima" znači vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvat lica, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja. Iskorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključi iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa; b) pristanak žrtve "trgovine ljudima" na planirano iskorišćavanje, kako se navodi u tački a) ovog člana, nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste sredstva pomenuta u tački a); v) vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvat deteta radi iskorišćavanja smatra se "trgovinom ljudima" čak i ako ne uključuje sredstva navedena u tački a) ovog člana; g) "dijete" znači svako lice mlađe od 18 godina;

[21] UNODC. (2010). Trgovina ljudima i krijumčarenje migranatasmjernice za međunarodnu suradnju. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf, pristupljno 28.02.2022.

d) "žrtva" je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana.

Iz navedenih odredbi uočava se da Konvencija proširuje zaštitu iz Protokola Ujedinjenih nacija, tako da obuhvata unutrašnju trgovinu ljudima[22]. Dodatnu kompleksnost u primjeni odredaba Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima nalazi se u Izvještaju sa objašnjenjima koji navodi ‘’prema definiciji trgovine ljudima, nije neophodno da neko bude iskorištavan da bi se to smatralo trgovinom ljudima. Dovoljno je da je bio podvrgnut nekom od djela navedenih u definiciji i nekom od navedenih sredstava sa svrhom iskorištavanja. Trgovina ljudima već je prisutna i prije nego što dođe do stvarnog iskorištavanja žrtve’’[23]. Konvencija Savjeta Evrope sadrži posebna poglavlja posvećena materijalnom i procesnom krivičnom pravu. Njihove odredbe ustanovljavaju posebne obaveze za države potpisnice: kriminalizaciju trgovine ljudima, korištenja usluga žrtava trgovine ljudima, djela vezanih za putne i lične isprave, pokušaja ili saradnje u trgovini ljudima, predviđanje odgovornosti pravnih osoba, propisivanje sankcija koje će biti odgovarajuće i odvraćajuće, zapljenu i oduzimanje sredstava i prihoda krivičnih djela, kao i zatvaranje objekata korištenih u svrhu trgovine ljudima. Od država strana se traži da kao kvalifikovane oblike trgovine ljudima predvide one pri čijem učinjenju je krajnjim ili ozbiljnim nemarom doveden u opasnost život žrtve, čije su žrtve djeca, one koji su učinjeni od strane državnog službenika dok je na funkciji i one učinjene u okviru kriminalne organizacije. Takođe, od strana ugovornica se zahtijeva da se, u skladu sa osnovnim principima njihovog pravnog sistema, osigura nesankcioniranje žrtava trgovine ljudima zbog učestvovanja u zabranjenim djelatnostima onda kada su bile prisiljene na to[24].

Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Savjeta 2002/629/PUP4 je obavezući pravni akt Evropske unije. Ova Direktiva trgovinu ljudima definiše nešto potpunije nego Protokol Ujedinjenih nacija i Konvencija Savjeta Evrope. Tako se osim radnji izvršenja i oblika iskorištavanja u svrhu kojih se vrši trgovina ljudima navedenih i u tim dokumentima, Direktiva EU 2011/36/EU propisuje da radnje činjenja trgovine ljudima uključuju i razmjenu ili prenos kontrole nad osobama koje su predmet trgovine, a kao oblici iskorištavanja u svrhu kojih se vrši trgovina ljudima izričito su navedeni i prosjačenje i iskorištavanje krivičnih djela. Naime, u smislu ove Direktive, prisilno prosjačenje treba se smatrati oblikom prisilnog

[22] Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, para. 75. dostupno putem inteneta: https://rm.coe.int/168064899d, pristupljeno 28.02.2022.

[23] Mujanović, E. (2021). *Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegoivni: Elementi bića krivičnog djela*, Sarajevo: World Vison.

[24] Filipović, Lj. (2017). *Trgovina ljudima: Priručnik za obuku sudija i tužitelja*. Sarajevo: Misija OSCE-a u BiH.

rada ili služenja kako je definisano u Konvenciji Međunarone organizacije rada o prisilnom ili obveznom radu. Stoga, iskorištavanje prosjačenja, uključujući korištenje zavisne osobe koja je žrtva trgovine za prosjačenje spada u opseg definicije trgovine ljudima samo kada se pojavljuju svi elementi prisilnog rada ili služenja. Definicijom se također pokriva trgovina ljudima za potrebe odstranjivanja organa, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta, kao i na primjer, druga ponašanja kao što je nezakonito usvajanje ili prisilni brak, u mjeri u kojoj ispunjavaju osnovne elemente trgovine ljudima.

Direktivom se određuje kao najmanja mjera maksimalne kazne, koja će biti propisana za krivično djelo trgovine ljudima, kazna zatvora u trajanju od pet godina odnosno deset godina ako je trgovina ljudima učinjena nad djetetom ili žrtvom koja je bila izuzetno bespomoćna, od strane zločinačke organizacije ili ako je pri njenom učinjenju namjerno ili iz grube nepažnje ugrožen život žrtve ili ako je trgovina ljudima učinjena uz upotrebu teškog nasilja ili je imala za posljedicu posebno tešku štetu za žrtve. Od država članica se zahtijeva preduzimanje potrebnih mjera kako bi se osiguralo da podstrekavanje, pomaganje, saučesništvo ili pokušaj činjenja trgovine ljudima budu kažnjivi.

2.1. Međunarodni standardi inkriminacija trgovine ljudskim bićima

Međunarodnim standardima inkriminacije trgovine ljudskim bićima u krivičnim zakonima možemo odrediti ujednačavanjem elemenata definisanih u Protokolu o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (2002), Konvencijom Savjeta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima (2005) i Direktivom Evropske unije (2011/36/EU).

U tom smislu elementi trgovine ljudima predviđeni navedenim dokumentima karakterišu trgovinu ljudima kao složeno krivično djelo, koje se sastoji od tri glavna elementa: radnje izvršenja, načina izvršenja i svrhe[25].

Prvi obavezni element bića krivičnog djela je radnja izvršenja, koja obuhvata:

1. vrbovanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. prevoz (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. premještanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. skrivanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
5. prihvat lica (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
6. razmjena ili prenos kontrole (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)).

Drugi element bića krivičnog djela odnosi se na način izvršenja kojim se ovo krivično djelo vrši, koji se sastoje od:

[25] Uporedi: Mujanović, E. (2021). *op.cit*., str. 4.

1. prijetnje ili sile, ili drugih oblika prinude (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. otmice (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. prevare (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. obmane (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
5. zloupotrebe ovlasti ili ugroženosti (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
6. davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu na drugom osobom (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope).

Treći elementi bića krivično djela se odnosi na svrhu činjenja, koja se kod trgovine ljudima ogleda u eksploataciji žrtve trgovine ljudima. U vezi sa ovim elementom, Protokol, Konvencija i Direktiva eksploataciju definišu na način da ona podrazumjeva najmanje:

1. eksploataciju prostitucije drugih, ili nekih drugih oblika seksualne eksploatacije (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. prinudni rad i usluge (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. ropstvo ili postupci slični ropstvu (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. služenje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope)
5. uzimanje organa, odstranjivanje organa (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)),
6. prosijačenje i iskorištavanje krivičnih djela (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)),
7. prisilni brak (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)) i
8. drugi oblici iskorištavanja (Protokol UN, Konvencija Savjeta Evrope, Direktivom Evropske unije (2011/36/EU).

Ipak, treba imati u vidu da je Protokol Ujedinjenih nacija usvojen prije 20 godina, a Konvencija Savjeta Evrope, prije 17, a Direktiva EU prije više od 10 godina. Zbog toga su se kroz godine, nakon stupanja na snagu Protokola i Konvencije u praksi su se pojavili, počeli istraživati, optuživati i presuđivati i slučajevi trgovine ljudima gdje su žrtve iskorištavane radi drugih, do tada neuobičajenih oblika trgovine ljudima, poput organizovanog i prisilnog prosjačenja, organizovanog i prisilnog činjenja krivičnih djela, ugovorenih i prisilnih brakova, korištenja u oružanim snagama, iskorištavanja u svrhu pornografije, posebno dječije i one koja se odvija u digitalnom okruženju,[26] korišćenje žena kao surogat majki, prisilna trudnoća, nezakonito sprovođenje biomedicinskih istraživanja, itd.[27]. U tom smislu, navdeni međunarodni standardi mogu se dopuniti pristupom koji je zastupljen u akademskoj zajednici. Tako postoji više kategorizacija trgovine ljudskim bićima, pri čemu jedna od

[26] Mujanović, E. (2021). *op.cit.*, str. 7.

[27] UNODC. (2009). *Model Law against Trafficking in Persons*. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf, pristupljeno 28.02.2022., str. 35

detaljnijih obuhvata sledeće oblike[28]:1) Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije: a) Oblici koji se odnose na komercijalnu seksualnu eksploataciju (prostitucija, striptiz, masaža sa specijalnim završetkom, pornografija i seks turizam), b) Oblici koji se odnose na nekomercijalnu seksualnu eksploataciju (rani brak, prinudni brak, nevjeste iz kataloga, brak u svrhu rađanja djece; 2) Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije se odnosi na rad u: a) domaćinstvima, b) građevinarstvu, c) poljoprivredi, d) radionicama, e) industriji zabave, f) oružanim sukobima, g) uslužnoj industriji; 3) Trgovina djecom se odvija u sledećim oblicima: a) prostitucija, b) pornografija, c) seks turizam, d) prinudni rad, e) rad u domaćinstvu, f) prosjačenje, g) usvajanje, h) trgovina organima, i) distribucija droge, j) oružani sukobi, k) krivična djela.

U cilju usklađivanja domaćeg krivičnog zakonodavstva, navedene elemente je potrebno uvesti u opis bića konkretnog krivičnog djela, imajući u vidu podijeljenu nadležnost u Bosni i Hercegovini u oblasti krivičnog zakonodavsta. Spisak oblika eksploatacije može se prilagoditi uzimajući u obzir domaće iskustvo sa specifičnim oblicima eksploatacije kod nas i postojeće zakonodavstvo.

3. KRIVIČNOPRAVNI OKVIR TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Važeći pravni okvir kada je u pitanju inkriminacija trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine zasnovana je na principima paralelne i podijeljene zakonodavna nadležnosti u krivičnopravnoj materiji. Paralelna nadležnost postoji u odnosu na materiju Opšteg dijela, jer je ovaj dio u potpunosti u nadležnosti, kako same Bosne i Hercegovine, tako i njenih Entiteta i Brčko Distrikta, dok je u odnosu na materiju Posebnog dijela nadležnost podijeljena. Radi se o specifičnom modelu uređenja krivičnopravne materije i njene regulative, jer kriterijumi raspodjele nadležnosti nisu jasno i eksplicitno postavljeni, kao što je to bilo u ranijem krivičnom zakonodavstvu[29].

Tako u četiri krivična zakona (Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine) egzistiraju odredbe u vezi sa trgovinom ljudskim bićima i povezanim krivičnim djelima, koje su sistematizovane kako slijedi:

[28] Vidi opširnije: Mattar, M. (2006).*Comprehensive Legal Approaches to Combating Trafficking in Persons: An International and Comparative Perspective*, Washington, D.C., The Protection Project at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, pp. 10-12.

[29] Babić, M. (2016). Materijalno krivično zakonodavstvo u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini (pitanje nadležnosti i primjena), *Crimen* 7(3), 291-310, str. 294.

U KZ BiH[30], u Glavi XVII - Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, propisana su sljedeća krivična djela: Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu (član 185); Međunarodna trgovina ljudima (član 186); Organizovana međunarodna trgovina ljudima (član 186a); Međunarodno navođenje na prostituciju (član 187) i Krijumčarenje lica (član 189).

U KZ FBiH[31] u Glavi XIX - Krivična djela protiv spolne slobode i morala su propisana krivična djela: Navođenje na prostituciju (član 210); Trgovina ljudima (član 210a) i Organizovana trgovina ljudima (član 210b).

U KZ RS[32], u Glavi XIII - Krivična djela protiv sloboda i prava građana, su propisana krivična djela: Trgovina ljudima (član 145), Trgovina djecom, (član 146), Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom, (član 147) a u Glavi XIV Krivična djela protiv polnog integriteta propisano je krivično djelo: Navođenje na prostituciju (član 169), dok je u Glavi XV Krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, propisano krivično djelo Navođenje djeteta na prostituciju (čl. 180).

U KZ BD BiH[33] u Glavi XIX - Krivična djela protiv spolne slobode i morala su propisana krivična djela: Navođenje na prostituciju, (član 207), Trgovina ljudima (član 207a) i Organizovana trgovina ljudima (član 207b).

Iz navedenog je vidljivo da u KZ BiH egzistiraju četiri krivična djela u vezi sa trgovinom ljudima, u KZ FBiH tri krivična djela, u KZ RS pet krivičnih djela i u KZ BD BiH tri krivična djela[34]. Pored toga, svi ovi krivični zakoni su značajni ne samo zbog propisivanja pojedinih krivičnih djela u njihovim posebnim dijelovima, nego i zbog brojnih instituta koje sadrže njihovi opšti dijelovi, a koji se odnose na krivično djelo i krivicu, osnove isključenja postojanja krivičnog djela i krivice, stadije u izvršenju krivičnog djela, saučesništvo, sistem krivičnih sankcija, oduzimanje imovinske koristi

[30] Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/21.

[31] Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

[32] Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021.

[33] Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 19/2020 - prečišćen tekst.

[34] Pored toga, u KZ FFiH, KZ RS i KZ BD BiH, inkrimisana su i krivčna djela kao što su Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, Iskorištavanje djeteta za pornografiju, Iskorištavanje djeteta za pornografsku predstavu i Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, koja u sebi isto tako imaju elemenat iskorištavanja ili prinuđavanja na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj, što dodatno kreira prostor za različita tumačenja, i dodatno stavlja dileme pred nadležne organe i institucije.

pribavljene krivičnim djelom itd[35]. Nadalje, u Glavi XIV KZ BiH propisana je odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 122 – čl. 144) koja je opšteg karaktera, pa se tako primjenjuje i na krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima. Isto tako u ostalim krivičnim zakonima u BiH propsiane su odredbe o odgovornosti pravnih lica, koje se mogu primjeniti i u vezi sa krivičnim djelima trgovine ljudskim bićima. Tako su to u KZ FBiH u Glavi XIV – Odgovornost pravnih osoba za krivična djela (čl. 126 – čl. 148), u KZ RS to je Glava X – Odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 103 – čl. 122) i u KZ BD BiH Glavi XIV – Odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 126 – čl. 148). Uzimajući u obzir navedene odredbe možemo smatrati da je usklađen kriterijum o odgovornosti pravnih lica za učinjena krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u BiH, uključujući sva četiri krivična zakona, sa odredbama Konvencije Savjeta Evrope protiv trgovine ljudima kojom se zahtijeva inkriminsanje odgovornosti pravnih lica (čl. 22).

Pojedinačnom analizom navedenih inkriminacija trgovine ljudskim bićima u BiH uočava se da krivična djela trgovine ljudima nisu na istovjetan način propisani u KZ BiH, KZ FBiH, KZ RS i KZ BD BiH. Prvo što se uočava jeste da je krivično djelo trgovine ljudima sistematizovano u različite grupe krivičnih djela. Tako je u KZ BiH krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima uvršteno u Glavu XVII – Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, u KZ FBiH i KZ BD BiH navedena krivična djela su uvrštena u Glavu XIX tih zakona - Krivična djela protiv spolne slobode i morala. U KZ RS krivična djela Trgovina ljudima i Trgovina djecom nalaze se u Glavi XIII – Krivična djela protiv sloboda i prava građana. Pored toga, za razliku od ostalih zakonodavstava, KZ RS propisuje dva posebna oblika izvršenja ovog krivičnog djela, zavisno od toga da li se radi o punoljetnom licu ili o djetetu[36]. Takođe, evidenatan je različit stepen usklađenosti sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti[37]. To otežava razumijevanje i primjenu ionako kompleksnog zakonskog opisa ovog krivičnog djela kao i razlikovanje ovog krivičnog djela od drugih povezanih krivičnih djela.[38] Zapravo, krivični zakoni u Bosni i Hercegovini koji propisuju krivična djela trgovine ljudima i srodna krivična djela prilično se razlikuju kako u pogledu opisa bića krivičnog djela, tako i u pogledu visine zaprijećene kazne. Upravo, odnos ovih krivičnih djela sa sličnim krivičnim djelima, koje imaju za cilj iskorištavanje drugih lica, ali dovodi do niz nejasnoća u njhovoj primjeni, obzirom na velike sličnosti ali i ‘’preklapanja’’ elemenata bića krivičnih djela[39].

---

35 Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 9.

36 Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2003-2021).* Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.

37 Moglo bi se reći da je u KZ RS postignut najveći stepen usklađenosti sa međunarodnim pravnim aktima koji uređuju oblast trgovine ljudskim bićima.

38 Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 9.

39 Analitički pregled inkriminacija trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela,sa

4. PRIJEDLOZI IZMJENA I DOPUNA KRIVIČNOPRAVNIH ODREDBI U VEZI SA TRGOVINOM LJUDSKIM BIĆIMA U ODNOSU NA MEĐUNARODNE STANDARDE

Uzimajući u obzir gore navedeno, prihvatamo stavove stručne javnosti da je neminovna harmonizacija i usklađivanje (međunarodna i unutrašnja) materijalnog krivičnog zakonodavstva u sva četri krivično-pravna sistema u Bosni i Hercegovini u odnosu na inkriminisanje trgovine ljudskim bićima i povezanih krivičnih djela[40]. Primarni cilj jeste doći do takvog nivoa usklađivanja kojim će se garantovati pravna sigurnost i jednakost pred zakonom, te naročito adekvatno prepoznavanje, identifikacija i zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima[41].

Prva dilemma kada je su u pitanju krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima odnosila se na pitanje sistematizacije ovih krivičnih djela u krivičnim zakonima. Konkretno u KZ BiH dilemma se odnosila na to da li ova krivična djela da ostanu sistematizovana kao i do sada u grupi krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom ili da se sistematizuje u grupu krivičnih djela protiv osnovnih ljudskih prava i sloboda. Svrstavanje u grupu krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom ima opravdanja utoliko što su osnovna ljudska prava i slobode predmet brojnih međunarodnih pravnih instrumenata i u tom smislu, vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom[42]. Takođe, komparativnom krivičnom zakonodavstvu ova krivična djela su sistematizovano u grupi krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. U tom smislu ostali smo na stanovištu da je važeća sistematizacija odgovarajuća u KZ BiH. U KZ FBiH i KZ BD BiH ova krivična djela sistematizovana u grupi krivičnih djela protiv polne slobode i morala[43]. Kako je objekt zaštite krivičnog djela trgovine ljudima osnovna ljudska prava i slobode: sloboda od mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, sloboda od ropstva, sluganstva, prinudnog ili

posebnim osvrtom na oblike iskorištavanja urađen u okviru dokumenta pod nazivom: ''Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegoivni: Elementi bića krivičnog djela'' nudi kompletan pregled postojećih inkriminacija po osnovi kojih postoji mogućnost krivičnog gonjenja po više osnova za iste oblike iskorištavanja, Vidi opširnije: Mujanović, E. (2021). *op.cit*., str. 7; Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *op.cit*., str. 10.

40 Mujanović, E. (2021). *op.cit.,* str. 26.

41 Ibidem.

42 Babić, M., Filipović, Lj. Marković, I. Rajić, Z. (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Vijeća Evrope i Evropska komisija, str. 610.

43 To podrazumijeva inkriminaciju samo onih ponašanja, odnosno seksualnih radnji gdje ne postoji svjesni i voljni pristanak lica prema kome se preduzimaju. Stojanović, Z. (2018). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik, str. 575

obveznog rada, pravo na slobodu i sigurnost ličnosti, sloboda kretanja, pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske, onda je evidentno da važeća sistematizacija nije odgovarajuća. Stoga bi bilo primjerenije da je krivično djelo trgovine ljudima svrstano u grupu krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka[44], kako je to sistematizovano u KZ RS.

Kada je riječ o krivičnom djelu Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu, prijedlog je da se izvrši izdvananje oblika propisanog u st. 2 iz opisa bića ovog krivičnog djela[45] i njegova sistematizacija u krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima. Na ovaj način bio bi obezbijeđen princip pravne sigurnosti, s obzirom da se je prvom slučaju zakonodavac propisao sankciju u vidu kazne zatvora od najmanje pet godina, dok je u drugom slučaju predviđena sankcija od najmanje deset godina zatvora. Na ovaj način omogućeno je da se napravi jasna distinkcija između ponašanja koja predstavljaju trgovinu ljudima od onih koja se tiču zasnivanja ropskog odnosa. Nadalje u stavu 3 de lege lata ovog krivičnog djela, korištena je formulacija ‘’ licima koja nisu navršila 18 godina života’’, što se takođe može smatrati spornim. Ispravnije bi bilo da se koristi formulacija ‘’dijete’’. Ipak, to bi zahtijevalo izmjene i u opštem dijelu KZ BiH, koji u čl. 1 definiše pojmove: ‘’dijete je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 14 godina života’’ (st. 13) i ‘’Maloljetnik je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 18 godina života’’ (st. 14). U tom smislu izmjene bi se mogle kretati u pravcu definisanja djeteta kao žrtve krivičnog djela i to: ‘’Djetetom kao žrtvom krivičnog djela, smatra se lice koje nije navršila 18 godina života’’[46]. Ovakve izmjene je potrebno učiniti i u drugim zakonima koji na isti način kao i KZ BiH definišu dijete, a to su KZ FBiH i KZ BD BiH, dok ova odredba egzistira u KZ RS[47].

Kada je riječ o krivičnog djelu Međunarodna trgovina ljudima pored već postojećih inkriminacija u pogledu radnje izvršenja: vrbovanje, prevez, predaja, sakrivanje ili primanje lica, potrebno je dodati i sledeće: prebacivanje, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji, primanje ili držanje drugog lica i

[44] U ovoj glavi obuhvaćena su krivična djela kojima se štite ona, sada već tradicionalna, klasična politička i demokratska prava čovjeka i građanina. Zaštitu različitih dobara povezuje činjenica da su u pitanju temeljna prava čovjeka i građanina. S jedne strane, povezivanje zaštite slobode čovjeka i nekih temeljnih prava čovjeka i građanina ima svoju logiku i unutrašnju vrijednost, jer je i sama sloboda - uz to što je opšti uslov da čovjek postoji kao samosvojna individua i kao osobnost - jedno od temeljnih prava čovjeka, pretpostavka za istinsko uživanje svih drugih prava. Babić, M., et.al. (2005). *op.cit.*, str. 499-500.

[45] Važeća norma glasi: "Ko kršeći pravila međunarodnog prava kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji lica koja nisu navršila 18 godina života radi usvajanja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela, iskorišćavanja radom ili u druge protupravne svrhe, kazniće se kaznom zatvora najmanje pet godina" čl. 185 st. 2.

[46] Uporedi: član 123. stav 1. tačka 7. KZ RS.

[47] Čl. 123 st. 7 glasi: dijete kao žrtva krivičnog djela je lice koje nije navršilo osamnaest godina života.

razmjena ili prenos nadzora nad licem[48]. Iako postoji argumentovano mišljenje da se sve te radnje, po svojoj sadržini, u najvećem broju slučajeva, mogu se podvesti pod već definisane radnje izvršenja ovog krivičnog djela, stava smo da je u skladu sa principom *lex certa*, neophodno posebno inkriminisati i definisati svaku od dodatih radnji izvršenja, jer na taj način oprinosimo preciznijem određenju navedene inkriminacije[49]. Kada je riječ o načinu izvršenja, pored *de lege lata* navedenih načina: upotrebom silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, potrebno je dodati novi način izvšenja koji se ogleda u korišćennju teških prilika lica. Naime, kada učinilac koristi neke okolnosti u kojima se nalazi pasivni sujekt, a koje s u po svojoj prirodi takve da predstavljaju, objektivne živote teškoće, kao na primjer teška stambena situacija, teško siromaštvo, bolest člana uže porodice, odnosno nekog bliskog lica, tada on zloupotrebljava teške prilike u kojima se nalazi pasivni subject, te na takav način realizuje svoju radnju izvršenja[50]. Kada je u pitanju svrha izvršenja ovog krivičnog djela, čini se da je ono bilo i najspornije u *de lege lata* biću krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima čl. 186[51]. Iako su navedeni oni oblici koji su propisani Protokolom UN i Konvencijom Savjeta Evrope, evidentno je da ne obuhvataju sve oblike iskorištavanja koji se manifestuju kada je u pitanju trgovina ljudskim bićima. Bolje rečeno sporno je tumačenje odredbe ‘’kakvo drugo iskorišćavanje’’[52], zbog čega je potrebno dodati pojedinačne oblike iskoritštavanja, kako slijede: vršenja krivičnog djela od strane pasivnog subjekta, iskorištavane u pornografske svrhe, prisiljavanja na prosjačenje, sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, prisilne sterilizacije, prisilna trudnoća ili vještačka oplodnja, nezakonitog usvajanja, oduzimanja organa ili dijelova tijela i radi iskorištavanja u oružanim sukobima. Na ovaj način bili bi preciznije određeni olici iskorištavanja, kako se u tumačenju odredbe ne bi primjenjivala analogija, već je to i propisano. U pitanju su oni oblici koji se obično pojavljuju kada je u pitanju trgovina ljudskim bićima kao kriminalna

[48] Vidi opširniije: Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik, str. 298-299.

[49] Uporedi: Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 23.

[50] Škulić, M. (2015). *op.cit*., str. 300.

[51] Tako, iskorišćavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorišćavanje.

[52] Naime, tumačenjem krivičnopravnih normi po sličnosti predstavlja analogiju u krivičnom pravu. Iako je ona dopuštena i ponekada čak nephodna, ova vrsta tumačenja je određena specifičnim organičenjima koja proizilaze iz strožiije primjene načela zakonitosti u krivičnom pravu. Uporedi: Babić, M. (2008). *op.cit.*, str. 35.

djelantost. Takođe, u stavu 1 *de lege lata* opis bića krivičnog djela je posebno definisan, što nije najbolje rješenje u pravnom normiranju, te bi prijedlog bio da se bića krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima, inkoporira u dispoziciju krivičnog djela. Pored toga, u stav 5 *de lege lata* opisa bića krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima kojim se inkriminiše korišćenje usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima, potrebno je dodati odredbu ‘’ko znajući’’ čime se prezizira ova odredba u pogledu izršioca krivičnog djela. Takođe, treba dodati i odredbu ‘’omogući drugome korišćenje’’ čime se inkriminiše i omogućavanju drugom licu iskorištavanje žrtve trgovine ljudima, čime se proširuje obim primjene ove odredbe.

Jedna od značajnijih poteškoću u distinkciji krivičnog djela Međunarodne trgovine ljudima čl. 186 i krivičnog djela Krijumčarenje lica čl. 189 predstavljao je slučaj preduzimanja radnji izvršenja krivičnih djela iz Krijumčarenje ljudi člana 189. stav 1. i 2. KZ BiH u svrhu iskorištavanja krijumčarenih osoba što je kvalifikatorna okolnost za postojanje krivičnog djela iz člana 189. stav 3. KZ BiH. U ovom slučaju, samo je od ograničene koristi isticanje da krivično djelo iz člana 186. stav 1. KZ BiH postoji ako su radnje učinjenja preduzete uz primjenu načina ili sredstava navedenih u toj zakonskoj odredbi jer član 189. stav 3. KZ BiH propisuje kvalifikovani oblik krivičnih djela iz stava 1. i 2. tog člana ukoliko je prema krijumčarenim osobama postupano na nečovječan ili ponižavajući način, što je, po svojoj suštini, primjena pojedinih načina ili sredstava učinjenja iz člana 186. stav 1. KZ BiH[53]. Iz navedenih razloga bolje pravno rješenje ogleda se u brisanju ove kvalifikatorne okolnosti ‘’u svrhu iskorištavanja’’ iz bića krivičnog djela Krijumčarenje lica čl. 186 st. 3. Na taj način biće otklonjena dilemma u pogledu pravne kvalifikacije krivičnog djela, s obzirom da ukoliko se utvrdi postojanje svrhe iskorištavanja onda će se raditi o krivičnom djelu Međunarodna trgovina ljudima iz čl. 186.[54]

Kada je riječ o osnovnom obliku krivičnog djela Trgovina ljudima propisanog u KZ FBiH i KZ BD BiH ono bi trebalo biti u potpunosti je usklađen sa opisom bića krivičog djela Međunarodna trgovina ljudima propisanog u KZ BiH. Navedena usklađenost odnosi se na radnju izvršenja, način izvršenja, svrhu izvšrenja i propisanu krivičnu sankciju. Ono po čemu bi se razlikovala ova krivična djela je samo po tome što se za krivično djelo Trgovina ljudima ne zahtijeva da su radnje izvršenja preduzete u svrhu iskorištavanja žrtve u državi u kojoj ona nema prebivalište ili čiji nije državljanin (ne traži se međunarodni elemenat).

Takođe, kao korisno rješenje mogao bi se utvrditi prijedlog da se iz dispozicija krivičnog djela Trgovina ljudima izdvaja stav 2. koji bi mogao činiti osnovni oblik novog krivičnog djela Trgovina djecom. U tom smislu svrha izvšenja određena kao ‘’nezakonitog usvajanje’’ bi trebala biti brisana, jer se

[53] Filipović, Lj. (2017). *op.cit*., str. 27.
[54] Ibidem.

ona odnosi na trgovinu djecom. Osnov posebne inkriminacije trgovine djecom proizilazi iz potrebe da se djeci žrtvama trgovine ljudima pruži snažnija krivičnopravna zaštita. To se posebno ogleda u propisivanju krivičinih snakcija, koje su strožije nego što je to bilo propisano *de lege lata* bićem važećeg krivičnog djela. ''Novo'' krivično djelo Trgovina djecom bi moglo biti usklađeno sa istoimenom inkriminacijom koja postoji u KZ RS, a koja je usklađena sa međunardnim standardima.

Kada je riječ o krivičnom djelu Organizovana međunarodna trgovina ljudima propisano u KZ BiH smatramo opradanim precizno navođenje i pojmova organizovane grupe ljudi i grupe za organizovani kriminal[55]. Naveden je bitno naročito iz razloga što je i uvođenje ovih pojmova uslediolo kao izraz usaglašavanja sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transancionalnog organizovanog kriminaltita i kao takvo je uvedeno u domaće krivično zakonodavstvo. Na koncu, ovo krivično djelo je i propisano zato što je trgovina ljudima, a samim tim i međunarodna trgovina ljudima oblik organizovanog, odnosno transnacionalnog organizovanog kriminaliteta[56]. Takođe, potrebno je dodati i odredbu kojim se inkriminiše samo pripadništvo grupi ljudi, organizovanoj grupi i grupi za organizovani kriminal. Ove prijedloge trebalo bi inkorporitati i kod krivičnih djela Organizovana trgovina ljudima propisanog u KZ FBiH i KZ BD BiH, s tim da bi trebalo dodati i riječ ''djece'' ukoliko bi se izdvajalo posebno krivično djelo Trgovina djecom, kako smo to i predložili. U smislu usklađivanja onda bi bilo potrebno i preimenovati naziv krivičnog djela Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom u KZ RS, u krivično djelo pod nazivom Organizovana trgovina ljudima i djecom.

5. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir pregled važećih odredbi u krivičnom zakonodavstvu u BiH možemo konstatovati da je postignut odgovarajući stepen usklađenosti odredbi o trgovini ljudskim bićima sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti[57]. Tako u svim krivičnim zakonima, a u skladu sa podjelom

[55] Važećim rješenjem inrkiminacije Organizovana međunarodna trgovina ljudima propisano je da ovo krivično djelo može izvršiti onaj ko organizuje ili rukovodi grupom ljudi ili drugim udruženjem.

[56] Šikman, M. (2011). *Organizovani kriminalitet*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, str. 381.

[57] Navedeno je ujedno i ocjena Grupe eksperata za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) koja je u svom izvještaju nakon trećeg kruga evaluacije pozdravila poboljšani zakonodavni i okvir i politiku po pitanju borbe protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini ali i pozvala na pojačanu implementaciju te politike, posebno u pogledu pristupa pravdi i efikasnim pravnim lijekovima za žrtve. Paragraf.ba (30.06.2022.). *Poboljšan zakonodavni okvir u BiH protiv trgovine ljudima: Većina žrtava su djeca koja su iskorištavana za prosjačenje, broj presuda za ova djela i dalje nizak.* Dostupno putem internet: https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/30062022/30062022-vijest6.html, pristupljeno 7.2.2023.

zakonodavne nadležnosti u krivičnopravnoj materiji, inkriminisano je krivično djelo trgovine ljudskim bićima koje se odnosi na međunarodnu trgovinu (KZ BiH) ili trgovinu unutar granica (KZ RS, KZ FBiH i KZ BD BiH). Takođe, inkrinisana su ponašanja koja se tiču organizovanja trgovine ljudima, koja opet može biti međunarodnog ili domaćeg karaktera. S druge strane, evidentno je da postojeći zakoni i unutar njih navedene inkriminacije i dalje nisu u potpunosti usklađene kako sa međunarodnim standrima u ovoj oblasti, tako niti međusobno. Zbog toga je usklađivanje potrebno, prije svega radi postizanja zadovoljavajućeg stepena pravne sigurnsoti, zaštite prava žrtava (koja sada nisu definisana krivičnim zakonima u BiH), kao i efikasnije međuanrodne saradnje u ovim predmetima. Na ovom mjestu dolazimo i do pitanja dekriminalizacije pojedinih ponašanja. Na primjer, ukoliko je zasnivanje ropskog odnosa obuhvaćeno trgovinom ljudskim bićima, pitanje bi bilo da je opravdano dekriminalizovani krivično djelo zasnivanje ropskog odnosa? Ili polazeći od neraskidive veze koja postoji između trgovine ljudima i prostitucije, pitanje uticaja vrijednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima?[58]Naravno treba uzeti u obzir i stavove da dekriminizacija niza ponašanja čija je društvena opasnost sporna u državama gdje su ona kažnjiva, smatraju da bi izostavljanje iz krivičnog zakona predstavljalo njihovu izričitu ili prećutnu legitimizaciju.[59] Zbog toga je sa naročitom pažnjom potrebno pristupiti analizi navedenih odredbi.

U tom smislu, a u vezi sa predloženim izmjenama i dopunama odredbi u krivičnim zakonima u BiH, imali bi usklađene i prezino definisane inkriminacije kako slijedi:

1. međunarodna trgovina ljudima i organizovanje međunarodne trgovine ljudima, kojima se inkriminiše ova djelatnost na međunarodnom nivou i
2. trgovina ljudima, trgovina djeom (zbog potrebe za snažnijom krivičnopravnom zaštitom djece) i organizovana trgovina ljudima i djecom, kojima se inrkiminište ova djelatnost unutar granica entiteta i Brčko distkrta BiH.

Istovremeno, postavila bi se jasna distinkcija u odnosu na povezana krivična djela, uzimajući u obzir da bi se preciznije odredila radnja izvršena, način izvršena i svrha vršenja krivičnih djela trgovine ljudima, a što bi bilo usklađeno sa međunardonim standardima u ovoj oblasti.

---

[58] Vidi: Ristivojević, B. (2015). Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivično pravne reakcije na trgovinu ljudima. *NBP*, 20(1), 1-15, str. 1.

[59] Ovi autori izražavaju bojazan da bi dekriminalizacija preko umanjenja žigošućeg efekta takvih neželjenih ponašanja istovremeno rukovodila društveni i psihički pristanak da se izbjegne njihovo vršenje, što bi dovelo do porasta njihovog broja. Stojanović, Z. (2010). *op.cit.*, str. 7-28.

Literatura

Babić, M. (2016). Materijalno krivično zakonodavstvo u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini (pitanje nadležnosti i primjena), *Crimen* 7(3), 291-310.

Babić, M. (2008). *Krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

Babić, M., Filipović, Lj. Marković, I. Rajić, Z. (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Vijeća Evrope i Evropska komisija.

Bjelajac, Ž. (2014). *Trgovina ljudima. Zločin protiv čovečnosti*. Novi Sad: Pravni fakultet za privred i pravosuđe.

Filipović, Lj. (2017). *Trgovina ljudima: Priručnik za obukusudija i tužitelja*. Sarajevo: Misija OSCE-a u BiH.

Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, para. 75. dostupno putem inteneta: https://rm.coe.int/168064899d, pristupljeno 28.02.2022.

Mattar, M. (2006). *Comprehensive Legal Approaches to Combating Trafficking in Persons: An International and Comparative Perspective*, Washington, D.C., The Protection Project at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies.

Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2003-2021).* Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.

Mujanović, E. (2021). *Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegoivni: Elementi bića krivičnog djela*, Sarajevo: World Vison.

Paragraf.ba (30.06.2022.). *Poboljšan zakonodavni okvir u BiH protiv trgovine ljudima: Većina žrtava su djeca koja su iskorištavana za prosjačenje, broj presuda za ova djela i dalje nizak*. Dostupno putem internet: https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/30062022/30062022-vijest6.html, pristupljeno 7.2.2023.

Rancev *protiv* Kipra i Rusije, Predstavka broj 25965/04. Dostupno putem interneta: https://hudoc.echr.coe.int › app › conversion › pdf, pristupljeno 28.02.2022.

Ristivojević, B. (2015). Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivično pravne reakcije na trgovinu ljudima. *NBP*, 20(1), 1-15

Simović, M., Božić, V. (2021). Trgovina ljudima sa posebnim osvrtom na žrtve – komapративni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analize sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj, *Zbornik radova „Izazovi pravnom sistemu*“, Istočno Sarajevo, str. 275–296.

Simović, M., Šikman, M. (2017). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerzieta u Banjoj Luci.

Stojanović, Z. (2018). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.

Stojanović, Z. (2010). Krivičnopravna represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta – savremene tendencije, U: *Savremene tendencije krivične represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta*, zbornik radova, (7-28). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i prasku.

Šikman, M. (2011). *Organizovani kriminalitet*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.

Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik.

UNODC. (2010). Trgovina ljudima i krijumčarenje migranatasmjernice za međunarodnu suradnju. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf, pristupljno 28.02.2022.

UNODC. (2009). *Model Law against Trafficking in Persons*. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf, pristupljeno 28.02.2022.

Pravni propisi

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/21.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021.

Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 19/2020 - prečišćen tekst.

Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

Kazneni zakon Hrvatske, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 95/04 – uradno prečiščeno besedilo in 55/08 – KZ-1.

Krivični zakonik Crne Gore, Službeni glasnik br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Adoptedby the UN General Assembly: 15 November 2000, by resolution 55/25. godine, stupila na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 29.09.2003 g. objava „Službeni glasnik BiH“, broj: 03/2002).

Protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol to Prevent, Supper and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 25.12.2003. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).

Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 28.01.2004. godine, objava „Službeni glasnikBiH“ broj: 03/2002).

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.05.2005. godine, stupila na snagu 01.02.2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 01.05.2008. godine, objava „Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj: 14/2007).

Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijećaod 5. aprila 2011.o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odlukeVijeća 2002/629/PUP, Službeni list Evropske unije L 101/1.

HARMONISATION OF CRIMINAL OFFENSES OF HUMAN TRAFFICKING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH INTERNATIONAL DOCUMENTS

Mile Šikman, Ph.D

Faculty of Law, University of Banja Luka, mile.sikman@pr.unibl.org

Abstract: *Norms of criminal legislation related to human trafficking are special, both because of the seriousness of such criminal acts, and because of the need protection of guaranteed human rights and freedoms (especially victims). This is why hasmonisation of criminal legislation in Bosnia and Herzegovina with international standards in this area is essential when it comes to criminal acts related to human trafficking. The criminal legislation in Bosnia and Herzegovina is based on the principles of parallel and divided jurisdiction, and there are four criminal laws (CC of Bosnia and Herzegovina, CC of Republika Srpska, CC of the Federation of BiH and CC Brčko District of Bosnia and Herzegovina), so the issue of harmonization of the domestic criminal law framework regarding human trafficking is extremely significant. This is why it is important to determine the provisions that are not harmonized, and proposing amendments to sections of criminal legislation in the area of incrimination human trafficking in regards to international standards. At the same time, that is the subject of paper, analysis de lege lata provisions on human trafficking in criminal legislation in Bosnia and Herzegovina and the determination of de lege ferenda provisions based on this legislation which are to be harmonized with international standards and practices.*

Keywords*: human trafficking, children trafficking, criminal offense, incrimination.*

M A T E R I J A L N O K R I V I Č N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423096R UDK 343.1:351.761

VREDNOVANJE ULOGE OŠTEĆENOG PRI ODMJERAVANJU KAZNE

prof. dr Darko Radulović

vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, Podgorica, darko77@t-com-me

Apstrakt. *Odmjeravanje kazne predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja kako u krivičnopravnoj teoriji, tako i u praksi. U određenom smislu sve odredbe krivičnog zakonodavstva svoje oživotvorenje nalaze upravo kroz odmjeravanje kazne. Savremena zakonodavstva postavljaju pravila kojih se sud mora pridržavati u postupku odmjeravanja kazne. Ta pravila su predviđena u članu 42 st. 1 Krivičnog zakonika.*

Predmet ovog rada je kako se vrednuje uloga oštećenog (žrtve) kod odmjeravanja kazne. Na početku se izlaže o pojmu oštećenog, nakon toga se govori o odnosu učinioca i oštećenog, s posebnim osvrtom na stvarno kajanje, i uticaj tog odnosa na odmjeravanje kazne. Od značaja za odmjeravanje kazne može da bude i činjenica da li se oštećeni "pridružuje krivičnom gonjenju". Na kraju se izlaže o institutu pristanka povrijeđenog i njegovom uticaju na isključenje bića krivičnog djela, odnosno protivpravnosti.

Ključne riječi: *učinilac, oštećeni, odmjeravanje kazne, pristanak povrijeđenog.*

1. UVOD

Reforma krivičnog zakonodavstva, sve do nazad nekoliko decenija, posebno je vodila računa o poboljšanju položaja okrivljenog, što sa stanovišta humanizacije krivičnog postupka u sklopu sveukupnih društvenih odnosa, treba podržati. Međutim, u toj težnji za humanizacijom u tom pravcu, ne smijemo zaboraviti ni onu drugu stranu, oštećenog (žrtvu krivičnog djela). U tom smislu i krivično zakonodavstvo (materijalno i procesno) i krivičnopravna teorija zadnjih decenija sve više pažnje posvećuju oštećenom, odnosno žrtvi krivičnog djela. Sve je više zastupljeno stanovište da aktivno učešće žrtve (oštećenog) u krivičnom postupku osigurava ne samo njegovo pravo na moralnu satisfakciju i naknadu štete prouzrokovane krivičnim djelom, nego da ima i javnopravni značaj budući da ono može dati krupan doprinos pravilnom i potpunom utvrđivanju činjeničnog stanja (Bejatović, 1993:34).

Većem interesovanju nacionalnog krivičnog zakonodavstva i krivičnopravne teorije za položaj žrtve posljednih decenija doprinijelo je i to što je u okviru Savjeta Evrope i Evropske Unije doneseno više preporuka i direktiva čiji je cilj da se pronađu odgovarajući mehanizmi za zaštitu žrtava krivičnih djela. Najvažnija od tih direktiva jeste Direktiva 2012/29/EU Evropskog

parlamenta i Evropskog Savjeta od 25. oktobra 2012. godine[1] kojom se uspostavljaju minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava kriminaliteta. Mi se ovdje nećemo baviti svim tim pitanjima, nego samo onim što je neposredno vezano za temu ovog rada. U tom smislu naša pažnja usredsređena je na pojam žrtve kojeg koristi Direktiva, Krivični zakonik[2] i Zakonik o krivičnom postupku.[3] Inače, ova Direktiva se, prevashodno, odnosi na države članice Evropske unije, ali je značajna i za zemlje koje se nalaze na putu ka Evropskoj uniji. Crna Gora je ratifikovala ovu Direktivu, pa je u okviru Akcionog plana za Poglavlje 23 u procesu pristupanja Evropskoj uniji planirano usklađivanje našeg zakonodavstva sa ovom Direktivom. Donesen je i Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja 2015. godine kojim se utvrđuju uslovi, način i postupak za ostvarivanje prava na naknadu štete i slično. Još da naglasimo da je Crna Gora 2011. godine donijela Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, koja se, između ostalih, pruža i žrtvama krivičnih djela u porodici ili porodičnoj zajednici i trgovini ljudima.

2. POJAM OŠTEĆENOG (ŽRTVE)

Prema članu 2 Direktive prepoznaju se dvije kategorije žrtava krivičnih djela (pasivnog subjekta) obzirom na to da li je izvršenjem krivičnog djela žrtva izgubila život ili ne (Stevanović, Vujić, 2020:94, Kolaković-Bojović, 2020:46). U slučaju kad ne dođe do gubitka života žrtve krivičnog djela pod pojmom žrtve smatra se "fizičko lice koje je pretrpjelo povredu, uključujući fizičku, psihičku ili emotivnu povredu ili materijalnu štetu koja je direktno prouzrokovana krivičnim djelom". Ovdje bi se radilo o žrtvi u užem smislu. Međutim, u slučaju da je izvršenjem krivičnog djela prouzrokovana smrt žrtve (pasivnog subjekta) onda će se žrtvom smatrati članovi porodice tog lica čija je smrt direktna posljedica krivičnog djela i koji su pretrpjeli povredu ili štetu kao posljedicu smrti tog lica. Ovdje se radi o žrtvi u širem smislu. Preciziran je i krug lica kao članova porodice, pa su tu: supružnik, lica koja žive sa žrtvom u intimnoj, stabilnoj i kontinuiranoj zajednici u okviru zajedničkog domaćinstva, srodnik po direktnoj liniji, braća i sestre i lica o kojima se žrtva stara.

Tradicionalno se u krivičnom pravu zemalja regiona umjesto pojma žrtva koristi termin pasivni subjekt krivičnog djela gdje se radi o licu koje je nosilac dobra koje je zaštićeno krivičnim djelom i koje dobro je tim djelom povrijeđeno ili ugroženo (Stojanović, 2008:101).

Za razliku od zemalja u regionu gdje se termin žrtva pominje samo kod nekih instituta iz opšteg dijela krivičnog zakona ili kod nekih krivičnih djela iz

---

1 Directive of the European Parliament and of the Council of October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime (EU/2012/29).

2 Službeni list RCG br. 70/03, 13/04, 47/06 i Službeni list CG br. 40/08, 25/10, 64/11, 40/13, 42/15, 44/17 i 49/18.

3 Službeni list CG br. 57/09, 49/10, 47/14, 2/15, 58/15 i 28/18.

posebnog dijela krivičnog zakona, Krivični zakonik Crne Gore u opštem dijelu u članu 142 st. 11 (značenje izraza u KZ) određuje pojam žrtve navodeći da je to lice kojem je protivpravnim djelom koje je u zakonu propisano kao krivično djelo, prouzrokovan fizički ili duševni bol ili patnja, imovinska šteta ili povreda ljudskih prava i sloboda. U poređenju sa Direktivom može se zapaziti da ovo pojmovno određenje žrtve odgovara užem shvatanju pojma žrtve iz Direktive.

Termin žrtva u Krivičnom zakoniku pominje se kod pojedinih instituta iz opšteg dijela KZ: kod opštih pravila o odmjeravanju kazne (odnos prema žrtvi krivičnog djela iz čl. 42); uslova za određivanje zaštitnog nadzora čl. 60 st. 1 (odnos prema žrtvi krivičnog djela); kod određivanja sadržine zaštitnog nadzora od naročite je važnosti izmirenje sa žrtvom krivičnog djela - čl. 61 tač. 10; kod donošenja odluke o sudskoj opomeni sud će, između ostalog, naročito imati u vidu odnos učinioca prema žrtvi krivičnog djela - čl. 65 st. 4. U posebnom dijelu termin žrtva pominje se kod krivičnog djela trgovine ljudima (čl. 444 st. 9) gdje se naglašava da pristanak žrtve prema kojoj je krivično djelo izvršeno nema uticaja na postojanje tog krivičnog djela.

Za razliku od Krivičnog zakonika, Zakonik o krivičnom postupku nigdje ne koristi termin "žrtva", nego termin "oštećeni" definišući ga kao lice čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo (čl. 22 tač. 5). Ako bismo imali u vidu samo ovu odredbu, onda bismo mogli zaključiti da je prihvaćeno uže shvatanje pojma žrtve. Međutim, imajući u vidu da ne možemo neku odredbu posmatrati izdvojenu iz sistema, onda možemo pozivanjem na članove 54 (sukcesija privatnog tužioca) i 59 st. 7 (sukcesija oštećenog kao supsidijarnog tužioca) zaključiti da postoje dvije kategorije oštećenih u ZKP u smislu odredbe 2 Direktive. U tom smislu ako oštećeni kao tužilac umre u toku roka za preduzimanje gonjenja ili u toku postupka, njegov bračni drug, lice sa kojim živi u vanbračnoj zajednici, djeca, roditelji, usvojenici, usvojitelji, braća i sestre, mogu u roku od tri mjeseca od dana njegove smrti preduzeti gonjenje, odnosno dati izjavu da postupak nastavljaju.

U Zakoniku o krivičnom postupku Srbije imamo sličnu definiciju oštećenog (koji takođe ne poznaje termin žrtva) s tom razlikom što se naglašava da oštećeni može da bude fizičko i pravno lice. U našem zakoniku se samo koristi termin "lice", pa se podrazumijeva da to može da bude i fizičko i pravno lice. Na drugoj strani imamo zemalja u regionu gdje se u procesnom zakonu određuje pojam žrtve, kao što je u Makedoniji (Lažetić, 2020:229) i Hrvatskoj (Burić, 2020:139).

3. ODNOS UČINIOCA I OŠTEĆENOG I UTICAJ TOG ODNOSA NA ODMJERAVANJE KAZNE

Kada govorimo o vrednovanju uloge oštećenog kod odmjeravanja kazne analizom Krivičnog zakonika možemo zapaziti da postoje određena krivična djela kod kojih se ponašanje oštećenog (žrtve) javlja bilo kao njihovo

bitno ili dopunsko obilježje. U tim slučajevima da bi to krivično djelo postojalo predmet utvrđivanja, odnosno ocjene suda mora da bude i ponašanje oštećenog. Preciznije rečeno okolnosti kod oštećenog i njegovo ponašanje, zajedno sa drugim obilježjima krivičnog djela imaju uticaja na kvalifikovanje krivičnog djela i u krajnjem na odmjeravanje kazne. Ponašanje oštećenog, njegovo stanje, kao i odnos prema učiniocu krivičnog djela predviđeni su kao ublažavajuće ili pooštravajuće okolnosti. Tako na primjer kod krivičnog djela ubistva na mah (čl. 145 KZ) koje učinilac izvršava jer je bez svoje krivice doveden u jaku razdraženost napadom zlostavljanjem ili teškim vrijeđanjem od strane ubijenog (žrtve) sam zakonodavac je uzeo da takvo ponašanje oštećenom djelu daje privilegovani oblik, a time i blaže kažnjavanje u odnosu na osnovni oblik krivičnog djela ubistva. Kod krivičnog djela lišenje života iz samilosti još je izraženiji značaj odnosa žrtve (ozbiljan i izričit zahtjev da bude lišeno života) na privilegovani oblik djela što se vidi prema propisanoj kazni.

Na drugoj strain, posebno stanje oštećenog, na primjer da je bespomoćan i upućen na učinioca krivičnog djela, da je maloljetan i slično javlja se kao pooštravajuća okolnost kod nekih krivičnih djela protiv dostojanstva ličnosti i morala, krivičnih djela protiv života i tijela itd.

Kod krivičnih djela kod kojih je postojala određena psihička ili fizička veza između učinioca i oštećenog kao okolnost subjektivnog karaktera sudu može pokazati o kakvoj ličnosti učinioca se radi, što je od značaja za utvrđivanje stepena krivice kao bitnog činioca u odmjeravanju kazne. Međutim, ne bismo smjeli otići u krajnost pa uzeti da stepen krivice učinioca krivičnog djela može jednim svojim dijelom preći na oštećenog radi toga što je on svojim ponašanjem doprinio izvršenju krivičnog djela. Zato se u krivičnom postupku ne utvrđuje koliko je u određenom slučaju oštećeni kriv za ono što mu se dogodilo, nego će se utvrđivati koliko je učinilac povodom ponašanja oštećenog manje kriv za djelo koje mu se stavlja na teret.

Vrednovanje uloge oštećenog kod odmjeravanja kazne može se posmatrati i u svijetlu odnosa učinioca i oštećenog (žrtve) gdje se, u smislu člana 42 st. 1 KZ, kod odmjeravanja kazne cijeni i "držanje učinioca poslije učinjenog krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela". Iako se odnos prema žrtvi krivičnog djela može podvesti pod "držanje učinioca posle izvršenja djela", zakonodavac je smatrao da ta okolnost ima poseban značaj (Lazarević i drugi, 2010:135). Odnos učinioca prema žrtvi sadržinski obuhvata različita ponašanja i ono može da bude izraženo na različite načine. Taj odnos može da bude društveno prihvatljiv – pozitivan, ako iz cjelokupnog držanja učinioca proizilazi njegovo stvarno kajanje i iskreno kajanje zbog izvršenog krivičnog djela, ako nastoji da neutrališe negativne posljedice djela i slično. I obrnuto, taj stav može da bude društveno neprihvatljiv ako iz držanja učinioca proizilazi svjesno prihvatanje djela, žaljenje što nisu nastupile teže posljedice i slično. Prema tome, zavisno od toga na koji način se manifestuje odnos učinioca prema žrtvi krivičnog djela ta okolnost može da bude od značaja kod odmjeravanja kazne bilo kao olakšavajuća ili otežavajuća okolnost.

Kad je riječ o odnosu učinioca prema žrtvi krivičnog djela od posebnog značaja je stvarno kajanje kao ponašanje učinioca krivičnog djela poslije dovršenog krivičnog djela, manifestovano kao otklanjanje posljedice krivičnog djela ili pak ublažavanje njenog dejstva. Mnoga savremena zakonodavstva, pod različitim nazivima poznaju institut stvarnog kajanja. Slijedeći iskustva u savremenom zakonodavstvu u KZ CG stvarno kajanje je uvedeno kao opšti institut krivičnog prava, ali ograničenog dometa. Tako je u članu 47 st. 3 propisano da: "Sud može osloboditi od kazne učinioca krivičnog djela za koje je propisana kazna zatvora do pet godina, ako poslije izvršenog krivičnog djela, a prije nego što je saznao da je otkriven otkloni posljedice djela ili naknadi štetu pričinjenu krivičnim djelom. Ono što je vidljivo jeste da se ni u tekstu KZ niti u nazivu ovog člana ne koristi termin stvarno kajanje, iako ga teorija tako naziva, tako da se ovaj termin prvi put pojavljuje u članu 273 Zakonika o krivičnom postupku kod primjene oportuniteta krivičnog gonjenja, a to je odbačaj krivične prijave iz razloga pravičnosti. Tako je u tom članu propisano da za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine državni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni usljed stvarnog kajanja spriječio nastupanje štetne posljedice ili je štetu u potpunosti nadoknadio, a državni tužilac prema okolnostima slučaja ocijeni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično.

U teoriji krivičnog prava stvarno kajanje se različito definiše. Tako po jednima stvarno kajanje je dragovoljno otklanjanje nastupjele posljedice (neposredno ili posredno) od strane učinioca i saučesnika krivičnog djela (Živanović, 1937:372). Drugi to vide kao ponašanje učinioca djela poslije izvršenog krivičnog djela kojim otklanja posljedicu ovog djela ili ublažuje njeno dejstvo (Tahović, 1961:371), odnosno kao djelovanje koje je dobrovoljno i usmjereno ka otklanjanju posljedice dovršenog krivičnog djela (Simović-Hiber, 1987:459). Znači da se učinilac krivičnog djela ne ograničava samo na formalne izjave o svom kajanju već svojim djelanjem zaista i otklanja posljedicu krivičnog djela (Delić, 2005:192). Dakle, uglavnom sve ove definicije, manje-više, svode se na dobrovoljno otklanjanje posljedice već učinjenog krivičnog djela od strane njegovog učinioca prije nego što je otkriven ili prije njegovog saznanja da je otkriven (Đorđević, 2020:132). Motivi kajanja mogu da budu različiti, ali se stvarno kajanje prvenstveno pravda kriminalno-političkim razlozima kojima se želi pridobiti učinilac krivičnog djela u borbi protiv sopstvenog kriminaliteta. Stvarno kajanje je dokaz da je sam učinilac uvidio da nije trebao da učini ono što je učinio i to je znak neke promjene u njemu samom. Ovo kajanje ne mora da bude kajanje u moralno-etičkom smislu. Bez obzira na to da li ćemo ovo kajanje shvatiti kao moralno kajanje izazvano grižom savjesti, ili kao naknadnu prevagu psihičkih kočnica (koje odvraćaju od krivičnog djela) nad nagonima i strastima, u svakom slučaju to su novi momenti u vezi sa ličnošću učinioca krivičnog djela koji nisu sasvim bez značaja (Tahović, 1954:12). Ovim se, ne samo olakšava položaj oštećenog, nego

ostvaruje i popravljanje učinioca koji obeštećenjem žrtve pokazuje da prihvata svoju krivicu i da se želi vratiti na put poštovanja prava (Novoselec, 2016:430).

Pojam stvarnog kajanja može se uzeti u užem i u širem smislu. U užem smislu stvarno kajanje se manifestuje u vidu otklanjanja proizvedene posljedice krivičnog djela, odnosno u uspostavljanju ranijeg stanja (na primjer vraćanje oduzete stvari). U ovom slučaju učinilac krivičnog djela svoj stav prema istom ne izražava samo verbalnim žaljenjem, nego ličnim aktivnim djelovanjem upravljenim na to da se naknadno otkloni, proizvedena posljedica (Živanović, 1937:373). U širem smislu, stvarno kajanje se manifestuje u dobrovoljnoj naknadi štete pričinjene krivičnim djelom. Međutim, u teoriji je bilo mišljenja da se naknada štete oštećenom ne može smatrati stvarnim kajanjem, jer se naknadom štete samo u širem smislu otklanja posljedica krivičnog djela (Tahović, 1954:18). Naš zakonodavac je prihvatio šire shvatanje stvarnog kajanja, a inače nekad je teško razgraničiti kad se radi o otklanjanju posljedice krivičnog djela, a kad o naknadi štete. Kod mnogih krivičnih djela naknada štete ima isti značaj kao povraćaj oduzete stvari, pa je nekad teško razdvojiti kad se radi o jednom, a kad o drugom (na primjer, učinilac oštećenom kupi istu stvar koju mu je oduzeo ili oštetio).

Motivi stvarnog kajanja mogu da budu različiti i bez obzira što se u zakonu izričito ne pominje, ono mora da bude dobrovoljno. Dobrovoljnost treba da bude stvar njegovog unutrašnjeg ubjeđenja, neovisno od toga čime je bilo motivisano, a ne djelovanjem drugih lica ili nekim novonastalim okolnostima. Ima mišljenja da apsolutna dobrovoljnost ni u psihološkom smislu ne postoji, budući da je voljna radnja uvijek pokrenuta i usmjerena određenim motivima, a motiv nastaje u vezi sa nekom spoljašnjom okolnošću ili se bazira na nekom unutrašnjem psihofiziološkom nadražaju (Stojanović, 1978:38).

Ako je pravni okvir primjene stvarnog kajanja kao opšteg instituta za oslobođenje od kazne ograničen na krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina, kakav značaj stvarno kajanje može da ima kad su u pitanju teža krivična djela. Inače, prije uvođenja stvarnog kajanja kao opšteg instituta za oslobođenje od kazne ono se cijenilo u okviru držanja učinioca poslije izvršenja krivičnog djela i to kao olakšavajuća okolnost kod odmjeravanja kazne (Stojanović, 2019:320; Babić, Marković, 2009:390; Jovašević, 2016:271; Horvatić, Novoselec, 1999:417; Đorđević, 1983:127). Nesporno je da se stvarno kajanje može uzeti kao olakšavajuća okolnost kod odmjeravanja kazne i kada su u pitanju teža krivična djela. Međutim, sporno je da li je stvarno kajanje dovoljno kao osobito olakšavajuća okolnost za ublažavanje kazne ako KZ u članu 45 st. 3 govori u množini, pa kaže da sud može ublažiti kaznu kad "utvrdi da postoje naročito olakšavajuće okolnosti i ocijeni da se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja". Ako zakon kaže da je potrebno da postoji više osobito olakšavajućih okolnosti (a to bi značilo najmanje dvije), onda to znači da bi pored stvarnog kajanja kao naročito olakšavajuće okolnosti bilo potrebno da postoji još bar jedna naročito olakšavajuća okolnost. Po jednom mišljenju ako se stvarno kajanje kao naročito

olakšavajuća okolnost nalazi u sklopu drugih olakšavajućih okolnosti (koje nisu naročito olakšavajuće), to ukazuje da je cjelishodno ići na ublažavanje kazne sa aspekta ostvarivanja svrhe kažnjavanja. Ovo radi toga, ističu zastupnici tog stanovišta, što je racionalno uzeti kao osnov za ublažavanje kazne ne broj olakšavajućih okolnosti, već njihov značaj za ocjenu dovoljnosti ublažene kazne za postizanje svrhe kažnjavanja, pa ako se takav zaključak može izvesti i na osnovu samo jedne, ali izrazito olakšavajuće okolnosti, onda je nesumnjivo da bi i stvarno kajanje kao izrazito olakšavajuća okolnost mogla da dovede do toga da učiniocu kazna bude ublažena (Đorđević, 1990:36). Suprotno od ovog stanovišta, ima mišljenja da prethodno navedenom stanovištu nije prepreka samo jezičko tumačenje, već i činjenica da se kao osnov za ublažavanje kazne i inače traže takve izuzetne, odnosno izrazito olakšavajuće okolnosti. Jer ako je već riječ o takvoj okolnosti koja uvijek jedno djelo čini kvalitativno lakšim, onda bi takvu okolnost zakonodavac trebalo da vrednuje kao privilegujuću okolnost i da propiše lakši oblik određenog krivičnog djela (Stojanović, 2010:186).

4. KAKAV ZNAČAJ NA ODMJERAVANJE KAZNE IMA ČINJENICA DA OŠTEĆENI "NE TRAŽI PROGON OKRIVLJENOG"?

Kod vrednovanja uloge oštećenog kod odmjeravanja kazne značajno je i pitanje kakav značaj za odmjeravanje kazne ima činjenica da oštećeni "nije tražio progon okrivljenog"? Kada bi se pogledale odluke prvostepenih sudova, onda bi se često u dijelu obrazloženja odluke o kazni moglo zapaziti da se činjenica da se oštećeni nije pridružio krivičnom progonu uzima kao olakšavajuća okolnost. Kada su u pitanju krivična djela za koja se goni po službenoj dužnosti onda ne treba ispustiti iz vida da se gonjenje preduzima prvenstveno u javnom interesu, u interesu države i društva, tako da činjenica da se oštećeni u ovim slučajevima ne "pridružuje krivičnom progonu" ne treba da ima naglašeni procesni značaj. U svakom slučaju treba imati u vidu motive takvog ponašanja oštećenog, a oni mogu da budu različiti, počev od toga da mu je učinilac naknadio štetu, što mu je uputio izvinjenje, može i od straha da će ponovo biti izložen opasnosti i slično. Sud ne može nekritički i bez utvrđivanja stvarnog razloga zašto se oštećeni nije pridružio gonjenju, bezrezervno uzimati ovu okolnost kao olakšavajuću kod odmjeravanja kazne. U tom smislu zanimljivo je stanovište po kome, kad je to moguće, treba utvrditi razloge zašto oštećeni ne traži krivično gonjenje, pa ako je tome doprinio optuženi svojom radnjom koja je moralna i društveno prihvatljiva i u sklopu je sa pozitivnim stavom prema izvršenom krivičnom djelu, to pri odmjeravanju kazne uzeti u korist optuženog kao pozitivnu stranu njegove ličnosti. U suprotnom, ako je radnja optuženog bila nemoralna i sračunata da se unaprijed iskonstruiše olakšavajuća okolnost koja će mu biti od koristi, a dovela je do toga da se oštećeni nije pridružio gonjenju, treba je ocjenjivati u okviru okolnosti koja

karakteriše optuženog sa većim stepenom društvene opasnosti, što zaslužuje strože kažnjavanje (Krivokapić, 1994:233).

5. PRISTANAK POVRIJEĐENOG

Pristanak povrijeđenog kao okolnost koja može da zasnuje odnos između učinioca i oštećenog u našem pravu nije usvojen kao opšti institut, ali mu pravna teorija i sudska praksa daju određeni značaj, uz sve razlike po pitanju njegovih granica, postojanja uslova pod kojima utiče na postojanje krivičnog djela, odnosno isključenje protivpravnosti i u krajnjem, kako može da utiče na odmjeravanje kazne. Imajući u vidu temu ovog rada mi se ovdje nećemo detaljnije upuštati u razmatranje ovog instituta (koji svakako može da bude posebna tema), nego samo u mjeri u kojoj ovaj institut utiče na vrednovanje uloge oštećenog kod odmjeravanja kazne. Da bi se izbjegla različita stanovišta u teoriji i praksi vezana za ovaj institut, a zbog nespremnosti zakonodavca da ga predvidi kao opšti institut, ima mišljenja u literaturi da ga treba predvidjeti kao opšti institut u opštem dijelu Krivičnog zakonika uz jasno preciziranje uslova i krivičnih djela kod kojih se ovaj institut ne može primijeniti (Carić, 1996:185).

I pored različitih teorijskih tumačenja ovog instituta osnovnu ideju pristanka povrijeđenog mogli bismo razumjeti kao ovlašćenje pojedinca da raspolaže vlastitim pravnim dobrom uključujući tu i dopuštanje njegove povrede (Vuković, 2013:169; Kolarić, 2020:58). Korjene ovog instituta nalazimo još u rimskom pravu u načelu volenti non fit iniuria (onom ko pristaje ne čini se nepravda), ali ni ranije nije važilo u neograničenom obimu, a danas su njegovi dometi još ograničeniji. Polazi se od toga, zašto bi pravni poredak bio zainteresovan za krivičnopravnu zaštitu, ako sam titular nije neposredno zainteresovan ili čak to i ne želi.

U teoriji krivičnog prava razlikuju se termini "pristanak" i "saglasnost" i to ne po psihičkom sadržaju, nego po pravnim učincima (Horvatić, Novoselec, 1999:242). U tom smislu pristanak povrijeđenog isključuje element protivpravnosti, a saglasnost pasivnog subjekta isključuje ostvarenje bića krivičnog djela (Delić, 2016:100). Ima mišljenja da bi u našem pravu mogla da se uspostavi terminološka diferencijacija pa bi se pristanak koji negira ostvarenost zakonskog opisa mogao nazvati "saglasnošću" i dalje bi pristanak kao osnov isključenja protivpravnosti zadržao termin "pristanak", a naknadno dat pristanak bi se mogao označiti kao "odobrenje", s tim što bi u svakom slučaju morao da postoji nedvosmislen konsenzus prakse i teorije (imajući u vidu da kod ovog pitanja nema zakonske regulative) u vezi sa njihovim značenjima (Marković, 2011:284).

Kad je riječ o isključenju bića krivičnog djela to nalazimo kod krivičnih djela koja, po definiciji, predstavljaju postupanje protiv volje žrtve (pasivnog subjekta), pa ako nema takvog protivljenja, onda nema povrede zaštićenog dobra, odnosno nema bića krivičnog djela. Tako na primjer, kod krivičnog djela silovanja (čl. 204 KZ) ako žena pristane na polni odnos, onda nema krivičnog

djela jer nedostaje bitan element tog krivičnog djela "prisiljavanje na polni odnos". Međutim, ima slučajeva da učinilac učini povredu nečijeg pravnog dobra i time ostvari biće nekog krivičnog djela, ali ipak da bude isključena protivpravnost radnje jer je to druga strana željela. Ovdje se radi o pristanku povrijeđenog koji isključuje protivpravnost. Tako, na primjer neće postojati krivično djelo protivpravno lišenje slobode (čl. 162 KZ) ako neko zatvori (liši slobode) drugog uz njegov pristanak, jer, iako je ostvareno biće krivičnog djela uprkos tome djelo nije društveno štetno jer je pristankom oštećenog isključena protivpravnost. Treba ipak istaći da je i pored gore navedene razlike između pojmova "saglasnost" i "pristanak", nekad teško postaviti granicu između njih. To je navelo neke autore da napuste to razlikovanje i uzmu da pristanak povrijeđenog, ako ispunjava određene pretpostavke, uvijek isključuje biće krivičnog djela (Roxin, 1997:341).

Bez obzira da li pristanak povrijeđenog utiče na predviđenost djela u zakonu ili on predstavlja osnov za isključenje protivpravnosti, nesporno je da on ima određeni krivičnopravni značaj. Kad je riječ o krivičnim djelima gdje pristanak povrijeđenog utiče na element predviđenosti u zakonu tu je dato pojedincu (oštećenom) da odlučuje o tome da li će krivično djelo biti isključeno. Međutim, kod većine krivičnih djela za krivičnopravnu zaštitu određenih dobara zainteresovano je društvo (država). U tom smislu osnovno pitanje kod pristanka povrijeđenog kao osnova za isključenje protivpravnosti jeste gdje postaviti granicu između krivičnih djela gdje je isključivo ili pretežno u pitanju opšti (javni) interes za krivičnopravnom zaštitom, a gdje se može ostaviti oštećenom (pasivnom subjektu) da svojim pristankom isključi protivpravnost. U tom smislu da bi se pristanak povrijeđenog mogao uzeti kao osnov isključenja protivpravnosti potrebno je da se ispuni više uslova. Polazni osnov je da je pristanak dat od strane titulara zaštićenog dobra, s tim da, u izuzetnim situacijama njegov zakonski zastupnik to može da učini umjesto njega. Sledeći uslov jeste disponibilnost pravnog dobra, tj. kada se radi o dobru kojim povrijeđeni može disponirati (slobodno raspolagati) i gdje autonomija volje pojedinca ne dolazi u sukob sa društvenim intresima. Ovdje se najčešće radi o tzv. ličnim (individualnim) pravnim dobrima što nalazimo kod krivičnih djela lake tjelesne povrede, krivičnih djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, kod krivičnih djela protiv časti i ugleda i slično. I ovdje treba dodati da disponibilnost nekada može izostati i kad se radi o ličnim dobrima ako je smisao krivičnog djela naročita zaštita žrtve krivičnog djela, kao što je kod krivičnog djela obljube nad nemoćnim licem i obljube nad djetetom (Kolarić, 2020:59). Restriktivan pristup postoji i u pogledu raspolaganja tjelesnim integritetom, pa je, gotovo, nepodijeljeno mišljenje da pristanak može da isključi samo postojanje obične lake tjelesne povrede, dok kod svih drugih vrsta lake tjelesne povrede, teške i naročito teške tjelesne povrede takva mogućnost nije dopuštena (Đorđević, 1963:8; Čejović, 1967:22; Vuković, 2013:176; Marković; 2011:286).

Uz to se dodaje da laka tjelesna povreda nanesena po pristanku smatraće se kao protivpravno djelo samo onda ako je sredstvo za izvršenje nekog krivičnog djela gdje pristanak ne isključuje protivpravnost, na primjer da je povreda nastala radi izbjegavanja vojnog roka (Živanović, 1935:245).

Pravo na život kao najviše pravno dobro čovjeka izuzeto je iz primjene instituta pristanka povrijeđenog što potvrđuje i činjenica da je inkriminisano krivično djelo lišenje života iz samilosti (čl. 147), kao i krivično djelo navođenja na samoubistvo i pomaganja u samoubistvu (čl. 149).

Što se tiče pitanja sposobnosti za pristanak titulara krivičnopravne zaštite postoje različita mišljenja. Tako po nekima kada se radi o maloljetnim i duševno bolesnim licima njihov pristanak nema krivičnopravni značaj (Đorđević, 1963:6; Čejović, 1967:20). Drugi navode da sposobnost za pristanak podrazumijeva da je subjekt tjelesno i duševno zreo da spozna značenje i domašaj zahvata drugog lica u pravno dobro kojim raspolaže (Vuković, 2013:179). Ovdje se dodaje da se u odnosu na maloljetnike njihov stepen zrelosti veže za težinu povrede pravnog dobra, pa što je povreda veća važe stroži uslovi za njihovu sposobnost pristajanja (Marković, 2011:288).

Pored zahtjeva da se mora raditi o disponibilnom pravnom dobru i sposobnosti za pristanak potrebno je da se ispune uslovi u pogledu forme i vremena pristanka, te da nema mana volje. Postojanje prinude, prevare ili zablude isključuje dejstvo pristanka. Izjava volje nema određenu formu i može da bude izražena pismeno, usmeno i konkludentnim radnjama, da je data dobrovoljno i da je dokaziva. Pristanak mora da bude dat prije izvršenja ili u toku izvršenja krivičnog djela, ali ne i poslije izvršenja djela. Naknadni pristanak ne isključuje protivpravnost. Ako je pristanak dat nakon započinjanja radnje izvršenja, ali prije dovršenja djela, biće isključena kažnjivost zbog dovršenog krivičnog djela, ali će postojati odgovornost za pokušaj (Marković, 2011:290). Pristanak na svršeno krivično djelo podrazumijeva pristanak na pokušano djelo u skladu sa pravnim pravilom ko može više, može i manje, ali ne proizvodi pravno dejstvo, jer je dat kasno, tj. nije dat prije ili za vrijeme preduzimanja radnje izvršenja pokušanog djela (Risimović, 2012:320). Prije dovršenja krivičnog djela pristanak se može opozvati.

Pristanak povrijeđenog ima značaja kod povreda nastalih prilikom sportskih takmičenja. Opšteprihvaćeno stanovište je da nema krivičnog djela kod nanošenja povreda prilikom sportskih takmičenja koja se odvijaju po pravilima igre. Međutim, razlike postoje u pogledu osnova nekažnjavanja. Prema jednom shvatanju ovdje nema krivičnog djela jer postoji prećutan pristanak povrijeđenog koji je dat momentom ulaska u takmičenje ili igru, ali pod uslovom da se učinilac držao pravila odnosne sportske discipline (Tahović, 1961:131). Po drugom shvatanju osnov nepostojanja krivičnog djela kod tjelesnih povreda nastalih u sportskom takmičenju nije u pristanku povrijeđenog, već u nepostojanju društvene opasnosti jer sportska takmičenja koja u sebi nose opasnost za takmičare predstavljaju društvenu korisnost koja je dominantna (Srzentić, Stajić, Lazarević, 1978:180).

Ima mišljenja da ovdje nije riječ o pristanku povrijeđenog, nego u nepostojanju protivpravnosti (Jovanović, 1995:152). U svakom slučaju djelo neće postojati samo ako je povreda nanijeta nehatno i u granicama poštovanja pravila sportskog takmičenja odnosne discipline. U protivnom, ako je do povrede došlo umišljajno ili ukoliko ona nije nanesena u okviru pravila sportskog takmičenja, već iz drugih motiva, onda će postojati krivično djelo.

Slično sportskim takmičenjima i kod ljekarskih intervencija, posebno hirurških, postavlja se pitanje osnova koji isključuje njihovu protivpravnost. Za ovu oblast od posebne važnosti je Zakon o pravima pacijenta[4] koji mnogim odredbama naglašava značaj pristanka pacijenta. I ovdje postoje različite teorije po pitanju osnova isključenja protivpravnosti. Po jednom shvatanju ovdje nema krivičnog djela ako je za preduzimanje medicinske intervencije dat pristanak i ako je ona izvedena po pravilima medicinske struke. Izjava o pristanku se daje prije preduzimanja intervencije od strane pacijenta, a ako to on nije u mogućnosti (zbog određenog zdravstvenog stanja), onda to mora učiniti njegov zakonski zastupnik. Ukoliko se izjava ne može pribaviti, a opasnost po život zahtijeva hitnu operaciju ljekar je može izvršiti i pozvati se na krajnju nuždu ako su se stekli uslovi za njeno postojanje (Vuković, 2014:55).

Po drugom shvatanju povrede nastale preduzimanjem ljekarskih intervencija nisu protivpravne, a time nemaju karakter krivičnog djela bez obzira na to da li postoji pristanak ili ne, jer su ljekari po zakonu dužni da građanima pružaju ljekarsku pomoć. Ako tu pomoć vrše po pravilima ljekarske vještine, savjesno i odgovorno, onda povreda do koje može doći ne predstavlja krivično djelo jer nije protivpravna i u slučaju kada pristanka nema (Jovašević, 2006:105). Ako ljekar prekorači svoje ovlašćenje i vrši intervencije ne radi liječenja, nego u neku drugu svrhu (nego na primjer radi vršenja eksperimenta) ili pak nesavjesno pruža ljekarsku pomoć, takve intervencije mogu da predstavljaju krivično djelo. Uostalom, u Krivičnom zakoniku postoji krivično djelo nesavjesno pružanje ljekarske pomoći (čl. 290).

Vidjeli smo kakav značaj ima pristanak povrijeđenog kod isključenja bića krivičnog djela i kao osnov isključenja protivpravnosti. Međutim, on može da ima uticaja i kod odmjeravanja kazne, može se tretirati kao olakšavajuća okolnost u okviru pobuda iz kojih je djelo izvršeno. U onim slučajevima gdje se vrši ocjena ličnosti učinioca, kao na primjer kod uslovne osude i sudske opomene, pristanak povrijeđenog može da bude od značaja. Takođe kod propisivanja određenih krivičnih djela i sam zakonodavac može da ima u vidu ovu okolnost kao na primjer kod krivičnog djela nedozvoljeni prekid trudnoće (čl. 150 st. 2 KZ) gdje pobačaj izvršen ili započet bez pristanka bremenite žene predstavlja teži oblik ovog krivičnog djela.

[4] Službeni list CG, br. 40/10, 40/11.

Literatura

Babić M., Marković I. (2009), Krivično pravo, Opšti dio, Banja Luka.

Bejatović S. (1993), Oštećeni u krivičnom postupku, Centar Marketing, Slavija, Beograd

Burić Z. (2020), Žrtve kaznenih djela i kazneno zakonodavstvo Hrvatske, u "Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite - međunarodni pravni standardi, regionalno krivično zakonodavstvo - primena i mere unapređenja" (ur. S. Bejatović), Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd

Carić S. (1996), Pojam pristanka povrijeđenog i njegov značaj za kazneno zakonodavstvo, u "Teorijski i praktični problemi jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva" (ur. Ćirić J.), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Čejović B. (1967), Pristanak povrijeđenog kao osnov isključenja protivpravnosti, Pravni život, br. 2

Delić N. (2005), Poravnanje učinioca i oštećenog kao osnov za oslobođenje od kazne, u "Kazneno pravo - progresivna ili regresivna rešenja" (ur. D. Radovanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Delić N. (2016), Volja i namera u srpskom krivičnom pravu, u "Kaznena reakcija u Srbiji - VI deo" (ur. Đ. Ignjatović), Beograd

Đorđević Đ. (2020), Odnos učinioca prema žrtvi krivičnog dela i odmeravanje kazne, u "Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite - međunarodni pravni standardi, norma i praksa" (ur. S. Bejatović), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor

Đorđević Đ. (1983), Držanje učinioca u krivičnom postupku i odmjeravanje kazne, JRKK, br. 1-2, Beograd

Đorđević Đ. (1990), Stvarno kajanje, JRKK, br. 4, Beograd

Đorđević M. (1963), Krivičnopravni značaj pristanka povrijeđenog, Pravni život br. 4

Horvatić Ž., Novoselec P. (1999), Kazneno pravo, Opći dio, Zagreb

Jovanović Lj. (1995), Krivično pravo, Opšti deo, Policijska akademija, Beograd

Jovašević D. (2006), Krivično pravo, Opšti deo, Beograd

Jovašević D. (2016), Krivično pravo, Opšti deo, Beograd

Kolaković-Bojović M. (2020), Direktiva o žrtvama (2012/29/EU) i kazneno zakonodavstvo Republike Srbije, u "Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti - međunarodni pravni standardi i regionalna krivična zakonodavstva - primena i mere unapređenja" (ur. S. Bejatović, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd)

Kolarić D. (2020), Žrtva krivičnog dela i materijalno krivično pravo - norma, praksa i mere unapređenja, u "Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite - međunarodni pravni standardi, norma i praksa" (ur. S. Bejatović) Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor

Krivokapić R. (1994), Značaj činjenice da oštećeni nije tražio krivični progon optuženog pri odmjeravanju kazne u krivičnom postupku, Pravni zbornik, br. 1-2, Podgorica

Lazarević i drugi (2010), Komentar Zakonika o krivičnom postupku, Tivat

Lažetić G. (2020), Krivično zakonodavstvo Severne Makedonije i žrtva krivičnog dela - norma, praksa i mere unapređenja, u "Žrtva krivičnog dela i krivičnopravni instrumenti zaštite - međunarodni pravni standardi i regionalna krivična zakonodavstva" (ur. S. Bejatović), Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd

Marković I. (2011), Pristanak povrijeđenog u krivičnom pravu u "Kaznena reakcija u Srbiji" (ur. Đ. Ignjatović), Beograd

Novosel P. (2016), Opći dio Kaznenog prava, PRAVOS, Osijek

Roxin C. (1997), Strafrecht Allgemeiner Teil, Band I, 3. Auflage, München

Risimović R. (2012), Pristanak povrijeđenog - pojam, dejstvo i granice primene, Pravni život br. 9, Beograd

Stojanović Z. (2010), Komentar Krivičnog zakonika, Podgorica

Stojanović Z. (1978), Odustanak od izvršenja krivičnog dela - pitanje dobrovoljnosti, Pravni život, br. 1, Beograd

Stojanović Z. (2008), Krivično pravo, Podgorica

Stojanović Z. (2019), Krivično pravo, Opšti deo, Pravna knjiga, Beograd
Stevanović I., Vujić N. (2020), Međunarodnopravni standardi i krivičnopravni instrumenti zaštite oštećenih lica i razlozi neophodnosti njihove implementacije u nacionalno krivično zakonodavstvo, u "Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite - međunarodni pravni standardi, norma i praksa" (ur. S. Bejatović), Srpsko udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu, Zlatibor
Srzentić, Stajić, Lazarević (1978), Krivično pravo, SFRJ, Opšti deo, Beograd
Tahović J. (1961), Krivično pravo, Opšti deo, Beograd
Tahović J. (1954), Stvarno kajanje, Jugoslovenska advokatura, br. 1, Beograd
Živanović T. (1937), Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, Beograd
Vuković I. (2013), Pristanak povrijeđenog kao osnov isključenja protivpravnosti, u "Kaznena reakcija u Srbiji III deo" (ur. Đ. Ignjatović), Beograd
Vuković I. (2014), Pretpostavljeni pristanak povređenog u krivičnom pravu, Crimen, br. 1, Beograd

ASSESSMENT OF THE AGGRIEVED PARTY'S ROLE WHEN DECIDING ON A SENTENCE

Radulovic Darko, Ph.D.

Assistant professor, Faculty of Law in Podgorica-University of Montenegro

Abstract: *Sentencing is one of the most important questions both in criminal law theory and practice. In a certain sense, all criminal law provisions have their manifestation precisely in the form of sentencing. Contemporary legal systems have set rules which the courts must observe when deciding on a sentence. These rules are stipulated by Article 42 paragraph 1 of the Criminal Code.*

The subject of this paper is the manner of assessing the aggrieved party/victim's role when deciding on a sentence. First we examine the concept of the aggrieved party, then move on to talk about the relationship between the perpetrator and the aggrieved party, with a special emphasis on genuine repentance, and the influence of this relationship on the sentencing. Something that might be significant when deciding on a sentence is whether the aggrieved party will "join the criminal prosecution". Finally, we present the notion of the injured party's consent and its influence on the elimination of the substance of a crime, i.e., of illegality.

Keywords: *perpetrator, aggrieved party, sentencing, injured party's consent.*

K R I V I Č N O P R O C E S N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423109B UDK 343.57:351.761(497.11)

KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO I PREVENCIJA I REPRESIJA NARKOKRIMINALITETA (NORMA I PRAKSA REPUBLIKE SRBIJE

akademik prof. dr Stanko Bejatović

profesor Pravnog fakulteta i predsednik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu (st.bejatovic@eunet.rs)

Apstrakt. *Dve su grupe pitanja koje čine predmet stručno-kritičke (teoretske, normativne i praktične) analize krivičnog zakonodavstva kao instrumenta prevencije i represije narkokriminaliteta na prostoru Republike Srbije. Prva se tiče opštih napomena o pojmu, značaju i predpostavkama željenog stepena prevetivnog i represivnog dejstva krivičnog zakondavstva (materijalnog i procesnog) na narkokriminalitet. Osnovni zaključak izvršene analize ove grupe pitanja je stav autora da se željeni stepen kako represije tako i prevencije narkokriminaliteta, kao i prevencije kriminaliteta uopšte može dostići samo u slučajevima ispunjenosti većeg broja predpostavki koje se imaju posmatrati istovremeno i u uzajamnoj povezanosti. Druga grupa pitanja posvećena je stručno-kritičkoj analizi (teoretskoj, normativnoj i praktičnoj), po stavu autora, ključnih predpostavki željenog stepena represivnog i preventivnog delovanja krivičnog zakonodavstva na polju borbe zvanom narkokriminalitet. Pojedinačno posmatrano to su:Krivičnoporavnenorme (krivično zakonodavstvo shvaćeno u širem smislu značenja); Način primenekrivičnopravnih normi; Efikasnost otkrivanja i dokazivanja predmetne grupe krivičnih dela i njihovih učinilaca; Oduzimanje droge, sredstava za njenu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela; Stepen izvesnosti krivične odgovornosti u slučaju izvršenja krivičnog dela i isključenje zloupotrebe pravne norme u njenoj praktičnoj primeni.*

Na kraja rada data su zaključna razmatranja čija se suština ogleda u stavu autora da samo u slučajevima kada jedna država (ovom slučaju Republika Srbija) raspolaže adekvatnim preventivnim i represevnim krivičnopravnim instrumentima borbe protiv narkokriminaliteta ona ima – može da ima uspehau suprodstaljanju ovoj nadasve negativnoj društvenoj pojavi. U suprotnom ne samo da toga nema već to može da bude i signal za vršenje krivičnih dela određenoj kategoriji njenih građana-pre svega onih koji se bave neovlašćenom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga.

Ključne reči: *narkokriminalitet, KZ, ZKP, represija prevencija, krivično zakonodavstvo, efikasnost, otkrivanje, dokazivanje, presuđenje, izvesnost kažnjavanja, krivično delo, učinilac, krivična sankcija, načelo oportuniteta*

1. UVODNE NAPOMENE

Kada je reč o narkokriminalitetu posmatrano uopšte nije mali broj ciljeva koje pred sebe postavlja svaka država pa i Republika Srbija. Jedan od

važnijih je i što uspešnija borba protiv kriminaliteta, i to posebno njegovih najtežih oblika među koje, bez svake sumnje, spada i narkokriminalitet[1]. Osnov ispravnosti davanja takvog značaja ovoj probematici leži pre svega u činjenici posledica koje za sobom ostavalja ova vrsta kriminalnih aktivnosti ne samo na pojedinca i njegovu porodicu već i na državu kao celinu. Ako se ovome doda kako činjenica obima prisutnosti ove vrste kriminalnih aktivnosti ne samo na prostoru jedne države već i međunarodne zajednice kao celine tako i činjenica njegovog svakodnevnog povećanja onda predmetna problematika još više dobija na svom značaju. Već duže vremena narkokriminalitet je, zbog tako visokog stepena svoje društvene opasnosti, problem međunarodne zajednice kao celine - univerzalni, svetski problem, a ne samo problem pojedinih država. Najbolji primer ispravnosti ovakve jedne konstatacije jesu i brojne aktivnosti (normativne i praktične) koje se po ovom pitanju preduzimaju na međunarodnom planu.[2] Obzirom na sve ovo i Republika Srbija, kao i druge držve, preduzima razne aktivnosti na polju borbe protiv ove njene-univerzalne negativne društvene pojave. Posmatrano uopšte, aktivnosti ovog karaktera su brojne i mogu se grupisati u dve kategorije. Katergoriju preventivnih i kategoriju represivnih mera.[3] Samo u slučajevima kada jedna država, a time i Republika Srbija, raspolaže adekvatnim preventivnim i represevnim instrumentima borbe protiv ove vrste kriminaliteta, kao u ostalom i kriminaliteta uopšte, ona ima – može da ima uspehau suprodstaljanju ovoj nadasve negativnoj društvenoj pojavi. U suprotnom ne samo da toga nema već to može da bude i signal za vršenje krivičnih dela određenoj kategoriji njenih građana, pre svega onih koji se bave neovlašćenom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga.[4]

I pored činjenice da se prevencija i represija kao dve kategorije mera državne reakcije na kriminalitet moraju posmatrati u uzajamnoj povezanosti ipak se mora priznati da jedno društvo-država ako hoće da ima uspeha na polju borbe kako protiv ove vrste kriminalnih aktivnosti tako i kriminaliteta uopšteposebnu pažnju mora da posveti pre svega merama prevencije. Samo u slučajevima kada jedna država raspolažeadekvatnim preventivnim merama

[1] Vidi: Ignjatović, Đ., Suzbijanje najtežih oblika kriminaliteta u uslovima tranzicije i nesigurnosti, U: ``Teški oblici kriminala``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004., str., 87-103.

[2] Bejatović, S., Krivičnopravni instrumenti suprodastavljanja terorizmu i drugim krivičnim delima nasilničkog karaktera, U: ``Terorizam i druga krivična dela nasilničkog karakterai krivičnopravni instrumenti suprodatavljanja'', Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016., str. 103.

[3] Stojanović, Z., Krivično zakonodavstvo i teški oblici kriminaliteta, U: ``Teški oblici kriminala,`` Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004., str. 47.

[4] Delić, N., Neovlašćeno držanje opjnih droga (čl. 246a KZ)-Progrersivno ili regresivno rešenje, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja ,,Beograd, 2020.,. str. 123.

(posmatrano sa njihovog inormativnog i praktičnog aspekta) ona može da ima uspeha na polju suprodstavljanja kriminalnim aktivnostima na njenom prostoru. Upravo imajući u vidu ovakav značaj mera prevencije kriminaliteta[5] kada je reč o sveukupnim državnimaktivnostima na polju borbe protiv istog kao ključno postavlja se pitanje: Koji su to preduslovi željenog stepena preventivnog delovanja države na polju borbe protiv ne samo ove vrste već i kriminaliteta uopšte i da li su oni ispunjeni, u ovom slučaju u Republici Srbiji i ako ne šta bi trebalo preduzeti u tomcilju? Preduslovi su brojni s tim da među njima ključnu ulogu imaju sledeći: Krivičnopravne normne (krivično zakonodavstvo shvaćeno u širem smislu značenja); Način primene krivičnopravnih normi; Efikasnost otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca; Oduzimanje droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela; Stepen izvesnosti krivične odgovornosti u slučaju izvršenja krivičnog dela-krivičnih dela i isključenje zloupotrebe pravne norne u njenoj praktičnoj primeni. Naravno, pored ovih tu su i drugi preduslovi željenog stepena prevencije kriminaliteta i svi se oni moraju posmatrati u međusobnoj povezanosti.[6] Samo u slučajevima kada jedno društvo-država raspolaže svim ovim instrumentima može se očekivati uspeh na polju borbe protiv bilo kog oblika kriminalnih aktivnosti pa i narkoriminaliteta kao jednog od njegovih najtežih oblika. Iz ovih razloga obaveza je svake države da obezbedi ove preduslove-da obezbedi preduslove što uspešnije borbe protiv ovakve jedne negativne društvene pojave međunarodnog-univerzalnog karaktera da obezbedi adekvatne pretpostavke kako prevencije tako i represije na bolju borbe protiv ove tako negativne društvene pojave. Uz ovo, kada je reč o ovim aspektima državne reakcije protiv narkoriminaliteta posebno treba imati u vidu činjenicu i da su adekvatne represivne mere jedna od ne samo neizostavnih već i ključnih preduslova prevencije kako ove kategorije krivičnih dela tako i kriminaliteta uopšte[7].

---

5 Protić, S., Programi prevencije upotrtebe droga među adolescentima: Šta smo naučili u proteklkih 20 godina?, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 281.

6 Simović, M., Spremo, M., Zloupotreba psihoaktivnih supstanci i krivičnopravna reakcija u BiH, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 162.

7 Vidi: Meško. G., Pirnat. U.,Osvrt na narkotike i zaviosnost od narkotika u Sloveniji-Pravni, kriminološki, zdravstveni i socijalni problemi, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 171-186.

2. POJEDINI PREDUSLOVI ŽELJENOG STEPENA PREVENCIJE I REPRESIJE NARKOKRIMINALITETA

Kao što je to već konstatovano nije mali broj preduslova koji su u funkciji željnog stepena kako prevencije tako i represije narkokriminaliteta, preduslova koji moraju biti ispunjeni i normativno i praktično ako država hoće da ima uspeha na polju borbe protiv istog posmatrano sa aspekta ovih načina njene rakcije na narkokriminalitet. Preduslovi su brojni i njihov značaj i sadržina su različiti. Pojedinačno posmatrano, njihove osnovne osobenosti su:

2.1. Krivičnopravne norme-krivično zakonodavstvo (prevencija i represija narkokriminaliteta)

Kada je reč o ovom aspektu predmetne problematike, onda pre svega treba istaći prevetivnu funkciju krivičnopravnih normi jer represija sama po sebi je jedno od obeležja krivičnopravnih normi i nju kao takvu treba posmatrati i u fukciji prevencije kako kriminaliteta uopšte tako i ove njegove kategorije. Shvaćeno u ovom smislu krivično zakonodavstvo shvaćeno u širem smislu značenja (materijalno, procesno i izvršno) je jedan od ne samo neizostavnih već i izuzetno značajnih faktora prevencije i ove vrste kriminaliteta. I u teoriji i u praksi nesporna je kako njihova funkcionalna povezanost tako i činjenica da od kvaliteta zakonskih , u ovom slučaju krivičnopravnih, normi i njihove adekvatne primene u praksi u ne malom obimu, zavisi i stepen uticaja krivičnog zakonodavstva na prevenciju narkokriminaliteta. Nema sumnje, ako određeni zakonski tekst odgovara savremenim zahtevima borbe protiv ove vrste kriminaliteta i ako njegove takve norme nalaze adekvatnu primenu u praksi onda je uloga krivičnog zakonodavstva u njegovoj prevenciji ne samo veća već i znatno uspešnija i suprotno. Ovakva kauzalna povezanost između krivičnog zakonodavstva i prevencije kriminaliteta uopšte posebno dolazi do izražaja kod organizovanog i drugihteških oblika kriminaliteta u koje nema sumnje spada i narkoriminalitet.[8] Ovo iz razloga što je upravo kod ovih oblika kriminaliteta nesporna nužnost, neophodnost i opravdanost što adekvatnije i efikasnije primene mera krivične prinude, a neophodan preduslov zato je i adekvatno krivično zakonodavstvo.[9] Ovde kao i uopšte samo adekvatno krivično zakonodavstvo i efikasna primena mera krivične prinude je instrument uspešne borbe protiv narkokriminaliteta i time i instrumenat njegove prevencije.[10]

---

[8] Ignjatović, Đ., Suzbijanje najtežih oblika kriminaliteta u uslovima tranzicije i nesigurnosti, U: `` Teški oblici kriminala``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004, str. 18.

[9] Bejatović, S., Kaznena politika i prevencija kriminaliteta, U: ``Kaznena politika i prevencija kriminaliteta``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Trebinje, 2019, str. 27.

[10] Bejatović, S., Krivičnopravni instrumenti prevencije narkoriminaliteta, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020. str. 92.

Kada je reč krivičnopravnim normama kaopreduslovu prevencije narkokriminaliteta treba, pre svega, imati u vidu sledeće: *Prvo,*na normativnom planu krivično zakonodavstvo predstavlja zakonsku osnovu za izgradnju onog dela kriminalne politike koji se realizuje na represivnom planu. Kao takvi, konkretni zakoni, da bi bili u funkciji adekvatne kriminalne politike a time i u funkciji prevencije narkokriminaliteta, moraju da odgovaraju savremenim zahtevima borbe protivistog, da budu usklađeni sa stvarnošću i da budu primenljivi. Jednom rečju, moraju, posmatrano sa aspekta svog sadržaja, da budu oslobođeni normativnog romantizma i da u sebi sadrže onoliko represivnosti koliko je to stvarno neophodno. Moraju da budu adekvatni vremenu i prostoru na kojem se primenjuju. I pored toga što je nesporno da preventivna funkcija krivičnopravne norme nije toliko u njenoj strogosti koliko u neminovnosti njene primene na svako lice u slučajevima kada su ispunjeni zato propisani zakonski uslovi ipak se mora priznati i čenjenica da samo u onim situacijama kada ona istovremeno ima i potreban stepen satrogosti i efikasnosti primene u funkciji je željenog stepene prevencije kriminaliteta uopšte, a posebno njegovih najtežih oblika. Obzir na ovo ova dva njena aspekta su nerazdvojna.Samo u situacijama kada istovremeno postoje i jedan i drugi (kada krivičnoprave norme imaju i potreban stepen strogosti i efikasnosti u primeni) možemo da konstatujemo da su stvoreni preduslovi željenog stepena prevencije krivičnopravnih normi na prevenciju narkokriminaliteta posmatrano sa ovog aspekta.Samo takvo krivično zakonodavstvo ima potreban stepen prevencije (i generalne i specijalne) na polju borbe i protiv ove vrste kriminalnih aktivnosti kao i uopšte. Uz ovo, da bi konkretne krivičnopravne norme bile adekvetno primenjene i da bi kao takve bile u funkciji prevencije narkokriminaliteta njih moraju da karakteriše i visok stepen preciznosti određivanja pojedinih zakonskih pojmova (izraza) i propisivanje preciznih uslova za primenu pojedinih mera i instituta. Jednom rečju, preciznost sadržaja krivičnopravnih normi mora da bude izuzetno visoka. Da nepruža mogućnost različite primene u konkretnim krivičnim stvarima. *Drugo,*opšti cilj politike suzbijanja kriminaliteta uopšte a time i narkokriminaliteta– zaštita društva odistog ostvaruje se i preko primene krivičnog zakonodavstva koja mora da bude adekvatna - u skladu sa intencijama zakonodavca, a ne samo da ostane mrtvo slovo na papiru. *Treće,*u praktičnoj primeni krivičnopravnih normi zloupotreba prava[11] mora biti sprečena ili svedena na najnižu moguću meru. Samo uz istovremeno postojanje sva tri ova preduslova krivično zakonodavstvo je u funkciji potrebnog stepena prevencije narkokriminaliteta shvaćene u prednje iznesenom smislu značenja. U protivnom zasigurno toga nema.[12]

[11] Simović, M., Spremo, M., Zloupotreba psihoaktivnih supstanci i krivičnopravna reakcija u BiH, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 163.

[12] Škulić, M., Efikasanost sudske zaštite i krivičnopravni instrumenti obezbeđenja, U:``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji-Krivičnopravni aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018, str. 47.

Ako se prihvati osnovna hipoteza postavljena u radu da pozitivno krivično zakonodavstvo stoji u kauzalnom odnosu sa prevencijom narkokriminaliteta, odnosno da je samo adekvatno – savremeno krivično zakonodavstvo, zakonodavstvo usklađeno sa društvenom stvarnošću u funkciji adekvatne politike suzbijanja narkokriminaliteta uopšte, i to posmatrano sa aspekta sva tri prednje navedena načina njegove manifestacije, onda se kao neminovno nameće pre svega pitanje: Da li je pozitivno krivično zakonodavstvo Republike Srbije posmatrano sa aspekta svog sadržaja-svoje norme u funkciji željenog stepena prevencije narkokriminaliteta –u funkciji adekvatne kriminalne politike posmatrano sa aspekta ovog njenog preduslova ili ne? Ako ne, šta bi u njemu trebalo menjati da bi ono bilo u toj funkciji? Polazeći od činjenice brojnosti pitanja krivičnog zakonodavstva uopšte i nemogućnosti analize svih u okvirima jednog referata iznosimo samo, po mišljenju autora,najvažnije stavove po ovom pitanju, i to sa aspekta dva ključna zakonska teksta ovog karaktera (Krivičnog zakonika -KZ RS[13] i Zakonika o krivičnom postupku-ZKP RS[14]). Naravno, pri ovakvom pristupu ovoj problematici nužno je imati u vidui nespornu činjenicu da pored ova dva zakonska teksta i drugi zakonski tekstovi iz ove oblasti predstavljaju normativnu osnovu za željeni stepen prevencije narkokriminaliteta-za željeni stepen adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet posmatrano sa aspekta ove njegove predpostavke.[15]

Kada je reč o Krivičnom zakoniku RS onda pre svega treba istaći činjenicu da on posebnu pažnju, sasvim opravdano, posvećuje upravo ovoj kategoriji krivičnih dela, što je samo za sebe još jedna potvrda činjenice izuzetno visokog stepena njihove društvene opasnosti i nastojanja zakonodavca da putem krivičnoporavnih normi sa jedne strane doprinese što većem stepenu prevencije ovih kriminalnih aktivnosti a sa druge strane da omogući da se učiniocima te kategorije krivičnih dela izreknu adekvatne krivične sankcije i obezbedi oduzimanje opojinih droga i imovonske koristi pribavljene vršenjem ove kategorije krivičnih dela. U prilog ovakvog,sasvim ispravnog stava zakonodavca prema ovoj kategoriji krivičnih dela govori i Zakon o izmenama i dopunama KZ RS iz 2019.god.[16]koji posebni pažnju posvećuje upravo odredbama koje regulišu ovu problematiku. Od ukupno 41 odredbe ovog zakonskog teksta tri su posvećene drugačijem krivičnoprvnom normiranju opojnih doga.[17] Analiza izvršenih intervencija 2019. god, pokazuje da je sedam osobenosti ovog zakonskog teksta po ovom pitanju.

---

[13] ``Sl. glasnik RS``, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.

[14] ``Sl.glasnik RS``,br.,72/2011,101/2011,121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27 /2021 i 62/2021

[15] Kolarić, D., Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u krivičnom pravu Srbije, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 6

[16] ``Sl. glasnik RS``, br. 35/2019

[17] Jovanović, S., Maloletni učinioci krivičnih dela i droga-Gde smoi danas? U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 264.

Prvo, jačanje krivičnopravne represije za najveći broj posebnih oblika sva tri krivična dela koja se tiču opojnih droga, i to povećanjem i opšteg minimuma i opšteg maksimuma propusane kazne zatvora (sa šest meseci do pet godina na dve godine do osam godina);[18]

Drugo, propisivanje nemogućnosti izvršenja kazne zatvora izrečene za krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga iz čl.246a st. 2.KZ u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (*kućni zatvor);*[19]

Treće, uvođenje novog oblika krivičnog dela iz čl. 246a (Neovlašćeno držanje opojnih droga) koji se sastoji u neovlašćenom držanju u velikoj količini supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge;[20]

Četvrto, u cilju usaglašavanja sa Okvirnom odlukom EU[21] propisan je novi kvalifikovani oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga. On postoji ako neko prodaje, nudi na prodaju ili bez naknade radi daljeg stavljanja u promet daje opojne droge maloletnom licu, duševno bolesnom licu, licu koje je privremeno duševno poremećeno, licu koje je teže duševno zaostalo ili licu koje se leči od zavisnosti od opojnih droga, ili ko stavlja u promet opojnu drogu pomešanu sa supstancom koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja, ili ko izvrši delo iz stava 1. ovog čl. u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini ili ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija ili u javnom lokalu ili na javnoj priredbi, ili ako delo iz st. 1. i 2. ovog čl. učini službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, iskorišćavanjem svog položaja ili ko za izvršenje tog dela koristi maloletno lice."

Peto, širenje mogućnosti oslobađanja od kazne učinioca ove kategorije krivičnih dela. Naime, pored mogućnosti oslobađanja učinica krivičnog dela nevlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. st. 1-5., koji

---

[18] Kolarić, D., Krivični zakonik i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U:``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

[19] Kolarić, D., Vaninstitucionalne mere i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno krivično zakonodavstvo Srbije (Ispunjena očekivanja ili ne?), U: ``Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalite i pozitivno krivično zakonodavstvo (Ispunjena očekivanja ili ne-?)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beogad, 2022, str. 47.

[20] Kolarić, D., Krivični zakonik i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U.``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 38.

[21] Vidi: Nenadić, M. Vujanić-Đorđević, M., Pravni i kriminološki problem i otkrivanja i gonjenja za krivično delo neovlšćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ sa elementima organizovanog kriminaliteta, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

otkrije od koga nabavlja opojne droge sada takva mogućnost , i to po istom osnovu, postoji i za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz st. 1 i 2. čl. 246a KZ;[22]

Šesto, sužavanje, tačnije rečeno skoro isključenje zakonske mogućnosti primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja u slučajevima izvršenja ove katergorije krivičnih dela. Izuzetzak je st. 1. čl. 246a (neovlašćeno držanje u manjoj količini za sopstvene upotrebe supstance ili preparata koji su proglašeni za opojne droge) i st. 1. čl. 247. KZ (omogućavanje uživanja opojnih droga);[23]

Sedmo, širenje slučajeva isključenja mogućnosti ublažavanja kazne kod krivičnog dela neovlašćene prozividnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl 246. KZ.[24]

I pored toga što su iznesene novine Zakona o izmenama i dopunama KZ iz maja meseca 2019.god. u funkciji većeg stepena generalne prevencije ove kategorije krivičnih dela a time i u funkciji većeg stepena adekvatnosti državne reakcije na ovu kategoriju krivičnih dela posmatrano i sa aspekta krivičnopravne represije to ni u kom slučaju ne znači da neka od njegovih rešenja nisu, čini se sasvim opravdano, podložna kritici. Među njima se posebno ističu dva.To su:

Prvo, uvođenjem novog oblika krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga iz čl. 246a KZ stvara se mogućnost da se svi slučajevi držanja opojne droge u većoj količini tretiraju po čl. 246a i da se na taj način zanemari utvrđivanje bitnih obeležja krivičnog dela iz čl. 246. - neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (ne mora da se utvrđuje zašto neko drži opojnu drogu i, uz to, nema ni zabrane ublažavanja).[25]

Drugo, tu je i pojam ``velika količina`` koji dozvoljava različita tumačenja u praktičnoj primeni ove krivičnoporavne odredbe. Upravo imajući u vidu ovo kao i činjenicu problema oko dokazivanja ovog krivičnog dela u praksi obzirom na ovako određeno njegovo biće jedna od karaktersitika tekućeg rada na izmenama i dopunama Krivičnog zakonika je predlog da se u čl. 246a koji propisuje krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga briše st. 2. koji se odnosi na neovlašćeno držanje supstanci ili preparara koji su proglašeni za opojne droge u većoj količini.[26]

---

[22] Čl. 246a. st. 3. KZ RS

[23] Bejatović, S. i dr., Priručnik za primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2022, str. 37.

[24] Pavićević. L., Predstojeće izmene Krivičnog zakonika, U: ``Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalite i pozitivno krivično zakonodavstvo (Ispunjena očekivanja ili ne?)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beogad, 2022, str. 69.

[25] Kolarić, D., Krivični zakonik i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, Zbor.``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 39.

[26] Vidi: Pavićević. L., Predstojeće izmene Krivičnog zakonika, U: ``Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije

Kada je reč o krivičnoprocesnom zakonodavstvu kao faktoruprevencije narkokriminaliteta, kao i kriminaliteta uopšte onda pre svega treba konstatovati činjenicu da su dva preuslova koje ono mora da ispuni da bi bilo u funkciji željenog stepena prevencije kriminaliteta uopšte a time i prevencije ovog njegovog oblika. To su da stvori normativnu osnovu za: efikasan krivični postupak i za isključenje ili pak svođenje na minimum mogućnost zloupotrebe pravne norme od strane krivičnoprocesnih subjetaka. Samo u slučajevima kada konkretni zakonski tekstovi ovog karaktera, pre svega Zakonik o krivičnom postuku svojim normama obezbeđuje ova dva preduslova može se smatrati da je ono u funkciji željenog stepena prevencije kriminaliteta. U protivnom zasigurno toga nema. Imajući u vidu ove dve predpostavke a pre svega zahtev da se obezbede takve krivičnoprocesne odredbe koje predstavljaju normativnu podlogu za željeni stepen efikasnosti krivičnog postupka ključni cilj preko dvadeset godina dugog procesa reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije je stvaranje normativne osnove za što efikasnije delovanje nadležnih državnih organa na polju otkrivanja i dokazivanja krivičnih delaza što efikasaniji krivični postupak a time i željeni stepen prevencije kriminaliteta uopšte a time i ovog njegovog oblika.[27] Ovo iz razloga što su samo one krivičnoprocesne norme koje obezbeđuju potreban stepen efikasnosti otkrivanja,dokazivanja i presuđenja konkretne krivične stvari u funkciji prevencije kriminaliteta. S ovim ciljem proces reforme krivičnoprocesnog zakonodavstva Srbije je doneo niz novina.Ne ulazeći u prikaz istih od donošenja ZKP iz 2001. godine pa do poslednjeg zakonskog teksta ovog karaktera ZKP iz 2011. god[28] može se konstatovati da su odredbe važećeg teksta ZKPRS, načelno posmatrano u funkciji osnovnog cilja procesa reforme - u funkciji stvaranja normativne osnove za dostizanje željenog stepena efikasnosti otkrivanja i dokazivanja izvršenih krivičnih dela-željenog stepena efikasnosti krivičnog postupka, a time i željenog stepena prevencije kriminaliteta posmatrano iz ugla ove njegove predpostavke. Međutim, njihova normativna razrada u ne malom broju slučajeva ne samo da nije u toj funkciji već i svojom praktičom primenom može dati i daje i potpuno suprotan efekat. Primera za ispravnost ovakve jedne konstatacije je ne mali broj.[29] Upravo ovo predstavlja i osnov, čini se više nego opravdanog, stava stručne javnosti za

na kriminalitet i pozitivno krivično zakonodavstvo (Ispunjena očekivanja ili ne?)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2022, str. 67-72.

27 Banović, B., Posebne dokazne radnje i novi ZKP, Zbornik``Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu , Beograd, 2012, str. 127.

28 O tome vidi: Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard, U:``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018, str. 124-136.

29 Vidi: Škulić, M., Krivičnoprocesno zakonodavstvo i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 34-48.

preduzimanje intervencija u ovomkontekstu s ciljem da normatina razrada ne malog broja načelno opravdanih instituta važećeg teksta ZKP bude razrađena na drugačiji način-na način koji će biti u normativnoj funkciji željenog stepena efikasnosti krivičnog postuka a time iu funkciji željenog stepena prevencije kriminaliteta što trenutno nije slučaj.[30]

2.2. Primena krivičnopravne norme (prevencija i represija narkokriminaliteta)

Kao što je to već istaknuto, adekvatna krivičnopravna norma je jedan od ključnih preduslova adekvatnosti suprodstavljanja narkokriminalitetu a time i njegovoj prevenciji, ali ne bezuslovno. Neophodna je i adekvatna primena takve norme. Samo u situacijama kada imamo adekvatnu zakonsku normu i njenu adekvatnu primenu možemo govoriti o stvorenim preduslovima adekvatne državne reakcije na narkokriminalitet uopšte (na njegov represivni i preventivni apekt), a time i željenog stepena njegove prevencije. Svako odstupanje od tog dovodi do nesklada između normativnog i realnog, između onog što je zakonom propisano i onog što se dešava u praktičnoj primeni zakona. Organi koji primenjuju zakon ne smeju da u takvom stepenu derogiraju zakonska rešenja da ih čine besmislenim i pretvaraju u deklarativne odredbe. Između normativnog i aplikativnog aspekta zakonske norme mora da se uspostavi jedna normalna i racionalna ekvivalencija, da i na jednoj i na drugoj strani postoji osećaj vrednosti o stvarnim društvenim potrebama i kriminalno-političkim zahtevima u propisivanju pojedinih instituta i rešenja uopšte i njihovoj primeni u praksi. Samo u takvom slučaju krivično zakonodavstvo konkretne države je u funkciji željenog stepena i represije iprevencije ne samo narkokriminalititeta već i svakog drugog nedozvoljenog ponašanja. Preventivna funkcija zakonske norme uopšte, a time i normi krivičnog zakonodavstva nije toliko u njenoj strogosti koliko u neminovnosti njene primene na svako lice u slučajevima kada su ispunjeni zato propisani zakonski uslovi, i to u skladu sa *ratio legis* njenog ozakonjenja.[31]

S obzirom na izneseni značaj ove pretpostavke represije i prevencije narkokriminaliteta, postavlja se pitanje njenog praktičnog aspekta na prostoru Republike Srbije. Dve su činjenice koje mogu dati odgovor na ovo pitanje.Prvase tiče sudske kaznene politike kod ove kategorije krivičnih dela a druga primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja kod istih. Kada je reč o sudskoj kaznenoj politici kod ove kategorije krivičnih dela navodimo rezultate sprovedenog

[30] Škulić, M., Krivičnoprocesno zakonodavstvo i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U:``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 75.

[31] Vidi: Kolarić, D., Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u krivičnom pravu Srbije, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociloška istraživanja, Beograd, 2020, str. 69-88.

istraživanja na temu ``Kaznena politika (Zakon i praksa).[32]`` Pet je ključnih rezultata do kojih se došlo u sprovedenom istraživanju kada je u pitanju krivičnio delo neovlašćne proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ. *Prvo,* ceneći prema zaprećenoj krivičnoj sankciji za ovo krivično delo izrečene krivične sankcije bile su stroge. Od svih izrečenih krivičnih sankcija za ovo krvično delo u 86,5% izrečena je kazna zatvora,a u ostalim slučajevima izrečene su novčana kazna,uslovna osuda i oslobođenje od kazne. Kazna zatvora najčešće je izricana u trajanju preko tri do pet godina (35,3%), a u trajanju preko jedne do tri godine u 31,6%. *Drugo,* oduzimanje opojne droge i stredsatva za njihovu proizvodnju je pravilo postupanja suda kada je u pitanju ovo krivično delo. *Treće,* u 12,7% analiziranih slučajeva došlo je do ublažavanja kazne. Podatak je dosta interesantan obzirom na činjenicu da je ovo krivično delo (st. 1 i 3.) obuhvaćeno zabranom ublažavanja kazne iz čl. 57. st. 2. KZ.[33] *Četvrto,* od ukupnono 419 analiziranih predmeta ovog krivičnog dela u 10 slučajeva učinioci su oslobođeni su od kazne. *Peto,* saučesništvo u izvršenju ovog krivičnog dela je izraženije od drugih krivičnih dela obuhvaćenih istraživanjem. Naime, od ukupno 410 analiziranih predmeta ovog krivičnog dela saučesništvo je bilo prisutno u 182 slučaja, što je još jedan u nizu dokaza tako visokog stepena njegove društvene opasnosti[34].

Kada je reč o primeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja prema učiniocima ovih krivičnih dela onda pre svega pažnju zaslužuje činjenica opravdanosti stava zakonodavca da propisivanjem strožijih krivičnih sankcija za najveći broj kako osnovnog tako i posebnih oblika ovih krivičnih dela isključi zakonsku mogućnost primene načela oportiniteta krivičnog gonjenja prema izvršicima istih. Opravdanost ovakavog stava zakonodavca autor rada vidi i u činjenici dasadašnjih iskustava u inače obimnoj primeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja uošte.[35] Ona se uglavnom kod uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja kao ključnog vida načela i vida koji se jedino može da primeni u slačajevima izvršenja nekog od krivičnih dela iz ove kategorije svodi na obavezu uplate određenog novčanog iznosa na račun propisanza uplatu javnih prihoda.[36]

---

[32] Vidi: Kaznena politika (Zakon i praksa), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.

[33] Kaznena politika (Zakon i praksa), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018, str. 85.

[34] Posmatrano u ovom kontekstu vidi i Đorđević, Đ., Kaznena politika za krivična dela zloupotrebe opojnih droga, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 57-68.

[35] Prema zvaničnim izveštajima Republičog javnog tužilaštva, u poslednjih nekoliko godina primenom načela oportuniteta krivičnog gonjenja rešava se oko 25% podnesenih krivčnih prijava. (Vidi: Priručnik za primenu načela oportunteta krivičnog gonjenja, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019, str .12).

[36] Npr. na području Apelacionog javnog tužilaštva u Novom Sadu, a slično je i na prostorima tri preostala apelaciona javna tužilaštva, u 91% primenjen slučajeva odlaganja krivičnog gonjenja iz čl. 283. ZKP jedina naložena obaveza naložena osumnjičenom je da na propisani račun uplati određeni nivčani iznos (Vidi:

Obziriom na ovo, kao i ciljeve koji treba da budu ostvareni primenom načela oportunteta krivičnog gonjenja čini se sasvim opravdanim i izdavanje Opšte obaveznog uputstva Republičkog javnog tužioca br. 2/19 od 22.07. 2019. god. Prema ovom uputstvu, ``Radi postizanja zakonitosti, delotvoronosti i jednobraznosti u postupanju, potrebno je da javni tužilac prilikom primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja iz čl. 283. ZKP za krivično delo novlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a Krivičnog zakonika, kada su za to ispunjeni zakonski uslovi, osumnjičenom ponudi da prihvati kao obavezu ili jednu od obaveza da se podvrgne odvikavanju od opojnih droga, shodno odredbama člana 283. st. 1. tačka 5. ZKP, ukoliko to nalažu okolnosti konkretnog slučaja (iskaz osumnjičenog, medicinska dokumentacija i sl.) imajući pri tom u vidu i akt Republičkog javnog tužioca A.broj 478/10 od 24.02. 2011. godine o mogućnosti primene ovog instituta u slučajevima neovlašćenog držanja opojne droge ``marihunane`` u količni do pet grama.``[37]

2.3. Zloupotreba krivičnoprane norme - represija i prevencija narkokriminaliteta

Zloupotreba prava - pravne norme (u ovom slučaju krivičnopravne norme) od strane pojedinih krivičnoprocesnih subjekata je takođe jedan od faktora koji utiče na konkretnu efikasnost krivičnog postupka a time, posredno i na prevenciju narkokriminaliteta – na stepen adekvatnosti borbe protiv istog. Obzirom na ovo sasvim je opravdano što je zakonodavac u čl. 14. ZKP normirao načelo suđenja u razmnom roku proisujući da je ``sud dužan da postupak sprovede bez odugovlačenja i da onemogući svaku zloupotrebu prava usmerenu na odugovlačenje postupka.`` U vezi sa ovakvom sadržinom čl. 14. st. 1. ZKP postavlja se pitanje kada postoji zloupotreba prava. I pored toga što ZKP koristi termin ``zloupotreba prava`` on ne daje njegovo pojmovno određenje. To je prepušteno teoriji u kojoj nema jedinstvenog pristupa u određivanju tog pojma. Ne ulazeći u prikaz različitih shvatanja pojma "zloupotrebe prava",[38] jer bi to prelazilo prirodu ovoga rada, može se konstatovati da zloupotreba prava postoji u slučaju kada se od strane ovlašćenih subjekata njihova, inače zakonska ovlašćenja, iako formalno-pravno saglasna sa zakonom, koriste suprotno duhu i cilju norme. Posmatrano u ovom kontekstu, moguće su brojne zloupotrebe prava i to od strane svih procesnih subjekata.[39] Tako npr. među onima koji u takvom slučaju dovode do odugovlačenja krivičnog postupka i na taj način direktno utiču i na njegovu efikasnost od

Priručnik za primenu načela oportunteta krivičnog gonjenja, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2019, str. 15).

37 Vidi:Priručnik za primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2022, str. 55.

38 Vidi: Đurđić, V., Zloupotreba vlasti organa krivičnog gonjenja, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1996.

39 O zloupotrebi prava, posebno kada se radi o javnom tužiocu, vidi: Đurđić, V., Zloupotreba vlasti...., str. 345.

posebnog značaja su: Brojne instruktivne norme čije nepoštovanje uvek nije posledica nedostatka kadrova i njihove preopterećenosti. Slučaj npr. kad javni tužilac duže ne odbacuje krivičnu prijavu niti pak ne inicira postupak. Ili, slično je npr. i u slučajevima kada se presuda pismeno ne izrađuje u zato određenom roku. Zatim, tu je i predlaganje izvođenja dokaza i ako se unapred zna da oni nemaju nikakvog značaja, odnosno ``čuvanje`` dokaza za postupak po pravnom leku, i pored toga što se dobro zna da taj dokaz u prvostepenom postupku ima značaj za utvrđivanje istine;[40] takođe tu su i zloupotrebe vezane za institut izuzeća, kao i moguće zloupotrebe u vezi sa doslednom primenom pojedinih načela krivičnog postupka i sl.[41]

Zloupotrebu prava kao faktor (ne)efikasnosti krivičnog postupka a time i (ne)adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet - a time i na njegovu prevenciju nije uvek lako utvrditi. Međutim, i pored tih teškoća zloupotreba prava ne sme da bude tolerisana. Obaveza je suda da spreči zloupotrebu prava ali ne putem sprečavanja zakonom propisanih prava procesnih subjekata već primenom zakonom propisanih mera koje mu stoje na raspolaganju prema subjektima koji zloupotrebljavaju dato im pravo. Slučaj npr. sa neprihvatanjem predloga izvođenja dokaza koji nisu u funkciji ostvarivanja zadatka krivičnog postupka. Ili, neodređivanje objektivno nužnog roka za preduzimanje određene krivičnoprocesne radnje (npr. za obavljanje naloženog veštačenja).

Na kraju u vezi sa ovom predpostavkom adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet a time i na njegovu prevenciju shvaćenu u prednje iznesenom značenju treba istaći i činjenicu da brojne instruktivne norme u pozitivnom krivičnom procesnom zakonodavstvu Srbije predstavljaju pokriće za zloupotrebe zakonske norme. Ovo posebno obzirom na činjenicu da njihovo nepoštovanje nije uvek posledica nedostatka kadrova i njihove preopterećenosti. Obzirom na ovo kao i činjicu da to direktno utiče na efikasnost reagovanja nadležnih državnih organa na kriminalitet uopšte, a time i narkokriminalitet neophodno je postvetiti posebnu pažnju isključenju uslova mogućnosti zloupotrebe prava po ovom osnovu. Npr. propisivanjem konkretnih posledica nepoštovanja instruktivnih rokova.[42]

---

[40] Vidi: Đurđić, V., Instruktivni rokovi i efikasnost krivičnog postupka, Zbornik`` Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 369-384.

[41] Tomić, M., (Ne)efikasnost krivičnog postupka i prevencija kriminaliteta, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcvija i adekvatnost državne reakcije na kriminaliet (Međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019. str. 459.

[42] Bejatović, S., Glavni pretres i njegov doprinos obezbeđenju suđenja u razumnom roku, U: ``Glavni pretres i suđenje u razumnom roku (Regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni)``, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2015, str. 9-33

2.4. Stepen izvesnosti kažnjavanja u slučaju izvršenja krivičnog dela i prevencija narkokriminaliteta

Kada je reč o krivičnopravnim instrumentima adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet uopšte, a time i narkoriminalitet, kao jedna od njegovih najtežih oblika, onda tu je i činjenica da je jedan od izuzetno značajnih preduslova željenog stepena generalno, preventivnog dejstva krivičnopravnih normi na kriminalitet uopšta a posebne njegove najteže oblike u koje spada i narkokriminalitet, ``stepen izvesnost kažnjavanja u slučaju izvršenja krivičnog dela`` i stepen straha od posledica izvršenja krivičnog dela.[43] Kada je reč o genralno preventivnoj funciji zakonske norme, važno je ne samo kakvu će krivičnu sankciju sudovi izreći učiniocu krivičnog dela već i osećaj stepena verovatnoće da se neće moći ``izvući`` od zaslužene krivične sankcije zbog izvršenog krivičnog dela. I danas je više nego nesporno da krivična sankcija a pre svegakazna ima svrhu odvraćanja od vršenja krivičnih dela, svrhu prevaspitanja onih koji su počinili krivično delo, kao i svrhu jačanja opšteg morala u društvu samo u slučaju postojanja potrebnog stepena izvesnosti njenog izricanja i izvršenja.[44] Na ovom stanovištu, sasvim ispravno, stoji i srpski zakonodavac propisujući svrhu kažnjavanja. Naime, u čl. 42. st. 2. KZ RS izričito je propisano da je u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija (čl. 4. st. 2. KZ RS),[45] svrha kažnjavanja: sprečavanje učinioca da čini krivična dela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična dela; uticanje na druge da ne čine krivična dela; izražavanje društvene osude za krivično delo, jačanje morala i učvršćivanje obaveze poštovanja zakona, i ostvarivanje pravednosti i srazmernosti između učinjenog dela i težine krivične sankcije. Imajući u vidu ovakav značaj ovog faktora na prevenciju kriminaliteta postavlja se pitanje koji su to pokazatelji željenog stepena izvesnosti kažnjavanja učinilaca krivičnog dela zbog izvršenog krivičnog dela. Oni su brojni s tim da među njima poseban značaj imaju sledeći: Efikasnost otkrivanja i procesuiranja izvršenih krivičnih dela; Efikasnost krivičnog postupka kao celine; Primena krivičnopravne norme na sve učinioce krivičnih dela; Oduzimanje droga, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela i saniranje drugih njegovih posledica; Izricanje adekvatne krivične sankcije učinocu krivičnog dela i njeno izvršenje. Samo u slučajevima kada su ispunjeni svi ovi preduslovi možemo reći da postoji željeni stepen izvesnosti krivične odgovornosti izvršioca zbog izvršenog krivičnog dela a time i željeni stepen

[43] Vidi: Ćirić, J., Strah i njegovi pravni aspekti, U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018, str. 154-162.

[44] Vidi: Ignjatović, Đ., Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2021.

[45] Opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.

generalno-preventivne funkcije krivičnog prava kao celine, posmatrano sa aspekta ovog njenog preduslova. U protivnom, ne samo da toga nema već to može da bude i pokazatelj ``isplativosti`` vršenja krivičnih dela određenom broju građana, u ovom slučaju pre svega onim koji se bave neovlašćenom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga.[46]

2.5. Oduzimanje droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela i prevencija narkokriminaliteta

Efikasno oduzimanje droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela je jedan od ne samo izuzetno važnih i neizostavnih, već bezmalo i ključnih faktora prevencije narkokriminaliteta a time i adekvatnosti državne reakcije na isti. Brojni su kriminalno-politički razlozi neophodnosti što potpunije praktične primene ove mere. Među njima posebno se ističu sledeći: *Prvo,* primenom mere onemogućava se sticanje imovinske koristi vršenjem ove kategorije krivičnih dela, a što je ključni motiv njihov vršenja[47]. *Drugo,* sprečavanje daljnjih ulaganja sredstava stečenih vršenjem ovih krivičnih dela ne samo u nastavak već i širenje ovih kriminalnih aktivnosti. Jedna od osobenosti funkcionisanja kriminalnih grupa uopšte a posebno onih čiji je cilj sticanje imovinske koristi je stalno širenje njihove kriminalne zone i na taj način uvećavanje njihove finansijske moći. Osnovni način ostvarenja ovakvog njihovog cilja je ulaganje već kriminalnim aktivnostima pribavljenih sredstava u daljnje kriminalne aktivnosti. Sprečavanjem takvih puteva njihovog funkcionisana ne samo da se smanjuje već i prekida mogućnost ulaganja u daljnje krimnalne aktivnosti što za svoju krajnu posledicu ima i prestanak njihovog rada. Zbog ovog predviđanje i praktična primena instrumenata kojima se onemogućava kasnije ulaganje u nove kriminalne aktivnosti je među najvažnijim faktorima borbe protiv narkokriminaliteta budući da je osnovi motiv njihovog vršenja od strane onih koji su i najodgovorniji za ovu vrstu kriminalnih aktivnosti sticanje imovinske koristi. Način sprečavanja praktične realizacije ovog motiva vršenja ove kategorije krivičnih dela je upravo blagovremeno i potpuno oduzimanje imovine stečene vršenjem ove krivičnih dela. Treće, sprečavanje infiltracije prihoda stečenih vršenjem ovih krivičnih dela u legalne finansijske tokove-

[46] Bejatović, S., Stepen izvesnosti kažnjavanja i oduzimnje nezakonito stečene imovinske koristi i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, Zbornik ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 389.

[47] Protić, S., Programi prevencije upotrtebe droga među adolescentima: Šta smo naučili u proteklih 20 godina? U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 281.

sprečavanje pranja novca. Jedan od ključnih ciljeva izvršilaca krivičnih dela koja se vrše radi sticanja imovinske koristi jeste inflitracija nezakonito stečenih prihoda u legalne finansijske tokove i na taj način nihovo kasnije nesmetano korišćenje. Obzirom na ovo ako jedno društvo hoće da se uspešno bori pritiv narkokriminaliteta, odnosno protiv imovinskog kriminaliteta uopšte ono mora da obezbedi i instrumente sprečavanja infiltracije nezakonito stečenih prihoda u legalne finansijske tokove, a jedan od važnijih instrumenata s tim ciljem je oduzimanje imovine stečene kriminalnim aktivnostima pre njene inflitracije u legalne finansijske tokove. Četvrto, slabljenje moći kriminalnih organizacija a potom i njihovo putpuno uništenje. Funkcionisanje jedne kriminalne, kao u ostalom i bilo koje druge organizacije zahteva i finansijska sredstva. Bez njihovog obezbeđenja ne samo da nema njihovog ``uspešnog`` funkcionisanja već ni funkcionisanja uopšte. Jedan od ključnih instrumenata postizanja ovog cilja je upravo oduzimanje imovinske koristi stečene krminalnim aktivnostima, i to posebno u slučajevima kada je ono blagovremeno i potpuno. Peto, na ovaj način preventivna funkcija krivičnog zakonodavstva posmatrano uopšte znatno dobija na svom intezitetu i time se daje značajan doprinos smanjenju kriminalnih aktivnosti ne samo ovog karaktera već i uopšte.[48]

Obzirom na izneseni značaj efikasnog oduzimanja droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela mora se, pre svega postaviti pitanje: Koje su to predpostavke za adekvatnu praktičnu realizaciju ove mere, da li su one ispunjene u Republici Srbiji i ako ne šta bi trebalo preduzeti u cilju njihovog ispunjenja? Posmatrano sa aspekta predpostavki adekvatnog preventivnog i represivnog delovanja države na polju borbe protiv kriminaliteta u čijoj osnovi je nezakonito sticanje imovinske koristi, kao i kriminaliteta uopšte može se konstatovati njihova brojnost. No, ključne su četiri. To su :

1. Adekvatna zakonska norma. I u teoriji i u praksi kristalno je jasno da je zakonska norma jedan od ključnih preduslova adekvatnosti oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi. Ali ne bezuslovno. Da bi konkretni zakonski tekstovi bili adekvatni instrumenti borbe protiv kriminaliteta posmatrano i sa ovog aspekta oni moraju da ispunjavaju određene uslove. Među njima su ključna dva. Prvo, da budu usklađeni sa zahtevima savremene krivičnopravne nauke, relevantnim međunarodnim pravnim aktima i kompetentnim komparativnim zakonodavstvom iz te oblasti. Drugo, da budu usklađeni sa zahtevima vremena u kojem se primenjuju i konkretnim prilikama prostora na kojem nalaze svoju primenu. Samo onaj zakonski tekst koji po svom sadržaju odgovara ovim zahtevima (i u preventivnom i represivnom smislu) je instrumenat uspešnog oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi uopšte pa i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela. U protivnom one

[48] Vidi: Bejatović, S., Oduzimanje nezakonito stečene imovine i prevencija kriminaliteta, Zbornik ``Krivične i prekršajne sankcije i mere: Izricanje, izvršenje i uslovni otpust``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2016, str. 58-74.

predsatvlja dekor bez upotrebne vrednosti. Samo u slučajevima kada konkretni zakonski tekstovi obezbeđuju efikasno oduzimanje imovinske koristi stečene vršenjem krivičnog dela oni su u funkciji efikasne borbe protiv kriminaliteta ne samo ovog karaktera već i uopšte. U protivnom, one mogu da budu i jedan od faktora u odlučivanju da li izvršiti kriminalnu aktivnost ili ne.[49]

2. Isključenje zloupotrebe zakonske norme ili pak njeno svođenje na najminimalniju moguću meru. Da bi zakonska norma bila adekvatan instrumenat oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi nesme da bude zloupotrebljena. Mora da bude primenjena u njenom duhu – u smislu ozakonjenja.[50]

3. Adekvatna primena zakonske norme. Da bi zakonska norma bila adekvatan instrumenat i ovog aspekta borbe protiv kriminaliteta mora da bude i adekvatno primenjena. Samo u situaciijama kada je norma koja odgovara prednje iznesenim zahtevima adekvatno primenjena ona ima jako prevetivno dejstvo. Primena norme nesme da bude selektivna. Pod njen udar moraju da dođu svi oni koji su je prekršili[51].

Kada je reč o ispunjenosti navedenih pretpostavki adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet posmatrano sa aspekta ovog njenog faktora, treba pre svega konstatovati da se ova pretpostravka odnosi ne samo na oduzmanje droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu, već i na oduzimanje imovinske koristi stečene vršenjem ove kategorije krivičnih dela, a i krivičnih dela uopšte. Obzirom na ovo, kada je reč o oduzimanju droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu može se konstatovati da su ispunjene potrebne normativne pretpostavke za praktičnu realizaciju ovakvog jednog cilja. One su sadržane u odredbama čl. 246, 246a i 247. KZ RS koje nalažu oduzimanje opojne droge i sredstva za njihovu proizvodnju i preradu. Takođe, kada je reč o oduzimanju imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela uopšte a time i ove njihove kategorije onda tu je, normativno posmatrano, situacija ista. Naime, donošenjem Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela[52] stvorena je dosta dobra normativna osnova za željeni stepen efikasnosti oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi. Osnov ispravnosti ovakve

---

[49] Delić, N., Neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a KZ) - Progrersivno ili regresivno rešenje, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 123.

[50] Obradović, D., Detekcija i dokazivanje krivičnih dela vezanih za droge u sudskoj praksi-Određeni problemi, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 237.

[51] Racić, I., Primena policijsko-obaveštajnog modela u sprečavanju i suzbijanju opojnih droga u Republici Srbiji, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020, str. 228.

[52] ``Sl. glasnik RS``, br.32/13, 94/16 i 35/19

jedne konstatacije leži kako u sadržini normi ovog zakonskog teksta tako i u dosadašnjim rezultatima njegovog donošenja. Donošenjem posebnog zakona u vezi sa ovom problematikom stvarena je normativna osnova za brzo i efikasno reagovanje države po ovom pitanju. Stvorena je normativna osnova za delovanje specijalizovanih - posebno obučenih organa za oduzimanje imovine stečene kriminalnim aktivnostima i za neophodnu primenu posebnih istražnih tehnika otkrivanja i dokazivanja nezakonito stečene imovinske koristi. Jednom rečju krivično zakonodavstvo Republike Srbije usaglašeno je sa međunarodnim pravnim standardima iz ove oblasti.[53] Međutim, i pored toga što su dosadašnji rezultati primene ovog zakona pozitivni oni još uvek nisu na nivou željenog. Odnosno, preciznije rečeno daleko su od željenog.

2.6. Efikasnost otkrivanja, dokazivanja i presuđenja krivične stvari i prevencija narkokriminaliteta

Uz prednje navedene još je jedna ne samo neizostavna već i više nego značajna pretpostavka adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet a time i na njegovu prevenciju. To je efikasnost otkrivanja, dokazivanja i presuđenja krivične stvari - efikasnost krivičnog postupka. Kao rezultat takvog značaja ove pretpostavke ne treba da čudi ni činjenica da je već dugi niz godina jedno od najaktuelnijih pitanja kada je reč o funkcionisanju pravnog sistema jedne države uopšte pitanje efikasnosti otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela – efikasnosti krivičnog postupka.[54] Brojni su razlozi ovako visokog stepena aktuelnosti ove problematike. Jedan među njima je i činjenica da je efikasnost krivičnog postuka pokazatelj i adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet kao jednog od ključnih ciljeva njenog funkcionisanja uopšte, a time i njegove prevencije.[55]

---

[53] Vidi: Bejatović, S., Oduzimanje nezakonito stečene imovine i prevencija kriminaliteta, Zbornik ``Krivične i prekršajne sankcije i mere: Izricanje, izvršenje i uslovni otpust``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2016, str. 58-74.

[54] Pod efikasnošću krivičnog postupka (otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca) podrazumeva se kako njegova kvalitativna komponenta (zakonitost vođenja krivičnog postupka i donošenje pravilne i zakonite sudske odluke) tako i njegova kvantitativna komponenta (vremenski razmak od pokretanja krivičnog postupka pa do donošenja pravnosnažne sudske odluke). Obzirom na ovo, efikasnim krivičnim postupkom može se smatrati samo onaj postupak u kojem je u realno kratkom vremenskom intervalu od njegovog pokretanja pa do okončanja, uz puno poštovanje zakonitosti njegovog vođenja, donesena pravilna i zakonita pravnosnažna sudska odluka (Vidi: Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard, U: "Krivično zakonodavstvo Srbije i standardi Evropske unije", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2010, str. 184–203.

[55] Tomić, M., (Ne)efikasnost krivičnog postupka i prevencija kriminaliteta, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcvija i adekvatnost državne reakcije na kriminaliet (Međunarodni pravni standardi i stanje u

Obzirom na ovo netrebada čudi ni činjenica da je upravo pitanje efikasnosti krivičnog postupka predmet, već dugi niz godina, intenzivne rasprave ne samo u krugovima stručne javnosti već i mnogo šire.[56] Zahtev za efikasnošću krivičnog postupka je, slobodno se može reći, postao i jedan od važnijih osobenosti savremene nauke krivičnog procesnog prava a time i savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva čija rešenja prate tendencije nauke - jedno od važnijih pitanja kriminalne politike uopšte[57]. Efikasnost krivičnog postupka je, sasvim opravdano, jedan od ključnih međunarodnih pravnih standarda iz ove oblasti kao celine. Razlozi davanja ovakvog značaja efikasnosti krivičnog postupka su brojni. Među njima poseban značaj imaju tri. Prvi leži u nespornoj činjenici da je samo efikasan krivični postupak jedan od instrumenata uspešne borbe protiv kriminaliteta i kao takav odgovara ciljevima i generalne i specijalne prevencije. Nasuprot ovom, neefikasna primena mera krivične prinude suprotna je ciljevima i generalne i specijalne prevencije. Kao takva, štaviše i ohrabruje potencijalne izvršioce krivičnih dela i izaziva, sasvim opravdano, i nezadovoljstvo javnosti, čime ova problematika još više dobija na svom značaju. Iz ovih, i ne samo ovih, razloga obaveza je države da stvori normativne kao i sve druge preduslove za što uspešniju borbu protiv kriminaliteta, za što uspešnije ostvarivanje ciljeva kriminalne politike uopšte, za što efikasniji krivični postupak, za što efikasnije funkcionisanje krivičnog pravosuđa uopšte. Drugo, zakonit krivični postupak ne znači samo takav postupak koji ``osigurava da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne krivična sankcija pod uslovima koje predviđa krivični zakon i na osnovu zakonito sprovedenog postupka nego i takav postupak koji to omogućava u najkraćem mogućem trajanju.``[58] Treće, i pored izvesnog napretka naši i ne samo naši krivični postupci su još uvek daleko od željenog stepena efikasnosti, što se pre svega odnosi na klasične krivične postupke.[59] Ovakva jedna konstatacija svoju podlogu nalazi i u istraživanju sprovedenom po ovom pitanju.[60] Rezultati sprovedenog istraživanja pokazuju da u skoro 50%

Srbiji)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019, str. 459.

[56] Bejatović, S., Evropski standardi u oblasti kivičnog procesnog zakonodavstva i razlozi neophodnosti njihove implementacije u nacionalna krivičnoprocesna zakonodavstva (stanje u Srbiji), U: ``Krivično zakonodavstvo između prakse i propisa i usklađivanje sa evropskim standardima``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Milići, 2017, str. 12.

[57] Škulić, M., Efikasanost sudske zaštite i krivičnopravni instrumenti obezbeđenja, U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018, str. 47.

[58] Bejatović. S., Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, Zbor. "Kaznena politika kao instrumenat državne politike na kriminalitet", Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2015, str. 7–36.

[59] O pojmu ``klasični krivični postupci `` vidi: Bejatović, S., Krivično procesno pravo, JP ``Sl.glasnik ``, Beograd, 2018, str. 154.

[60] Reč je o istraživanju sprovedenom na temu ``Kaznena politika u Srbiji (zakon i

analiziranih predmeta krivični postupci su trajali (od prijave do pravnosnažnosti) preko dve godine. Ako se tome doda i takođe nesporan podatak da je u 10,5% analiziranih predmeta krivični postupak trajao preko pet godina onda ovakva jedna konstatacija još više dobija na svom značaju. Ako se predmetna problematika posmatra po pojedinim višim sudovima onda je vidljivoda kod pojedinih sudova skoro 2o% krivičnih postupaka traje preko pet godina. Obzirom na sve ovo, jedan od zaključaka sprovedenog istraživanja je da je neophodno preduzeti dodatne aktivnosti (normativnog i praktičnog karaktera) na povećanju efikasnosti krivičnih postupaka do stepena standarda zahteva suđenja u razumnom roku.[61] Ovakav jedan zaključak, pored iznesenog svoju podlogu nalazi i u činjinici da imamo krivične postupke u predmetima krivičnih dela narkokrimnaliteta koji traju i preko deset godina.Umesto komentara samo stav ako hoćemo, a hoćemo i moramo da imamo efikasniju borbu protiv ovog kao i kriminaliteta uopšte, ako hoćemo a hoćemo da naše krivično zakonodavstvo ima željni stepen i generalno-preventivnog dejstva na ovaj kao u kriminalitet uopšte, moramo imati i efikasnije krivične postupke nego što je to slučaj sada.

x x x

Tri su ključna rezultata izvršene stručno-kritičke analize predmetne problematike. Prvo, brojne su predpostavke željenog stepena represivnog i preventivnog delovanja nadležnih državnih organa protiv narkokriminaliteta, s tim da među njima poseban značaj imaju: Krivičnoporavne norme (Krivično zakonodavstvo shvaćeno u širem smislu značenja - pre svega Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postzuoku); Način primene krivičnopravnih normi; Efikasnost otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i njihovih učinilaca; Oduzimanje droge, sredstava za njihovu proizvodnju i preradu i imovinske koristi stečene vršenjem krivičnih dela; Stepen izvesnosti krivične odgovornosti u slučaju izvršenja krivičnog dela (strah od krivične odgovornosti) i isključenje zloupotrebe pravne norme u njenoj praktičnoj primeni. Drugo, samo u slučajevima kada jedna država raspolaže adekvatnim preventivnim i represivnim instrumentima borbe protiv kriminaliteta ona ima – može da ima uspeha u suprodstaljanju ovoj negativnoj društvenoj pojavi. U suprotnom ne samo da toga nema već to može da bude i signal za vršenje predmetnih krivičnih dela određenoj kategoriji njenih građana. Treće, kada je reč o krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije (pre svega, njenom Krivičnom zakoniku i Zakoniku o krivičnom postuku) kao normativnom preduslovu željenog stepena represije i prevencije narkokriminaliteta izvršena analiza govori da je njihov ne mali broj rešenja, načelno posmatrano, u skladu sa željenim stepenom norme kao preduslovom adekvatnosti državne reakcije na

praksa). Vidi: Bejatović, S. i dr., Kaznena politika u Srbiji (zakon i praksa), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.

[61] Vidi: Bejatović, S. i dr., Kaznena politika u Srbiji (zakon i praksa), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.

narkokriminalitet posmatrano i sa ovog njenog preduslova. Međutim, njihova pojedinačna razrada, posebno kada je reč o ZKP daje sasvim drugačiji zaključak. Govori o njihovom ne malom raskoraku. Određeni broj načelno opravdanih instituta i drugih rešenja u ovom zakonskom tekstu nije normiran na način koji ih stavlja u funkciju potrebnog stepena adekvatnosti državne reakcije na kriminalitet, a time i prevencije narkokriminaliteta. Iz ovih razloga , a u cilju stvaranja normativne osnove za željeni stepen adekvatnosti državne reakcije na narkokriminalitet neophodno je nastaviti rad na reformi ZKP i u tom radu obratiti posebnu pažnju upravo otklanjanju uočenih nedostataka i njihovom normiranju u skladu sa opšteprihvaćenim standardima u ovoj oblasti, što trenutno nije slučaj. Svakako uz prilagođavanje našim specifičnostima. Takođe, neophodno je i u Krivičnom zakoniku bića pojedinih krivičnih dela konkretizovati na način koji ne dozvoljava različita tumačenja u njihovoj praktičnoj primeni. Slučaj npr. sa odrebom čl. 246a st. 2. KZ čiji pojam ``velika količina`` dozvoljava različita tumačenja u praktičnoj primeni ove krivičnoporavne odredbe a time predstavlja i problem dokazivanja ovog krivičnog dela u praksi, što je nedopustivo.

Litaratura

Banović, B., Policija i ``parapolicijska``ovlašćenja i krivično gonjenje, U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnot sudske zaštite (Evropski standardi i stanje u Srbiji) - Krivičnopravni aspekt``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.

Banović, B., Posebne dokazne radnje i novi ZKP, U: ``Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (Normativni i praktični aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012.

Bejatović, S., Stepen izvesnosti kažnjavanja i oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcvija i adekvatnost državne reakcije na kriminaliet (Međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Bejatović, S., Novi Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U: ''Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija,'' Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2013.

Bejatović, S., Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim delima nasilničkog karaktera, U: ``Terorizam i druga krivična dela nasilničkog karaktera i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja'', Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2016.

Bejatović, S., i dr., Kaznena politika u Srbiji (zakon i praksa), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2018.

Bejatović, S., Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard,U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018.

Bejatović, S., Krivično procesno pravo, JP ``Sl.glasnik``, Beograd, 2018.

Bejatović, S., Kaznena politika i prevencija krimialiteta, U: ``Kaznena politika i prevencija kriminaliteta``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Trebinje, 2019.

Bejatović, S., Oduzimanje nezakonito stečene imovine i prevencija kriminaliteta, U: ``Krivične i prekršajne sankcije i mere: Izricanje, izvršenje i uslovni otpust``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2016.

Bejatović, S., Međunarodna krivičnopravna saradnja i adekvatnost borbe protiv kriminaliteta, U: ``Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2017.

Bejatović, S. i dr., Priručnik za primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2022.

Važić, S., Međusobna saradnja procesnih subjekata i adekvatnost zaštite prava žrtava krivičnih dela, U: ``Oštećeno lice i krivičnopravni instrumenti zaštite (Međunarodni pravni standaradi, norma i praksa)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2020.

Delić, N., Neovlašćeno držanje opjnih droga (čl. 246a KZ) - Progrersivno ili regresivno rešenje, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Nenadić, M., Vujanić-Đorđević, M., Pravni i kriminološki problem i otkrivanja i gonjenja za krivično delo neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246 KZ sa elementima organizovanog kriminaliteta, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Ignjatović, Đ., Suzbijanje najtežih oblika kriminaliteta u uslovima tranzicije i nesigurnosti, U:`` Teški oblici kriminala``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004.

Ignjatović, Đ., Kriminologija, Pravni fakulte Univerziteta u Beograd, Beograd, 2021.

Jovanović, S., Maloletni učinioci krivičnih dela i droga - Gde smoi danas? U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Kolarić, D., Krivični zakonik i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U:``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Kolarić, D., Reforma krivičnog materijalnog zakonodavstva RS i poglavlje 23 (na raskršću između nacionalnog identiteta i evropskih integracija), U: `` Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2017.

Kolarić, D., Vaninstitucionalne mere i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno krivično zakonodavstvo Srbije (Ispunjena očekivanja ili ne?), U:, ``Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno krivično zakonodavstvo (Ispunjena očekivanja ili ne?)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beogad, 2022.

Kolarić, D., Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u krivičnom pravu Srbije, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Meško. G., Pirnat, U., Osvrt na narkotike i zaviosnost od narkotika u Sloveniji - Pravni, kriminološki, zdravstveni i socijalni problemi, U:``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Matić-Bošković, M., Legalizacija i dekriminalizacija marihuane - Uticaj na organizovani kriminal i krivično pravosuđe, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Obradović, D., Detekcija i dokazivanje krivičnih dela vezanih za droge u sudskoj praksi - Određeni problemi, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Protić, S., Programi prevencije upotrtebe droga među adolescentima: Šta smo naučili u proteklkih 20 godina? U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Pavićević. L., Predstojeće izmene Krivičnog zakonika, U: ``Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na

kriminalite i pozitivno krivično zakonodavstvo (Ispunjena očekivanja ili ne?)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beogad, 2022.

Racić, I., Primena policijsko-obaveštajnog modela u sprečavanju i suzbijanju opojnih droga u Republici Srbiji, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Simović-M., Spremo, M., Zloupotreba psihoaktivnih supstanci i krivičnopravna reakcija u BiH, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Stojanović, Z., Krivično zakonodavstvo i teški oblici kriminaliteta, U: ``Teški oblici kriminala,`` Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2004.

Stojanović, Z., Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije, JP ``Sl.glasnik``, Beograd, 2022.

Stevanović, I., Organizacija sistema maloletničkog pravosuđa u Republiciu Srbiji (s ciljem unapređenja efikasnosti reagovanja u sistemu maloletničkog pravosuđa), U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji-Krivičnopravni aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018.

Stevanović, I., Zečević, O., Krivična dela maloletnika u vezi sa drogom - Prevencija i suzbijanje, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Tomić, M., (Ne)efikasnost krivičnog postupka i prevencija kriminaliteta, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcvija i adekvatnost državne reakcije na kriminaliet (Međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Ćirić, J., Strah i njegovi pravni aspekti, Zbornik ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018.

Ćirić, J., Zakon o utvrđivanju porekla imovine i posebnom porezu, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Đorđević, Đ., Kazna doživotnog zatvora-razlozi uvođenja i osvrt na rešenja u poslednjoj noveli Krivičnog zakonika, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Đorđević, Đ., Kaznena politika u Srbiji - izazovi i mehanmizmi unapređenja, U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji - Krivičnopravni aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018.

Đorđević, Đ., Kaznena politika za krivična dela zloupotrebe opojnih droga, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

Đurđić, V., Instruktivni rokovi i efikasnost krivičnog postupka, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Đurđić, V., Zloupotreba vlasti organa krivičnog gonjenja, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1996.

Škulić, M., Krivičnoprocesno zakonodavstvo i (ne)adekvatnost državne reakcije na kriminalitet, U: ``Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2019.

Škulić, M., Efikasanost sudske zaštite i krivičnopravni instrumenti obezbeđenja, U: ``Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (Evropski stadardi i stanje u Srbiji-Krivičnopravni aspekt)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriji i praksu, Beograd, 2018.

Škulić, M., Reforma krivičnog pricesnog zakonodavstva Srbije i poglavlje 23 (neophodnost nastavka rada na reformi ili završetak procesa reforme), U: `` Reformski procesi i

poglavlje 23 (godinu dana posle)``, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2017.
Škulić, M., Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih sredstava, U: ``Droga i narkomanija: Pravni, kriminološki,sociološki i medicinski problemi``, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2020.

CRIMINAL LAW LEGISLATION AND PREVENTION AND REPRESION OF THE NARDOCRIMES (NORMA AND PRACTICE IN SERBIA)

Stanko Bejatović

Abstract. *There two groups of questions that are object of this analysis (theorethical, practical and normative) of the criminal alw legislation of the prevention and represion in Serbia. The first one is the general notes on the subject, significance of the desired grade of the prevention and represion. The second one is devoted to the critical analysis of the prevention and represion at the narcocrimes. At the end there are concluding remarks.*

Key words: *narcocrimes, represion, prevention, detection*

K R I V I Č N O P R O C E S N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423133S UDK 351.761:613.83

KRIVIČNOPRAVNI I KRIMINALISTIČKI ASPEKTI SUZBIJANJA NARKO-KRIMINALITETA[1]

prof. dr Milan Škulić

redovni profesor Pravnog fakultetaUniverziteta u Beogradu, sudija Ustavnog suda Republike Srbije

Apstrakt. *U radu se analitički razmatraju osnovni krivičnopravni i kriminalistički aspekti suzbijanja narko-kriminaliteta, tako što se uz objašnjavanje krivičnopravnog pojma opojnih droga, te osnovnih krivičnih dela koja se njih tiču, sistematski analiziraju osnovna kriminalistička pravila iz domena posebne kriminalističke taktike, koja su adekvatna za efikasno suzbijanje te vrste krivičnih dela, odnosno narko-kriminaliteta.*

Posebno je ukazano na važnost kako normativnog regulisanja u sferi krivičnog prava reagovanja pravne države na zloupotrebu zabranjenih/kontrolisanih psihoaktivnih supstanci, tako i na razvoj adekvatnih dokaznih metoda, naročito u vidu posebnih dokaznih radnji i vidova tzv. specijalnih istražnih tehnika, koje su načelno adekvatne za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet, a koja se zbog njihove konsensualne prirode (krivična dela bez žrtve u krivičnopravnom smislu), načelno veoma teško otkrivaju i dokazuju korišćenjem klasičnih dokaznih metoda i generalno, opštih dokaznih radnji.

Ključne reči: *Narko-kriminalitet, opojne droge, psihoaktivne supstance, krivično delo, krivično pravo, kriminalistika.*

1. UVODNA IZLAGANJA

Psihoaktivne supstance u opštem smislu, a naročito one koje su zabranjene, tj. spadaju u opojne droge u krivičnopravnom smislu, imaju višestranu kriminogenu ulogu, odnosno povezane su na različite multifunkcionalne načine sa kriminalitetom:

1) Zloupotreba zabranjenih/kontrolisanih psihoaktivnih supstanci sama po sebi može biti značajan, a u nekim konkretnim slučajevima i ključan generator vršenja krivičnih dela, pored onih inkriminacija koja se direktno tiču opojnih droga (proizvodnja, stavljanje u promet, ali i samo držanje, u krivičnopravnim sistemima koji poznaju takav tzv. delikt posedovanja itd.), tako i drugih krivičnih dela, kao kada lice zavisno od opojnih droga vrši imovinska krivična dela da bi steklo sredstva za nabavku opojne droge i sl.;

[1] Ovaj rad je rezultat istraživanja na strateškom naučno-istraživačkom projektu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu za 2023. godinu pod naslovom „Savremeni problemi pravnog sistema Srbije“, podtema: *Pravosuđe i izazovi današnjice*, koji organizuje i sprovodi Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu tokom 2022. godine.

2) Neka krivična dela, odnosno neki oblici kriminaliteta deluju kao stimulativan faktor za korišćenje opojnih droga, odnosno mogu biti čak i uzrok upotrebe opojnih droga, pa je tako na primer, činjenica da u praksi većina „dilera“ spada istovremeno i u krug konzumenata opojnih droga, neki učinioci korišćenjem određenih stimulativnih opojnih droga, poput kokaina, „pobeđuju“ svoje inhibicije i strah pre izvršenja nasilničkog krivičnog dela, naročito tzv. naručenog ubistva i sl.; kao i

3) Moguće su i raznovrsne kombinovane veze između opojnih droga i kriminaliteta, kada je samo korišćenje opojnih droga s jedne strane generator vršenja određenih krivičnih dela, kao i osnovna sadržina narko-kriminaliteta, dok s druge strane, sami ti oblici kriminaliteta, produkuju neposredno ili posredno krivična dela iz sfere narko-kriminaliteta.

U kriminološkom smislu se efekat opojnih droga posmatra kako u etiološkom, tako i u fenomenološkom smislu, kao i kombinovano - etiološko-fenomenološki. Tako se ističe da s jedne strane, korišćenje opojnih droga i druge vrste manipulacije opojnim drogama, izazivaju kriminalitet, odnosno deluju na izvršenje određenih krivičnih dela, ali i da obrnuto sam kriminalitet, odnosno izvršenje krivičnih dela određene vrste, neposredno ili posredno utiče na upotrebu opojnih droga, dok pored toga, postoje i kombinovane, kao o recipročne relacije između opojnih droga i kriminaliteta.[2] Sama krivična dela koja vrše zavisnici od korišćenja opojnih droga, vrše se pretežno radi nabavljanja finansijskih sredstava potrebnih zavisnicima za nabavku opojne droge, što znači da se uglavnom radi o imovinskim krivičnim delima.[3]Istorija upotrebe psihoaktivnih supstanci je izuzetno interesantna, a nekada čak i sa elementima svojevrsne bizarnosti. Tako su zbog nekih psihoaktivnih supstanci, koje u stvari, spadaju u ozbiljne opojne droge, vođeni i međudržavni ratovi, započeti imperijalnim oružanim „intervencijama“, u stvari agresijama, radi zaštite sopstvenih finansijskih interesa utemeljenih na proizvodnji i prodaji droge. Tokom 19. veka Velika Britanija je vodila dva „ograničena“ rata protiv Kine.

Naime, britanske kompanije su bile između ostalog, veliki trgovci opijumom, koji su decenijama izvozili u Kinu, gde je postojao veliki broj opijumskih zavisnika, odnosno konzumenata takve „britanske robe“, tako da je onda, kada je tadašnja Kina radi zaštite zdravlja svog stanovništva, zabranila uvoz i upotrebu opijuma, Velika Britanija, nakon što je Kina odbila ultimatum da bez odlaganja ponovo dozvoli uvoz i korišćenje britanskog opijuma, započela prvi „opijumski“ rat protiv nje (1839 – 1842.), da bi je nakon što je Kina pretrpela vojni poraz, primorala da ponovo dozvoli uvoz i upotrebu opijuma. Potom je Velika Britanija od 1856. do 1860., protiv Kine vodila „drugi opijumski rat“, čiji je cilj, između ostalog (pored davanja Velikoj Britaniji statusa „najpovlašćenije nacije“ u trgovini sa Kinom, otvaranja celokupne

[2] T. Newburn, *Criminology,* „Willan Publishing“, London, 2007, str. 485 – 487.

[3] F.E. Hagan, *Introduction to Criminology, Theories, Methods and Criminal Behaviour, 6th*Edition, „Sage Publications“, Thousand Oaks, 2008, str. 451.

teritorije Kine za britanske trgovce itd.), bio i da se u Kini potpuno legalizuje kupoprodaja opijuma.[4]

Termin „narko-kriminalitet je u osnovi žargonskog karaktera i on najčešće nije kao takav sasvim uobičajen ni u kriminologiji, niti u kriminalistici, pa naravno nije prisutan ni u krivičnom pravu, ali se on često koristi u jednom životnom smislu, a tiče se specifičnih oblika kriminaliteta, koji se odnose na zabranjene psihoaktivne supstance, odnosno opojne droge u krivičnopravnom smislu**.**

Postoje veoma različiti aspekti narko-kriminaliteta, počev od kriminoloških, kako onih koji su fenomenološke prirode, do etiološki orijentisanih, pa do krivičnopravnih – materijalnih i procesnih, kriminalističkih, sociooloških, makro i mikro psiholoških, medicinskih, raznih kombinovanih aspekata itd. U mnogim zakonodavstvima se ova krivična dela smatraju vidom tzv. konvencionalnog kriminaliteta, ali se u strukturi klasičnih krivičnih dela zbog niza svojih kako faktičkih, tako i krivičnopravnih osobenosti, izdvajaju kao posebna krivičnopravna kategorija.[5] U ovom radu će se posebna pažnja pokloniti osnovnim krivičnopravnim i kriminalističkim aspektima suzbijanja narko-kriminaliteta, koji su načelno od posebnog značaja kada se radi o klasičnoj krivičnopravnoj reakciji na tu vrstu kriminaliteta.

Već samo po sebi, zbog veoma izražene i specifične veze između kriminalistike i krivičnog procesnog prava, kriminalistički aspekti suzbijanja/kontrole narko-kriminaliteta imaju u velikoj meri i krivičnoprocesnu sadržinu, a većina njih podrazumeva i postupanje u okvirima određenih krivičnoprocesnih formi. To, pre svega, znači da sve kriminalističke radnje, kako dokazne, tako i većina operativnih radnji, koje se preduzimaju u cilju otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet, moraju da se vrše u skladu sa relevantnim krivičnoprocesnim pravilima. Konačno, u teorijskom smislu se u zadatke kriminalistike se tradicionalno svrstavaju: 1) izučavanje tehnike vršenja krivičnih dela, 2) kriminalistička tehnika, 3) kriminalistička taktika – koja se deli na opštu i posebnu (u našoj teoriji često tretiranu kao kriminalistička metodika), kao i 4) organizacija suzbijanja kriminaliteta.[6] Ovo se u osnovi odnosi i na ulogu kriminalistike, što se svodi na primenu relevantnih kriminalističkih pravila radi

[4] Više o tome: M. Škulić, „Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci“, tematski zbornik radova međunarodnog značaja, Međunarodni naučni tematski skup: *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Palić, 2 – 3. septembar 2020., str. 33 – 56.

[5] M. Škulić, *Osnovi krivičnog prava Sjedinjenih Američkih Država,* 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, edicija *Crimen*, Beograd, 2022., str. 172.

[6] H. Groß und F. Geerd, *Handbuch der Kriminalistik*, Band I, J. Schweitzer Verlag, Berlin, 1977, str.15.

otkrivanja, razjašnjavanja o dokazivanja krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet.

Naravno, valjana upotreba adekvatnih kriminalističkih pravila u cilju delotvornog otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta, podrazumeva i adekvatan krivičnoprocesni ambijent, što se primarno svodi na postojanje kvalitetnog Zakonika o krivičnom postupku, čije odredbe omogućavaju efikasno vođenje krivične procedure.[7] Ovo važi i kada je reč o neposrednoj vezi između krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog prava., što je u relaciji sa definisanjem krivičnog procesnog prava u funkcionalnom smislu, odnosno direktno u vezi sa njegovom svrhom postojanja, a uz neposredan oslonac na cilj materijalnog krivičnog prava.[8] Tako se u teoriji (*C. Roxin*) ističe: „Materijalno krivično pravo, čija su osnovna pravila sadržana u Krivičnom/Kaznenom zakon(ik) u, ustanovljava karakteristike kažnjivih radnji,[9] te zaprećuje pravnim posledicama (kazne i mere bezbednosti), koje su povezane sa činjenjem krivičnog dela. Da bi ove norme mogle da ostvare svoju funkciju stvaranja elementarnih pretpostavki za mirni zajednički život ljudi, one ne smeju u slučaju izvršenja krivičnog dela, postojati samo na papiru. Potreban je, pre svega, jedan pravno uređeni postupak, pomoću koga se postojanje kažnjive radnje može ustanoviti, te istovremeno omogućiti sprovođenje zakonom propisane sankcije. Pri tom se pod takvim „pravno uređenim" postupkom mogu razumeti tri aspekta: njegove odredbe moraju biti tako formulisane da na odgovarajući način potpomažu materijalnom krivičnom pravu da bude sprovedeno; one moraju istovremeno da ustanove granice prava zadiranja organa krivičnog pravosuđa u zaštićene slobode pojedinaca; i one moraju konačno, da stvore mogućnost, da se pravnosnažnom odlukom ponovo

---

7 Smatra se u teorijskom smislu i inače, da su faktori efikasnog krivičnog postupka „brojni i međusobno uslovljeni". Više o tome: S. Bejatović, *Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard,* (*poglavlje 23 i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije – norma, praksa i mere unapređenja*), Zbornik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu: „Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)", LVI redovno savetovanje Udruženja, Zlatibor, 2016, str. 331.

8 M. Škulić, *Krivično procesno pravo,* 11. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2022, str. 5.

9 Naravno, kada je reč o pozitivnom srpskom kaznenopravnom sistemu, pod „kažnjivim radnjama" treba podrazumevati kako radnje (činjenje ili nečinjenje, odnosno kažnjivo propuštanje), kojima se izvršavaju krivična dela, odnosno učestvuje krivičnom delu, tako i radnje koje predstavljaju bitno obeležje prekršaja, ili privrednog prestupa, kao specifične vrste delikta, a u širem smislu (naročito u kontekstu delovanja načela *nebisinidem* u svetlu prakse ESLJP, koju prihvata i Ustavni sud Srbije), tu bi nekada spadale i druge vrste delikata, kada su za njih zaprećene/izrečene relativno teže sankcije, poput slučajeva disciplinskog kažnjavanja osuđenih, ali i nekih drugih disciplinskih postupaka, kao u određenim situacijama i nekih mera koje objektivno imaju kazneni karakter, iako formalno nisu formulisane kao kazne/sankcije.

uspostavi narušeni pravni mir."[10] Dakle, postoji organska veza između krivičnog materijalnog i krivičnog procesnog prava, kao i između kako procesnog, tako i materijalnog krivičnog pravai kriminalistike, čija pravila u praksi omogućavaju efikasno otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, što znači onih krivičnih dela koja spadaju u sferu narko-kriminaliteta, a što se suštinski ostvaruje povezano sa osnovnom funkcijom materijalnog krivičnog prava, a to je njegova *zaštitna funkcija*.[11]

U teoriji se svrha krivičnog postupka, odnosno njegovi „ciljevi i opravdanje", objašnjavaju i konstatacijom da je *neposredan cilj* krivičnog postupka omogućavanje primene materijalnog krivičnog prava na konkretan slučaj, tj. „utvrđivanje sudskom odlukom da li je krivično delo izvršeno, da li ga je izvršio optuženi, da li se optuženom može izreći krivična sankcija", a „pored ovog neposrednog, krivični postupak ima i *konačni cilj,* koji je istovetan sa ciljem materijalnog krivičnog prava (čijem ostvarenju krivični proces služi), a sastoji se u odbrani društvenog poretka od kriminaliteta."[12] Isto naravno načelno važi i kada se radi o narko-kriminalitetu, a svi projektovani krivičnoprocesni ciljevi, utemeljeni i na ustavno-pravnim normama, tj. u okviru Ustavom ustanovljenog pravnog poretka, se u praksi ostvaruju uz primenu i relevantnih kriminalističkih pravila.Ekstremno je važno da se ta pravila ostvaruju u adekvatnom normativnom ambijentu, koji omogućava kako efikasan, tako i pravičan krivični postupak. Taj normativni ambijent se pretežno kreira normama osnovnog izvora krivičnog procesnog prava, a to je Zakonik o krivičnom postupku. Nažalost, pozitivan Zakonik o krivičnom postupku Srbije nije dobar normativan okvir,[13] što je očigledno već stoga što on sasvim očigledno spada u „najkritikovanije" zakone u našoj zemlji, kada je reč o stavu kako pravne teorije, tako i velikog dela prakse subjekata koji postupaju u krivičnom postupku.[14] Taj Zakonik u mnogim aspektima predstavlja potpuno

---

[10] C. Roxin, *Strafverfahrensrecht, 25*. Auflage, „Verlag C.H.Beck", München, 1998, str. 1–2.

[11] Više o zaštitnoj funkciji krivičnog prava: M. Babić i I. Marković, *Krivično pravo – opšti dio,* četvrto izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka, 2013, str. 23 – 24.

[12] M. Simović, *Krivično procesno pravo – uvod i opšti dio,* Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2009, str 33.

[13] Više o slabostima važećeg Zakonika o krivičnom postupku, u: M. Škulić i G. Ilić, *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad,* Udruženje javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012. Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje ove monografije pod naslovom: „Novi ZKP Srbije – kako je propala reforma i šta da se radi" je u celini dostupno u PDFformatu na sajtu Udruženja javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije. Adresa za preuzimanje teksta sa sajta: http://www.uts.org.rs/images/stories/061212.novi.zakonik.o.krivicnom.postupku.pdf

[14] Više o tome: S. Bejatović, *Nekoliko razloga neophodnosti rada na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije,* zbornik: „Reforma krivičnog prava", Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2014, str. 1 – 23.

nepotreban i radikalan raskid sa našom višedecenijskom krivičnoprocesnom tradicijom. Stoga je krajnje vreme da se ispravi čitav niz njegovih ozbiljnih pravno-tehničkih grešaka, ali i suštinskih nedostataka, naročito onih koji su konceptualne prirode.[15]

Krivičnopravni aspekti suzbijanja „narko-kriminaliteta tiču se inkriminacija koje se odnose na opojne droge, pre svega sa stanovišta proizvodnje i stavljanja u promet zabranjenih/kontrolisanih psiho-aktivnih supstanci, omogućavanja njihovog korišćenja itd., što sve predstavlja vid politike suzbijanja te vrste kriminaliteta na normativnom planu. I ovde naravno, kao i inače, važi opšte pravilo da krivično pravo ima *ultima ratio* karakter, što je od posebnog značaja kada se radi o opojnim drogama, odnosno krivičnopravnoj/kaznenopravnoj reakciji na njih, u oceni zakonodavca da li je neophodno da se samo posedovanje opojnih droga po sebi propisuje kao krivično delo (delikt posedovanja), ili je dovoljno da to bude kazneno delo manje teško od krivičnog dela, kao što je prekršaj.

Kriminalistički aspekti suzbijanja krivičnih dela povezanih sa opojnim drogama, odnosno tzv. narko-kriminaliteta, svode se na osnovna pravila posebne kriminalističke taktike (kod nas često označavane kao kriminalistička metodika),[16] namenjenih primarno otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju tih krivičnih dela,[17] a naročito u kontekstu kriminalističkog reagovanja na organizovani kriminalitet, koji se često ispoljava i kao „narko-kriminalitet“.

2. PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE I OPOJNE DROGE U KRIVIČNOPRAVNOM SMISLU

Psihoaktivne supstance mogu da se podele na dve osnovne kategorije: 1) psihoaktivne supstance koje su zabranjene i 2) psihoaktivne supstance čije je korišćenje legalno.[18]

U zabranjene psihoaktivne supstance spadaju razne vrste opojnih droga, u odnosu na koje u krivičnom zakonodavstvu Srbije postoji nekoliko inkriminacija, a koje mogu imati i poseban krivičnopravni značaj isto kao i neke

[15] Stoga je reformisanje krivičnog procesnog prava Srbije neophodno. To je moguće učiniti kako velikim novelama sadržanim u nekom budućem Zakonu o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, tako i donošenjem potpuno novog Zakonika o krivičnom postupku, koji bi bio „veran“ kontinentalno-evropskoj tradiciji srpskog krivičnog procesnog prava, odnosno utemeljen na toj tradiciji, te čijim bi odredbama trebalo stvoriti uslove da srpski krivični postupak bude kako efikasan, tako i pravičan.

[16] Ž. Aleksić i Z. Milovanović, *Kriminalistika*, „Partenon“, Beograd, 1994, str. 26.

[17] E. Kube, *Theoretische Kriminalistik*, in: E. Kube, U: Störzer und J. Timm (Hrsg.), *Kriminalistik – Handbuch für Praxis und Wissenschaft,* Band I, „Richard Boorberg Verlag“ München, Berlin, 1992, str. 2 – 3.

[18] M. Škulić, *Kriminalistika,* Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022, str. 272.

inače zakonom dozvoljene psihoaktivne supstance, onda kada se prilikom izvršenja nekih krivičnih dela, koriste kao oblik *sile*, ili kada se zahvaljujući njima lice dovodi u stanje skrivljene/neskrivljene neuračunljivosti, kada pod određenim uslovima može biti primenjen krivičnopravni institut *actiones liberae in causa.*

U dozvoljene psihoaktivne supstance spadaju pre svega tzv. socijalno dopuštene „droge", poput alkohola i duvana, odnosno nikotinskih proizvoda, ali u tu kategoriju se mogu svrstati i raznovrsni lekovi, koji se nekada mogu i zloupotrebljavati, kada praktično imaju svojstvo opojnih droga. Neke dozvoljene psihoaktivne supstance, pre svega alkohol, ali i određeni psihoaktivni lekovi imaju značajne krivičnopravne konsekvence, onda kada se zahvaljujući njima učinilac nalazi u stanju skrivljene neuračunljivosti, ili kada se ispunjava/uslov za primenu krivičnopravnog instituta *actio libera in causa*, ali takođe, ukoliko se pod određenim uslovima, njihovo delovanje na određeno lice, može smatrati *silom* u krivičnopravnom smislu. Pored toga, alkohol kao svakako veoma prisutna dozvoljena psihaktivna supstanca se tradicionalno smatra značajnim i u kriminalističkom smislu, pa se tako ističe da se „delinkvencija pod uticajem alkologa može posmatrati sa vrlo različitih aspekata, zavisno od toga da li je vidu saobraćajna delinkvencija ili hronično dejstvo alkohola" itd.[19]

Opojne droge se definišu odredbama Krivičnog zakonika. Opojnim drogama smatraju se supstance i preparati koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašene za opojne droge, kao i ostale psihoaktivne supstance (član 112. stav 15. KZ). Ova definicija uneta je u Krivični zakonik novelama našeg osnovnog izvora krivičnog prava, iz 2012. godine i time je rešen problem nastao zbog drugačijeg definisanja opojnih droga i psihoaktivnih supstanci u izvoru prava na koji se upućivalo blanketnim normama Krivičnog zakonika.[20]

Posebnim pravilnikom utvrđen je spisak *psihoaktivnih kontrolisanih supstanci*, što je utemeljeno na blanketnim normama KZ, a to praktično i u suštini predstavlja drugi izraz za krivičnopravni termin opojne droge, što nekada u praksi dovodi i do određene terminološke konfuzije. Čitav niz materija spada u psihaktivne kontrolisane supstance (*PKS*), počev od „klasičnih" opojnih droga, bilo prirodnog porekla, bilo sintetičkih, pa do određenih medikamenata koji se takođe mogu zloupotrebljavati, iako se inače,

[19] Ž. Aleksić, *Praktikim iz Kriminalistike*, „Naučna knjiga", Beograd, 1988, str. 213.

[20] Pre novele iz 2012. u odredbi člana 112. stav 15. Krivičnog zakonika, bilo je propisano da se opojnim drogama smatraju supstance i preparati koji su propisima zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge. To znači da ova definicija nije obuhvatala i sve ostale psihoaktivne supstance, a što je potom, bilo u kontradikciji sa drugim relevantnim propisima (*propisi zasnovani na zakonu*), na čiju je primenu upućivala blanketna norma Krivičnog zakonika sadržana u njegovom tzv. pojmovniku, tj. odredbama koje se odnose na *značenje izraza* u osnovnom izvoru krivičnog prava Srbije.

rutinski koriste u cilju lečenja određenih bolesti i stanja, gde su tipični neki lekovi za smirenje, antidepresivi itd. Psihoaktivne kontrolisane supstance mogu biti u različitim oblicima. Mogu da budu u praškastim ili kristalnim formama, poput heroina i kokaina, neke psihoaktivne kontrolisane supstance su u obliku tableta ili kapsula, kao što su to neki lekovi za smirenje, koji se zloupotrebljavaju, ili kao što je sintetička droga ekstazi itd. Ove supstance mogu da budu nanete u tečnom obliku na druge materije poput kartona ili papira, kao što se nekada to čini sa LSD-om, a mogu da budu i delovi biljke, bilo u sirovom obliku, bilo osušenih i potpuno ili delimično pripremljenih za upotrebu, kao što je to slučaj sa indijskom konopljom.

3. OSNOVNE VRSTE OPOJNIH DROGA

Opojne droge mogu da se podele na dve osnovne vrste: 1) supstance koje imaju psihoaktivno dejstvo, a koje su prirodnog porekla, bilo u sirovom obliku, bilo prerađene odgovarajućim tehnološkim postupkom, kao i 2) psihoaktivne supstance koje su potpuno sintetičke. Korišćenjem, odnosno zloupotrebom opojnih droga izaziva se najčešće kako psihološka, tako i fizička zavisnost, a samo dejstvo opojne droge na konkretnog čoveka koji je koristi/zloupotrebljava, zavisi kako od vrste droge, njene prirode, stepena „čistoće“ i opšteg za tu drogu karakterističnog efekta, doze koja se unosi i učestalosti primene, tako i od fizičkog stanja onoga ko je zloupotrebljava, njegovog metabolizma, učestalosti korišćenja droge, uzrasta i opšteg zdravstvenog stanja.

Prema njihovom osnovnom fiziološkom dejstvu na organizam čoveka koji ih koristi i dominantnom psihoaktivnom efektu, opojne droge se klasifikuju u nekoliko osnovnih grupa, gde je od posebnog značaja podela na sledeće vrste opojnih droga: 1) narkotici (opijati),[21] 2) stimulanti,[22] 3) depresanti,[23] kao i 4) halucinogene droge.[24] Neke opojne droge imaju i kombinovano psihoaktivno

[21] Narkotici su supstance koje su uglavnom derivati opijuma, koji je lepljivi mlečni sok iz nezrele čaure maka. Najveći proizvođači opijumskog maka su Avganistan, Pakistan, Turska, područje tzv. zlatnog trougla (Laos, Mjanmar i Tajland), kao i zemlje Južne Amerike, a nekada se opijumski mak redovno gajio i u našem regionu, pre svega u Makedoniji.

[22] Stimulanti su opojne droge koje deluju tako što stimulišu centralni nervni sistem. Tipični stimulanti su kokain, koji je opojna droga prirodnog porekla i amfetamini, koji predstavljaju sintetičke droge, derivate feniletilamina.

[23] Depresanti su opojne droge čiji je osnovni fiziološki efekat umirenje centralnog nervnog sistema, otklanjanje preterane nervoze, relaksiranje, otklanjanje poremećaja sna i smanjenje anksioznosti. U tipične depresante spadaju barbiturati, koji predstavljaju soli barbiturne kiseline. Tu spadaju i raznovrsni „regularni“ lekovi za umirenje, poput bromazepama i drugih benzodiazepinskih anksiolitika.

[24] *Halucinogene droge* mogu biti prirodnog i sintetičkog porekla. Klasične halucinogene droge prirodnog porekla su različiti derivati kanabisa, odnosno jedne posebne vrste konoplje (indijska konoplja - *Cannabissativa/CannabisIndica*, koja sadrži psihoaktivnu supstancu *Tetrahidrokanabinol – THC*), a u tipične

dejstvo, a neke ispoljavaju modifikovano psihoaktivno delovanje kada se međusobno kombinuju ili uzimaju zajedno sa alkoholom i sl. Takve su neke sintetičke droge koje imaju *kombinovano stimulativno i halucinogeno dejstvo*, kao što je ekstazi, koji se smatra klasičnom „klubskom drogom", jer se u praksi nažalost, prilično uobičajeno koristi u noćnim klubovima i u diskotekama, često i u „kombinaciji" sa specifičnom vrstom muzike, te najčešće i uz kombinovanje sa alkoholnim pićima, te tzv. energetskim napicima, ali i drugim vrstama opojnih droga, što sve značajno doprinosi riziku od teškog oštećenja centralnog nervnog sistema ili čak smrti mladih ljudi koji na takav način zloupotrebljavaju ovu opojnu drogu.[25] Postoje i specifične droge, poput anaboličkih stereoida, koje se pretežno zloupotrebljavaju radi dopingovanja sportista, ali nekada i životinja, poput trkačkih konja. Neke droge mogu imati i kombinovano dejstvo, poput onih koje deluju kako stimulativno, tako i halucinogeno, kao što je to slučaj sa ekstazijem. Takođe se kao opojne droge, odnosno psihoaktivne supstance, nekada zloupotrebljavaju i određene materije koje isparavaju, tj. koje su inhalanti, poput nekih vrsta lepkova, sprejova, boja i lakova, a što kod onoga ko ih udiše izaziva određene senzacije i proizvodi efekat sličan nekim klasičnim opojnim drogama, ali istovremeno prouzrokuje i veoma teške posledice po organizam, te teško oštećuje pluća, jetru i mozak.

Postoje i opojne droge koje izazivaju drastičnu nemoć i tešku otupelost kod osobe koja ih konzumira, naročito kada su izmešane sa alkoholnim pićem, što dovodi potom i do stanja konfuzije, nesvesti ili veoma sužene svesti, te konačno i do amnezije žrtve, koja usled toga biva zloupotrebljena, odnosno silovana, a da ne samo što tom činu ne može da se odupre, već se nakon izvršenja krivičnog dela, najčešće ni ne seća silovanja, ili ima samo veoma bleda i nejasna sećanja na krivično delo čija je žrtva postala. Radi se o specifičnim sredstvima, poznatim pod žargonskim nazivom „nok aut kapi" (droga za silovanje),[26] čija se upotreba radi ostvarenja obljube ili sa obljubom izjednačenog čina, u krivičnopravnom smislu smatra vidom prinude, tj. sile i to najčešće apsolutne.

halucinogene droge sintetičkog porekla spadaju LSD i PCP.

[25] Ekstazi (*Ecstasy – MDMA – methylenedioxy-methamphetamine)* je sintetička amfetaminska droga koja kombinovano ispoljava, kako osobine stimulanta, slično amfetaminu, tako i halucinogenih droga, slično LSD-u. Na crnom tržištu je ekstazi najčešće u formi tabletica bele, zelene, smeđe, ili svetlo plave boje na kojima su određene slike, koje asociraju na veselost, slobodu i sl.

[26] Ovi medikamenti, poznati pod žargonskim nazivom „KO kapi", stoga se i označavaju kao *droga za silovanje* (*Date-Rape-Drogs*, *Rape-Drogen*, *Vergewaltigungsdrogen*). U takva sredstva spadaju: Benzodiazepine, Flunitrazepam, Temazepam, Antihistaminika (Histamin-Rezeptorblocker ili Histamin-Rezeptorantagonisten), hidroksibutanska kiselina itd.
Sam naziv „KO kapi"potiče od engleske žargonske složenice *knock-out*, što veoma ilustrativno opisuje stanje žrtve, koja je usled delovanja takvog sredstva praktično „nokautirana". M. Škulić, *Krivična dela protiv polne slobode,* „Službeni glasnik", Beograd, 2019, str. 146.

4. PSIHOAKTIVNE SUPSTANCE KAO SREDSTVO PRINUDE I PRIMER DROGA ZA SILOVANJE I „NOK AUT KAPI“

Upotreba određenih psihoaktivnih supstanci, koje u relevantnoj meri deluju na svest i volju lica u odnosu ne koje se koriste, može u nekim slučajevima, biti i vid sile u krivičnopravnom smislu. Pod pojmom sile treba podrazumevati u skladu sa članom 112. stav 12. Krivičnog zakonika i primenu hipnoze ili omamljujućih sredstava, s ciljem da se neko protiv svoje volje dovede u nesvesno stanje ili onesposobi za otpor. U omamljujuća sredstava svakako spadaju alkohol, opojne droge i slični medikamenti.[27]

Sila se u krivičnom pravu tradicionalno deli na dve vrste: 1) apsolutnu i 2) kompulzivnu. U krivičnopravnoj teoriji se problematika razlikovanja apsolutne i kompulzivne sile (vis *vis absoluta und vis compulsiva*), povezuje sa postojanjem ili nepostojanjem (nedostatkom) sposobnosti za preduzimanje radnje (*Handlungsfähigkeit und Fehlender Handlugsfähigkeit*), koja ima odgovarajući «kvalitet», što znači da se može smatrati radnjom činjenja krivičnog dela (*Handlugsqualität*).[28] Tako se u literaturi navodi da; takav «kvalitet nedostaje kada je do radnje došlo usled prinude koja je postignuta neodoljivom silom.»[29] Ovo shvatanje koje se odnosi na problem radnje koja sama po sebi, predstavlja radnju izvršenja krivičnog dela, ali koja to neće biti, jer se vrši pod uticajem apsolutne sile, kada bi pod određenim uslovima, takav čovek mogao da se samo smatra oruđem u rukama posrednog izvršioca.

Pod pojam sile se kao i inače, kada je reč o prinudi u krivičnopravnom smislu, podvode i hipnoza, kao i određena omamljujuća sredstva, odnosno psihoaktivne supstance koje žrtvi onemogućavaju otpor, ili ga čine neefikasnim, odnosno uopšte, deluju na odgovarajući način na svest i/ili volju lica prema kojem se takva sredstva koriste. Tu pre svega spadaju alkohol i razne opojne droge. U pogledu nekih krivičnih dela, čije je bitno obeležje prinuda, poseban značaj imaju i određene psihoaktivne supstance, koje mogu da se smatraju vidom sile. Zavisno od konkretne vrste psihoaktivnog sredstva, njegovo dejstvo na određeno lice, može biti ispoljeno bilo kao apsolutna, bilo kao kompulzivna sila.[30] Tako na primer, kada je reč o krivičnom delu silovanja u našem

---

[27] I. Simić i M. Petrović *Krivični zakon Republike Srbije – praktična primena*, Službeni glasnik, Beograd, 2002, str. 105.

[28] J. Wessels und W. Beulke, *Strafrecht – Allgemeiner Teil – die Straftat und Ihr Aufbau,* 52., neubearbeitete Auflage, „C.H.Müller“, Heidelberg, 2022, str. 34 – 35.

[29] Ibid., str. 34.

[30] Naime, u pogledu svih krivičnih dela, a ne samo jednog broja krivičnih dela protiv polne slobode u našem krivičnom zakonodavstvu (poput primera koji se tiče silovanja), kod kojih je *prinuda* jedno od bitnih obeležja (kao na primer, u slučaju razbojništva) ili se kada se radi o samom krivičnom delu prinude (član 135, KZ), sila kao oblik prinude može biti manifestovana i delovanjem određenih psihoaktivnih supstanci, koje relevantno utiču na svest i volju lica prema kojem se primenjuju, odnosno na pasivnog subjekta konkretnog krivičnog dela.

krivičnom pravu, kao i u drugim krivičnim zakonodavstvima koja silovanje definišu kao prinudnu obljubu/prinudni sa obljubom izjednačeni čin, mogu biti od značaja i supstance koje poseduju jaka afrodizijačka svojstva, a tada bi se po pravilu i po logici stvari, radilo, odnosno moglo raditi (zavisno od okolnosti konkretno slučaja), o kompulzivnoj sili. Obrnuto, neka druga psihoaktivna sredstva koja se smatraju tzv. drogama za silovanje, poput „nok aut kapi“ (što se detaljnije objašnjava u daljem tekstu), bi u najvećem broju konkretnih slučajeva, delovale kao apsolutna sila u krivičnopravnom smislu.

Kada je reč o primeru silovanja, kod kojeg se prinuda ispoljava u korišćenju određenih psihoaktivnih supstanci čijom se upotrebom omogućava prinudna obljuba ili sa obljubom izjednačeni čin (koja u ovakvim situacijama često ima i poseban element lukavosti, ali i podmuklosti), psihoaktivne supstance se prema kriterijumu njihovog dejstva mogu podeliti na dve vrste: 1) supstance koje žrtvu dovode u nesvesno stanje, odnosno stanje opijenosti u manjem ili većem stepenu, usled čega se smanjuju ili eleminišu mogućnosti pasivnog subjekta u pogledu pružanja otpora i 2) materije koje svojim afrodizijačkim delovanjem bude kod žrtve neodoljivu seksualnu želju, čak i onda kada takve želje realno ne bi bilo, tako da tada otpora nema, ali ne što ga žrtva inače, u normalnim okolnostima ne bi pružila, već usled dejstva psihoaktivne supstance. Neophodno je da učinilac žrtvi/pasivnom subjektu krivičnog dela, takva sredstva da mimo njene/njegove slobodne volje, koristeći se prevarom ili upotrebljavajući prinudu.

Kada je reč o psihoaktivnim supstancama koje deluju tako što žrtvu potpuno ili bitno onemogućavaju u otporu, „zombiraju“ i sl., one su žartonski poznate kao „nok aut kapi“. Radi se o specifičnim hemijsko-farmakološkim sredstvima, odnosno psihoaktivnim supstancama koje žrtvu potpuno ili u bitnoj meri onesposobljuju, tako što je žestoko ošamućuju i potpuno, odnosno u značajnoj meri otupljuju. Kada je reč o nekim od takvih sredstava, žrtva je u specifičnom polusvesnom stanju, pa čak i u „komatoznom“ stanju, poput stanja teškog pijanstva, nesposobna za bilo kakav i iole delotvoran otpor, najčešće je otežana i njena sposobnost komunikacije, a pri tom, čak kasnije kada prođe dejstvo nekih od tih medikamenta, odnosno nakon sna u koji žrtva vremenom upada, ona se budi potpuno nesvesna onoga što je doživela ili u sećanju ima samo određene nepovezane „sekvence“ seksualnog čina kojom je bila izložena, odnosno samo pojedine delove drugih dešavanja, čiji je nevoljni akter bila pod uticajem hemijskog sredstva.

Silovanje je prinudna obljuba/prinudni sa obljubom izjednačeni čin. Oblik prinude može biti i dejstvo medikamenata koje žrtvu onesposobljavaju. Pod uticajem nekih psihoaktivnih sredstava, žrtva je u specifičnom polusvesnom, pa čak i u „komatoznom“ stanju, poput teškog pijanstva, nesposobna za bilo kakav i iole delotvoran otpor, a najčešće je otežana i njena sposobnost komunikacije. Čak kasnije kada prođe dejstvo medikamenta, tj. nakon sna u koji žrtva vremenom upada, ona se budi potpuno nesvesna onoga što je doživela, ili u sećanju ima samo nepovezane „sekvence“ seksualnog čina čiji je nevoljni akter

bila. Takvo dejstvo ovih sredstava je izuzetno „pogodno“ za učinioca, pošto veoma otežava otkrivanje i dokazivanje krivičnog dela, jer žrtva najčešće i nije sasvim sigurna šta joj se sve dešavalo, a i kada to nekako i „otkrije“ (često i kroz tzv. fleš-bekove), ili pretpostavi da je verovatno silovana, stanje u kojem je bila, kao i protek vremena, značajno otežavaju dokazivanje. Ovi medikamenti, poznati pod žargonskim nazivom „K.O. kapi“, označavaju se i kao *droge za silovanje*. Sam naziv „.K.O kapi“, potiče od engleske žargonske složenice koja se tiče boksa - *knock-out*, što veoma ilustrativno opisuje stanje žrtve, koja je usled delovanja takvog sredstva praktično „nokautirana“.

Interesantan je primer iz Nemačke, gde je javnost bila „alarmirana“ vestima u sredstvima javnog informisanja o nekim seksualnim zloupotrebama, koji su se dešavali pojedinim „javnim ličnostima“, nekada čak bile video snimljene, a što u pravosudnoj praksi nije tretirano kao krivično delo. Jedan slučaj je bio posebno interesantan, jer iako je pravnosnažno okončan oslobađajućom presudom, u većem delu javnosti stvoren je utisak da se tu ipak radilo o „silovanju“, ali da su se „učinioci izvukli bez kazne“, zahvaljujući „rupama u zakonu“.[31]

Radilo se o ženi koja je bila foto model, pevačica i „TV lice“. Gina Liza Lofink (*Gina-Lisa Lohfink*) je optužila dvojicu muškaraca da su je silovali dok je bila pod dejstvom tzv. nokaut kapi, te pri tom, scene seksualnog odnosa video zabeležili. Na snimcima se vidi seksualni odnos „u troje“, koji traje relativno duže vreme, uz menjanje „seksualnih poza“, te da žena pri tom, ne pruža bilo kakav otpor, ali u više navrata izgovara „ne“.[32] Optuženi su poricali korišćenje „nok aut kapi“ i tvrdili da je gospođica Liza Lofink bila alkoholisana, ali ne toliko da nije bila u stanju da svojevoljno pristane na seksualni odnos. Primenjujući načelo da se u sumnji donosi odluka u korist okrivljenog - *in dubio pro reo*, sud ih je oslobodio, zaključujući da nije pouzdano dokazana prinuda na seksualni odnos.[33]

Veliki deo nemačke javnosti je potom, bio posebno šokiran, kada je „žrtva“ kasnije čak kažnjena novčanom kaznom zbog lažnog prijavljivanja krivičnog dela, te joj je radi zaštite „integriteta lažno optuženih“, u posebnom parničnom postupku izrečena zabrana da javno tvrdi da je zaista silovana, kao i da je bila pod uticajem „nok aut kapi“. Ovaj slučaj je potom, bio neposredan povod za poznatu kampanju pod nazivom „ne znači ne“ (*Nein heßt Nein*), koja je vremenom „urodila plodom“, kada su 2016. usvojene značajne izmene Kaznenog zakonika Nemačke u oblasti seksualnih krivičnih dela. Suština tih novela, koja se ticala *krivičnih dela protiv seksualnog samoopredeljenja* bila je

[31] Izvor:http://www.spiegel.de/panorama/leute/gina-lisa-lohfink-model-darf-vergewaltigungsvorwuerfe-nicht-wiederholen-a-1152137.html. Pristupljeno 11. marta 2022.

[32] Izvor: http://www.spiegel.de/panorama/justiz/gina-lisa-lohfink-urteil-nach-behaupteter-vergewaltigung-rechtskraeftig-a-1178290.html. Pristupljeno 13. marta 2022.

[33] J. Wessels und W. Beulke, op.cit., str. 35.

da se zaštiti oštećeni koji se protivno svojoj volji izlaže odgovarajućoj seksualnoj radi.[34]

Ipak, nisu uvek problem zakonske definicije. Baš ovaj „nemački primer" ukazuje da je suština najčešće u dokaznoj sferi, jer da se moglo dokazati da je žrtva bila pod uticajem „droge za silovanje", sud bi i primenom ranije važećih zakonskih odredbi, optužene oglasio krivim, smatrajući da je upotrebljena droga bila vid prinude, ili pak da je žrtva bila u stanju nemoći, kada bi postojalo krivično delo obljube nad nemoćnim licem.

Uglavnom, može se zaključiti i da ona stara i tradicionalna upozorenja brižnih roditelja, koji deci skreću pažnju da piju samo pića iz pred njima otvorene ambalaže, kao i da paze da im neko nešto krišom ne sipa u piće, a koja su deci uglavnom zvučala bar kao „preterana", ako ne i kao „smešna", ipak imaju smisla.

Naravno, ne treba ni paničiti. Korišćenje „droge za silovanje", ipak nije nešto što se rutinski dešava, ali policija koja se i inače, sistematski bavi sprečavanjem, otkrivanjem i razjašnjavanjem krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, treba načelno da odgovarajuću pažnju posveti i „drogama za silovanje". Za nama su novogodišnje proslave, a niz proslava je i na vidiku. Nekada su one, kao i provod u klubovima i sl., nažalost i „ambijent" u kojem se vrše i krivična dela. Lepo je veseliti se i biti opušten, ali treba ispoljiti i adekvatan stepen opreza u nekim prilikama. Žrtva nikada nije „kriva" za krivično delo, ali je stara istina da „ko se čuva i Bog ga čuva", te je svakako, važna i „prevencija na ličnom planu".

5. OSVRT NA OSNOVNE NORMATIVNE KARAKTERISTIKE KRIVIČNIH DELA KOJA SPADAJU U NARKO-KRIMINALITET

Osnovno krivično delo koje se odnosi na opojne droge u krivičnom zakonodavstvu Srbije je neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. KZ).[35] Ovo centralno krivično delo koje se tiče opojnih droga je i u kriminalno-političkom smislu daleko značajnije od druga dva krivična dela definisana u krivičnom zakonodavstvu Srbije koja se odnose na opojne droge, a koja su u stvari, u praksi generisana tim osnovnim/centralnim krivičnim delom

[34] A. Schönke, und H. Schröder, *Strafgesetzbuch – Kommentar*, 30. Auflage, „C.H. Beck", München, 2019, (deo koji je pisao J. Eisele), str. 1755.

[35] Ova inkriminacija se temelji na međunarodnopravnim osnovama u pogledu kojih je najznačajniji i istovremeno najnoviji izvor – Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama („Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori", broj 14/90.). Odredbama člana 3. ove konvencije predviđene su obaveze za države članice da predvide kao kažnjiva (krivična) dela određene delatnosti koje se odnose na neovlašćenu proizvodnju opojnih droga i psihotropnih supstanci i njihovo stavljanje u promet.

ove vrste. To su krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga (član 246a KZ) i krivično delo omogućavanje uživanja opojnih droga (član 247. KZ).

Radnja izvršenja krivičnog dela iz člana 246. KZ, može se sastojati u proizvodnji, preradi, prodaji ili nuđenju na prodaju opojnih droga, kao i u kupovanju, držanju ili prenošenju radi prodaje opojnih droga, a inkriminisano je i posredovanje u prodaji ili kupovini, kao i svako drugo neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga, a „u svakom slučaju učinilac mora postupati neovlašćeno“,[36] jer su proizvodnja, prerada i promet opojnih droga nekada legalni, kao kada se to radi u u medicinske, naučne i druge legalne/legitimne svrhe i sl., što naravno mora biti činjeno u skladu sa zakonskim i drugim važećim propisima. Inače, u našoj krivičnopravnoj literaturi se zapaža da pojam većine navedenih radnji izvršenja nije sporan, a da su u sudskoj praksi u pogledu nekih radnji zauzeti stavovi kojima se one preciziraju, pa je tako „opšte prihvaćeno da je radnja izvršenja prodaje opojne droge ostvarena i samim postizanjem sporazuma između kupca i prodavca, te da za postojanje dela nije neophodno da je droga predata kupcu.[37]

Suštinski *ratio legis* krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga je pretežno skopčan sa dokaznim teškoćama koje ponekad u praksi postoje u odnosu na promet opojnih droga, jer je činjenica da se većina narkomana bavi i tzv. dilovanjem, pa je stoga samo posedovanje/držanje opojne droge inkriminisano, u pogledu čega je moguće izneti niz opravdanih kriminalno-političkih prigovora.

Krivično delo omogućavanja uživanja opojnih droga je praktično supsidijarnog karaktera u odnosu na osnovno krivično delo koje se odnosi na droge, a to je neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga. Ovo krivično delo je imalo jasniji *ratio legis* u vreme (tako je kod nas bilo decenijama), kada samo posedovanje opojne droge, nije predstavljalo krivično delo, jer se tada odnosilo na radnje koje su u suštini pomaganje, a nekada i podstrekavanje, ali su se ticale aktivnosti, koje same po sebi, nisu kriminalne, pa je bilo neophodno da se one propišu kao radnje izvršenja posebnog krivičnog dela, jer nije dolazilo u obzir da se smatraju radnjama saučesništva. Sada i na nivou pozitivnog krivičnog zakonodavstva Srbije, je to drugačije, jer iako ni sada samo po sebi, korišćenje opojne droge, nije krivično delo, zato što su narkomani posebna vrsta bolesnika, koji boluju od *bolesti zavisnosti* određene vrste, nije moguće zamisliti upotrebu opojne droge bez njenog prethodnog posedovanja/držanja, nakon čega se ona konzumira, iz čega proizlazi da je svaki narkoman po definiciji, učinilac krivičnog dela iz člana 246a KZ. Stoga i jeste kriminalno-politički sporno da li krivičnopravni sistem u ovoj situaciji treba apriorno da takvu vrsta *bolesnika* implicitno, ali i sasvim realno tretira kao učinioce krivičnog dela. Naime, iako samo korišćenje opojne droge po sebi, nije radnja izvršenja krivičnog dela, kako nema korišćenja opojne droge bez njenog

[36] Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika,* 9. izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 2019, str. 820.

[37] Ibidem.

posedovanja/držanja, svako ko opojnu drogu koristi, obavezno stupa u „kriminalnu zonu“, odnosno vrši krivično delo iz člana 246a KZ, a samo je pri tom, pitanje kolika je *tamna brojka* u pogledu ovog krivičnog dela.

Držanje opojnih droga kod nas dugo nije predstavljalo krivično delo, a onda je izmenama našeg krivičnog zakonodavstva 2003. godine, kao radnja izvršenja krivičnog dela proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, odnosno jedan oblik tog krivičnog dela, propisano i držanje opojnih droga i ako to nije činjeno radi njene prodaje, odnosno puštanja u promet. *Ratio legis* ovakvog rešenja se u suštini krije u očiglednim dokaznim problemima koji su se redovno pojavljivali u praksi. Naime, lica kod kojih je pronađena opojna droga su se često, čak po pravilu, branila da su i sama korisnici tih sredstava (što često i jeste istina, jer većinu „dilera“ čine sami narkomani), te da se radi o opojnoj drogi za njihovu „ličnu upotrebu“, što je zaista u mnogim slučajevima (pa čak i kada je u pitanju bila relativno veća količina droge), dovodilo do nemogućnosti da se oni oglase krivim, a sudovi su se u praksi često rukovodili pravilom *in dubio pro reo*, odnosno smatrali su da je samo po sebi, posedovanje droge i u relativno većim količinama, samo indicija, a ne i neposredni dokaz, da se ta droga drži radi njene prodaje, odnosno puštanja u promet. Kasnije je u našem KZ-u propisano i posebno krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga (član 246a KZ), što je učinjeno novelama 2009. godine,kojim se inkriminiše i samo držanje opojnih droga u manjoj količini, čak i onda kada se to čini isključivo radi sopstvene upotrebe,[38] a koje je nedavno poslednjim novelama KZ-a, izmenjeno u određenoj meri, tako što je u inkriminaciju unesen poseban oblik koji se sastoji u neovlašćenom držanju u velikoj količini supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge (član 246a stav 2. KZ), čime se teži prevazilaženju nekih do sada postojećih problema u sudskoj praksi.

Nastojeći da olakša rešavanje ovog pitanja iz domena dokaznog prava zakonodavac se opredelio za inkriminisanje samog držanja opojnih droga, ako se to čini radi sopstvene upotrebe, čime se eliminiše mogućnost da lice koje je posedovalo drogu, a u pogledu kojeg se ne može dokazati da je to činilo radi prodaje, zbog nedostatka dokaznih mogućnosti u odnosu na prodaju kao cilj tog držanja, automatski oslobodi. Naime, ukoliko se može dokazati da je držanje droge bilo u svrhu njene prodaje, takvo lice će odgovarati za krivično delo iz člana 246. KZ, ali ukoliko se takva svrha držanja ne može dokazati, on će odgovarati i za samo držanje opojne droge, čak i onda kada je to činjeno samo u cilju sopstvene upotrebe.

Dakle, učinilac će odgovarati za držanje opojne droga i onda kada je sasvim izvesno da ju je posedovao radi svoje lične upotrebe, što inače

[38] U članu 246. stav 3. KZ, bio je prvobitno (do novela iz 2009. godine), propisan sličan poseban oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje držanja i stavljanja u promet opojnih droga, koji se sastojao u neovlašćenom držanju supstanci ili preparata koji su proglašeni za opojne droge, a u članu 246. stav 4. KZ, bilo je propisano da se učinilac tog oblika krivičnog dela može osloboditi od kazne ako drogu drži radi sopstvene upotrebe.

kriminalno-politički može da bude sporno, naročito s obzirom na to da se narkomani tretiraju kao svojevrsni bolesnici. U stvari, učinilac i odgovara za držanje ukoliko je sud stekao uverenje da je on drogu posedovao za ličnu upotrebu, što će važiti i ukoliko se u krivičnom postupku nije moglo dokazati suprotno, odnosno da je on opojnu drogu posedovao radi prodaje, odnosno stavljanja u promet. Ovde se u stvari, radi o posrednom kažnjavanju zloupotrebe opojnih droga, jer se polazi od pretpostavke da je nedozvoljeno posedovanje opojnih droga svakako namenjeno zloupotrebi.[39]

Potom je 2009. godine novelama Krivičnog zakonika iz 2005. godine (čija je primena započela 2006.), uvedeno posebno krivično delo neovlašćenog držanja opojnih droga (član 246a KZ). Ova inkriminacija nije formulisana ni na sasvim korektan pravno-tehnički način, a to je krivično delo potom nedavnim novelama („Službeni glasnik RS“, broj 35/2019), doživelo određene prethodno objašnjene modifikacije, ali je suština ostala ista, a to je da se kao kažnjivo definiše i samo posedovanje opojne droge, onda kada je ona namenjena sopstvenoj upotrebi, što onda praktično sve narkomane, koji su pre svega bolesnici, pretvara i u *kriminalce.*

Čini se da normativno rešenje sadržano u članu 246a Krivičnog zakonika Srbije, nije dobro iz nekoliko osnovnih razloga, a pre svega, stoga što na svojevrstan način značajno „otupljuje oštricu“ borbe protiv onih učinilaca krivičnih dela koji su u kriminalnom smislu daleko opasniji, a to su učinioci koji se bave proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga. Ovo bi moralo biti ključni cilj u suzbijanju narko-kriminaliteta.Samo tako se stvaraju i uslovi da kriminalna politike bude ono što ne bi smela da bude, a to je „ribarska mreža u koju se hvataju male ribe, a koja propušta velike ribe“. Konačno, zahvaljujući i takvom zakonskom rešenju, ali i zbog zakonske zabrane ublažavanja kazne za krivično delo iz člana 246. KZ,[40] sada su srpski zatvori po svemu sudeći, prepuni

---

[39] Z. Stojanović i O. Perić, *Krivično pravo – posebni deo,* Pravna knjiga, izdanje, XIV , Beograd, 2011, str. 196.

[40] Naime, u praksi bi ublažavanje kazne takvim učiniocima ove vrste krivičnih dela, imalo svrhe kada se radi o tzv. sitnim dilerima, koji su najčešće i sami narkomani, što bi naravno, trebalo da bude stvar procene suda u svakom konkretnom slučaju.
I inače je veoma sporno u krivičnopravnom, pa i u kriminalno-političkom smislu, kazuističko/taksativno pravljenje u Krivičnom zakoniku liste krivičnih dela kod kojih je apsolutno zabranjeno ublažavanje kazne, što između ostalog, predstavlja ne samo jedan od izraza u našem društvu, ali i u pravnom sistemu, veoma naglašenog „penalnog populizma“, već i specifičan vid velikog nepoverenja zakonodavca u sudije.
U praksi se beleže i slučajevi pravnosnažne osude na tih „mininalnih tri godine zatvora“ (bez mogućnosti ublažavanja) i kada se radi o „ekstremno malim količinama“ opojne droge, stavljene u promet od strane jednog narkomanskog zavisnika u odnosu na drugog, pa je tako nedavno Apelacioni sud u Beogradu potvrdio pravnosnažnu presudu Višeg suda u Pančevu, kojim je okrivljeni oglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora od tri godine, zato što je kao jednom drugom zavisniku od opojnih droga prodao jednu tabletu koja sadrži zabranjenu/kontrolisanu

narkomana – drugim rečima objašnjeno – bolesnika od bolesti zavisnosti, što svakako nije dobro ni iz elementarnih penoloških razloga.

5.1. Osnovni elementi normativne konstrukcije krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga

Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih drogapropisano u članu 246. Krivičnog zakonika predstavlja osnovno krivično delo narko-kriminaliteta u krivičnom zakonodavstvu Srbije. Kao što je već objašnjeno u prethodnom tekstu krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga je i kriminalno-političkom smislu daleko važnije od druga dva krivična dela definisana u krivičnom zakonodavstvu Srbije koja se tiču opojnih droga, te u širem smislu, takođe spadaj u narko-kriminalitet, iako ne predstavljaju njegovu osnovnu sadržinu, već većina oblika tih krivičnih dela praktično faktički predstavlja konsevencu klasičnih vidova narko-kriminaliteta. Ta druga dva krivična dela koja se odnose na opojne droge su u stvari, u praksi generisana krivičnim delom neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga, kao osnovnim/centralnim krivičnim delom narko-kriminaliteta u srpskom krivičnom zakonodavstvu.

Krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih drogaje složene normativne konstrukcije i ima: 1) jedan osnovni oblik, 2) dva posebna oblika, 3) tri teža oblika, kao i 4) jedan normativni mehanizam koji se svodi na fakultativni osnov za oslobođenje od kazne.

Osnovni oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. stav 1. KZ), postoji kada učinilac *neovlašćeno* preduzme neku od opciono propisanih radnji u odnosu na supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge: a) proizvodi, b) prerađuje, v) prodaje, g) nudi na prodaji, d) radi prodaje kupuje, drži ili prenosi, đ) posreduje u prodaji ili kupovini, kao i e) na drugi način neovlašćeno stavlja u promet. Za osnovi oblik neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga propisana je kazna zatvora od tri do dvanaest godina.

Prvi teži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. stav 3. KZ), postoji alternativno: a) kada je osnovni oblik ovog krivičnog dela izvršen od strane grupe ili b) ukoliko je učinilac osnovnog oblika ovog krivičnog dela organizovao mrežu preprodavaca ili posrednika.

Drugi teži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. stav 4. KZ), postoji ukoliko je osnovni oblik ovog krivičnog dela izvršen uz postojanje neke od opciono definisanih kvalifikatornih okolnosti:

a) prema kriterijumu statusa/svojstva lica odnosu na koje je plasirana opojna droga - kada je opojna droga prodavana, nuđena na prodaju ili davana bez

psihoaktivnu supstancu i tako zaradio 250 dinara.

naknade davana radi daljeg stavljanja u promet kategorijama određenih lica koja se načelno smatraju „posebno osetljivim, a to su: maloletna lica, što znači lica koja u vreme kada se delo preduzima nemaju navršeni 18 godina života, duševno bolesna lica, lica koja su privremeno duševno poremećena/teže duševno zaostala, ili lica koja se leče od zavisnosti od opojnih droga;

b) prema kriterijumu posebne štetnosti supstance koja je predmet izvršenja – ukoliko se u promet stavlja opojna droga koja može dovesti do teškog narušavanja zdravlja;

v) prema lokacionom kriterijumu ustanovljenom suštinski radi zaštite određenih kategorija lica – ukoliko se osnovni oblik krivičnog dela vrši alternativno: u ustanovi vaspitanja ili obrazovanja ili u njenoj neposrednoj blizini/ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija/u javnom lokalu/na javnoj priredbi; kao i

g) prema kriterijumu statusa izvršioca, kada ova varijanta drugog težeg oblika krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga ima karakter „delicta propria“ – ako osnovni oblik krivičnog dela iskorišćavanjem svog položaja izvrši neko od sledećih opciono navedenih vrsta učinilaca: službeno lice, lekar, socijalni radnik, sveštenik ili lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, kao i kada se radi o izvršiocu koji za izvršenje krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga koristi maloletno lice.

Prvi i drugi teži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga zaprećeni su istom kaznom, što znači da se učinilac tih težih oblika kažnjava kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

Treći teži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. stav 5. KZ), predstavlja najteži oblik ovog krivičnog dela, za koji je propisana kazna od najmanje deset godina zatvora, što znači da se učinilac tog oblika ovog krivičnog dela kažnjava kaznom u rasponu od deset do dvadeset godina zatvora. Najteži oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga postoji ukoliko je osnovni oblik ovog krivičnog dela izvršen od strane organizovane kriminalne grupe.

Poseban oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga (član 246. stav 7. KZ), postoji kada učinilac preduzima neku od opciono navedenih radnji koje se svode na pripremanje izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga ili pomaganje u njegovom izvršenju. Ovaj oblik postoji kada učinilac neovlašćeno pravi, nabavlja, poseduje ili daje na upotrebu opremu, materijal ili supstance za koje zna da su namenjene za proizvodnju opojnih droga. Za ovaj oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga propisana je kazna zatvora od dve do osam godina.

Poseban mehanizam „privilegovanja“ učinilaca krivičnog dela iz člana 246. Krivičnog zakonika Srbije, koji su bilo klasični „pokajnici“, bilo lica koja pokušavaju da „spasu sopstvenu kožu“ odgovarajućom kooperativnošću, propisan kako izkriminalno-političkih razloga, tako i radi povećanja efikasnosti

otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga postoji kada učinilac bilo osnovnog oblika ovog krivičnog dela, bilo nekog od njegovih težih oblika, otkrije od koga nabavlja opojnu droga. Tada postoji fakultativni osnov za oslobođenje od kazne.

Odredbom člana 246. stav 8. Krivičnog zakonika propisano je obavezno oduzimanje dve vrste predmeta povezanih sa krivičnim delom neovlašćene proizvodnje i stavljanje u promet opojnih droga, a to su: 1) opojne droge, koje su se proizvodile, stavljale u promet itd., kao i 2) sredstva za proizvodnju opojnih droga.

5.2. Otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja spadaju u „narko-kriminalitet

Kada je reč o kriminalističko-taktičkim pravilima otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela koja spadaju u „narko-kriminalitet“ (pravila posebne kriminalističke taktike), ona se najčešće svode na delovanje u odnosu na organizovane kriminalne grupe koje se bave proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga, ali vrše i čitav niz drugih krivičnih dela u sferi organizovanog kriminaliteta.

Stoga, sva posebna kriminalističko-taktička pravila koja se odnose na suzbijanje organizovanog kriminaliteta, doživljavaju često svoju primenu u praksi kada se radi o otkrivanju, razjašnjavanju i dokazivanju krivičnih dela koja spadaju u tzv. narko-kriminalitet.

5.2.1. Identifikacija opojnih droga i fizičko-hemijsko veštačenje uzoraka psihoaktivnih supstanci

Opojne droge mogu se identifikovati korišćenjem različitih metoda, poput upotrebe tzv. brzih testova („test pločice“ i „test trake“), kao i “Skrining“ testova, a za otkrivanje opojnih droga sakrivenih u automobilu, nameštaju i drugim mestima u stanu, u odeći osumnjičenog itd., koriste se i posebno obučeni psi. Kada je reč o ljudima koji su koristili opojnu drogu, njena koncentracija postoji određeno vreme (što zavisi od vrste droge, unete doze, fizičkog stanja organizma itd.), u urinu, krvi, znoju, ali i u sastavu kose i noktiju.

Opojne droge mogu se identifikovati određenim hemijskim metodama, poput tankoslojne i gasne hromatografije, neutronske aktivacione analize, infracrvene spektrofotometrije, kao i masene spektrometrije. Određene vrste opojnih droga, kao i sirovine iz koje se dobija opojna droga, poput kanabisa, ispituju se i pod mikroskopima, koji se upotrebljavaju i za ispitivanje tzv. botaničkih svojstava marihuane.

U osnovne ciljeve fizičko-hemijskog veštačenja čiji su predmet psihoaktivne supstance, tj. materije za koje se sumnja da su opojne droge,

spada:[41]

1) određivanje kvalitativnog sastava uzoraka koji se ispituju, radi utvrđivanja vrste opojne droge, odnosno vrste psihoaktivne kontrolisane supstance;
2) utvrđivanje prisustva drugih materija u sastavu konkretne kontrolisane psihoaktivne supstance, tj. opojne droge, koje predstavljaju određene nečistoće ili su u funkciji tzv. razblaživača, poput šećera u prahu, skroba, gipsa, pudera itd.; kao i
3) određivanje kvantitativnog sastava konkretnog uzorka, što se odnosi na utvrđivanje tačne količine supstance koja je *psihoaktivna*, poput na primer, procenta THC-a u marihuani.[42]

Nekada postoje i posebni ciljevi fizičko-hemijskog veštačenja koje se tiče psihoaktivne supstance, pa se tako, ukoliko se radi o uzorcima takve supstance koji potiču sa različitih lokaliteta, tj. koji su zaplenjeni na različitim mestima, bilo u okviru jedne konkretne operativne akcije ili tokom više takvih akcija, a za koje se sumnja da potiču iz istog izvora, obavezno vrši i posebna komparativna analiza, radi utvrđivanja da li su dva ili više uzoraka istog hemijskog sastava, iz čega bi, ako se to konstatuje, proizišlo da verovatno potiču iz istog izvora, tj. da su deo iste kriminalne isporuke i sl.

Kada se radi o biljkama čiji se delovi koriste za proizvodnju određenih vrsta opojne droge, a na našem području se to pre svega, tiče indijske konoplje, veštačenjem se utvrđuje i biljna vrsta konkretne biljke, te njen pol, jer indijska konoplja može biti kako muška, tako i ženska, ali je to moguće samo ako se poseduje cela biljka koja ima kompletne reproduktivne organe – cvasti.

5.2.2. Otkrivanje i dokazivanje krijumčarenja opojnih droga

Krijumčarenje je neka vrsta „klasične“ aktivnosti određenih organizovanih kriminalnih grupa. Već je legendarna istorija organizovanog kriminaliteta u SAD, koja je neposredno povezana sa dobom prohibicije, tj. epohom višegodišnje zabrane proizvodnje i konzumiranja alkoholnih pića u SAD krajem dvadesetih i tokom tridesetih godina XX veka, kada su mnoge kriminalne organizacije, zahvaljujući švercu, tj. krijumčarenju alkoholnih pića, pretežno iz Kanade, ali i iz Meksika i drugih zemalja, stekle ogromni profit i moć.

Onda kada se krijumčarenje odnosi na zabranjene psihoaktivne supstance, odnosno opojne droge, tada će postojati druga krivična dela, pa bi se tako kod nas, u takvom slučaju radilo o krivičnom delu neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga (član 246. KZ), a najčešće sa elementima organizovanog kriminaliteta, te posebno njegovih transnacionalnih formi,[43]ali se

[41] Više o tome: M. Škulić (*Kriminalistika*), op.cit., str. 283 – 284.

[42] Više o tome: Saferstein, S., *Criminalistics – An Introduction to Forensic Science*, Tenth Edition, „Pearson“, New York, 2011, str. 189 – 192.

[43] M. Škulić, *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak,* 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 2018, str.

i tada u cilju otkrivanja, razjašnjava i dokazivanja tog krivičnog dela, koriste posebna kriminalističko-taktička pravila načelno kreirana radi suzbijanja krijumčarenja, gde je od posebnog značaja tradicionalni indicijalni kriminalistički metod otkrivanja krijumčarenja.

5.2.2.1. Indicijalni kriminalistički metod otkrivanja krijumčarenja

Smatra se da postoje tri osnovne grupe indikatora koji ukazuju na mogućnost da se radi o krijumčarenju i inače tj. u opštem smislu, a isto važi i kada se krijumčarenje odnosi na opojne droge.[44] To su: 1) indikatori koji se odnose na simptomatsku sliku lica koje krijumčari i njegovo ponašanje, 2) indikatori koji se tiču spoljašnosti potencijalnih krijumčara te 3) indikatori koji proizlaze iz određenih elemenata kriminalističko-taktičke procene u odnosu na slučaj koji predstavlja potencijalno krijumčarenje.[45]

Učestvovanje u krijumčarenju ponekad dovodi do određenih spoljnjih manifestacija psihičkih zbivanja unutar ličnosti krijumčara. Naime, stres koji se doživljava usled rizika da krivično delo bude otkriveno i kod najiskusnijih krijumčara dovodi do određenih spoljnih manifestacija, koje se smatraju odgovarajućom simptomatskom slikom kojom čovek odaje svoje psihičko stanje.

Inače, učestvovanje u zabranjenim aktivnostima, rizik od kažnjavanja i uopšte strah od posledica koje bi nastale otkrivanjem krivičnog dela dovode do određenih spoljnih i uočljivih promena i stvaranja specifične tzv. simptomatske slike, što je posebno karakteristično za relativno neiskusne krijumčare, kao i početnike u toj kriminalnoj aktivnosti, što se može odraziti kroz nekoliko tipičnih oblika:

a) nastupaju određene *promene u govoru* prilikom kontakta sa policijom, odnosno carinskim organima, tako da lice koje krijumčari počinje da zamuckuje ili ima prevelike zastoje u govoru, „pegla“ reči ili, obrnuto, počinje da priča suviše brzo i uz preskakanje i gutanje reči, pa i čitavih rečenica, ili pak lice zadobija neuobičajenu boju glasa, koji može da bude ili previše tih i nerazgovetan ili, suprotno, suviše glasan, nastupaju promene u modulaciji reči i njihovom akcentiranju reči itd.;

b) *nastupaju očigledne telesne promene* – što se može manifestovati znatno pojačanim i izraženim motornim nemirom, tako da lice ne može da ostane mirno, klati se nogama, nervozno trljaju ruke, bez prestanka puši, vidi se tremor udova, klecanje nogu, pojačano znojenje, crvenilo u licu, naglašeno iskakanje žila navratu, čelu i licu, lice dobija potrebu za češćim mokrenjem, izgleda utučeno i zabrinuto, vide se promene u ritmu i dubini disanja tako da diše ubrzano i suviše plitko ili, obrnuto, naglašeno uzdiše, suše mu se usne, postaju

73 – 74.

44 Ž. Aleksić, *Kriminalistika*, „Glosarijum“, Beograd, 1996, str. 357.

45 M. Škulić, *Privredni kriminalitet*, drugo izdanje, FPM, Bar, 2013, str. 147.

blede, ili pak suviše crvene ili modre, podrhtava mu brada, zadobija unezveren pogled, izbegava da mu se pogled susretne sa pogledom službenog lica itd.;

U indikatore koji se odnose na spoljašnost krijumčara, stvari i vozila, koje koriste spadaju:

a) *određene spoljašne manifestacije,* a pre svega izgled odeće i obuće krijumčara, čiji se odevni predmeti mogu odlikovati neskladom; zatim može postojati nesklad između odeće i prtljaga ili vozila (skupa odeća, staro i dotrajalo vozilo i sl.), redosled odevnih predmeta koji se nose na sebi može biti neuobičajen, poput nošenja pretoplih odevnih predmeta, postojanja neuobičajenih ispupčenja na odeći, postojanje različitog konca na šavovima i uočavanje ručnih popravki;

b) *sumnjivo ponašanje krijumčara*, koje se može ogledati u krutom hodanju, nemogućnosti saginjanja zbog postojanja pojaseva oko struka u kojima se nalaze predmeti koji se krijumčare, postojanje lažne, tj. inscenirane trudnoće kod žena itd.

Pored toga, profesionalni i veoma iskusni krijumčari često se ponašaju sasvim rutinski i mogu biti veoma koncentrisani prilikom kontakta s ovlašćenim službenim licima, odnosno carinskim službenicima, te delovati naglašeno čak lažno hladnokrvno. Kada je reč o ponašanju krijumčara, sumnjiva, na primer, može biti i izvesna preterana i prenaglašena ljubaznost u davanju podataka koji se traže, a naročito kada se daju nebitni podaci koji nisu ni traženi, prepričavanje raznih šala na neuobičajen način, naglašena nervoza ili, obrnuto, potpuni mir u trenucima kada se takva mirnoća ne očekuje i slično;[46]

v) *sumnjiva vozila* – kod vozila koje se potencijalno koristi za krijumčarenje sumnju uvek izazivaju određeni naknadno montirani delovi, kao i prisustvo sveže ili neoriginalne boje, nove presvlake, na veoma starom vozilu, tragovi demontiranja, zavarivanja, određenih prepravki uopšte i slično. Promene u zvuku nakon kuckanja po delovima automobila ukazuju na mogućnost postojanja tajnih skrovišta, a tip i vrsta vozila takođe mogu donekle da pokažu da se radi o krijumčarenju jer krijumčari često koriste velike i dotrajale automobile ili havarisana vozila kupljena na licitacijama.

Pojedini tipovi automobila su poznati po postojanju velikih šupljina koje mogu biti pogodne za skrivanje krijumčarenih stvari, a takav je slučaj, na primer, sa nekim starijim tipovima „mercedesa“, ali i nekih drugih velikih putničkih vozila. Suviše često zaustavljanje radi kupovine goriva može ukazivati na postojanje skrovišta u rezervoaru;[47]

---

[46] Ž. Aleksić, op.cit, str. 357.

[47] Inače, najozbiljnije, finansijski, organizaciono, kadrovski i po drugim relevantnim kriterijumima najveće i naravno u kriminalnom smislu – najopasnije organizovane kriminalne grupe, koje se sistematski bave proizvodnjom, krijumčarenjem i stavljanjem u promet opojnih droga na multinacionalnom nivou, te tako redovno ostvaruju i ogromne kriminalne profite, za krijumčarenje koriste posebne avione i dronove, pa čak i specijalno prepravljene podmornice – tzv. narko-podmornice.

g) *druge sumnjive spoljne manifestacije* koje se odnose na prtljag i robu – kada se može zapaziti određeni nesklad između prtljaga i vozila, nesrazmera unutrašnjeg i spoljnjeg izgleda prtljaga, što predstavlja indikaciju mogućeg postojanja dvostrukog dna i slično.[48]

U pogledu robe koja se potencijalno krijumčari, a koja može da posluži i kao svojevrsna „kamuflaža" za krijumčarenje opojne droge, treba posebno obratiti pažnju na sve ono što nije uobičajeno, poput promena u težini, etiketi, sadržaju robe, kao na primer kada je deklarisano da flaše ili konzerve sadrže određenu tečnost, a kada se protrese sadržaj, ne primećuje se nikakvo mućkanje i slično. Značajan indikator je i mesto iz kojeg je roba upućena, kao i mesto u koje se upućuje, način transporta, a naročito je indikativna činjenica da su troškovi transporta veći od oficijelno deklarisane vrednosti robe. Kriminalističko-taktička procena se tiče kako generalne ocene u pogledu odgovarajućeg rizika od krijumčarenja u opštem smislu i postojanja konkretnog stepena verovatnoće da se na određenom prostoru i u određeno vreme krijumčari roba određene vrste, tako i kriminalističko-taktičke ocene značaja odgovarajućeg ponašanja lica koje se potencijalno bavi krijumčarenjem.

5.2.3. Osnovna pravila otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta

Otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta podrazumeva doslednu primenu relevantnih pravila posebne kriminalističke taktike koja se tiču pre svega, suzbijanja organizovanog kriminaliteta, a u sklopu toga i narko-kriminaliteta, koji je načešće u praksi vid organizovanog kriminalnog delovanja.

Od posebnog značaja su sledeći bitni kriminalistički aspekti otkrivanja, razjašnjava i dokazivanja narko-kriminaliteta: 1) osnovni načini saznanja za krivična dela koja spadaju u narko-kriminalitet, kao i 2) osnovna kriminalistiko-taktička pravila sprovođenja aktivnosti usmerenih na otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, gde su od značaja određene operativne radnje, poput prismotre, zasede i praćenja, kao i određene dokazne radnje, kako opšte dokazne radnje, poput saslušanja okrivljenog, ispitivanja svedoka, pretresanja lica, stana i drugih prostorija, te relevantnih veštačenja, tako i posebne dokazne radnje, među kojima je poseban značaj tajnog audio-video nadzora, angažovanja prikrivenog islednika, kao i kontrolisane isporuke.

[48] Ž. Aleksić, op.cit, str. 148.

5.2.3.1. Osnovni načini saznanja za krivična dela koja spadaju u narko-kriminalitet

Kada se radi o osnovnim načinima saznanja za krivična dela koja spadaju u narko-kriminalitet, postoje načini saznanja koji se tiču aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa uopšte, odnosno organizovanog kriminaliteta, koji je po definiciji, često orijentisan na vršenje krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet gde su od značaja u kriminalističkom smislu određene indicije, koje ukazuju na organizovano kriminalno delovanje, a postoje i načini saznanja u odnosu na konkretna krivična dela te vrste na određenom vremenu i na određenom prostoru, gde pre svega, spadaju: 1) prijave, 2) glas/glasine o izvršenom krivičnom delu, odnosno tzv. javno pogovaranje, 3) zaticanje učinioca koji vrši konkretno krivično delo koje se tiče opojnih droga; 4) informacije koje „kruže“ po „društvenim mrežama“, 5) podaci sadržani u izveštavanju sredstava javnog informisanja, 6) saznanja koja proizlaze iz policijske kriminalističko-obaveštajne delatnosti, i drugih neposredno realizovanih aktivnosti policije, kao i 7) informacije dobijene na temelju međunarodne saradnje.

Prijave kao izvor saznanja o krivičnom delu koje spada u narko-kriminalitet

Prijave koje se tiču krivičnog dela iz sfere narko-kriminaliteta, kao i inače, kada je reč o prijavi krivičnog dela, mogu da budu kako krivične prijave podnesene u skladu sa pravilima Zakonika o krivičnom postupku, tako i prijave koje se podnose policiji od strane građana ili drugih subjekata, a na temelju kojih policija može nakon pribavljanja određenih informacija, te proveravanja sadržaja takve prijave, što se u praksi čini uz konsultacije sa nadležnim javnim tužiocem, koji formalno rukovodi predistražnim postupkom, javnom tužiocu podneti svoju (policijsku) krivičnu prijavu. Tada je u stvari, izvorno saznanje o krivičnom delu (na nivou određenog stepena sumnje), poteklo od lica koja su policiji podnela konkretnu prijavu, iz koje je potom, bilo neposredno (što je relativno retko u praksi), bilo posredno, nakon što je policija preduzela određene radnje kojima je proveravala istinitost i dokaznu utemeljenost navoda sadržanih u takvoj prijavi, sama podnela krivičnu prijavu javnom tužiocu. Stoga se kada je reč o prijavama u kriminalističkom smislu, posebno razlikuju sledeće vrste prijava koje se tiču krivičnog dela: 1) krivična prijava koja se prema pravilima Zakonika o krivičnom postupku podnosi javnom tužiocu, 2) prijave građana, 3) anonimne i pseudoanonimne prijave, 4) samoprijave, te 5) prijave državnih organa i pravnih lica.[49]

[49] M. Škulić, *Kriminalistika,* Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022, str. 44 - 50.

Kada je reč o prijavama usmerenim na krivična dela iz sfere narko-kriminaliteta spadaju pre svega, prijave građana, koje često zbog straha od osvete prijavljenih anonimne ili pseudoanonime. Veoma su retke samoprijave u ovoj sferi, kao i prijave državnih organa, a kada se radi o prijavama pravnih lica, radi se u praksi ponekad o prijavama škola i drugih obrazovnih ustanova, kada odgovorna lica uoče da se učenicima plasiraju opojne droge, a takve situacije po logici stvari, uvek zahtevaju maksimalno angažovanje policije i drugih nadležnih organa.

Glas/javno pogovaranje o izvršenom krivičnom delu koje spada u narko-kriminalitet

Javno pogovaranje, koje se još označava i kao „glas“ o krivičnom delu ili glasine da je učinjeno krivično delo, sastoji se u neformalnom pronošenju vesti da je učinjeno određeno krivično delo, odnosno da je konkretno lice izvršilo krivično delo.[50] Javno pogovaranje se zasniva na uobičajenoj komunikaciji ljudi, na mestima gde se takva komunikacija redovno odvija, poput kafana, restorana, prostorija na radnom mestu, školskih i fakultetskih prostorija itd., koja podrazumeva i pronošenje raznovrsnih informacija između ljudi koji komuniciraju. Nekada se informacije tiču i izvršenog krivičnog dela ili čoveka koji je konkretno krivično delo učinio. Tu spada kako prilično uobičajeno ogovaranje, „tračarenje“ i slični oblici faktičke komunikacije, tako i komunikacija na tzv. društvenim mrežama, nekada čak javnim tribinama.

Javno pogovaranje, tj. glas o izvršenom krivičnom delu u svim njegovim formama koje su i inače uobičajene za takav veoma specifičan način saznanja o krivičnom delu u opštem smislu, može biti, a u praksi često i jeste i značajan izvor saznanja o krivičnom delu koje spada u narko-kriminalitet, a to je u praksi posebno slučaj kada se radi o nekoj poznatoj ličnosti koja je „konzument“ opojnih droga, odnosno koja trguje zabranjenim psihoaktivnim supstancama, ili kada se radi o plasiranju opojnih droga od strane dilera školskoj deci i omladini (što je izuzetno opasno po logici stvari), kao i kada su u pitanju noćni klubovi, splavovi i slični lokaliteti na kojima se puštaju u promet opojne droge.

Flagrantno krivično delo iz sfere narko-kriminaliteta

Kada se radi o flagrantnom krivičnom delu, tada je samo krivično delo „po sebi“, neposredan izvor saznanja da je krivično delo izvršeno. Flagrantno krivično delo, odnosno raznovrsne varijante zaticanja učinioca tokom izvršenja krivičnog dela ili neposredno nakon što je krivično delo izvršio, odnosno situacije, koje same po sebi, predstavljaju ubedljiv izvor informacija o učinjenom krivičnom delu, se u kriminalističkoj teoriji nekada označavaju i kao „sveži čin“.

[50] Ibid., str. 50 – 51.

Policija a naročito kada postupa na osnovu prijave, ili kao što je prethodno već objašnjeno, ili težeći da proveri „glas“ o krivičnom delu, odnosno javno pogovaranje, može na određenim mestima da zatekne učinioca koji pušta u promet opojnu drogu, kao i kupca te opojne droge. Pored toga i u nekim drugim situacijama su moguća flagrantna krivična dela iz sfere narko-kriminaliteta. Tako je moguće da tzv. školski policajac uoči flagrantna krivična dela te vrste, koja se vrše u školama, odnosno u školskim dvorištima ili u neposrednoj blizini škole,[51] što naravno, zahteva maksimalno efikasno angažovanje policije radi suzbijanja te vrste posebno opasnog kriminaliteta, usmerenog na decu od kojih se stvaraju konzumenti opojne droge.

Internet i informacije sa „društvenih mreža“ kao izvor saznanja o krivičnim delima koja se tiču opojnih droga

Informacije koje se dobijaju preko Interneta i sa tzv. društvenih mreža predstavljaju u stvari, specifičan vid „glasa“ o izvršenom krivičnom delu, odnosno radi se o posebnom virtuelnom „javnom pogovaranju“ o krivičnom delu, koje se realizuje u tzv. kiber prostoru. Sam tzv. kiber prostor (u praksi često označavan i kao „sajber prostor“, do čega dolazi zahvaljujući ekspanziji terminologije na engleskom), predstavlja i specifičan „ambijent“ u kojem se vrše raznovrsna krivična dela, počev od raznovrsnih oblika kompjuterskog kriminaliteta, do drugih „klasičnih“ krivičnih dela, poput ucene, ugrožavanja sigurnosti itd.

Putem Interneta i tzv. društvenih mreža, može se i podstrekavati i podsticati na vršenje krivičnih dela raznih vrsta, pa i krivičnih dela koja se tiču opojnih droga. Internet je podoban „ambijent“ i za reklamiranje opojnih droga i njihovo nuđenje na prodaju, što zahteva značajnu pažnju policije i drugih nadležnih državnih organa, a naročito što takva vrsta kriminalne aktivnosti spada u visoko-tehnološki kriminalitet, kao oblik tzv. kompjuterskog kriminaliteta u odnosu na koji se radi njegovog otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja primenjuju pravila iz domena posebne kriminalističke taktike.

Informacije sadržane u izveštavanju sredstava javnog informisanja kao način saznanja za krivično delo iz sfere narko-kriminaliteta

I informacije sadržane u izveštavanju sredstava javnog informisanja, poput štampanih materijala, poput novina, bilo dnevnih, bilo nedeljnika, ili sadržanih u drugim oblicima masovnih medija, kao što su televizija i TV emisije, radio emisije, ali i podaci koji proizlaze iz nekih drugih specifičnih

[51] Tada postoji i jedna od opciono propisanih kvalifikatornih okolnosti, kada krivično delo iz člana 246. KZ dobija teži oblik (član 246. stav 4. KZ), za koji je propisana kazna od pet do petnaest godina zatvora. Ova varijanta težeg oblika krivičnog dela postoji ako je osnovni oblik izvršen u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili u njenoj neposrednoj blizini.

masovnih medija, poput tzv. Internet portala, suštinski i slično kao i informacije koje se plasiraju putem Interneta i tzv. društvenih mreža, najčešće predstavljaju vid „glasa“ o izvršenom krivičnom delu, odnosno radi se uglavnom, o posebnoj vrsti javnog pogovaranja da je izvršeno određeno krivično delo ili da je određeno lice učinilo konkretno krivično delo. Nekada su informacije sadržane u izveštavanjima sredstava javnog informisanja i znatno više od „golog glasa“ o učinjenom krivičnom delu, odnosno one mogu prema svojoj sadržini i načinu plasiranja podataka i mnogo direktnije od onoga što su uobičajene glasine, upućivati da je učinjeno konkretno krivično delo.

U tekstovima i autorskim emisijama sadržanim u sredstvima javnog informisanja mogu se uočiti i informacije o određenim krivičnim delima, bilo neposredno kada se nedvosmisleno ukazuje na konkretno krivično delo, bilo što je u praksi ipak češće, posredno kada iz sadržine konkretne emisije, teksta, reportaže, odnosno drugog oblika izveštavanja određenog sredstva javnog informisanja, proizlazi postojanje određenog procesno relevantnog stepena sumnje da je izvršeno krivično delo, ili da je konkretno lice učinilo krivično delo koje je neposredno ili posredno predmet izveštavanja u sredstvu javnog informisanja. Tada se može raditi i o krivičnim delima iz sfere narko-kriminaliteta. Poseban način saznanja o izvršenom krivičnom delu, odnosno postojanju sumnje da je izvršeno krivično delo, predstavljaju informacije sadržane u oglasima koji se objavljuju/emituju u sredstvima javnog informisanja, a koji se nekada odnose i na prodaju opojne droge, najčešće „kamuflirano“ na odgovarajući način.

Saznanja o narko-kriminalitetu koja proizlaze iz policijske kriminalističko-obaveštajne delatnosti, kontrolnog delovanja i drugih neposrednih aktivnosti policije

Osnovna funkcija policije usmerena je na suzbijanje kriminaliteta. Policija dominantno i pre svega, i postoji radi kontrole kriminaliteta, te radi njegovog suzbijanja i kontrole, što znači primarno, u cilju otkrivanja i razjašnjavanja krivičnih dela, na temelju čega je potom, moguće i njihovo dokazivanje u krivičnom postupku. Policija ipak veoma retko u praksi sama i potpuno neposredno dolazi do informacija o izvršenom krivičnom delu, odnosno o postojanju informacija dokaznog karaktera i uopšte, do kriminalistički relevantnih informacija, iz kojih proizlazi postojanje procesno relevantnog stepena sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti. Najčešće policija takve informacije dobija od građana, posebno od oštećenih krivičnih delom ili na temelju različitih vrsta prijava. Naravno kako krivična dela iz sfere narko-kriminalieta spadaju u tzv. konsensualna krivična dela, odnosno krivična dela bez žrtve u kriminološkom, ali i u kriminalističkom smislu, ovde prijave samog oštećenog (osim ako se ne radi o oštećenom i nekim drugim krivičnim delom u sticaju), svakako ne treba očekivati.

Ipak, nekada policija i sama, potpuno autonomno i sopstvenim aktivnostima, izvorno dolazi do informacija o učinjenom krivičnom delu, do čega može doći bilo njenim organizovanim kriminalističko-obaveštajnim aktivnostima, kao i planiranim kontrolno usmerenim aktivnostima policije, bilo zahvaljujući spontanom uočavanju relevantnih informacija. Ovo se može ticati i krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta. Oba načina na koje policija sama dolazi do informacija o učinjenom krivičnom delu imaju proaktivan karakter, a on je posebno izražen kod kriminalističko-obaveštajnog rada policije, koji ima izrazito sistemski i planski karakter, te je posebno značajan kada se radi o određenim inače, teško dokazivim krivičnim delima, kao što je to posebno tipično za krivična dela organizovanog kriminaliteta. Kontrolne aktivnosti policije su takođe planskog karaktera i sprovode se sistematski u odnosu na određena lica za koja se oceni da dolaze u obzir kao potencijalni učinioci krivičnih dela ili u pogledu određenih lokacija, koje bi mogle biti kriminalistički relevantne, a na kojima dolaze u obzir i određene operativne policijske radnje, poput zasede i sistematske blokade prostora, poznatije pod tradicionalnim terminom „racija“. Iz takvih kontrolnih delovanja policije nekada mogu proizići i neposredna saznanja o izvršenim krivičnim delima.

Kriminalističko-obaveštajna aktivnost policije predstavlja plansko usmeravanje policijskog delovanja u pravcu planiranog, pažljivo pripremljenog, sistematskog i tajnog prikupljanja informacija o određenoj vrsti krivičnih dela, učinjenih u određenom vremenu i na određenom prostoru, te o osumnjičenima za takva krivična dela, ali i o svim drugim kriminalistički relevantnim informacijama, poput imovinske koristi stečene određenim krivičnim delima, saradnika kriminalnih organizacija, načina pranja novca, oblika saradnje u okviru tzv. kriminalnog podzemlja itd. Ovi načini saznanja o krivičnom delu su česti i redovno se u praksi realizuju kada se radi o narko-kriminalitetu, kao i inače o organizovanom kriminalitetu, kao osnovnom „kriminalnom ambijentu“ i za narko-kriminalitet.

Informacije o narko-kriminalitetu dobijene na temelju međunarodne saradnje

Odavno je postala floskula da je „svet postao globalno selo“, ali je sasvim jasno, pa i notorno da se čitav niz krivičnih dela, a naročito krivična dela u sferi transancionalnog organizovanog kriminaliteta, gde su posebno značajna krivična dela koja se tiču proizvodnje i prometa opojnih droga, međunarodni terorizam, krivična dela poput krijumčarenja, trgovine ljudima i onda kada nisu nužno segment organizovanog kriminaliteta itd., ne mogu ni iole efikasno otkrivati, razjašnjavati i dokazivati bez intenzivne i efikasne međunarodne policijske saradnje, ali i uopšte, bez ostvarivanja kvalitetne međunarodne saradnje u krivičnim stvarima, što se tiče i krivičnopravne saradnje između

pravosudnih organa različitih država.[52] Iz takve saradnje, bilo bilateralne (između nadležnih organa dve države), bilo multilateralne (između nadležnih organa više od dve države), kako one koja je formalna, te se ostvaruje na temelju određenih izvora prava međunarodne krivičnopravne pomoći, poput međunarodnih ugovora, bilo nekada i neformalne u određenim operativnim oblicima, mogu proizići i informacije o izvršenom krivičnom delu, koje policija jedne države prosleđuje policiji druge države, sa kojom ostvaruje odgovarajuće tzv. partnerske odnose i uopšte, realizuje međunarodnu kriminalističku saradnju.

Posebno značajan mehanizam razmene relevantnih informacija na temelju međunarodne saradnje između policija različitih država, kao i između pravosudnih organa dve ili više država (posebno onih koji su u istražnoj funkciji, bilo da se radi o javnim/državnim tužiocima tamo gde je istraga javno/državno tužilačka, bilo da su u pitanju istražne sudije, u državama koje imaju sistem sudske istrage), predstavlja saradnja koja se ostvaruje u relevantnim institucionalnim formama, što znači posredstvom određenih međunarodnih organizacija, gde poseban značaj imaju INTERPOL i EVROPOL.[53]Na nivou Evropske unije poseban značaj imaju i neke posebne policijske jedinice, čiji je zadatak suprotstavljanje najtežim oblicima kriminaliteta i koje stoga primenjuju i posebne dokazne tehnike, tu spada Evropska jedinica za borbu protiv kriminaliteta povezanog sa drogama – EDU (European Drug Unit).[54]

Osnovne operativne radnje usmerene na otkrivanje i razjašnjavanje narko-kriminaliteta

Preduzimanje operativnih radnji radi otkrivanja i razjašnjavanja krivičnih dela iz sfere narkokriminaliteta, kao i inače, ukupno kriminalističko delovanje radi suzbijanja/kontrole te vrste kriminaliteta, podrazumeva i dobro poznavanje učinilaca takvih krivičnih dela, pre svega u psihološkom smislu. Radi se najčešće o veštim kriminalcima, koji su često i povratnici, te u pogledu kojih posebno deluje poznato kriminološko-penološko, ali i kriminalističkok pravilo da zatvori, odnosno uopšte, ustanove za izvršenje krivičnih sankcija, često služe i širenju tzv. kriminalne infekcije. U tom smislu neki učinioci koji su

[52] M. Škulić, *Međunarodno krivično pravo,* 2. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022, str. 505.

[53] Više o tome: M. Škulić, *Međunarodno krivično pravo – prostorno važenje krivičnog prava, krivično pravo međunarodnog porekla, međunarodna krivičnopravna pomoć i začeci krivičnog prava EU,* „Službeni glasnik“, Beograd, 2022, str. 721 – 724 i str. 746 – 747.

[54] H. H. Kühne, *Strafprozeßrecht – Ein Lehrbuch zum deutschen und europäischen Strafverfahrensrecht,* 5. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999, str. 36.

nekada i zbog ne previše teških krivičnih dela „dospeli“ u zatvor,[55] često u penitensijarnim uslovima steknu nove veštine vršenja krivičnih dela, upoznaju druge učinioce, povežu se sa njima i sl., te nakon izvršenja kazne zatvora, tj. po izlasku na slobodu, postaju profesionalni kriminalci, daleko osposobljeniji za vršenje krivičnih dela raznih vrsta, pa i onih koja spadaju u narko-kriminalitet, nego što su to bili pre nego što su se našli u zatvoru.

Učinioci koji se bave proizvodnjom i stavljanjem u promet opojne droge su najčešće veoma pažljivi u odnosu na mogućnost otkrivanja njihove kriminalne aktivnosti, a naročito ako su već iskusni kriminalci, tako da redovno pri sebi nemaju opojnu drogu, već je drže na skrivenom mestu – tzv. šteku, vode računa da ne budu praćeni ili da nisu pod prismotrom, kada razgovaraju mobilnim telefonom, govore u „šiframa“, menjaju stanove u kojima borave i često imaju na raspolaganje više tzv. sigurnih stanova. Sve ovo utiče i na pripremanje, planiranje i realizaciju osnovnih operativnih kriminalističkih radnji, koje se preduzimaju radi otkrivanja i razjašnjavanja krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta.

Osnovne informacije u vezi narko-kriminaliteta - koje se pribavljaju na operativnom nivou

Operativci u policiji koji se bave otkrivanjem, razjašnjavanjem i dokazivanjem krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, nastoje da različitim operativnim radnjama, a pre svega, zahvaljujući korišćenju tzv. operativnih veza - policijskih informatora i saradnika, ali i na temelju klasičnih informativnih razgovara sa određenim licima (prikupljanje obaveštenja od građana), prikupe sve relevantne informacije o toj vrsti krivičnih dela i njihovih učinilaca. Ovo se pre svega odnosi na:[56] 1) učinioce koji se organizovano i profesionalno bave krivičnim delima iz sfere narko-kriminaliteta; 2) načine izvršenja krivičnih dela narko-kriminaliteta; 3) vrste, izgled i druge relevantne osobine opojnih droga u konkretnim situacijama; 4) učinioce koji deluju kao saučesnici ili su na odgovarajući način deo lanca plasmana opojnih droga, 5) lica koja stimulišu druga lica da postanu konzumenti opojnih droga; 6) lica koja konzumentima opojnih droga omogućavaju korišćenje opojnih droga time što im daju na raspolaganje odgovarajuće prostorije ili to čine na druge načine;7) mesta na

[55] U ovom kontekstu je posebno značajna i zabrana ublažavanja kazne u Krivičnom zakoniku Srbije u odnosu na niz taksativno nabrojanih krivičnih dela, među koja spada i krivično delo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga (član 246. KZ), nezavisno od vrste i količine opojne droge u konkretnom slučaju, nažalost utiče i na prepunjenost (tzv. prenaseljenost) zatvora često i „sitnim“ ili ne previše značajnim učiniocima takvih krivičnih dela, a koji nakon izlaska iz zatvora, redovno ili bar veoma često, postaju znatno veštiji, profesionalniji, pa i okoreliji kriminalci, nego što su to bili, pre „ulaska“ u ustanovu za izvršenje kazne zatvora.

[56] A. Petrović, *Kriminalistička metodika,* Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1978, str. 683.

kojima se realizuje plasman opojnih droga; 8) mesta na kojima se kriju opojne droge ili koja su deo „lanca“ plasmana opojnih droga; 9 mesta, a naročito tzv. narko-laboratorijama na kojima se opojne droge proizvode ili prerađuju, odnosno „obogaćuju“, mešaju sa drugim supstancama i sl.; 10) način/načine korišćenja konkretnih opojnih droga; kao i 11) lica koja su konzumenti opojnih droga, tj. koja se na nivou relevantne sumnje/verovatnoće mogu smatrati narkomanima.

Relevantne informacije o krivičnim delima iz sfere narko-kriminaliteta i njihovim učiniocima, odnosno licima u pogledu kojih postoji relevantan stepen sumnje (kada je reč o postupanju policije u predistražnom postupku – to su *osnovi sumnje*), pribavljaju se najčešće određenim operativnim radnjama koje sprovodi policija, a ponekad i neki drugi subjekti/organi, čija je delatnost u određenim aspektima bliska/slična policijskim aktivnostima, kao što su Bezbednosno-informativna agencija i Vojno-obaveštajna agencija. Poseban značaj među operativnim policijskim aktivnostima usmerenim na otkrivanje i razjašnjavanje krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet,imaju praćenje kao operativna radnja, tj. ukoliko se ne radi o praćenju kao vidu posebne dokazne radnje, zaseda, kao i sistematska blokada i kontrola određenog prostora.

Od velikog praktičnog značaja je i pregled putnika, sredstava i prtljaga, što je povezano sa indicijalnim metodom otkrivanja krijumčarenja, a što se posebno objašnjava u daljem tekstu. Kako tragovi opojne droge najčešće imaju i karakteristike tragova mirisa, u pronalaženju opojne droge prilikom pregleda putnika, prevoznih sredstava različite vrste i prtljaga, imaju specijalno obučeni psi, a službeni pas kao „tragač za relevantnim mirisom“, koji ukazuje na opojnu drogu, odnosno kontakt sa njom, ima veoma značajnu ulogu u prilikom vršenja nekih opštih dokaznih radnji, poput pretresanja i uviđaja. Tada se primenjuju elementi tzv. Sudske odorologije.[57]U policijskog praksi je kao specifična operativna aktivnost usmerena na razjašnjavanje krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, uvek veliki značaj imalo i tzv. propuštanje, koje je suštinski veoma slično po sadržini kontrolisanoj isporuci, kao posebnoj dokaznoj radnji sa elementima međunarodne pravne pomoći i saradnje u suzbijanju određenih oblika teškog kriminaliteta, a pre svega, transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, gde je poseban značaj njegova komponenta koja se tiče krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta.

Osnovne opšte dokazne radnje koje su od značaja za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje narko-kriminaliteta

Načelno sve dokazne radnje i inače podobne da se preduzimaju u svim vrstama krivičnih postupaka, nezavisno od njihovog predmeta, mogu da posluže

[57] V.Vodinelić, *Kriminalistika,* „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“, Beograd, 1996, str. 92.

i radi otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta, kada se one preduzimaju shodno pravilima posebne kriminalističke taktike koja je usmerena na tu vrstu krivičnih dela, a posebnu pažnju zaslužuju pretresanje, uviđaj na mestu događaja, kao i određene vrste veštačenja.

Kada je reč o pretresanju, ono relativno retko daje rezultate kada se radi o pretresanju lica, jer kao što je prethodno već objašnjeno, vešti učinioci krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta, tj. oni koji spadaju u kategoriju tzv. dilera opojnih droga, retko pri sebi u redovnim situacijama imaju opojnu drogu, obično koriste sistem tzv. štekova ili drogu plasiraju preko posrednika. Naravno, pretresanje učinilaca krivičnih dela ove vrste može se ticati i pronalaženja oružja, koje takvi kriminalci redovno imaju pri sebi. U praksi je ipak, daleko veći značaj pretresanja stanova i prostorija, a naročito kada se na takav način otkrivaju i laboratorije za proizvodnju određene vrste opojne droge.

U pogledu otkrivanja prostorija koje se koriste za proizvodnju opojne droge, veoma je važno uočiti indicije koje ukazuju da se u određenoj kući, podrumu, drugim obično posebno prilagođenim prostorijama i sl., gaji marihuana u veštačkim uslovima, ili se proizvodi sintetička droga. Informacije indicijalnog značaja u tom pogledu mogu doći iz svih i inače raspoloživih „izvora indicija“, a u praksi je veliki značaj uočavanja potrošnje električne energije, jer gajenje marihuane u veštačkim uslovima zahteva mnogo električne energije, a to je donekle slično i sa ilegalnom proizvodnjom nekih sintetičkih psihoaktivnih supstanci. Tajne laboratorije koje se koriste za proizvodnju nekih vrsta opojnih droga (sintetičke), zahtevaju korišćenje određene vrste hemikalija i sintetičkih sirovina, koje se nabavljaju na „crnom“ tržištu, tako da je uvek potrebno obratiti pažnju na ilegalni promet te vrste hemikalija/sirovina. Takođe, da bi se proizvela sintetička droga potrebno je da se time bave lica koja poseduju odgovarajuće tehnološko znanje, poput hemičara i farmaceuta, na šta u praksi treba posebno obratiti pažnju. Konačno, da bi se u tajnoj laboratoriji proizvela određena sintetička droga, poput amfetamina i metamfetamina, neophodno je i posedovanje, te korišćenje i odgovarajuće opreme, koja se takođe pretežno nabavlja ilegalno, a presecanje lanca nabavljanja takve opreme, praktično onemogućava funkcionisanje planirane laboratorije za proizvodnju sintetičke opojne droge.

Neke vrste droge se u našem podneblju gaje i na otvorenom, poput zasada marihuane, radi čijeg je otkrivanja neophodno obratiti pažnju na lokalitete, poput zapuštenih njiva, predela uz obalu reka, koji nisu deo vikend naselja i sl., na kojima postoji mogućnost gajenja tih biljaka. Kako kada se radi o gajenju marihuane na otvorenom tako i gajenju te biljke u veštačkim uslovima, te u pogledu tajnih narko-laboratorija, od velike je važnosti da se uviđajem na mestu događaja, obezbede svi materijalni dokazi, te sprovedena dokazna radnja dokumentuje zapisnikom i kriminalističko-tehničkim prilozima uz zapisnik, poput fotografija i video materijala.

Veštačenje ima veliki značaj kao dokazna radnja u krivičnim

postupcima čiji su predmet krivična dela koja spadaju u narko-kriminalitet, kada posebnu važnost imaju ekspertize kojima se utvrđuje prisustvo odgovarajuće psiho-aktivne supstance u konkretnoj materiji za koju se sumnja da predstavlja zabranjenu/kontrolisanu psihoaktivnu supstancu, odnosno koje je opojna droga na nivou određenog stepena sumnje/verovatnoće. U prethodnom tekstu su već objašnjenja osnovna pravila identifikacije opojnih droga, te osnovne vrste i pravila sprovođenja relevantnih fizičko-hemijskih veštačenja pribavljenih uzoraka konkretnih psihoaktivih supstanci.

Posebne dokazne radnje u funkciji otkrivanja, razjašnjavanja i dokazivanja krivičnih dela iz sfere narko-kriminaliteta

Određene posebne dokazne radnje imaju u praksi ogroman značaj za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet, a naročito (što je u praksi i redovno, ili bar veoma često), ukoliko su takva krivična dela ispoljena i kao krivična dela organizovanog kriminaliteta. Tako je jer krivična dela iz sfere narko-kriminaliteta po definiciji spadaju u tzv. konsensualna krivična dela, odnosno krivična dela „bez žrtve“, koja se veoma teško mogu efikasno otkrivati, razjašnjavati i dokazivati klasičnim dokaznim „metodama“, odnosno primenom isključivo opštih dokaznih radnji.

Kada je reč o posebnim dokaznim radnjama, od posebnog značaja za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih dela koja spadaju u narko-kriminalitet su tajni audio i video nadzor, angažovanje prikrivenog islednika, kao i kontrolisana isporuka.[58] U pogledu tajnog prisluškivanja i snimanja telefonskih i drugih razgovora, kao elementa tajnog audio-video nadzora, u praksi je veoma tipično da iskusni kriminalci iz sfere organizovanog i narko-kriminaliteta, rutinski govore „u šiframa“, što onda podrazumeva otkrivanje pravog značenja snimljene komunikacija, na temelju analize ukupnog razgovora, upotrebljenih izraza, svih elemenata komunikacije, te u sklopu uklapanja svih drugih informacija kojim se raspolaže, odnosno koje su dobijene korišćenjem drugih dokaznih radnji, kako opštih, tako i posebnih.

Prikriveni islednik koji deluje u okviru organizovane kriminalne grupe usmerene na vršenje krivičnih dela narko-kriminaliteta mora biti pažljivo selektiran, obučen i pripremljen za infiltraciju u organizovanu kriminalnu grupu, u pogledu čega se razvijaju i koriste posebna kriminalističko-taktička pravila.[59] Jedan od najvažnijih aspekata delovanja prikrivenog islednika u okviru organizovane kriminalne grupe koja se bavi vršenjem krivičnih dela ih sfere narko-kriminaliteta, jeste i kreiranje „legende“, pod kojom će on efikasno delovati, što se svodi na njegov lažni identitet i ukupno – lažnu/odglumljenu

[58] J. Meyer, „Verdeckte Ermittlungen“, *Kriminalistik*, No. 1/99, Heidelberg, 1999, str. 49.

[59] G. Koriath, „Verdeckter Ermittler – Ein europaweit taugliches Instrument“, *Kriminalistik*, No. 8–9/96, Heidelberg, 1996, str. 535.

ličnost, koja po svim bitnim karakteristikama odgovara tipičnom kriminalcu.[60] Ovo je veoma složen zadatak čije ispunjenje zahteva kako vrhunsku pripremljenost samog prikrivenog islednika, tako i maksimalno pažljivo planiranje celokupne realizacije ove posebne dokazne radnje.

Prikriveni islednik ne može delovati kao „agent provokator", jer je zabranjeno i kažnjivo da on podstrekava na činjenje krivičnih dela. Provociranje na izvršenje krivičnog dela je u svetu posebno vezano za delikte u vezi sa zloupotrebom narkotika, odnosno njihov nelegalan promet, ali takođe i za druga dela koja uključuju krijumčarenje i nezakonitu trgovinu određenom robom, kao na primer nelegalan promet oružja. U SAD se u tu svrhu koriste policajci na posebnom tajnom zadatku, tj. učesnici u specijalnim tajnim operacijama – tzv. *undercover* agenti, što je u osnovi veoma slično prikrivenom isledniku (istražitelju) koga poznaju evropska zakonodavstva. Međutim, u SAD je za ovakve svrhe moguće korišćenje i policijskih doušnika (informatora), koji se u saradnji sa policijom nekada opremaju i uređajima za prisluškivanje, pa se onda i tonska traka koristi kao dokaz. U tom pogledu su npr. karakteristične aktivnost DEA-a,[61] posebne američke organizacije koja se bavi suzbijanjem nelegalne trgovine narkoticima, a pritom njeni agenti deluju na tlu SAD i širom sveta, te pritom koriste sve standardne policijske metode i načine delovanja koji su karakterističniji za tajne obaveštajne službe, a koji su u njenom radu pretežniji.[62]

Kontrolisana isporuka je posebna dokazna radnja sa elementima međunarodne krivičnopravne pomoći i saradnje u cilju suzbijanja određenih oblika organizovanog kriminaliteta, koji imaju multinacionalni karakter, a u tom je pogledu naravno, tipičan i narko-kriminalitet. Prilikom sprovođenja kontrolisane isporuke od ključne je važnosti koordinacija policija različitih država na čijim se teritorijama realizuje ova posebna dokazna radnja, uz maksimalnu pažnju koja se poklanja očuvanju tajnosti. Veoma je važno napraviti dobar plan za realizaciju akcije ove vrste, te je posebno bitno određivanje vremena i mesta kada se „prekida" isporuka koja je pod kontrolom, što onda podrazumeva i lišavanje slobode svih učinilaca uključenih u krijumčarenje opojne droge, te oduzimanje same opojne droge, oružja, vozila itd.

Indicije koje ukazuju na organizovano kriminalno delovanje koje se u praksi često ispoljava i kao narko-kriminalitet

Suštinski je nemoguće zamisliti razvijeno društvo, koje se odlikuje relativno demokratskim pravnim sistemom i tržišnom ekonomijom, a da se u

[60] M. Škulić, „Osnovni kriminalistički i neki krivičnopravni/krivičnoprocesni aspekti angažovanja prikrivenog islednika", *Kaznena reakcija u Srbiji*, IV deo, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2014, str. 27 – 45.

[61] *Drug Enforcement Administration.*

[62] Više o tome: M. Škulić, „Krivično delo prikrivenog islednika učinjeno u krajnjoj nuždi", *Pravni život*, broj 9, Beograd, 2005, str. 661–690.

njemu pre ili kasnije ne pojave određeni oblici organizovanog kriminaliteta, a većina organizovanih kriminalnih grupa, kao i one koje spadaju u ispoljavanje *transnacionalnog organizovanog kriminaliteta*, bave se organizovano i krivičnim delima koja se tiču opojnih droga/zabranjenih psihoaktivnih supstanci. Oblike i eksponente organizovanog kriminaliteta je u suštini i praktično nemoguće uništiti „do kraja", odnosno definitivno, jer organizovani kriminalitet jednom kada nastane, uvek postoji u određenoj formi. On se ne može efikasno i „u totalu" suzbiti kao pojava. Državni organi mogu da suzbiju pojedine njegove eksponente, ali onda kada se eliminiše jedna organizovana kriminalna grupa, po pravilu vrlo brzo druge slične grupe „ulaze u posao", odnosno „osvajaju tržište", te jačaju zahvaljujući nastalom „praznom prostoru". Pravne države stoga nastoje da odgovarajućim mehanizmima organizovani kriminalitet samo „drže pod kontrolom", a nemaju, odnosno ne smeju imati iluziju da je njega moguće u potpunosti eliminisati *kao pojavu*, odnosno specifičan oblik kriminaliteta. To što je polazna osnova da organizovani kriminalitet u određenim uslovima svakako mora da nastane i postoji, ne znači da nije moguće analizirati određene činjenice, koje na indicijalnom nivou ukazuju na to da u određenoj sferi ili na određenom prostoru deluju određene kriminalne organizacije (čak i onda kada se ne zna puno toga konkretnog o njima), odnosno da se određena krivična dela mogu pripisati delovanju takvih kriminalnih organizacija, tj. smatrati krivičnim delima organizovanog kriminaliteta.

Određene indicije u vezi sa konkretnim krivičnim delom ili krivičnim delima koja se čine u određenom kontinuitetu, mogu ukazivati na to da je reč o aktivnostima organizovanog kriminaliteta. U kriminalističkoj teoriji se ističe da na postojanje i delovanje organizovanog kriminaliteta u jednoj sredini (lokalnoj zajednici), ukazuju neke tipične indicije:[63]

1) indicije koje se odnose na potencijalne pripadnike organizovanih kriminalnih grupa: a) lica koja nemaju legalne prihode žive „na visokoj nozi" (poseduju skupe automobile, velike kuće i stanove, ispoljavaju životni stil koji podrazumeva posedovanje i trošenje velikih svota novca, imaju imovinu velike vrednosti itd.), i b) određena lica se kreću isključivo uz fizičko obezbeđenje, nose „pancir prsluke", koriste blindirana vozila i slično;

2) indicije koje se odnose na određene manifestacije u pogledu konkretnih krivičnih dela ili u vezi sa njima: a) dešavaju se fizički napadi koje ne prijavljuju policiji ni neposredne žrtve, niti druga lica, poput aktuelnih ili mogućih očevidaca, odnosno ako je drugo lice krivično delo prijavilo, sama žrtva to negira; b) vrše se ubistva, podmetanje eksploziva pod vozila, u stanove i lokale ili se podmeću požari bez nekih sasvim jasnih motiva; v) način izvršenja krivičnih dela ukazuje na profesionalizam učinioca i prethodno pažljivo plansko delovanje, što se posebno odnosi na ubistva, poput ubistvo iz

[63] Više o tome: B. Simonović, *Kriminalistika*, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004, str. 631–632.

vozila u pokretu, snajperskom puškom, podmetanjem eksploziva iz oružja koje nije legalno dostupno građanima i sl.; i g) ispoljava se izrazita nespremnost građana da se pojave kao izvori informacija policiji u predistražnom/pretkrivičnom postupku ili da budu svedoci u krivičnom postupku, čak i onda kada se radi(lo) o „flagrantnom“ krivičnom delu, tj. krivičnom delu učinjenom na javnom mestu i u prisustvu očevidaca;

3) indicije koje se odnose na određene socijalno-patološke pojave koje su povezane sa krivičnim delima: a) u lokalnoj zajednici se uočava porast narkomanije; b) uočava se organizovana prostitucija, i v) primećuju se druge pojave koje mogu biti povezane sa organizovanim kriminalitetom, poput organizovanog prosjačenja, organizovanja lažnih azilanata i slično;

4) indicije koje ukazuju na bavljenje organizovanog kriminaliteta određenim inače legalnim aktivnostima ili realizovanje pranja novca: a) ulaganje do tada potpuno nepoznatih „biznismena“ u velike poslovne poduhvate, kao što je građevinarstvo na ekskluzivnim lokacijama, unosne privatizacije i sl., b) odustajanje konkurencije u određenom poslu do čega dolazi bez jasnih motiva ili uz indicije koje ukazuju na zastrašivanje, poput povlačenja drugih učesnika na tenderu ili u konkretnom postupku privatizacije i sl.; i v) ulaganje u poslove koji inače, nisu dovoljno profitabilni ili su čak skopčani sa gubicima, ali omogućavaju pranje novca;

5) indicije koje ukazuju na pokušano ili realizovano nedozvoljeno delovanje na predstavnike nadležnih državnih organa: a) zastrašivanje, anonimno se preti policajcima, sudijama i javnim tužiocima koji rade na konkretnim krivičnim predmetima; i b) donose presude kojima se izriču relativno blage kazne, uočavaju se nerezonski odustanci javnog tužioca od krivičnog gonjenja ili se primećuje „čudno“ odbacivanje krivičnih prijava i slično u odnosu na okrivljene/osumnjičene za krivična dela u vezi sa opojnim drogama ili druga krivična dela koja su tipična za delatnost organizovanog kriminaliteta, što ukazuje na moguće koruptivno delovanje ili strah kod pravosudnih organa;

6) indicije koje ukazuju „na žrtvovanje sitnih riba“ od strane bilo organizovane kriminalne grupe, bilo korumpiranih predstavnika policije ili pravosuđa – kada je reč o krivičnim delima koja su inače, u „sferi organizovanog kriminaliteta“, poput trgovine opojnim drogama, iznudama itd., a u pogledu kojih odgovaraju samo „manje značajni igrači“, poput sitnih „dilera“ droge, lokalnih „siledžija“ i slično;

7) indicije koje se odnose na konkretne krivične postupke: a) okrivljeni angažuju skupe i veoma poznate advokate kao branioce, rutinski koriste neke inače veoma skupe procesne mehanizme, kao što je tzv. paralelna istraga i sl.; i b) pojavljuju se veoma „sumnjivi“ svedoci u prilog odbrane ili svedoci koji su iskaz dali u prilog optužbe naprasno menjaju svoj iskaz, „zaboravljaju“, i slično;

8) indicije koje se odnose na porodicu i druga bliska lica okrivljenom, kao kada se ne menja stil života članova porodice ili drugih okrivljenom bliskih lica,

poput vanbračnog supružnika, niti im se smanjuju prihodi, iako je okrivljeni u pritvoru i ne može da se bavi nekom profitnom delatnošću;

9) indicije u odnosu na način izvršenja kazne – konkretni okrivljeni bez valjanog zakonskog razloga dobija privilegovan tretman u ustanovi za izvršenje krivične sankcije i slično.[64]

Neka krivična dela mogu da budu bilo tzv. obična, odnosno „klasična" krivična dela, bilo krivična dela povezana sa organizovanim kriminalitetom. Tako je na primer, moguće napraviti odgovarajuću podelu ubistava: 1) neprofesionalna ubistva, koja su u praksi, vrlo često situacionog karaktera, i 2) profesionalno izvršena ubistva.[65]

Profesionalno izvršena ubistva su ona lišavanja života koja se pretežno vrše uz sledeće fenomenološke karakteristike:

a) visok stepen organizovanosti u realizaciji krivičnog dela;

b) ubistvo vrši po pravilu, više učesnika uz prethodno obezbeđenu logističku podršku, kako u odnosu na vreme pre i tokom izvršenja dela, tako i nakon izvršenog ili pokušanog dela, mada je moguće i da profesionalno ubistvo izvrši samo jedno lice, ali i ono po pravilu, ima obezbeđenu podršku drugih lica, pre i posle izvršenog dela;

v) krivično delo se vrši radi ostvarivanja određenih ranije projektovanih ciljeva i prethodno se pažljivo planira, a ponekad se čak i određeni elementi njegovog izvršenja od strane planiranih učinilaca uvežbavaju, a u nekim situacijama se paralelno formiraju i različiti „timovi" odnosno grupe za izvršenje dela, pa se onda naknadno određuje koja će grupa delo zaista i izvršiti;

g) ubistvo se izvršava od strane učinilaca koji to čine za određenu naknadu, odnosno materijalnu ili drugu korist, ili je takva aktivnost deo njihovog „radnog", odnosno profesionalnog angažmana, ako su aktivni pripadnici kriminalne organizacije;

d) žrtva profesionalnog ubistva je po pravilu neka istaknuta osoba, bilo da je i samo to lice iz kriminalne sredine, ili je u pitanju važan pripadnik državnih organa i sl.; i

đ) ubistvo se vrši uz posebne mere opreza, ali i veštine, te specifične obučenosti učinilaca, te druge elemente izvršenja koji predstavljaju skoro *obrazac* realizacije ovakvih krivičnih dela; poput nabavljenog oružja za jednokratnu upotrebu, po pravilu veoma pouzdanog i kvalitetnog (kao što su, automatske puške „kalašnjikov", ili automatski pištolji, poput „škorpiona" i automati kao što su „heckler & koch" itd.) koje se nakon izvršenog ili pokušanog dela uništava, najčešće rastavljanjem na delove i bacanjem u reku, jezero i sl., ili „rasejavanjem" delova na pustim mestima, zatim; korišćenje maski tokom izvršenja dela, velika preciznost, brzina i uigranost u realizaciji dela, izvršenje dela u najpogodnijem trenutku, kada je npr., žrtva najmanje spremna na uspešan otpor, kao što je to slučaj sa ubistvom prilikom ulaženja u

[64] Ibidem.

[65] Više o tome: Ž. Aleksić i M. Škulić, Kriminalistika, 12. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2020, str. 324–325.

automobil ili izlaženja iz njega, kada nema potencijalnih svedoka i sl., brz odlazak izvršilaca u inostranstvo, uz posedovanje kvalitetno urađenih falsifikovanih isprava, prethodno obezbeđen lažan alibi i slično.[66]

Takođe se kada je reč o profesionalnim i planiranim ubistvima povezanim sa organizovanim kriminalitetom, koriste i druga specifična sredstva, kako za neposredno pripremanje krivičnog dela i njegovu neposrednu realizaciju, tako i za dolazak na mesto događaja i efikasno bekstvo sa njega. Tako se kada je reč o prevoznim sredstvima upotrebljavaju pre svega odgovarajući automobili, prvenstveno noviji i skupi modeli, koji su poznati kao pouzdana vozila (koji su obavezno prethodno ukradeni i na kojima se takođe koriste ukradene tablice), efikasno sakrivaju ili uništavaju, pre svega paljenjem, a ređe dizanjem u vazduh, a koriste se i druga potrebna sredstva, poput mobilnih telefona za jednokratnu upotrebu, odnosno snabdevenih karticama po pripejd sistemu, pri čemu se telefon koristi samo za jedan razgovor radi onemogućavanja identifikacije audio-nadzorom, te se uopšte u odnosu na sve druge karakteristike krivičnog dela ispoljava dobra organizacija u izvršenju ubistva, te prikrivanju učinilaca, koja uz sve one i inače uobičajene „dokazne prepreke“ u vezi sa suzbijanjem organizovanog kriminaliteta, predstavlja i osnovnu teškoću za razjašnjavanje i dokazivanje ovakvih krivičnih dela.

Profesionalno izvršena ubistva su karakteristična za delatnost organizovanog kriminaliteta, kada se tim putem uništava konkurencija, osvaja tržište, demonstrira moć, zastrašuju protivnici i slično. Sva druga ubistva koja po svojim dominantnim karakteristikama ne mogu da se svrstaju u profesionalna ubistva, tretiraju se kao neprofesionalna, bez obzira na stepen umešnosti u njihovom izvršenju. Za profesionalno izvršena ubistva je po logici stvari karakteristično da se veoma teško razjašnjavaju i dokazuju, pa s obzirom na to, ali i činjenicu da su ona karakteristična za najteže oblike kriminaliteta, te da predstavljaju jedan od osnovnih pokazatelja delovanja organizovanog kriminaliteta, uspešnost u njihovom razjašnjavanju i dokazivanju predstavlja pravo merilo uspešnosti ukupnog rada službenih aktera pretkrivičnog i krivičnog postupka. U pozadini profesionalnih ubistava, koja se praktično svode na profesionalne „likvidacije“, ili fizičke i po pravilu vrlo brutalne „eliminacije“ protivnika, stoje jasno uočljivi interesi, često direktno vezani za ciljeve organizovanih kriminalnih grupa.

6. ZAKLJUČAK

Suzbijanje krivičnih dela koja se tiču opojnih droga, odnosno koja spadaju u narko-kriminalitet je od ogromnog značaja u savremenom društvu koje poslednjih decenija doživljava pravu „epidemiju“ bolesti zavisnosti od zabranjenih/kontrolisanih psihoaktivnih supstanci. Činjenica je da su u svim savremenim društvima, nažalost čak donekle i nezavisno od stepena uspešnosti

[66] Ibidem.

nadležnih organa u suzbijanju narko-kriminaliteta, opojne droge redovno prisutne na „crnom tržištu“ gde se plasiraju, te da njihovi konzumenti, odnosno zavisnici od psihoaktivnih supstanci, uvek imaju „na raspolaganju“ dovoljnu količinu opojne droge, a u stvari, u realnosti je samo pitanje njene cene, s obzirom na klasičan „tržišni“ mehanizam ponude i potražnje.

Dakle, sasvim je očigledno da su savremena društva veoma daleko od iskorenjivanja kako zloupotreba opojnih droga, tako i efikasnog suzbijanja krivičnih dela koja su sa njima povezana, odnosno narko-kriminaliteta, koji pored toga, predstavlja i izuzetno atraktivan i bogat izvor kriminalnih prihoda većine klasičnih organizovanih kriminalnih grupa, a naročito onih koje deluju u sferi multinacionalnog organizovanog kriminaliteta. Određeni pomaci na tom planu bi bilo mogući samo ako bi se delovalo kako sa stanovišta izgradnje boljih i adekvatnijih krivičnopravnih/krivičnoprocesno-dokaznih mehanizama, tako i delovanjem na preventivnom planu u domenu racionalnih mera socijalnog i psiho-socijalnog karaktera pre svega, u odnosu na omladinu, odnosno pripadnike mlađe društvene populacije, koja je svakako osnovna „meta“ narko-kriminaliteta u smislu stvaranja konzumenata opojne droge, što se suštinski svodi na očuvanje, pa i širenje crnog tržišta zabranjenih/kontrolisanih psihoaktivnih supstanci, na kojem učinioci te vrste krivičnih dela, a naročito u kontekstu organizovanog kriminalnog delovanja, već decenijama, poprilično rutinski ostvaruju enormne profite.

Potrebno je pomiriti se sa realnošću da samo po sebi krivično pravo ni na planu suzbijanja narko-kriminaliteta, kao ni inače, u odnosu na druge oblike kriminaliteta, nema neki „čarobni štapić“, kojim bi se brzo i jednostavno suzbio taj i drugi oblici kriminaliteta, te ne treba nikako zaboraviti ni u odnosu na to pitanje da je krivično pravo *ultima ratio* karaktera. Ovo se u krivičnopravnoj teoriji objašnjava i isticanjem da sama po sebi, „nemoralnost“ ili „etička prekorivost“ u odnosu na određeno ponašanje, ne može opravdati propisivanje kažnjivosti za takvo ponašanje, ukoliko se njime ne narušava interes mirnog zajedničkog života u društvu.[67]

Nije naravno, sporno da dominantni oblici narko-kriminaliteta, a naročito kada je on neposredno povezan sa organizovanim kriminalitetom ispunjavaju taj uslov koji se neposredno tiče *ultima ratio* karaktera krivičnog prava, ali pri tom, ipak ne može biti sporno ni da svi oblici te vrste kriminaliteta, odnosno sve vrste krivičnih dela koja se u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu Srbije odnose na opojne droge, ni izbliza nemaju isti praktični značaj, što je naravno, posebno upadljivo kada se radi o inkriminisanju samog posedovanja opojne droge, što je u mnogim zakonodavstvima uređeno kao delikt manje načelne težine od krivičnog dela, tj. kao prekršaj ili čak samo posedovanje određene vrste opojnih droga i uopšte, zabranjenih psihoaktivnih supstanci ima značaj ispoljavanja bolesnog stanja u kojem se nalazi lice koje je narkomanski

[67] Roxin C. und Greco, L, *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Band I – Grundlage – Der Aufbau der Verbrechenslehre*, 5. Auflage, „Verlag C.H.Beck“, München, 2020, str. 31.

zavisnik, a ne rešava se na temelju krivičnog prava u tom domenu, što je konačno bio slučaj i u Srbiji (kao i u nekadašnjoj Jugoslaviji), sve do prvih godina 21. veka.

Tek je početkom 2000-ih godina u Srbiji kao krivično delo (poseban delikt posedovanja), propisano i samo držanje opojne droge i onda kada se to čini isključivo za sopstvene potrebe, tj. radi njenog konzumiranja od strane držaoca. Kao što je to već objašnjeno u prethodnom tekstu, takvo širenje kriminalne zone se može dovesti u pitanje, kako sa stanovišta notorne činjenice da su u Srbiji poslednjih godina, ali i decenija, zatvori prepunjeni narkomanima, što znači posebnom vrstom bolesnika, odnosno ljudi koji boluju od posebne vrste bolesti zavisnosti, tako i sa stanovišta opšteg stava da kaznena politika, tj. politika krivičnog sankcionisanja, a što po logici stvari, uključuje i politiku zakonodavca koja se tiče (ne)propisivanja da su određena ponašanja/stanja krivična dela, u demokratskoj pravnoj državi svakako ne treba da bude jedna metaforična „ribarska mreža, koja hvata male ribe, a propušta velike."

Naravno, to ne znači da krivično pravo ne treba da deluje na normativnom planu u funkciji suzbijanja kriminaliteta koji se tiče zloupotrebe opojnih droga. Naprotiv, krivično pravo mora da između ostalog, bude posvećeno i tom cilju, ali je veoma važno u propisivanju konkretnih inkriminacija u uopšte, relevantnih krivičnopravnih mehanizama, oceniti kako na najefikasniji način ostvariti načelno projektovan cilj, a to je zaštita društva u maksimalno mogućnoj meri od zloupotrebe zabranjenih/kontrolisanih psihoaktivnih supstanci.

Literatura

Aleksić Ž. i Škulić M., *Kriminalistika,* 12. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2020.

Aleksić, Ž. i Milovanović, Z., *Kriminalistika,* „Partenon", Beograd, 1994.

Aleksić, Ž., *Praktikim iz Kriminalistike,* „Naučna knjiga", Beograd, 1988.

Aleksić, Ž., *Kriminalistika,* „Glosarijum", Beograd, 1996.

Babić, M. i Marković, I., *Krivično pravo – opšti dio,* četvrto izmijenjeno izdanje, Pravni fakultet u Banjoj Luci, Banja Luka, 2013.

Bejatović, S., *Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard,* (*poglavlje 23 i krivičnoprocesno zakonodavstvo Srbije – norma, praksa i mere unapređenja*), zbornik Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu: „Evropske integracije i kazneno zakonodavstvo (poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)", LVI redovno savetovanje Udruženja, Zlatibor, 2016.

Bejatović, S., *Nekoliko razloga neophodnosti rada na reformi krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije,* zbornik: „Reforma krivičnog prava", Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2014.

Vodinelić, V., *Kriminalistika,* „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva", Beograd, 1996.

Wessels, J. und Beulke, W., *Strafrecht – AllgemeinerTeil – die Straftat und Ihr Aufbau,* 52., neubearbeitete Auflage, „C.H.Müller", Heidelberg, 2022.

Groß, H. und Geerd, F., *Handbuch der Kriminalistik,* Band I, J. Schweitzer Verlag, Berlin, 1977.

Koriath G., „Verdeckter Ermittler – Ein europaweit taugliches Instrument", *Kriminalistik,* No. 8–9/96, Heidelberg, 1996.

Kube, E., *Theoretische Kriminalistik,* in: E.Kube, U.Störzer und J.Timm (Hrsg.), *Kriminalistik – Handbuch für Praxis und Wissenschaft,* Band I, „Richard Boorberg Verlag" München,

Berlin, 1992.
Kühne H. H., *Strafprozeßrecht – Ein Lehrbuch zum deutschen und europäischen Strafverfahrensrecht,* 5. völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999.
Meyer J., „Verdeckten Ermittlungen“, *Kriminalistik,* No. 1/99, Heidelberg, 1999.
Newburn, T., *Criminology,* „Willan Publishing“, London, 2007.
Petrović, A., *Kriminalistička metodika,* Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1978.
Roxin C. und Greco, L., *Strafrecht – Allgemeiner Teil – Band I – Grundlage – Der Aufbau der Verbrechenslehre,* 5. Auflage, „Verlag C.H.Beck“, München, 2020.
Roxin, C., *Strafverfahrensrecht, 25*. Auflage, „Verlag C.H.Beck”, München, 1998.
Saferstein, S., *Criminalistics – An Introduction to Forensic Science,* Tenth Edition, „Pearson“, New York, 2011.
Simić, I. i Petrović, M.,*Krivični zakon Republike Srbije – praktična primena*, Službeni glasnik, Beograd, 2002.
Simović, M., *Krivično procesno pravo – uvod i opšti dio,* Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2009.
Simonović, B., *Kriminalistika,* Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004.
Stojanović, Z. i Perić,O., *Krivično pravo – posebni deo,* XIV izdanje, Pravna knjiga, Beograd, 2011.
Stojanović, Z., *Komentar Krivičnog zakonika,* 9. izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 2019.
Schönke A. und Schröder, H. *Strafgesetzbuch – Kommentar,* 30. Auflage, „C.H.Beck“, München, 2019.
Hagan, F.E., *Introduction to Criminology, Theories, Methods and Criminal Behaviour, 6th*Edition, „Sage Publications“, Thousand Oaks, 2008.
Škulić, M. i Ilić, G., *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – jedan korak napred, dva koraka nazad*, Udruženje javnih tužilaca Srbije, Pravni fakultet u Beogradu i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd, 2012.
Škulić, M., „Krivično delo prikrivenog islednika učinjeno u krajnjoj nuždi“, *Pravni život*, broj9, Beograd, 2005.
Škulić, M., *Privredni kriminalitet*, drugo izdanje, FPM, Bar, 2013.
Škulić, M., *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak,* 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd, 2018.
Škulić, M.,„Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci“, tematski zbornik radova međunarodnog značaja, Međunarodni naučni tematski skup: *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Palić, 2–3. septembar 2020.
Škulić, M., *Krivična dela protiv polne slobode,* „Službeni glasnik“, Beograd, 2019.
Škulić, M., *Krivično procesno pravo,* 11. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2022.
Škulić, M., *Kriminalistika,* Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022.
Škulić, M., *Međunarodno krivično pravo,* 2. izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2022.
Škulić, M., *Osnovi krivičnog prava Sjedinjenih Američkih Država,* 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, edicija *Crimen*, Beograd, 2022.
Škulić, M., *Međunarodno krivično pravo – prostorno važenje krivičnog prava, krivično pravo međunarodnog porekla, međunarodna krivičnopravna pomoć i začeci krivičnog prava EU,* „Službeni glasnik“, Beograd, 2022.

CRIMINAL LAW AND CRIMINALISTICS ASPECTS OF COMBATING DRUG-CRIMINALITY

Dr. Milan Škulić

Professor at the Faculty of Law, University of Belgrade, Judge of the Constitutional Court of Serbia

Summary: *In the article is analytically examined the basic criminal law and forensics aspects of combating drug crime, by explaining the criminal law concept of narcotic, i.e. drugs and the basic criminal offenses related to them. Author systematically analyzes the basic criminal rules from the domain of special criminal tactics, which are adequate for effective suppression of that type of criminal acts, i.e. narco-crimes.*

In the article is especially explained the importance of normative regulation in the sphere of criminal law of the state of law, that responses to the abuse of prohibited/controlled psychoactive substances, as well as the importance of the development of adequate evidentiary methods, especially in the form of special evidentiary actions and types of so-called special investigative techniques, which are in principle adequate for detecting, clarifying and proving criminal acts that fall under narco-crimes. The special investigative techniques are appropriate for the task of combating drug crime due to consensual nature of that type of crimes (criminal acts without a victim in the sense of criminal law), which are in principle very difficult to detect and prove using classic evidentiary methods and in general, using the general evidentiary actions.

Keywords: *Narco-Crime, Narcotics, Drugs, Psychoactive Substances, Criminal Offence, Criminal Law, Criminalistics.*

K R I V I Č N O P R O C E S N O P R A V O

https://doi.org/10.7251/CEST1423175S UDK 343.57:613.83(4–672 EU)(497.6)

OTKRIVANJE I DOKAZIVANJE KRIVIČNIH DJELA IZ OBLASTI ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA I PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA I USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

akademik prof. dr Miodrag N. Simović

redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, redovni član Evropske akademija nauka i umjetnosti, inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću, profesor emeritus, vlado_s@blic.net.

prof. dr Vladimir M. Simović

tužilac Tužilaštva BiH i redovni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci, simo@blic.net.

Apstrakt. *Konzumacija i proizvodnja droga neminovno vodi u zloupotrebu, ali i uzročno-posljedičnu bolest zavisnosti i kriminalitet. Problematično područje kriminaliteta povezanog s konzumiranjem droga jeste način na koji su kriminalitet uopše i konzumiranje droga međusobno povezani. Dosadašnja istraživanja na tu temu pokazala su da je ta povezanost izuzetno kompleksna, uznastojanje na iznalaženje mogućnosti za prevenciju kriminaliteta povezanog s ilegalnim drogama. Potreba za prevencijom ovog kriminaliteta oduvijek je bila na visokom mjestu prioriteta različitih zemalja širom svijeta. Kreiranje politike ove prevencije podrazumijeva uključivanje više različitih segmenata društva, jer taj problem ima različite etiološke i fenomenološke karakteristike.*

Cilj je rada dati odgovor na neka pitanja kompleksnosti otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela iz ove oblasti. Otvara se i pitanje prakse Evropskog suda za ljudska prava u vezi s trgovinom opojnim drogama. Rad se u nastavku pobliže bavi odgovarajućom praksom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, posebno u kontekstu prihvatljivosti dokaza koji se koriste za dokazivanje krivičnog djela neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga.

Ključne riječi*: droga, zloupotreba, krivično djelo, istraga, dokazi.*

1. UVODNE NAPOMENE

Droga i konzumiranje alkohola uzrokuju ogromnu štetu kako na individualnom planu tako i u cjelokupnom društvu, a posljedice toga su problem širom svijeta[1] (World Drug Report, 2022[2]). Kancelarija Ujedinjenih

[1] Opioidi (supstance, odnosno agensi koji se vezuju na opioidne receptore, koji se uglavnom nalaze u središnjem nervnom i probavnom sistemu) su najubojitije materije. U Sjevernoj Americi fentanili (fentanil je izuzetno jak sintetski opioidni

nacija za drogu i kriminal (The United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC) procjenjuje da je između 3,3 do 6,1 odsto svjetske populacije u dobi od 15 i 64 godine barem jednom konzumiralo neku vrstu droge u posljednjoj godini (World Drug Report, 2011). Pored zdravstvenih rizika, konzumiranje alkohola i nezakonitih droga ima brojne posljedice, uključujući i društvene probleme i njihovu povezanost s kriminalitetom.

Studije pokazuju multifaktorijalni, raznovrstan i složen odnos između upotrebe i zavisnosti od droga i posljedične agresivnosti i drugih kriminogenih radnji, uključujući sociokulturne faktore i efekte materija na ponašanje pojedinca. Često se pominje ispoljavanje agresivnosti, a veza između konzumiranja droga i agresije uslovljena je drugim varijablama, među kojima su važni kulturni faktori. Agresivnost raste u nasilnim okruženjima koji uključuju porodicu ili školu, a mogu doprinijeti visokom nivo nasilja u modernim društvima[3]. Ljudi stiču agresivno ponašanje učeći i tumačeći odgovore drugih na događaje u njihovoj okolini. Ličnost je zamišljena kao skup stabilnih struktura znanja koje pojedinci koriste za tumačenje događaja u njihovom društvenom svijetu i za usmjeravanje njihovog ponašanja.

Jedan od najistaknutijih faktora rizika i neposredni put do upotrebe problematičnih supstanci je delinkvencija. Delinkvencija može prvo dovesti do upotrebe supstanci, a zatim do neprihvatljivih oblika ponašanja koji su u vezi sa uzimanjem droga ili direktno dovesti do zavisnosti oddroga. U literaturi se takođe navodi da je jedna od glavnih načinadjelovanja ove vrste patologije kognitivna distorzija ili greška u mišljenju[4]. Lice ima nesposobnost da zaista shvati odnose koji se događaju oko njega, što može dovesti do upotrebe droga, a to može dalje dovesti do agresije. Dalji faktori rizika za uzimanje problematičnih droga, uključuju druga komorbidna stanja, poput depresije i poremećaja ponašanja i antisocijalnog poremećaja ličnosti.

---

analgetik - lijek protiv bolova, koji je dosta sličan morfinu, ali je 50 do100 puta potentniji od njega) prouzrokuju smrtne slučajeve predoziranja na nove rekordne nivoe: u 2020. godine u 91.799 predoziranja zabilježeni su smrtni slučajevi, a privremena procjena za 2021. godinu iznosila je 107.622 smrtnih slučajeva. Kanada je izvijestila o 95 odsto porasta broja smrtnih slučajeva od predoziranja opioidima u prvoj godini bolesti pandemije uzrokovane koronavirusom (COVID-19).

2 United Nations publication, Sales No. 22.XI.8. Dostupno na website: *www.unodc .org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2022.html.*

3 Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, rana intervencija je terapijska strategija koja kombinuje rano otkrivanje opasnog ili štetnog korištenja supstanci i odgovarajuće liječenje. Definicija Evropske unije pozicionira ranu intervenciju između indicirane prevencije i liječenja kao terapijske intervencije bazirane na prepoznavanju i posmatranju pojedinaca koji koriste opojne droge.

4 U korelaciji sa porastom zloupotrebe droga na ilegalnom tržištu jeste i tendencija porasta uvoza lijekova koji spadaju u grupu narkotika. Tako je tokom 2005. godine u Republiku Srpsku uvezeno i stavljeno u promet 1.878.230,00 komada lijekova iz grupe narkotika u obliku tableta, a u 2006. godini 2.337.217,00 komada tih tableta, što je povećanje za 24,4 odsto.

Antisocijalni poremećaj ličnosti ističe se vrlo često pojedinačnim osobinama i može se smatrati glavnom pridruženom varijablom sa kriminalom. Kada se antisocijalni poremećaj ličnosti poveže sa upotrebom alkohola i drugih droga, odnos sa kriminalom postaje složeniji. Tako se može zaključiti da lične karakteristike pojedinca mogu imatiulogu kod kriminogenog ponašanja korisnika droga koji traže liječenje. Dakle, kriminogenoponašanje ne treba smatrati samo posljedicom upotrebe droga.

Potrebu efikasnije zakonske regulacije zloupotrebe droga prepoznala je i međunarodna zajednica, pod okriljem Ujedinjenih nacija. Tako je 20. marta 1961. godine donesena Jedinstvena konvencija o opojnim drogama (tzv. Njujorška konvencija). Dijalektičnost same zloupotrebe uslovila je potrebu dopunjavanja ove konvencije, pa je, u vezi s tim, već 25. marta 1972. godine u Ženevi donesen Protokol o izmjenama i dopunama Jedinstvene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine. Nadalje, iz istih razloga, u Beču je 21. februara 1971. godine donesena Konvencija o psihotropnim supstancama (tzv. Bečka konvencija), kojom su neke supstance, zbog sve masovnije zloupotrebe s izrazito štetnim posljedicama, stavljene pod međunarodni nadzor. Važan korak bilo je i donošenje Konvencije Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa drogama i psihotropnim supstancama, u Beču 20. decembra 1988. godine kojom se pod međunarodni nadzor stavljaju i supstance koje se koriste u proizvodnji droga i psihotropnih supstanci.

Donesenim konvencijama uvedena je jedinstvena međunarodna kontrola tzv. kontrolisanih supstanci, kao i sveobuhvatna, efikasna i operativna metodika postupanja u suzbijanju i otkrivanju nezakonite proizvodnje, potražnje i prometa droga. Time su ujedno postavljeni temelji djelotvornije međunarodne saradnje u ovom području. Ove konvencije su i danas aktuelan osnov za donošenje i usklađivanje globalne i nacionalne strategije, kao i zakona i obaveza država potpisnica.

U Bosni i Hercegovini je osnovni strateški dokument kojima je regulisana politika suzbijanja zloupotrebe droga Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprječavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini za period od 2018. do 2023. godine[5], koju je 2018. godine usvojila Parlamentarna skupština BiH. Uz to, u Bosni i Hercegovini je usvojen Jedinstveni obrazac liječenih zavisnika, te potpisan Protokol o saradnji između ministarstava zdravstva u entitetima i Ministarstva civilnih poslova BiH, u skladu s kojim se vodi evidencija o zavisnicima i povremenim korisnicima opojnih droga[6].

[5] Strategiju, koju je predložilo Ministarstvo bezbjednosti BiH, napravila je radna grupa u kojoj su bili predstavnici institucija iz oblasti zdravstva, obrazovanja, pravde, policijskih agencija, nevladinih i međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini.

[6] Na osnovu Izvještaja o liječenim zavisnicima Ministarstva civilnih poslova BiH, ukupan broj zavisnika koji se nalaze na liječenju i rehabilitaciji u ustanovama i terapijskim zajednicama je u 2015. godini iznosio 2115 liječena zavisnika. Na

2. POSTUPAK U SLUČAJU OBAVEZNOG LIJEČENJA OD ZAVISNOSTI

Mjera obaveznog liječenja od zavisnosti može da se izrekne pod uslovima iz člana 72. Krivičnog zakona BiH[7] (KZBiH). Odredba člana 390 Zakona o krivičnom postupku BiH[8] (ZKPBiH) određuje sam postupak izricanja mjere, tako da o mjeri ne može da se odlučuje bez nalaza i mišljenja vještaka koji treba da se izjasni o mogućnosti za liječenje optuženog (član 390 stav 1).

U svom, po pravilu, pisanom nalazu i mišljenju vještak psihijatar treba da se izjasni o tome da li postoji zavisnost od alkohola ili opojnih droga, kao i o potrebi, mogućnostima i prognozi liječenja optuženog. Da bi pisani nalaz i mišljenje vještaka bio prihvaćen, vještak mora da bude neposredno saslušan na glavnom pretresu (član 270 stav 5 ZKPBiH). O mjeri bezbjednosti odlučuje sudija, odnosno vijeće na glavnom pretresu, i to prilikom donošenja odluke o glavnoj stvari. Zakon ne predviđa mogućnost prestanka ili obustave ove mjere, ali bi stranke i branilac optuženog, te ustanova, odnosno ljekar koji sprovodi liječenje to mogli da predlože – ukoliko su prestali razlozi zbog kojih je mjera izrečena. U oba slučaja odluka (prestanak ili obustava mjere obaveznog liječenja od zavisnosti) se donosi u formi rješenja, a protiv odluke dozvoljena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda.

Odredba stava 2 člana 390 ZKPBiH reguliše situaciju kada je mjera bezbjednosti obaveznog liječenja od zavisnosti izrečena uz uslovnu osudu, a liječenje se sprovodi na slobodi. Ukoliko se optuženi ne podvrgne liječenju ili ga samovoljno napusti, sud je ovlašten da po službenoj dužnosti ili na prijedlog ustanove u kojoj se učinilac liječio ili je trebalo da se liječi, odredi opozivanje

osnovu dostavljenih podataka iz Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, u 2015. Godini je registrovano ukupno 1609 zavisnika; u Institutu za javno zdravstvo Republike Srpske je registrovano 455 liječenih zavisnika, a iz Centra za mentalno zdravlje Brčko Distrikta BiH je dostavljen izvještaj o 51 zavisniku. Pretpostavlja se da je broj liječenih zavisnika veći, jer jedan dio ustanova još uvijek ne dostavlja podatke nadležnim institucijama. Na osnovu izvještaja iz centara za opioidnu supstitucionu terapiju (OST), ukupan broj zavisnika na supstitucionoj terapiji u Federaciji BiH u 2015. godini je bio 1168 (1066 muškaraca i 102 žene), na metadonu 752 i suboxonu 416, što je više nego u 2014. godini. Ukupan broj zavisnika u Republici Srpskoj je bio 142 (135 muškaraca i sedam žena), na metadonu 72 i suboxonu 70, što je više nego u 2014. godini za 20 zavisnika.
Prosječna starost liječenih zavisnika je 35 godina života (36 godina za muškarce i 32 za žene). Posmatrajući trend prijavljivanja liječenih zavisnika prema godinama kada su prvi put došli na tretman, u 2015. godini je prijavljeno 70 liječenih zavisnika (67 muškaraca i tri žene).

[7] "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, 32/03 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.

[8] „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine",br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09, 93/09, 72/13 i 65/18.

uslovne osude ili prinudno izvršenje mjere bezbjednosti[9]. Prije donošenja odluke sud je obavezan da sasluša tužioca i učinioca, a, po potrebi, može da pribavi i mišljenje ljekara. Ne traži se pribavljanje nalaza i mišljenja vještaka, nego samo pribavljanje mišljenje ljekara ustanove u kojoj se učinilac liječio, odnosno u kojoj je trebalo da započne s liječenjem.

Ako se uslovna osuda opozove, sud može presudom da izrekne krivičnopravnu sankciju (zatvor ili novčanu kaznu), o čemu odluku donosi sudija, odnosno vijeće, a protiv presude dozvoljena je žalba o kojoj odlučuje vijeće drugostepenog suda. S druge strane, ako se utvrdi da nisu ispunjeni uslovi za opozivanje uslovne osude ili prinudno izvršenje mjere bezbjednosti obaveznog obaveznog liječenja od zavisnosti, sud će rješenjem obustaviti postupak (član 400 stav 3 ZKPBiH).

3. KOMPLEKSNOST OTKRIVANJA, ISTRAŽIVANJA I DOKAZIVANJA KRIVIČNIH DJELA IZ OBLASTI ZLOUPOTREBE OPOJNIH DROGA

Prikupljanje inicijalnih ili početnih obavještenja o postojanju određenog krivičnog djela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga je izuzetno kompleksna otkrivačka aktivnost, uvažavajući specifičnu krivičnopravnu prirodu ovih krivičnih djela. Radi se o krivičnim djelima:

- Neovlašteni promet opojnom drogom“ iz člana 195 KZBiH;

- Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (član 238) i Posjedovanje i omogućavanje upotrebe opojnih droga (član 239) iz Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine[10] (KZFBiH);

- Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga (član 224) i Omogućavanje upotrebe opojnih droga (član 225) iz Krivičnog zakonika Republike Srpske (KZRS[11]);

- Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (član 232) i Posjedovanje i omogućavanje upotrebe opojnih droga (član 233) izKrivičnog zakona Brčko Distrikta BiH(KZBDBiH[12]).

Jedan od ključnih zahtjeva koji se odnose na blagovremeno i efikasno sprječavanje i otkrivanje krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih sredstava predstavlja koordiniran rad različitih agencija za sprovođenje zakona, ali i učešće i proaktivna uloga nevladinog sektora i svih građana. Prvorazrednu ulogu na planu sprječavanja i otkrivanja ovih krivičnih djela imaju građani koji svojim društveno odgovornim odnosom mogu neposredno doprinijeti otkrivanju

[9] U postupku opozivanja uslovne osude primjenjuju se rokovi za opoziv uslovne osude iz člana 64 stav 2 KZBiH.

[10] „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj 36/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17.

[11] „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/17, 104/18 i 15/21.

[12] „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, broj 19/20 - Prečišćeni tekst.

navedenih krivičnih djela i na taj način inicirati pokretanje i sprovođenje istrage od strane tužioca.

Od početka praktične primjene novih zakona o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, od 2003. godine, postojale su brojne nejasnoće i dileme praktične prirode, posebno u segmentu koji se odnosi na odnos policije i tužilaštva. Međutim, protekom vremena iskristalisala se dobra praksa determinisana krivičnoprocesnim odredbama, koja je u značajnoj mjeri otklonila navedene nejasnoće i dileme.

S obzirom na to da se radi, s jedne strane,o interesu lica koja neovlašteno proizvode ili stavljaju u promet opojnedroge i, s druge strane, interesu konzumenta/korisnika/zavisnika, postoji potpuna diskrecija u tom odnosu, što otežava otkrivanje krivičnog djela. To u značajnoj mjeri komplikuje i otežava proces prikupljanja inicijalnih ili početnih obavještenja koja potvrđuju standard osnovi sumnje kao najniži stepen vjerovatnoće, potreban za pokretanje i sprovođenje istrage od strane tužioca.

Tužilački koncept istrage traži izuzetno proaktivnu ulogu tužioca u istrazi. Ključno pitanje koje se nameće jeste kako na zakonit način prikupiti potrebne dokaze, odnosno dokazati postojanje određenog krivičnog djela i njegovog učinioca.Dokazivanje krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga se u konačnici neposredno realizuje sprovođenjem sveobuhvatne operativne akcije od strane ovlaštenih službenih lica pod rukovodstvom tužioca, koja se sastoji u lišenju slobode osumnjičenih lica, te radnjama dokazivanja. Te aktivnosti se izvode u skladu s odredbama zakona o krivičnom postupku.

U tom kontekstu, s ciljem blagovremenog, efikasnog i zakonitog preduzimanja cjelokupnih istražno-dokaznih aktivnosti usmjerenih na prikupljanje dokaza i obavještenja koja potvrđuju postojanje određenog krivičnog djela, tužilac određene radnje povjerava ovlaštenim službenim licima. Rukovodno-nadzorna uloga tužioca u istrazi obavezuje tužioca da koordinira cjelokupne aktivnosti ovlaštenih službenih lica, počev od momenta saznanja o izvršenju određenog krivičnog djela.

4. PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Da bi se utvrdilo da li je tokom postupka za trajno oduzimanje imovine zbog krivičnog djela trgovine opojnim drogama podnosilac predstavke bio „optužen za krivično djelo" u smislu stava 2 člana 6 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) mora uzeti tri kriterijuma u obzir: klasifikaciju postupka shodno nacionalnom zakonodavstvu, njegovu pravu prirodu, kao i vrstu i težinu sankcije koja je mogla biti izrečena podnosiocu predstavke[13]. Kada je riječ o

[13] Vidi presudu u predmetu *A.P., M.P. and T.P. v. Switzerland*, od 29. avgusta 1997. godine, Reports of Judgments and Decisions 1997-V, str. 1488, stav 39 i, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Welch v. the United Kingdom*, presuda od 9. februara 1995. godine, Series A br. 307-A, st. 27 i 28.

prvom od navedenih kriterijuma – klasifikacija postupka shodno domaćem zakonodavstvu – jasno je da takva primjena ne podrazumijeva bilo kakve nove optužbe ili krivična djela u smislu krivičnog prava. Postupak za trajno oduzimanje imovine predstavlja dio procesa izricanja kazne koji slijedi poslije izricanja osuđujuće presude optuženom za krivična djela za koja je optužen.

Međutim, svrha ovog postupka nije da podnosiocu predstavke bude izrečena osuđujuća ili oslobađajuća presuda za neko drugo krivično djelo u vezi s trgovinom opojnim drogama. Umjesto toga, svrha postupka jeste da se omogući domaćem sudu da izvrši pravu procjenu iznosa na koji bi rješenje o trajnom oduzimanju trebalo da glasi. Evropski sud smatra da je ovaj postupak analogan postupku tokom koga sud utvrđuje visinu novčane kazne ili dužinu zatvorske kazne koju bi trebalo izreći osuđenom licu. Ovo je zapravo bio zaključak do koga je došao u predmetu *Welch*u kome je Evropski sud, razmotrivši stvarne okolnosti slučaja, odlučio da rješenje o trajnom oduzimanju predstavlja „kaznu" u smislu člana 7 Konvencije.

Evropski sud je takođe razmatrao da li bi, uprkos svom zaključku koji se odnosi na to da donošenje rješenja o trajnom oduzimanju ne predstavlja podizanje novih „optužbi" u smislu stava 2 člana 6 Konvencije, ove odredbe ipak trebalo donekle primijeniti, kako bi se podnosilac predstavke zaštitio od pretpostavki koje su iznijete tokom postupka za trajno oduzimanje. Međutim, iako je jasno da stav 2 člana 6 Konvencije u cijelosti uređuje krivični postupak, a ne samo ispitivanje osnovanosti optužbi[14], pravo na pretpostavku nevinosti, shodno stavu 2 člana 6, proističe samo u vezi sa određenim krivičnim djelom za koje je „optužen". Pošto optuženi bude valjano (zakonito) proglašen krivim za to krivično delo, stav 2 člana 6 ne može se primjenjivati u vezi sa navodima iznijetim u vezi s karakterom i ponašanjem optuženog kao sastavnim dijelom procesa izricanja kazne, osim ako priroda i težina tih optužbi nisu takve da predstavljaju podizanje nove „optužbe" u autonomnom smislu Konvencije[15].

4.1. Filips protiv Ujedinjenog Kraljevstva[16]

Predmet je formiran na osnovu predstavke protiv Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, koju je, shodno nekadašnjem članu 25 Konvencije, Evropskoj komisiji za ljudska prava (Komisija) podnio britanski državljanin, Stiven Filips (Steven Phillips) (podnosilac predstavke), 20. aprila 1998. godine. Podnosilac predstavke, između ostalog, tvrdi da zakonom predviđena pretpostavka na osnovu koje je sud izdao nalog za trajno

[14] Vidi, na primjer, presudu u predmetu *Minelli v. Switzerland* od 25. marta 1983. godine, Series A br. 62, str. 15 i 16, stav 30; presudu u predmetu *Sekanina v. Austria* od 25. avgusta 1993. godine, Series A br. 266-A i presudu u predmetu *Allenet de Ribemont v. France* od 10. februara 1995. godine, Series A br. 308.

[15] Vidi presudu u predmetu *Engel and Others v. the Netherlands* od 8. juna 1976. godine, Series A br. 22, str. 37-38, stav 90.

[16] Predstavka broj 41087/98 od 5. jula 2001. godine.

oduzimanje poslije donošenja osuđujuće presude za krivično djelo u vezi sa opojnim drogama, predstavlja povredu njegovog prava na pretpostavku nevinosti, shodno stavu 2 člana 6 Konvencije.

Prvostepeni sud u Njuportu je 27. juna 1996. godine osudio podnosioca predstavke zato što je bio umiješan u prenošenje velike količine kanabisove smole u novembru 1995. godine, što je u suprotnosti sa članom 170(2) Zakona o upravljanju naplatom carina i akciza iz 1979. godine. On je 12. jula 1996. godine osuđen na devet godina zatvora za krivično djelo koje je počinio. Podnosilac predstavke je i ranije osuđivan, ali nikada za krivična djela u vezi sa opojnim drogama. Prema članu 2 Zakona o nezakonitoj trgovini opojnim drogama iz 1994. godine[17] (Zakon iz 1994. godine), sprovedena je istraga o imovini podnosioca predstavke.

Podnosilac predstavke je tvrdio da je zakonom predviđenom pretpostavkom, koju je primijenio prvostepeni sud prilikom obračunavanja iznosa koji je određen rješenjem o trajnom oduzimanju, povrijeđeno njegovo pravo na pretpostavku nevinosti, shodno stavu 2 člana 6 Konvencije.

Evropski sud smatra da, osim što se izričito pominje u stavu 2 člana 6, pravo nekog lica na pretpostavku nevinosti u krivičnom postupku predstavlja dio opšteg poimanja pravičnog suđenja, shodno stavu 1 člana 6, dok se od tužilaštva zahtijeva da snosi teret dokazivanja tvrdnji iznijetih protiv njega ili nje[18]. Ovo pravo, međutim, nije apsolutno, budući da činjenične ili pravne

---

[17] Član 2 ovog zakona predviđa da bi prvostepeni sud trebalo da donese rješenje za trajno oduzimanje u odnosu na optuženog koji se pojavljuje na izricanju kazne u vezi s jednim ili više krivičnih djela koja se odnose na promet narkotika, a za koga je sud zaključio da je primio neki iznos novca ili neku drugu vrstu nadoknade u vezi s trgovinom opojnim drogama. Prema članu 5 ovog zakona, iznos u rješenju o trajnom oduzimanju bi trebalo da odgovara iznosu imovinske koristi stečene trgovinom opojnom drogom za koju je sud procijenio da ju je optuženi stekao, osim ako se sud ne uvjeri da je u vrijeme donošenja rješenja o trajnom oduzimanju samo manji iznos imovinske koristi mogao biti ostvaren.
Prilikom utvrđivanja da li je i u kojoj meri optuženi stekao korist od trgovine opojnim drogama, članom 4(2) i (3) Zakona iz 1994. godine zahtijeva se od suda da pretpostavi da sva imovina za koju se ispostavi da ju je optuženi posjedovao u periodu nakon donošenja osuđujuće presude ili tokom perioda od šest godina prije dana pokretanja krivičnog postupka, predstavlja isplatu ili neku drugu vrstu nadoknade u vezi s trgovinom opojnim drogama i da su svi troškovi koje je on imao tokom tog istog perioda plaćani iz imovinske koristi stečene prometom narkotika. Ovu zakonsku pretpostavku optuženi može pobiti u pogledu bilo koje imovine ili troška, ako se pokaže da je ona netačna ili ako postoji ozbiljna opasnost da nepravda bude počinjena, ako bi se ta pretpostavka primijenila (član 4(4)). Neophodni standard dokazivanja koji se primjenjuje u čitavom Zakonu iz 1994. godine jeste onaj koji se primenjuje u građanskopravnom postupku, tj. onaj zasnovan na većoj vjerovatnoći (član 2(8)).

[18] Vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Saunders v. the United Kingdom* od 17. decembra 1996. godine, Reports 1996-VI, str. 2064, stav 68.

pretpostavke postoje i funkcionišu u svakom sistemu krivičnog prava i u principu nisu zabranjene Konvencijom sve dok se države pridržavaju određenih ograničenja, uzimajući u obzir značaj onoga što je u pitanju, kao i očuvanje prava odbrane[19].

Evropski sud nije pozvan da razmotri *in abstracto* usklađenost odredaba Zakona iz 1994. godine sa Konvencijom, koje zahtijevaju od suda koji izriče kaznu licu koje je osuđeno za krivično djelo trgovine opojnim drogama da pretpostavi da sva imovina za koju se smatra da ju je optuženi posjedovao (bilo kada poslije izricanja osuđujuće presude ili tokom perioda od šest godina prije dana pokretanja krivičnog postupka), predstavlja isplatu ili drugu vrstu nadoknade u vezi s trgovinom drogom, kao i da su svi troškovi koje je napravio tokom tog istog perioda plaćeni sredstvima koja predstavljaju imovinsku korist stečenu nezakonitom trgovinom opojnim drogama. Umjesto toga, Sud mora da utvrdi da li način na koji je pretpostavka primijenjena u slučaju podnosioca predstavke predstavlja kršenje osnovnih načela pravičnog suđenja koji su zagarantovani stavom 1 člana 6[20].

Polazna tačka Suda u ovom razmatranju jeste da ponovi svoj iznijet stav da zakonska pretpostavka nije primijenjena da bi podnosioca predstavke lakše proglasili krivim za neko krivično djelo, već da bi domaćem sudu bilo omogućeno da procijeni tačan iznos na koji bi trebalo donijeti rješenje za trajno oduzimanje. Stoga, iako je iznos iz rješenja o trajnom oduzimanju koji je obračunat putem primjene zakonske pretpostavke pozamašan – 91.400 funti sterlinga – i iako je podnosilac predstavke bio izložen opasnosti da bi u slučaju neplaćanja datog iznosa morao da izdrži još dvije godine zatvorske kazne – pitanje osude za dodatna krivična djela trgovine opojnom drogom nije se ni postavljalo.

Povrh toga, iako je primjena pretpostavke bila obavezna da bi sud koji izriče presudu izvršio procjenu da li je i u kojoj mjeri podnosilac predstavke stekao korist od imovinske dobiti stečene trgovinom opojnim drogama, postupak nije bio lišen zaštitnih mjera. Dakle, procjenu je izvršio sud u sudskom postupku, uključujući tu i javnu raspravu, argumenti tužilaštva bili su unaprijed dostavljeni podnosiocu predstavke, a bilo mu je i omogućeno da pruži dokaze u vidu pisanih ili usmenih dokaza. Sud je imao ovlašćenje da donese rješenje o trajnom oduzimanju koje bi glasilo i na manji iznos, da se uvjerio, na osnovu veće vjerovatnoće, da je samo manji iznos imovinske koristi mogao da bude ostvaren. Glavna zaštitna mjera, međutim, bila je ta da je pretpostavka, prema Zakonu iz 1994. godine, mogla da bude opovrgnuta da je podnosilac predstavke dokazao, takođe na osnovu veće vjerovatnoće, da je imovinu stekao na neki drugi način, a ne trgovinom opojnim drogama. Osim toga, sudija je imao diskreciono pravo da ne dozvoli primjenu pretpostavke, ako je smatrao da

[19] Vidi presudu u predmetu *Salabiaku v. France* od 7. oktobra 1988. godine, Series A br. 141-A, str. 15 i 16, stav 28.

[20] Vidi predmet *Salabiaku*, str. 17 i 18, stav 30 i predmet *Saunders*, str. 2064-2065, stav 69.

bi njenom primjenom bila stvorena ozbiljna opasnost od nepravičnog postupanja.

Evropski sud primjećuje da ne postoje direktni dokazi da je podnosilac predstavke bio umiješan u trgovinu opojnom drogom prije događaja koji su doveli do donošenja osuđujuće presude protiv njega. Prilikom obračunavanja iznosa na koji glasi rješenje o trajnom oduzimanju imovine na osnovu stečene koristi od trgovine opojnom drogom, sudija je izjavio da se on poziva na zakonsku pretpostavku. U realnosti, međutim, te detaljno posmatrajući korake koje je preduzeo sudija i stigao do iznosa od 91.400 funti sterlinga, Evropski sud primjećuje da se u pogledu svake stavke koja je uzeta u obzir sudija uvjerio, na osnovu priznanja podnosioca predstavke ili na osnovu dokaza koje je pružilo tužilaštvo, da je podnosilac predstavke posjedovao imovinu ili potrošio novac i da je očigledan zaključak bio taj da je on taj novac stekao na nezakonit način. Shodno tome, sudija je ustanovio „stvarne indicije na osnovu građanskog standarda dokazivanja" – da prodaja kuće X-u nije bila stvarna već je poslužila kao paravan za transfer novca stečenog trgovinom opojnom drogom.

Kada je riječ o dodatnih 28.000 funti sterlinga, za koje je podnosilac predstavke priznao da ih je primio u gotovini od X, sudija je rekao: „Uopšte nisam dobio neko razumno objašnjenje u vezi s učešćem [X] (…) i mislim da je nemoguće pronaći neko razumno objašnjenje (…) osim da (…) je to najobičnija isplata." Slično tome, prilikom procjene iznosa novca koji je podnosilac predstavke potrošio u vezi s automobilima, sudija je za osnovu uzeo najnižu procjenu koju je podnosilac predstavke dao u pogledu toga koliko je novca potrošio. Budući da podnosilac predstavke nije mogao da pruži bilo kakvu evidenciju kojom bi objasnio porijeklo tog novca, sudija je pretpostavio da on predstavlja stečenu korist od trgovine opojnom drogom. Na osnovu zaključaka sudije, nije moglo biti primjedbi kojima bi se osporilo uključivanje te imovine u pregled imovinskih sredstava podnosioca predstavke u svrhu izricanja presude, čak i da zakonska pretpostavka nije primijenjena.

Sud takođe primjećuje da je svjedočenje podnosioca predstavke o njegovim transakcijama bilo istinito, njemu ne bi bilo teško da opovrgne zakonom predviđenu pretpostavku; kao što je sudija naveo, očigledni koraci koji su mogli biti preduzeti da bi se dokazala legitimnost njegovih izvora novca i imovine - bili bi „savršeno očigledni, obični i jednostavni". Podnosilac predstavke nema pravo da se žali na nepravičnost usljed činjenice što je sudija u obračun uključio i ona imovinska sredstva kupljena od imovinske koristi koja je stečena drugim nedokumentovanim oblicima nezakonitih aktivnosti, kao što je „preprodaja automobila".

Konačno, prilikom obračuna vrijednosti stvarnih imovinskih sredstava koja su podnosiocu predstavke dostupna, značajno je to što je sudija uzeo u obzir samo kuću i jednu trećinu udjela koji podnosilac predstavke ima u porodičnom biznisu, što su određene stavke za koje je na osnovu dokaza utvrdio da još uvijek pripadaju podnosiocu predstavke. Sudija je prihvatio dokaze podnosioca predstavke prilikom procjene vrijednosti imovinskih sredstava. Iako

Evropski sud smatra da pitanje koje se tiče pravičnosti postupka može da proistekne u onim okolnostima u kojima je iznos u rješenju o trajnom oduzimanju imovine zasnovan na vrijednosti pretpostavljenih sakrivenih imovinskih sredstava, to se nije dogodilo u ovom predmetu i u pogledu ovog podnosioca predstavke.

Stoga, uopšteno gledajući, Evropski sud zaključuje da je primjena relevantnih odredbi Zakona o nezakonitoj trgovini opojnim drogama iz 1994. godine prema podnosiocu predstavke bila u razumnim granicama, imajući u vidu značaj onoga o čemu je riječ, kao i da su prava odbrane u potpunosti bila poštovana. Iz toga slijedi da Sud ne smatra da je primjena zakonske pretpostavke lišila podnosioca predstavke pravičnog suđenja tokom postupka trajnog oduzimanja imovine. U zaključku, nije došlo do povrede stava 1 člana 6 Konvencije.

4.2. Grejson i Barnam protiv Ujedinjenog Kraljevstva[21]

Podnosilac predstavke Grejson i saoptuženi su 23. januara 2002. godine osuđeni za pokušaj stavljanja u promet 28 kilograma čistog heroina, koji je policija zaplijenila prilikom hapšenja. Procijenjeno je da je velikoprodajna vrijednost heroina preko 1,2 miliona funti sterlinga a da mu je preprodajna vrijednost na ulici više od četiri miliona britanskih sterlinga. Podnosiocu predstavke je narednog dana izrečena kazna zatvora u trajanju od 22 godine.

Drugi podnosilac predstavke (Barnam) je 16. jula 2001. godine osuđen na osnovu dvije tačke optužbe za kriminalno udruživanje u vezi s planiranjem uvoza velike količine kanabisa u Ujedinjeno Kraljevstvo. Oba pokušaja unošenja kanabisa su propala i ne zna se gdje je ta opojna droga završila. Tokom suđenja, poroti je bilo predstavljeno svjedočenje policajca „Maria", koji se infiltrirao među trgovce drogom i predstavivši se kao osoba koja pere novac - stupio u kontakt sa podnosiocem predstavke. Mario je svjedočio da mu je podnosilac predstavke rekao da njegova organizacija očekuje uplatu iznosa od 12 miliona funti sterlinga, od kojih bi dva miliona funti sterlinga išlo njemu lično i on je tražio od Maria da mu pomogne da „opere" taj novac. Podnosilac predstavke je osuđen na 11 godina zatvora, a sudija ga je opisao kao glavnog organizatora u jednom dobro razrađenom i široko razgranatom međunarodnom biznisu trgovine opojnim drogama.

Evropski sud primjećuje da je prvi podnosilac predstavke osuđen za krivično djelo u vezi s uvozom preko 28 kilograma čistog heroina čija velikoprodajna cijena iznosi preko 1,2 miliona funti sterlinga. Prilikom vršenja procjene iznosa imovinske koristi koju je stekao od nezakonite trgovine opojnim drogama tokom zakonom predviđenog perioda od šest godina, sudija koji je na raspravi razmotrio sve dokaze, kao i usmene i pisane dokaze koji su izvedeni tokom postupka za trajno oduzimanje imovine, zaključio je da je

[21] Predstavke br. 19955/05 i 15085/06 od 23. septembra 2008. godine.

podnosilac predstavke bio glavni učesnik u tom poslu i smatrao da činjenica da je bio u mogućnosti da sa saoptuženim kupi tako veliki tovar droge, ukazuje na to da ovo nije bio njegov prvi pokušaj trgovine drogom. Sudija je dalje zaključio da je tužilaštvo ustanovilo, na osnovu veće vjerovatnoće, da je tokom relevantnog perioda, podnosilac predstavke potrošio ili primio pozamašnu sumu novca. Dokazima, koje je podnosilac predstavke podnio u vezi sa svojim poslovnim aktivnostima, nije se na zadovoljavajući način moglo objasnili porijeklo tog novca, pa je sudija stoga zaključio da je podnosilac predstavke stekao imovinsku korist od nezakonite trgovine opojnim drogama u iznosu od ukupno 1.230.748,69 funti sterlinga.

Sudija koji je predsjedavao tokom suđenja je drugog podnosioca predstavke opisao kao glavnog organizatora jednog međunarodnog lanca koji se bavi trgovinom opojnim drogama. Tokom prve faze postupka za trajno oduzimanje sudija je razmatrao iskaz, između ostalog, i policijskog prikrivenog isljednika za koga je podnosilac predstavke mislio da je čovjek koji se bavi pranjem novca i zaključio da je podnosilac predstavke, tokom perioda od šest godina, potrošio velike sume novca na različite poslove sa kanabisom, kao i da je taj novac stečen iz ranijih poslova trgovine opojnom drogom. Podnosilac predstavke je odlučio da ne da iskaz u ovoj fazi postupka i nije uložio žalbu protiv sudske odluke koja se odnosila na stečenu imovinsku korist.

Tokom čitavog postupka prava odbrane su bila obezbijeđena zaštitnim mjerama koje su sastavni dio sistema. Stoga je, u svakom pojedinačnom slučaju, procjenu vršio sud, u postupku koji je uključivao javnu raspravu, kojom prilikom su ocjenjivani unaprijed objavljeni dokazi koje je iznijelo tužilaštvo i podnosiocu predstavke data mogućnost da iznese pisane i usmene dokaze[22]. Svakog od dvojice podnosioca predstavke je zastupao branilac po njihovom izboru. Na tužilaštvu je bilo da dokaže da je podnosilac predstavke posjedovao predmetnu imovinsku korist tokom relevantnog perioda. Iako je prema zakonu sud morao da pretpostavi da ta sredstva potiču od nezakonite trgovine opojnim drogama, ova pretpostavka je mogla da bude oborena da je podnosilac predstavke dokazao da je on imovinu stekao na legalan način. Pri tome, sudija je imao diskreciono pravo da ne primijeni navedenu pretpostavku ako je smatrao da bi njena primjena predstavljala ozbiljan rizik od nanošenja nepravde[23].

Pred Evropskim sudom se ni jedan od podnosioca predstavke nije ozbiljno žalio na pravičnosti ove prve faze postupka za trajno oduzimanje imovine, tokom koje je izvršen obračun imovinske koristi stečene nezakonitom trgovinom opojnim drogama. Sud smatra da ni u jednom od dva slučaja, bilo u načelu ili u konkretnom slučaju, nije bilo nespojivo sa pojmom pravičnog suđenja, u smislu člana 6 Konvencije, da se teret dokazivanja prebaci na podnosioca predstavke, pošto je bio osuđen za teško krivično djelo trgovine

[22] Vidi takođe predmet *Phillips v. the United Kingdom*, br. 41087/98, st. 35 i 39, ECHR 2001-VII, stav 43.

[23] Vidi *R. v. Benjafield* [2002] UKHL 2, Dom Lordova.

opojnom drogom, kako bi dokazao da je izvor novca ili sredstava za koje se pokazalo da ih je posjedovao tokom nekoliko godina prije izvršenja datog krivičnog djela, bio legitiman. Imajući u vidu već pomenute zaštitne mjere, teret dokazivanja nije prevazilazio razumne okvire.

U drugu fazu postupka je spadalo obračunavanje vrijednosti imovine koja je trenutno na raspolaganju podnosiocu predstavke. Zakon o nezakonitoj trgovini opojnim drogama iz 1994. godine u ovoj fazi ne zahtijeva od suda koji izriče presudu i da izvodi pretpostavke o bilo kakvoj predašnjoj kriminalnoj aktivnosti: umjesto toga sud je morao da izvrši procjenu sredstava podnosioca predstavke u vrijeme donošenja rješenja. Kao što je Apelacioni sud objasnio u predmetu *R. v. Barwick*[24], u ovoj fazi postupka teret je bio na optuženom da dokaže, prema standardu dokazivanja u građanskih stvarima, da je iznos koji je mogao biti na raspolaganju bio manji od procijenjenog iznosa stečene imovinske koristi.

Oba podnosilaca predstavke su odlučila da, u vezi sa svojim imovinskim sredstvima, svjedoče usmeno. I ovog puta oni su na raspolaganju imali zaštitne mjere. Imali su pravne zastupnike koji su ih zastupali i bili su obaviješteni, putem detaljno obrazložene presude koju je donio sudija, kako je tačno izvršen obračun stečene imovinske koristi. I jednom i drugom podnosiocu predstavke je data mogućnost da objasne svoju finansijsku situaciju i da opišu šta se dogodilo sa onim sredstvima koja je sudija uzeo u obzir prilikom određivanja iznosa stečene imovinske koristi. Prvi podnosilac predstavke, za koga je utvrđeno da raspolaže velikim svotama novca neobjašnjenog porijekla, koje su prolazile kroz njegove bankovne račune i da je imao na raspolaganju, preko jednog svog saradnika, iznos od 70.000 funti sterlinga za troškove odbrane, nije pružio neko ubjedljivo objašnjenje ovih nelogičnosti. Drugi podnosilac predstavke nije čak ni pokušao da objasni šta se dogodilo sa različitim pošiljkama kanabisa, za koje je utvrđeno da ih je kupio. U oba slučaja sudija je zaključio da je svjedočenje podnosioca predstavke potpuno neistinito i da je lišeno bilo kakvog kredibiliteta. Uz to, nije na Evropskom sudu da ocjenu dokaza domaćih sudova zamijeni svojom ocjenom.

Evropski sud se slaže sa presudama Apelacionog suda u oba slučaja, da nije nespojivo s pojmom pravične rasprave tokom krivičnog postupka da teret dokazivanja bude na svakom od podnosilaca predstavke - da bi pružili uvjerljivo objašnjenje svoje trenutne finansijske situacije. U oba slučaja, pošto je dokazano da su bili umiješani u kompleksne i unosne poslove u vezi s trgovinom opojnim drogama tokom niza godina, opravdano je očekivati od podnosilaca predstavki da objasne šta se dogodilo sa svim onim novcem za koji je tužilaštvo dokazalo da se nalazilo u njihovom posjedu, isto kao što je bilo opravdano očekivati da podnosioci predstavki u prvoj fazi postupka dokažu legitimnost izvora prihoda, odnosno odakle taj novac ili sredstva potiču. Te stvari su nešto u šta isključivo imaju uvid podnosioci predstavki, pa im teret

[24] [2001] 1 Cr App R (S) 129).

dokazivanja ne bi teško pao da je ono što su oni naveli i izjavili u vezi sa svojim finansijama bilo istinito. Stoga, nije došlo do povrede stav 1 člana 6 Konvencije ni kod jednog ni kod drugog podnosioca predstavke.

4.3. Medvedyev i drugi protiv Francuske[25]

Činjenice – Podnosioci zahtjeva, ukrajinski, rumunski, grčki i čileanski državljani, bili su članovi posade na trgovačkom brodu naziva "Pobjednik", registrovanom u Kambodži. U sklopu akcija vezanih uz međunarodnu borbu protiv trgovine opojnim drogama, francuskim vlastima skrenuta je pozornost da predmetni brod možda prevozi veliku količinu droge. U diplomatskoj izjavi od 7. juna 2002. godine Kambodža je dala saglasnost da francuske vlasti krenu u akciju sprječavanja trgovine drogom. Francuska mornarica je, saglasno tome, presrela trgovački brod "Pobjednik" na otvorenom moru kod otoka Cape Verde i potom brod dopratila do francuske luke Brest.

U presudi od 10. jula 2008. godine vijeće Evropskog suda je jednoglasno utvrdilo povredu člana 5 stav 1Konvencije koja se ogleda u činjenici da podnosioci zahtjeva nisu bili lišeni slobode "u skladu s postupkom propisanim zakonom". Vijeće je takođe utvrdilo, sa četiri glasa za i tri protiv, da nije došlo do povrede člana 5 stav 3. Sud je primijetio da podnosioci zahtjeva nisu bili izvedeni pred "sudiju ili službenu osobu drugog zakonom određenog tijela sudske vlasti" u smislu člana 5 stav 3 sve do trenutka dok nisu dovedeni pred istražnog sudiju u francuskom pritvoru gdje su zadržani do početka suđenja, odnosno tek nakon 15 ili 16 dana od inicijalnog lišavanja slobode. Međutim, Sud je smatrao je da je inicijalno zadržavanje podnosioca zahtjeva u cijelosti bilo opravdano, imajući u vidu izuzetne okolnosti slučaja.

Član 5 stav 1:

a) *Primjenjivost* – Podnosioci zahtjeva bili su stavljeni pod kontrolu francuskih specijalnih snaga i lišeni su slobode tokom plovidbe broda čija je plovidba nakon presretanja nadzirana od strane francuskih snaga. Dakle, nakon što je njihov brod zaustavljen, oni su lišeni slobode na način koji odgovara lišenju slobode u smislu člana 5.

b) *Osnovanost* – U slučajevima trgovine opojnim drogama na otvorenom moru, saglasno međunarodnom javnom pravu, primjena načela zastave broda - u ovom slučaju Kambodže – nije mjerodavna.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravu mora, potpisana u ljetovalištu Montego Bay 10. decembra 1982. godine, stupila je na snagu 16. decembra 1994. godine (Montego Bay Konvencija), nije pružala nikakav pravni temelj za radnje preduzete od strane francuskih pomorskih vlasti u predmetnom slučaju. S obzirom na to da Kambodža nije stranka Montego Bay Konvencije, nije mogla postupati saglasno odredbama i poslati diplomatsku notu poput one od 7. juna 2002. godine. Zahtjev za saradnju koji je Francuska uputila kambodžanskim

[25] 3394/03, presuda 29. marta 2010. godine [GC].

vlastima također ne spada u okrilje te konvencije, s obzirom na to da zahtjev nije bio utemeljen na sumnji da je u trgovinu opojnim drogama uključen brod koji plovi pod francuskom zastavom. Nadalje, nije dokazano da je između država bila uobičajena praksa primjenjivati opšte načelo međunarodnog običajnog prava koje ovlašćuje državu da preduzme određene radnje, ako ima opravdane razloge smatrati da je brod koji plovi pod zastavom druge države uključen u nezakonitoj trgovini drogom. Ne može se tvrditi da je pratnja ratnim brodom koji je imao osnove pratiti drugi strani brod za koji je imao sumnje da trguje drogom, bez zadovoljavanja uslova državljanstva - bila primjerena u konkretnom slučaju, a imajući u vidu sve okolnosti.

Što se tiče mjerodavnog francuskog prava, iako je osnovni cilj implementacija međunarodnih ugovora o trgovini drogom, a posebno Bečke konvencije (Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama, potpisana u Beču 20. decembra 1988., stupila je na snagu 11. novembra 1990. godine) u domaće zakone, nisu se mogli isključiti međunarodni ugovori koji regulišu međunarodnu plovidbu, pa tako ni načelo isključive jurisdikcije države zastave broda. Naime, s obzirom na to da Kambodža nije bila država potpisnica konvencija implementiranih u domaće zakonodavstva, a "Pobjednik" nije plovio pod francuskom zastavom niti je iko od članova posade bio francuski državljanin, nije bilo osnove za primjenu francuskih propisa kao mjerodavnih. Ne bi se moglo tvrditi da je francuski zakon zadovoljavao opšte načelo pravne sigurnosti, s obzirom na to da u konkretnom slučaju nije zadovoljavao potrebne uslove jasnoće i dostupnosti: zato je nerazumno tvrditi, u okolnostima ovog slučaja, da je posada broda koji na otvorenom moru plovi pod zastavom Kambodže mogla predvidjeti - čak i uz odgovarajuću uputu - da spadaju pod francusku jurisdikciju niti je posada mogla poznavati francusko pravo. Nadalje, iako je svrha Montego Bay konvencije, između ostalog, utanačiti ili konsolidovati običajno pravo mora, njene odredbe koje se odnose na nezakonitu trgovinu opojnim drogama na otvorenom moru – za razliku od onih Bečke konvencije, koje međunarodnu saradnju ne propisuju kao obavezujuću - odražavaju nedostatak sporazuma i ne predviđaju jasno pravila i praksu u situacijama na međunarodnom nivou.

Međutim, nezavisno od Montego Bay i Bečke konvencije i francuskom zakonu, Kambodža je diplomatskom izjavom pristala na intervenciju francuskih vlasti. Iako se Montego Bay konvencija ne primjenjuje u konkretnom slučaju, to ne sprječava države na druge oblike saradnje u borbi protiv trgovine opojnim drogama na moru. Štaviše, diplomatske note predstavljaju izvor međunarodnog prava usporediv s ugovorom ili sporazumom kada postoji formalizovan dogovor između nadležnih organa, zajedničko stanovište o određenom pitanju ili čak, na primjer, izraz jednostrane želje ili zalaganja. Diplomatska izjava u konkretnom slučaju predstavlja saglasnost kambodžanskih vlasti s presretanjem "Pobjednika". U tekstu diplomatske izjave "brod naziva `Pobjednik`, koji vijori kambodžansku zastavu" navodi se kao jedini objekt ugovora i potvrđuje odobrenje za presretanje, pretres i preduzimanje pravnih radnji u vezi s brodom.

Očito je, međutim, da postupanje s članovima posade nije bilo jasno definisano izjavom, pa tako nije utvrđeno da su se dvije države saglasile u pogledu lišavanja slobode članova posade, koja bi saglasnost mogla biti tumačena kao "jasno definisan zakon" u smislu sudske prakse. Diplomatska izjava takođe nije zadovoljila uslov "predvidljivosti".

Vlada nije dokazala postojanje saradnje i dugogodišnje prakse u borbi protiv trgovine drogom na moru između Kambodže i Francuske u odnosu na brodove koji plove pod kambodžanskom zastavom. Naprotiv, Kambodža nije ratifikovala relevantne konvencije, te korištenje *ad hoc* sporazuma u vidu diplomatske note, u nedostatku bilo kakvog trajnog bilateralnog ili multilateralnog ugovora ili sporazuma zaključenog između dviju država, predstavlja saradnju izuzetne i jednokratne prirode koja je postojala isključivo u ovom slučaju. U kontekstu predvidljivosti, za počinioce koji se terete za trgovinu opojnim drogama, ne smiju postojati nikakve nejasnoće u pogledu zakona na osnovu kojeg su preduzete pravne mjere protiv njih. Inače, svaka radnja koja se smatra krivičnim djelom prema domaćem zakonu bi oslobodila državu obaveze donošenja zakona potrebnog kvaliteta, posebno s obzirom na član 5 stav 1 Konvencije - čime bi se oduzeo smisao toj odredbi.

Žalosno je, smatra Evropski sud, da međunarodni napori u borbi protiv trgovine drogom na otvorenom moru nisu bili bolje koordinisani - imajući u vidu globalnu dimenziju tog problema. Kada država zastave broda, u ovom slučaju Kambodža, nije stranka potpisnica Montego Bay ili Bečke konvencije, nedostatnost takvih pravnih instrumenata, zbog nedostatka regionalnih ili bilateralnih inicijativa, uzrokovali bi da se trgovina drogom odvija bez ikakvih pravnih posljedica. U stvari, takve inicijative nisu uvijek podržavane od strane država, uprkos činjenici da im je osigurana mogućnost djelovanja unutar jasno definisanog zakonskog okvira. U svakom slučaju, za države koje nisu stranke navedenih konvencija jedino rješenje predstavlja zaključenje bilateralnih ili multilateralnih sporazuma s drugim državama. Uzimajući u obzir težinu i strahotu problema uzrokovanih ilegalnom trgovinom drogom, zbivanja u situacijama na koje se odnosi međunarodno javno pravo (koje je prigrlilo načelo da sve države imaju jurisdikciju kao izuzetak od načela zastave broda), predstavljaju značajan korak u borbi protiv ilegalne trgovina narkoticima. To će imati za posljedicu donošenje međunarodnog zakona o trgovini opojnim drogama sličnog onome koji već dugi niz godina postoji u vezi s piratstvom.

S obzirom na navedeno i na činjenicu da je samo usko tumačenje u skladu s ciljem člana 5 stav 1 Konvencije, lišavanje slobode kojem su podnosioci zahtjeva bili podvrgnuti u razdoblju od presretanja njihovog broda do dolaska u Brest nije "zakonito" u smislu člana 5 stav 1 zbog nedostatka pravnog osnova propisanog opštim načelom pravne sigurnosti.

4.4. De Tommaso protiv Italije[26]

Državni advokat predložio je 22. maja 2007. godine Okružnom sudu u Bariju da podnosioca stavi pod posebni policijski nadzor u trajanju od dvije godine i izda mu nalog o obaveznom boravištu. Državni advokat je tvrdio da je podnosilac, koji je ranije osuđivan radi trgovine drogom, bjekstva i nezakonitog posjedovanje oružja, povezan s kriminalcima, te da je opasna osoba.

U odluci od 11. aprila 2008. godine Okružni sud u Bariju stavio je podnosioca pod posebni nadzor u trajanju od dvije godine, smatrajući da su uslovi propisani zakonom ispunjeni. Sud je ocijenio da je podnosilac imao aktivne kriminalne tendencije, a dokazi su pokazali da je većina njegovih sredstava za život proizlazila iz kriminalnih aktivnosti.

Žalbeni sud u Bariju prihvatio je njegovu žalbu i ukinuo preventivnu mjeru u cijelosti. Utvrdio je da nema dokaza da je podnosilac opasan. Štaviše, utvrdio je da njegova zadnja nezakonita aktivnost povezana s drogom datira više od pet godina prije izricanja preventivne mjere, a podnosilac se može optužiti jedino za krivično djelo bjekstva, jer je postupio protivno nalogu o obaveznom boravištu. Žalbeni sud je također naglasio da neka krivična djela koje je državniadvokat pripisao podnosiocu - nije počinio on, već druga osoba s istim imenom. Naposlijetku je utvrdio da Okružni sud nije ocijenio učinak rehabilitacijske svrhe kazne zatvora koju je podnosilac izdržao.

Evropski sud je najprije utvrdio da su preventivne mjere bili utemeljene u domaćem pravu.

Ispitujući da li su učinci zakona bili predvidivi u pogledu određivanja protiv kojih osoba mogu biti usmjerene preventivne mjere, Evropski sud je primijetio da je izricanje takvih mjera zavisilo od procjene domaćih sudova, budući da ni sam zakon niti Ustavni sud Italije nisu jasno precizirali što znači izraz „činjenični dokazi" niti koje je vrste ponašanja potrebno uzeti u obzir prilikom procjene opasnosti koju pojedinac predstavlja za društvo i koja bi mogla dovesti do preventivnih mjera. Sud je stoga smatrao da zakon nije sadržavao dovoljno detaljne odredbe o tome koje se vrste ponašanja smatraju opasnošću za društvo. Istakao je da je Okružni sud utemeljio svoju odluku o postojanju „aktivnih" kriminalnih tendencija podnosioca, bez da mu je pripisao bilo kakvo određeno ponašanje ili kriminalnu aktivnost. Nadalje, Okružni sud je kao razlog za preventivnu mjeru naveo činjenicu da podnosilac nije imao „stalno i zakonito zanimanje" i da je njegov život karakterisalo redovno povezivanje s istaknutim kriminalcima i činjenje krivičnih djela. Drugim riječima, sud je svoje obrazloženje temeljio na pretpostavci „kriminalnih tendencija", kriteriju koji je Ustavni sud ranije već bio ocijenio nedostatnim za definisanje neke grupe pojedinaca. Sud je stoga smatrao da budući da zakon koji je bio na snazi u mjerodavno vrijeme nije odredio jasan obim ili način korištenja vrlo širokog diskrecijskog ovlašćenja povjerenog domaćim

[26] Od 23. Februara 2017. godine, zahtjev broj 43395/09.

sudovima, nije bio dovoljno precizno formulisan, pa stoga nije pružao dovoljnu zaštitu od proizvoljnog postupanja, niti je omogućio podnosiocu da koriguju svoje ponašanje i da predvidi izricanje preventivnih mjera.

Odluke kojima su naložene mjere protiv podnosioca bile su vrlo uopštene, nejasne i neodređene, poput obaveze da „vodi pošten život u skladu sa zakonom“ i „ne pruža razloga za sumnju”. Na temelju takvog sadržaja odluka, podnosilac nije mogao utvrditi konkretne uslove koje je morao ispunjavati dok je bio pod posebnim nadzorom.

Evropski sud je smatrao da je zakon ostavio sudovima široka diskrecijska ovlašćenja, bez dovoljno jasnog navođenja obima takvih ovlašćenja i načina njihova korištenja. Prema tome, izricanje preventivnih mjera podnosiocu nije bilo dovoljno predvidivo i nije popraćeno odgovarajućim zaštitnim mjerama od mogućih zloupotreba.Sud je stoga zaključio da se ne može reći da je miješanje u podnosiočevu slobodu kretanja bilo utemeljeno na zakonskim odredbama koje su u skladu sa zahtjevima zakonitosti iz Konvencije. Stoga je došlo do povrede člana 2 Protokola broj 4 uz Konvenciju.

Iako je javnost rasprave jedno od temeljnih načela iz člana 6 stav 1 Konvencije, obaveza održavanja javne rasprave nije apsolutna. Međutim, okolnosti ovog predmeta zahtijevale su održavanje javne rasprave, budući da su domaći sudovi morali ocijeniti aspekte kao što su karakter, ponašanje i opasnost podnosioca zahtjeva, koji su svi bili odlučujući za izricanje i primjenu preventivne mjere. Evropski sud je stoga utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije.

U pogledu prigovora da je postupak bio nepravedan, Evropski sud je primijetio da je glavna podnosiočeva primjedba bila da je ocjena dokaza od strane Okružnog suda u Bariju bila proizvoljna. Međutim, istaknao je da je Žalbeni sud presudio u njegovu korist i ukinuo preventivnu mjeru. Stoga je Evropski sud zaključio da je postupak, gledajući u cjelini, vođen u skladu sa uslovima poštenog suđenja i da u tom pogledu nije došlo do povrede člana 6 Konvencije.

5. PRAKSA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Ustavni sud) ukazuje na konzistentnu praksu Evropskog suda prema kojoj nije zadatak tog suda da zamijeni domaće sudove u ocjeni dokaza provedenih pred domaćim sudovima, da utvrđuje činjenice i tumači domaće zakone. Evropski sud je zauzeo jasan stav da u tom pravcu neće, u principu, intervenisati ako je postupak u cjelini bio pravičan na način koji zahtijeva član 6 stav 1 Konvencije, osim ako presuda domaćeg suda nije očigledno proizvoljna ili ako nije razumljivo i na zadovoljavajući način obrazložena[27].

[27] Vidi, *mutatis mutandis*, Evropski sud, *Van Kück protiv Njemačke*, presuda od 12. juna 2003. godine, aplikacija broj 35968/97, st. 46-47, Izvještaji 2003-VII.

Prema ustaljenoj praksi Evropskog suda, član 6 stav 1 Konvencije obavezuje sudove, između ostalog, da obrazlože svoje presude. Ova obaveza, međutim, ne može biti shvaćena kao obaveza da se u presudi iznesu svi detalji i daju odgovori na sva postavljena pitanja i iznesene argumente. Mjera u kojoj ova obaveza postoji zavisi od prirode odluke[28]. Dalje, Evropski sud i Ustavni sud su u brojnim odlukama ukazali da domaći sudovi imaju određenu diskrecionu ocjenu u vezi s tim koje će argumente i dokaze prihvatiti u određenom predmetu, ali istovremeno imaju obavezu da obrazlože svoje odluke tako što će navesti jasne i razumljive razloge na kojima su tu odluku zasnovali[29]. Svrha obaveze da odluka bude obrazložena je i da pokaže da je stranama u postupku omogućeno da na ravnopravan i pravičan način budu saslušane u postupku pred sudom. Uz to, obrazložena odluka daje strani u postupku mogućnost da se žali protiv prvostepene odluke, te da drugostepeni sud razmotri i ispita prvostepenu odluku, a omogućava se i javni nadzor nad „administriranjem pravde“ i radom sudstva[30].

Ustavni sud u svojim odlukama često podsjeća na stav Europskog suda da njegova zadaća nije ocjenjivati prihvatljivost dokaza umjesto domaćih sudova, iako može ispitivati način na koji se s tim dokazima postupalo kao bitnim elementom pri odlučivanju je li suđenje bilo pravično, te su tako pravila o dokazima uglavnom pitanje za domaće sudove. Osim toga, Ustavni sud ukazuje na praksu Evropskog suda iz koje slijedi da prihvatanje nezakonito dobijenih dokaza ne predstavlja samo po sebi kršenje člana 6 Konvencije, ali je Evropski sud u predmetu *Schenk protiv Švajcarske* utvrdio da to može dovesti do nepravičnosti, zavisno o činjenici konkretnog predmeta[31]. Naime, u toj odluci Evropski sud je izrazio stav da član 6 Konvencije ne sadrži ni jedno pravilo koje reguliše pitanje prihvatljivosti dokaza, nego da je to pitanje u isključivoj nadležnosti domaćeg zakonodavstva, te da, saglasno navedenom, prihvatanje nezakonitih dokaza ne znači samo po sebi povredu člana 6Konvencije, da Evropski sud ispituje postupak kao cjelinu, odnosno jesu li sudovi korištenjem tog nezakonitog dokaza osobu lišili prava na pravično suđenje. Pri tome, posebno će se ocijeniti je li nezakoniti dokaz bio jedini dokaz na kojem je odluka koja se pobija utemeljena.

Zbog toga, kao stvar načela, Evropski sud smatra da njegova uloga nije da utvrđuje da li određena vrsta dokaza – na primjer, dokazi koji su pribavljeni

---

[28] Vidi Evropski sud, Ruiz *Torija protiv Španije*, presuda od 9. decembra 1994. godine, serija A, broj 303-A, stav 29.

[29] Vidi Evropski sud, *Kuznetsov i dr. protiv Rusije*, presuda od 11. januara 2007. godine, aplikacija broj 184/02, stav 83. s daljnjim referencama i Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 2478/06 od 17. septembra 2008. godine, stav 22. s daljnjim referencama, objavljena na *www.ustavnisud.ba.*

[30] *Ibid*.

[31] Vidi Evropski sud, *Schenk protiv Švajcarske*, presuda od 12. jula 1988. godine, broj predstavke 1086/84, serija A140, stav 49 i *Teixeira de Castro protiv Portugalije*, 9. juni 1998. godine, stav 34, Izvještaji 1998- IV.

nezakonito u smislu domaćeg prava – može biti prihvatljiva ili, upravo, da li je aplikant kriv. U tom smislu, pitanje na koje se mora odgovoriti jeste da li je postupak kao cjelina, uključujući i način na koji su dokazi pribavljeni, bio pravičan. Ovo uključuje ispitivanje „nezakonitosti" u pitanju, i, tamo gdje je u pitanju povreda drugih prava iz Konvencije, priroda utvrđene povrede[32]. Nadalje, pri ocjeni da li je postupak kao cjelina bio pravičan, treba uzeti u obzir značaj javnog interesa u istraživanju i kažnjavanju krivičnog djela koje je u pitanju - nasuprot značaja interesa pojedinaca da dokazi protiv njega budu pribavljeni zakonito[33].

5.1. Odluka broj AP 460/12 od 10. februara 2015. godine

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža da apelant, prije svega, ukazuje na to da je droga koja je pronađena u njegovom automobilu nezakonit dokaz zbog toga što je nakon oduzimanja nije otvorio tužilac, te o otvaranju obavijestio apelanta od kojeg je ona oduzeta, njegovog branioca i sud, što je suprotno odredbama člana 71 ZKPBiH koji je identičan odredbama člana 85Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH (ZKPFBiH)[34], te da se stoga na tom dokazu ne može temeljiti sudska odluka, u smislu odredaba člana 11 stav 2 ZKPFBiH. Osim toga, apelant ukazuje i na to da se radi o jedinom direktnom dokazu.

U vezi s tim, Ustavni sud podsjeća na to da je o skoro identičnom pravnom pitanju već raspravljao u Odluci broj AP 291/08[35]. Naime, u navedenoj odluci Ustavni sud je, između ostalog, ukazao na to da obrazloženje pobijane sudske odluke u potpunosti zanemaruje imperativne odredbe st. 1 i 2 člana 135 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske[36] (ZKPRS), kojima je propisano da otvaranje i pregledanje privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije obavlja tužilac, te da je njegova dužnost o tom postupku (otvaranju i pregledu) obavijestiti fizičku ili pravnu osobu od koje je predmet oduzet, sudiju za prethodni postupak i braniocaa. Ustavni sud podsjeća na to da odsustvo navedenih osoba (fizičke ili pravne osobe od koje je predmet oduzet, sudije za prethodni postupak i branioca) ne sprječava tužioca da obavi otvaranje i pregledanje privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije, ali da će u zapisniku o otvaranju i pregledanju privremeno oduzetih predmeta i

---

[32] Vidi Evropski sud, *Bykov protiv Rusije [GC]*, aplikacija broj 4378/02, stav 89, 10. mart 2009. godine i *Lee Davies protiv Belgije*, aplikacija broj 18704/05, stav 41, 28. juli 2009. godine.

[33] Vidi Evropski sud, *Jalloh protiv Njemačke [GC]*, aplikacija broj 54810/00, stav 97, ECHR 2006-IX.

[34] „Službene novine Federacije BiH" br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09.

[35] Vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 291/08 od 19. novembra 2011. godine, dostupna na *www.ustavnisud.ba*.

[36] „Službeni glasnik Republike Srpske", br. 50/03, 111/04 i 115/04.

dokumentacije tužilac naznačiti osobe koje su prisustvovale ovoj radnji, odnosno njihovo odsustvovanje, uz napomenu da su navedene osobe uredno obaviještene.

U konkretnom slučaju, Ustavni sud zapaža, kako to jasno proizlazi iz činjeničnog stanja predmeta, da tužilac o otvaranju i pregledu privremeno oduzetih predmeta nije obavijestio sudiju za prethodni postupak, kako je to propisano odredbama člana 135 stav 2 ZKPRS. S obzirom na to, te imajući u vidu da se radi o predmetima koji su oduzeti prilikom nezakonitog pretresa, Ustavni sud ukazuje na to da se Zapisnik o otvaranju, vizualnom pregledu i vaganju privremeno oduzetih predmeta CJS Istočno Sarajevo od 3. juna 2008. godine smatra nezakonitim dokazom, u smislu odredaba člana 10 st. 2 i 3 ZKP.

U kontekstu navedenog, Ustavni sud prvenstveno ističe da iz odluke Ustavnog suda donesene u predmetu AP-291/08 proizlazi jasan zaključak da procedura propisana zakonom vezana za postupak prikupljanja dokaza - treba u svakom konkretnom slučaju biti dosljedno provedena. Dovodeći u kontekst navedene stavove iz citirane odluke Ustavnog suda s konkretnim predmetom, Ustavni sud zapaža da je apelant takođe proglašen krivim za krivično djelo neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga. Ustavni sud zapaža i da su redovni sudovi svoje utvrđenje da je apelant počinio krivično djelo utemeljili na dokazima koji proizlaze iz provedenog dokaza, pretresa apelantovog automobila, te da su tom prilikom pronađena i oduzeta dva paketića praškaste materije – droge. Pri tome, Ustavni sud podsjeća na to da je u predmetnom postupku do pronalaženja droge u automobilu koji je vozio apelant došlo na temelju naredbe Suda BiH, izdate na zahtjev Tužilaštva BiH, te da su, što ni apelant ne pobija, ovlaštene službene osobe o preduzetim radnjama pretresanja automobila sačinile zapisnik u apelantovom prisustvu, koji je on i potpisao bez bilo kakvih primjedbi, te da su potom izdali i potvrde o privremeno oduzetim predmetima, među kojima je i potvrda o oduzimanju dva paketića praškaste materije (droge), koje je takođe apelant potpisao bez primjedbi. Nakon toga su, kako to proizlazi iz predmetnih odluka, navedeni predmeti predati Sudu BiH u prostorijama suda, uz izvještaj i s potvrdama o oduzetim predmetima, koje je potom Sud BiH dostavio Tužilaštvu BiH na čuvanje. Potom su naredbom Tužilaštva BiH oduzeti predmeti dostavljeni na čuvanje u KDP Tužilaštva BiH, nakon čega su naredbom Tužilaštva BiH oduzeti paketići iz KDP-a izuzeti, radi slanja na vještačenje.

Ustavni sud zapaža da iz navedenih činjenica proizlazi da su u konkretnom slučaju oduzeti predmeti bili na čuvanju u Tužilaštvu BiH, ali da to Tužilaštvo nije provelo proceduru koju je propisao ZKPBiH u odredbama člana 71, koji je sadržajno identičan članu 135 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, čiju je primjenu ispitivao Ustavni sud u Odluci AP-291/08. Naime, Ustavni sud ukazuje na to da je odredbom člana 71 ZKPBiH propisano da otvaranje i pregledanje privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije obavlja tužilac, te da je njegova dužnost o tom postupku (otvaranju i pregledu) obavijestiti fizičku ili pravnu osobu od koje je predmet oduzet, sudiju za

prethodni postupak i branioca. U konkretnom slučaju Ustavni sud zapaža, kako to jasno proizlazi iz činjeničnog stanja predmeta, da tužilac nije postupio prema imperativnoj odredbi člana 71 ZKPBiH, te nije obavio otvaranje i pregled oduzetih predmeta od apelanta, mada navedena odredba ne propisuje bilo kakve izuzetke u kojim tužilac nema obavezu postupiti prema tim odredbama. Slijedom toga, Ustavni sud smatra da se radi o nezakonitom dokazu u smislu odredaba člana 11 ZKPFBiH. Osim toga, Ustavni sud zapaža da su oduzeti predmeti (droga) jedini direktni dokaz da je apelant počinio krivično djelo za koje je proglašen krivim, te da su svi drugi dokazi koji su provedeni kao dokazi optužbe - faktički posredni dokazi koji su u vezi s tim dokazom.

Ustavni sud podsjeća na to da, u smislu člana 6Konvencije, nije njegova zadaća utvrđivati da li se apelant moglo osuditi da je sporni dokaz izuzet, nego ocjenjivati je li postupak bio pošten, odnosno je li upotrebom spornog dokaza ispunjen zahtjev poštenog suđenja. Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud zaključuje da je način na koji su dokazi pribavljeni i upotrebljeni u postupku protiv apelanta uticao na postupak u cjelini, zbog čega u postupku nisu ispunjeni zahtjevi poštenog suđenja. Zbog navedenog je povrijeđen član 6 stav 1 Konvencije.

Stoga, Ustavni sud smatra da je potrebno, s ciljem zaštite apelantovih ustavnih prava, ukinuti pobijanu odluku, te predmet vratiti Kantonalnom sudu kako bi taj sud donio novu odluku saglasno jemstvima iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

5.2. Odluka broj AP 7356/18 od 14. oktobra 2020. godine

Apelantovi navodi o povredi prava na pravično suđenje suštinski se tiču načina na koji je proveden dokazni postupak u predmetnoj pravnoj stvari, odnosno tvrdnje da je osuđen na osnovu iskaza pročitanog na pretresu, koji je svjedok S. O. dao u drugom predmetu (iskaz je pročitan budući da svjedok nije bio dostupan sudu), dakle predmetu koji se vodi pod drugim brojem, kao i da je taj iskaz korišten prije pravosnažnosti presude kojom je taj svjedok osuđen.

U vezi s navedenim Ustavni sud navodi da je slično pravno pitanje razmatrao u Odluci o meritumu i dopustivosti broj AP-2238/05 od 17. novembra 2006. godine (dostupna na internetskoj stranici Ustavnog suda *www.ustavnisud.ba*). U navedeno odluci Ustavni sud je istakao sljedeće:

„Imajući u vidu apelantove navode da je povrijeđeno pravo na pravično suđenje jer mu nije omogućeno da direktno ispituje svjedoka optužbe, Ustavni sud naglašava da, prema svojoj ustaljenoj praksi, kao i praksi Evropskog suda, standardi člana 6 Konvencije zahtijevaju da svi dokazi treba da budu izvedeni u prisustvu optuženog, te korištenje izjava koje su date u fazi prije suđenja kao dokaznog materijala, u principu, nije nekonzistentno s članom 6 Konvencije - sve dok se dâ pravo optuženom da pokuša osporiti navode optužbe. Osim toga, član 333 stav 1 Zakona o krivičnom postupku davao je mogućnost da se na glavnom pretresu pročita iskaz dat u istrazi jer je bilo nemoguće dovesti

svjedoka na glavni pretres zbog toga što mu je nepoznato boravište. Međutim, prema praksi Evropskog suda, koju podržava Ustavni sud, optuženom se mora omogućiti da bar u jednoj fazi postupka direktno ispituje svjedoka, a ukoliko to nije moguće, presuda se ne smije zasnivati samo na takvom iskazu. To je vidljivo iz predmeta *Doorson protiv Holandije*[37] u kojem se sud koristio iskazom „anonimnog svjedoka" kome je branilac optuženog mogao postavljati pitanja koja ne bi ugrozila njegov identitet, a sud nije ni zasnovao presudu isključivo na iskazu tog svjedoka, te Evropski sud nije našao da se krši pravo na pravično suđenje iz člana 6 stav 3 Konvencije. S druge strane, u predmetu *Kostovski protiv Holandije*[38] sud je iskaze dva `anonimna svjedoka` pročitao tokom suđenja na kojem je optuženi osuđen za oružanu pljačku banke. Evropski sud je naglasio da prava koja daje član 6 Konvencije zahtijevaju, u pravilu, mogućnost da optuženi pokuša osporiti navode protiv sebe, kao i da ispituje svjedoke u nekoj od faza tokom suđenja. U ovom slučaju optuženi nije imao priliku da ispituje svjedoke ni u jednoj fazi postupka, te je Evropski sud našao da je član 6 Konvencije prekršen. Kada se navedena praksa Evropskog suda primijeni na konkretan slučaj, nedvosmisleno se dolazi do zaključka da je prekršen član 6 Konvencije s obzirom na to da apelant ni u jednoj fazi krivičnog postupka nije mogao postavljati direktno pitanja oštećenoj N. M., a osporene presude, kojim se apelant osuđuje na kaznu zatvora od sedam mjeseci zbog izvršenog krivičnog djela trgovine ljudima radi vršenja prostitucije, zasnivaju se isključivo na iskazu oštećene N. M. koju, kao što je već rečeno, apelant nije mogao ispitivati ni u jednoj fazi postupka. […]".

Ustavni sud smatra da su stavovi iz citirane odluke Ustavnog suda, odnosno presuda Evropskog suda u predmetima *Doorson protiv Holandije* i *Kostovski protiv Holandije* primjenjivi i na konkretan predmet. Naime, Ustavni sud zapaža, iako se u presudi Opštinskog suda navodi drugačije, da je sud saznanja o radnjama opisanim u tački III izreke presude dobio isključivo iz iskaza svjedoka S. O. Taj svjedok je izjavio da se s apelantom kod benzinske pumpe našao da bi kupio opojne droge, koju količinu i koju vrstu opojne droge, kao i da je apelantu za tu drogu platio određeni iznos novca. Jedini drugi dokaz o ovom susretu je presretnuta telefonska komunikacija između apelanta i svjedoka iz koje je vidljivo samo to da oni dogovaraju susret. Ustavni sud zapaža da je Opštinski sud, tumačeći transkripte presretnutih razgovora između apelanta i S. O., utvrdio da je apelant ostvario kontakt sa S. O. koji mu je rekao da treba da mu isplati dug za „ono" odranije, što se, smatrao je sud, očigledno odnosilo na drogu koju mu je ranije prodao i da hoće da kupi još droge od njega. Opštinski sud je istakao da je iz sudske prakse vidljivo se riječ „ono" često koristi kao zamjena za opojne droge u međusobnoj telefonskoj komunikaciji između lica koja se bave neovlaštenim prometom opojnih droga. U vezi s tim, Ustavni sud, ne osporavajući način na koji sud tumači žargon iz

[37] Vidi presudu od 20. februara 1996. godine.
[38] Vidi presudu od 20. novembra 1989. godine.

presretnutog razgovora, zapaža da sadržaj tog razgovora samo ukazuje da oni dogovaraju kupovinu droge, a ne da je to toga stvarno i došlo budući da je sud saznanja, kao i sve potrebne detalje o navodnoj prodaji droge, dobio isključivo iz izjave svjedoka S. O.

Dakle, osim izjave svjedoka S. O. da je od apelanta kupio opojnu drogu, o tome nema niti jednog drugog dokaza, odnosno nema niti jednog drugog dokaza da je svjedoku S. O. apelant prodao drogu koja je prilikom pretresa od strane policijskih službenika Policijske stanice pronađena kod navedenog svjedoka, odnosno njegove supruge. Dalje, Ustavni sud zapaža da je Opštinski sud koristio iskaze svjedoka S. O. i njegove supruge V. K (uz napomenu da se osporena presuda u relevantnom dijelu ne zasniva na iskazu V. K.). Te su izjave navedeni svjedoci dali u drugom postupku koji se vodi pod drugim brojem, pri čemu je samo iskaz svjedoka S. O. pročitan tokom postupka pred Opštinskom sudom - budući da svjedok nije dostupan.

Dalje, Ustavni sud zapaža da je prvostepeni sud, utvrđujući apelantovu krivicu za tačku III presude, ukazao i na potvrdu o privremenom oduzimanju predmeta iz koje je vidljivo da je od apelanta, između ostalog, kritične prilike oduzet novac u iznosu od 501,60 KM. Sud je na osnovu te potvrde zaključio da je vjerodostojna tvrdnja S. O. da je apelantu prilikom susreta kod benzinske pumpe vratio dug u iznosu od 400,00 KM i platio mu za kupljenu opojnu drogu iznos od 120,00 KM, što ukupno iznosi 520,00 KM. Ustavni sud zapaža da i ovaj zaključak nema utemeljenje u bilo kojem drugom dokazu, osim u izjavi koju je S. O. dao u svojstvu svjedoka. Iz navedenog proizlazi da apelant, ni u jednoj fazi postupka nije bio u prilici da direktno ispituje ovog svjedoka, a sud je, kako je već rečeno, ovaj dio osude protiv apelanta, odnosno tačku III presude, zasnovao na tom iskazu jer je isključivo na osnovu tog iskaza formirao zaključke o događajima kod benzinske pumpe „Almy“.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud smatra da je u konkretnom slučaju, onemogućavanjem apelanta da direktno ispita svjedoka i eventualno ospori iskaz na kojem je zasnovana tačka III presude Opštinskog suda, došlo do povrede apelantovog prava na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

Dalje, Ustavni sud se osvrnuo na apelantove navode o tome da mu je pravo na pravično suđenje povrijeđeno jer je sud, odlučujući za radnje iz tačke IV presude Opštinskog suda, prihvatio nezakonite dokaze kao zakonite, te je prihvatio dokaze koji su izvedeni iz nezakonitih dokaza i na kojima se ne može zasnivati osuđujuća presuda. Naime, apelant je tvrdio da je sud u obrazloženju presude pogrešno naveo da je apelant prilikom pretresa policijskim službenicima dobrovoljno predao oružje, municiju i opojne droge. Naveo je da je dobrovoljno predao samo oružje, tj. pištolj, a da nije dobrovoljno predao nikakvu opojnu drogu, nego je tvrdio da kod sebe nema nikakve opojne droge. Tvrdi da je pretres apelanta vršen bez naredbe, apelant je bio lišen slobode, te mu je naređeno, nakon što je droga opipana i pronađena, da je izvadi. Smatra da je dokaz (pronađena droga) nezakonit jer nije bilo naredbe nadležnog suda za

pretres apelanta i bez obzira što je apelant potpisao potvrdu o navodnoj dobrovoljnoj predaji droge, jer naknadno sačinjena potvrda ne može pokriti nezakonitu radnju, pretres apelanta bez naredbe i sve ostale radnje koje su izvedene iz nezakonitog dokaza su nezakonite. U vezi s navedenim Ustavni sud zapaža da je prvostepeni sud istakao da je iz iskaza svjedoka, policijskih službenika, vidljivo da navedeno nije osnovano zato što su sva tri svjedoka saglasno tvrdila da kada je apelant priveden u prostorije Policijske stanice, nad njim je izvršen kriminalistički pregled putem opipa, te kada su čuli da nešto šuška u predjelu apelantovog donjeg stomaka – iznad polnog organa, pitali su ga šta je u pitanju, a nakon toga je apelant sam izvadio pvc kesicu u kojoj su se nalazile opojne droge.

Ustavni sud je ukazao da se u konkretnom slučaju radilo o rutinskoj kriminalističkoj radnji, tj. o kriminalističkom pregledu koji se može izvršiti opipom ili vizuelno. Osim toga, Ustavni sud zapaža da je apelant potpisao potvrdu o dobrovoljnoj predaji predmeta (imao je mogućnost odbiti potpisati navedenu potvrdu), pa se čini kako ovim navodima pokušava činjenično stanje prezentirani onako kako njemu najviše odgovara i na taj način izbjeći odgovornost za počinjeno krivično djelo.

S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra da u ovom dijelu nije došlo do povrede apelantovog prava na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

5.3. Odluka broj AP 2123/19 od 7. februara 2021. godine

U konkretnom slučaju apelant prigovara zakonitosti provedenih dokaza, te ističe da su u toku postupka izvedeni dokazi u vidu transkripata presretnutih razgovora, a on nije bio predmet posebnih istražnih radnji, nego su se naredbe odnosile na druga lica. Prigovara, uz to, da naredbe koje su izdate za posebne istražne radnje ne sadrže obrazloženje uslova za izdavanje ovakve vrste naredbi, te zakonitosti radnje – pretresa njegove porodične kuće i vještačenju digitalne vage. U tom smislu, Ustavni sud zapaža da je Opštinski sud u ponovljenom postupku, analizirajući pojedinačno svaki od istaknutih apelantovih navoda, među kojima i navedene, vrlo detaljno i jasno obrazložio zbog čega su apelantovi navodi neosnovani. U tom pravcu je u obrazloženju presude istaknuto da je nakon ukidanja prvostepene presude kojom je apelant bio proglašen krivim, na ponovljenom glavnom pretresu, fokus preispitivanja, između ostalog, bio na pravnom pitanju koje u prethodnom, prvostepenom postupku nije bilo dovoljno razjašnjeno, kao i zakonitosti provođenja posebnih istražnih radnji, kao i da se, pri tome, vijeće nije ograničilo samo na pitanja gledano s proceduralne strane, već je preispitivanju postupljeno s aspekta pravičnosti postupka u cjelini i s tog aspekta razmatranju zakonitosti i prihvatljivosti spornih dokaza - s obzirom na način pribavljanja i njihovu vjerodostojnost. U tom pravcu je u obrazloženju presude navedeno da je u

okolnostima konkretnog slučaja utvrđeno da su za apelanta sporni dokazi pribavljeni na zakonit način, bliže opisano u činjeničnom dijelu ove odluke.

Suprotno apelantovim navodima, Ustavni sud naglašava da iz stanja spisa predmeta proizlazi da su prilikom preduzimanja radnji od strane nadležnih organa, koji su postupali u istrazi, u okolnostima konkretnog slučaja ispoštovane sve obaveze propisane relevantnim odredbama ZKPFBiH[39], i to kako u odnosu na radnje koje je apelant preduzeo 11. januara 2016. godine, tako i u odnosu na radnje koje je apelant preduzeo u prvoj polovni 2016. godine. Stoga se Ustavnom sudu ne čini da u konkretnom slučaju postoje okolnosti koje bi ukazivale na proizvoljnost u primjeni relevantnih procesnih normi od strane organa krivičnog gonjenja prilikom preduzimanja istražnih radnji u predmetnom postupku. Dakle, Ustavni sud konstatuje da su kako Opštinski sud, tako i Kantonalni sud u svojim odlukama veoma detaljno odgovorili na sve apelantove prigovore u vezi sa zakonitošću dokaza, koje obrazloženje Ustavnom sudu ne ostavlja utisak proizvoljnosti.

Osim toga, iz obrazloženja osporenih odluka proizlazi, s aspekta pravičnosti postupka kao cjeline, da je apelant imao i koristio mogućnosti osporavanja svih dokaza, pa i onih koje smatra nezakonitim, a koji su eventualno mogli uticati na apelantovo pravo na odbranu. U tom kontekstu, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud, cijeneći neosnovanost apelantovih žalbenih navoda kojima je ukazano na bitne povrede postupka u vezi s ocjenom dokaza i zakonitošću pojedinih za apelanta spornih dokaza, ukazao na razloge zbog kojih je bila ukinuta prvostepena presuda protiv apelanta, zakonitost dokaza i njihovu primjenu u postupku, pri čemu je odbrana istrajavala na tezi da se pojedini dokazi ne mogu upotrijebiti (nezakoniti), ne osporavajući činjenično stanje koje je proizašlo iz analize i ocjene svih dokaza zajedno, koji čine zatvoreni krug u pogledu zaključka o apelantovoj krivičnopravnoj odgovornosti. Stoga, Ustavni sud smatra da su ovi apelantovi navodi neosnovani.

Dalje, Ustavni sud zapaža da je tokom postupka pred Opštinskim sudom proveden veliki broj dokaza koje su predložili odbrana i Kantonalno tužilaštvo, koji su cijenjeni pojedinačno i u međusobnoj vezi, pri čemu nije izostala analiza provedenih dokaza, o čemu se detaljno izjasnio u obrazloženju presude, te je utvrdio nesumnjivo dokazanim da je apelant počinio krivično djelo za koje ga je proglasio krivim, dajući za svoj stav jasno i argumentovano obrazloženje koje se ne čini proizvoljnim kako u segmentu činjeničnog utvrđenja tako i primjene materijalnog i procesnog prava. Kantonalni sud je takođe dao jasno i argumentovano obrazloženje koje se ne čini proizvoljnim, zbog čega je potvrdio presudu Opštinskog suda. Nadovezujući se na ove zaključke, analizom sadržaja osporene prvostepene odluke, Ustavni sud takođe zapaža da u njenom obrazloženju nije izostala brižljiva i savjesna ocjena dokaza, kako onih koje je predlagala optužba, tako i onih koje je predlagala

[39] „Službene novine Federacije BiH“ br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14 i 74/20.

apelantova odbrana. Opštinski sud je dao detaljne razloge i obrazloženja zbog čega prihvata kao vjerodostojne dokaze koje je predložila optužba, zasnivajući takav zaključak na ocjeni u vezi s drugim provedenim dokazima. Upravo je na ovu činjenicu ukazao i Kantonalni sud, odlučujući o žalbi apelantove odbrane.

Stoga, Ustavni sud nije mogao zaključiti da je Opštinski sud, čija je presuda potvrđena presudom Kantonalnog suda, izašao iz okvira diskrecije slobodne ocjene dokaza provedenih u postupku, te da i najmanju sumnju u pogledu nekog od dokaza nije tumačio na način koji je bio povoljniji po apelanta. Dakle, Opštinski sud je detaljno i jasno obrazložio na osnovu kojih dokaza je utvrdio da je apelant počinio krivično djelo za koje je optužen, tj. neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 238 stav 1 KZFBiH. Pri tome, prema ocjeni Ustavnog suda, nema ni proizvoljnosti u zaključku Opštinskog suda u pogledu utvrđenja stanja svijesti koju je apelant imao u kritičnom vremenu, odnosno da je predmetna krivična djela izvršio s direktnim umišljajem.

Imajući u vidu sve okolnosti konkretnog slučaja koje se odnose na cjelokupni postupak protiv apelanta, te imajući u vidu apelantove navode koji su međusobno isprepleteni i u svojoj cjelokupnosti pokušavaju ukazati na kršenje prava na pravičan postupak, Ustavni sud napominje da je sve navode ispitao prilikom donošenja odluke, ali ih ne smatra od značaja dodatno elaborirati jer nalazi da su Opštinski sud i Kantonalni sud, kao redovni sudovi, dali logične i zadovoljavajuće odgovore na sve apelantove prigovore, kao i da apelantovi navodi ne mogu na bilo koji način dovesti u pitanje pravičnost postupka koji se vodio protiv njega.

Iz navedenih razloga, Ustavni sud zaključuje da su neosnovani apelantovi navodi da mu je osporenim presudama, u dijelu koji se odnosi na utvrđivanje krivice za počinjeno krivično djelo za koje je pravnosnažno proglašen krivim, povrijeđeno pravo na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

Kada su u pitanju apelantovi navodi o proizvoljnosti u primjeni materijalnog prava (član 114 stav 2 KZFBiH) u vezi s odlukom Opštinskog suda o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom u iznosu od 10.000,00 KM, Ustavni sud ukazuje na konzistentnu praksu Evropskog suda prema kojoj nije zadatak tog suda da zamijeni domaće sudove u ocjeni dokaza provedenih pred domaćim sudovima, da utvrđuje činjenice i tumači domaće zakone.

U konkretnom slučaju Ustavni sud konstatuje da je apelant proglašen krivim zato što je na način opisan u dvije tačke izreke presude počinio produženo krivično djelo neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 238 stav 1, a u vezi sa čl. 31 i 55 KZFBiH, koje je počinio u periodu od oko pola godine. Ustavni sud, takođe, konstatuje da je u izreci presude Opštinskog suda (koju je potvrdio i Kantonalni sud) navedeno da se u skladu sa članom 114 stav 2 KZFBiH „oduzima imovinska korist stečena krivičnim djelom od apelanta u iznosu od 10.000,00 KM“, te je naloženo

apelantu da oduzetu imovinsku korist nakon pravnosnažnosti presude odmah uplati kao prihod budžeta Federacije Bosne i Hercegovine.

Ustavni sud ponavlja i smatra nespornim da se sud u postupku utvrđivanja imovinske koristi može suočiti s nesrazmjernim teškoćama oko utvrđivanja njene visine, u zavisnosti od njene vrste ili da će taj postupak direktno uticati na znatno odugovlačenje krivičnog postupka. Zato se u navedenim situacijama visina iznosa imovinske koristi utvrđuje prema slobodnoj ocjeni, kao što je to propisano članom 415 ZKPFBiH. Prema mišljenju Ustavnog suda, da bi došlo do primjene ove odredbe potrebno je da se prethodno na nesumnjiv način utvrdi da bi njeno utvrđivanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama ili sa znatnim odugovlačenjem postupka. U vezi s tim, Ustavni sud zapaža da u obrazloženju prvostepene presude nije navedeno da je tužilac ponudio bilo kakav dokaz o apelantovoj imovinskoj koristi, niti da je sud proveo bilo koji dokaz u tom pravcu. Štaviše, Opštinski sud je, kako to proizlazi iz presude, primijenio isključivo odredbe člana 415 ZKPFBiH na način da je „visinu iznosa imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom utvrdio po slobodnoj ocjeni", ali nije obrazložio zašto bi eventualno utvrđivanje njene visine bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama ili sa znatnim odugovlačenjem postupka. Osim toga, postoji nelogičnost u obrazloženju (u vezi s oduzimanjem imovinske koristi stečene krivičnim djelom) u dijelu gdje sud navodi da je „iz stanja spisa vidljivo da se apelant bavio neovlaštenom prodajom opojnih droga u jednom dužem vremenskom periodu od oko četiri godine", mada je apelant u predmetnom postupku proglašen krivim za radnje koje je počinio u periodu od oko pola godine, bliže navedenom u izreci prvostepene presude.

Ustavni sud ponovo naglašava da nije njegov zadatak da svojim tumačenjem zakona supstituiše redovni sud. Međutim, imajući u vidu standarde prava na pravično suđenje koji su ranije navedeni, Ustavni sud smatra da Opštinski sud, a zatim i Kantonalni sud u osporenim odlukama nisu dali obrazloženje svog pravnog stava na način koji bi zadovoljio navedene standarde člana 6 stav 1 Konvencije, koje bi naročito jasno i razložno ukazalo zbog čega se od apelanta oduzima imovinska korist u visini od 10.000,00 KM. S obzirom na to da redovni sud nije na jasan i nedvosmislen način dao obrazloženje svog pravnog stava u vezi s oduzimanjem imovinske koristi stečene krivičnim djelom, Ustavni sud zaključuje da su redovni sudovi prilikom odlučivanja u ovom dijelu prekršili apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

Stoga, s ciljem zaštite apelantovih ustavnih prava, Ustavni sud smatra da je potrebno ukinuti osporenu odluku u dijelu odluke o oduzimanju imovinske koristi od apelanta pribavljene krivičnim djelom, te predmet vratiti Kantonalnom sudu kako bi taj sud donio novu odluku u skladu s garancijama iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

5.4. Odluka broj AP 3337/19 od 5. maja 2021. godine

Presudom Okružnog suda od 17. jula 2018. godine apelant je proglašen krivim da je na način detaljno opisan u izreci presude počinio krivično djelo neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207 stav 3 u vezi sa stavom 1KZRS i osuđen na kaznu zatvora trajanju od tri godine, u koju mu je na osnovu člana 59 stav 1 KZRS uračunato vrijeme provedeno u pritvoru. Istom presudom, na osnovu člana 82 stav 1 i člana 207 stav 8 KZRS, od apelanta je oduzeta opojna droga kokain u količini od 5,0114 grama, te mu je pa osnovu člana 72 stav 1 tačka 9 KZRS izrečena mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta navedenih u izreci presude. Presudom Vrhovnog suda od 7. juna 2019. godine odbijene su kao neosnovane žalbe apelantovog branioca i Tužilaštva i potvrđena prvostepena presuda od 17. jula 2018. godine.

Ustavni sud primjećuje da iz veoma detaljnog obrazloženja osporenih odluka u vezi s navedenim navodima – prigovorima proizlazi da su redovni sudovi ispitali i odgovorili na sve iznesene apelantove prigovore. Prema ocjeni Ustavnog suda, redovni sudovi su jasno naveli relevantne propise primjenom kojih su došli do svojih zaključaka, te Ustavni sud u obrazloženju osporenih odluka, kao i u primjeni procesnog prava - ne može da pronađe bilo šta što bi ukazivalo na povredu prava na pravičan postupak. Pojedinačna analiza svakog apelantovog navoda svela bi se na ponavljanje zaključaka redovnih sudova, te imajući u vidu navedene standarde, Ustavni sud u okolnostima konkretnog slučaja nalazi da su ispoštovane sve proceduralne garancije prava na pravičan postupak, te da apelant, osim nezadovoljstva osporenim odlukama i vlastitog viđenja stvari, ne nudi konkretne dokaze da mu je povrijeđeno pravo na pravičan postupak. Osim navedenog, Ustavni sud mora da primijeti da apelantovim određenim navodima zaista nedostaje konkretizacija jer se samo poziva na određene odredbe ZKPRS, bez jasnih navoda šta je zapravo ono čime je povrijeđeno njegovo pravo na pravično suđenje.

5.5. Odluka broj AP 3961/19 od 9. juna 2021. godine

Presudom Suda BiH od 22. marta 2019. godine apelant i saoptuženi Z.Z. (prvooptuženi) i I.Z. (drugooptuženi) proglašeni su krivim. Apelant je proglašen krivim zato što je, kao član organizovane grupe ljudi, radi dalje međunarodne prodaje proizvodio i držao supstance koje su propisima proglašene opojnim drogama, čime je počinio krivično djelo neovlaštenog prometa opojnim drogama iz člana 195 stav 2 u vezi sa stavom 1KZBiH, za koje je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od godinu i šest mjeseci.

Presudom Suda BiH – vijeće Apelacionog odjeljenja (apelaciono vijeće) od 16. jula 2019. godine žalbe Tužilaštva BiH, branilaca apelanta i prvooptuženog su odbijene kao neosnovane i u odnosu na njih prvostepena presuda je potvrđena, dok je žalba Tužilaštva BiH u odnosu na drugooptuženog

uvažena, te je ukinuta presuda od 22. marta 2019. godine u tom dijelu i određeno održavanje pretresa pred apelacionim vijećem.

Ustavni sud primjećuje da je osporena odluka apelacionog vijeća posebnu pažnju posvetila svim navodima apelantove odbrane od suštinskog značaja, kojima su osporavani stavovi Suda BiH iz prvostepene presude i koje navode je apelant ponovio u postupku pred Ustavnim sudom, te da je u toj drugostepenoj presudi dato obrazloženje zašto apelantovi navodi ne utiču na konačnu odluku koja se tiče njegove krivice za počinjeno krivično djelo. Kako se suština žalbenih navoda odnosila na tvrdnje apelantove odbrane o pogrešnom zaključku prvostepenog suda da je on počinilac predmetnih krivičnih djela, Ustavni sud nalazi da samo prihvatanje činjenično-pravnih zaključaka prvostepenog vijeća Suda BiH od strane apelacionog vijeća u tom smislu nije ugrozilo poštovanje garancija prava na obrazloženu sudsku odluku na apelantovu štetu, s obzirom na prethodno zauzeti stav Ustavnog suda da nema proizvoljnosti u načinu na koji je Sud BiH cijenio dokaze i izveo zaključak o apelantovoj krivici. Pri tome, Ustavni sud podsjeća da suštinsko potvrđivanje određenog činjeničnog utvrđenja ili pravnog shvaćanja iz nižestepene sudske odluke od strane više sudske instance, čak i bez detaljnog obrazlaganja žalbenih navoda, ne dovodi *per se* u pitanje pravičnost postupka sagledanog u cjelini kada obrazloženje nižestepene presude zadovoljava standarde prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije[40].

5.6. Odluka broj AP 3109/19 od 9. juna 2021. godine

Okružni sud je donio presudu 16. oktobra 2018. godine kojom je apelanta i O. K. proglasio krivim zbog krivičnog djela neovlaštene proizvodnje i prometa opojnih droga iz člana 207 stav 3 u vezi sa st. 2 i 1 KZRS, te ih je osudio na kaznu zatvora u trajanju od po sedam godina. Vrhovni sud je donio presudu od 21. maja 2019. godine kojom je žalbe Tužilaštva i apelanta odbio i prvostepenu presudu potvrdio.

Kako Ustavni sud nije našao da su dokazi, bar ključni na kojima se u pretežnom dijelu zasniva presuda - nezakoniti, ne nalazi za potrebno da se dalje upušta u analiziranje ovih navoda (u vezi s utvrđenim činjenicama) koji bi se sveli na ponavljanje zaključaka redovnog suda. Ustavni sud dalje primjećuje da iz obrazloženja osporene presude proizlazi da je zaključak o apelantovoj odgovornosti u pretežnom dijelu zasnovan na presretnutim telefonskim razgovorima, ali i izjavama svjedoka koji su saslušani ili su njihove izjave pročitane, te drugim dokazima, a sve te dokaze je sud cijenio pojedinačno i u međusobnoj vezi, o čemu je dao dovoljno jasno i prihvatljivo obrazloženje. Pri tome, Ustavni sud mora da primijeti da apelant ne problematizira sadržaj samih komunikacija (dok, što se tiče identiteta sagovornika, upućuje na praksu Suda

[40] Vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 4779/14 od 10. maja 2017. godine, stav 40.

BiH i u apelaciji navodi da je korištena nepoznata metoda, ali iz dostavljene dokumentacije ne proizlazi da je to navodio u postupku).

Sud je također naveo i u čemu se sastoji kvalifikatorni element krivičnog djela koji se optuženim stavlja na teret i šta je potrebno za njega, te je naveo da je analizom dokaza (prvenstveno razgovora optuženih i optuženih s trećim licima, ali i drugih dokaza) zaključio da su optuženi vršili prodaju opojnih droga, te da su zajedno izvršili ovo djelo kao saizvršioci. Ova utvrđenja prvostepenog suda bila su predmet ispitivanja i od strane Vrhovnog suda, koji je sumirao zaključke prvostepenog suda, dovodeći u vezu provedene dokaze, te je zaključio da za drugačije zaključke u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja za koje se zalagala odbrana - nema osnova. Dakle, Ustavni sud zaključuje da su apelantovi navodi i u ovom dijelu neosnovani.

Konačno, imajući u vidu standarde koje pruža član 6 Konvencije, Ustavni sud primjećuje da apelant pokreće pitanje prekoračenja optužnice. U vezi s navedenim, Ustavni sud ukazuje na stav redovnih sudova o navedenom, koji su ispitali taj prigovor pred prvostepenim sudom, ali i u postupku po žalbi. Prvostepeni sud se pozvao na odredbu člana 290 ZKPRS. Također, Vrhovni sud je naveo da su činjenične izmjene prihvaćene u skladu s odredbom člana 294 ovog zakona i s datim ovlaštenjima tužioca (član 290), kao i da se odbrana mogla izjasniti na njih. Ustavni sud u vezi s navedenim primjećuje da je potvrđenom optužnicom, kao i izmijenjenom optužnicom apelantu stavljeno na teret isto krivično djelo. Osim toga, a što je naveo i redovni sud, do izmjene je došlo jer je na osnovu dokaza koji su od samog početka poznati odbrani - tužilac ocijenio da se izmijenilo činjenično stanje. Ustavni sud, stoga, ne može da prihvati apelantove navode da se radi o proširenju optužnice koje je suprotno članu 290 ZKPRS, niti da je ovaj član zbog navedenog u suprotnosti sa članom 6 Konvencije u vezi s kvalitetom zakona.

5.7. Odluka broj AP 2609/20 od 16. decembra 2021. godine

Ustavni sud zapaža da je u konkretnom slučaju Kantonalno tužilaštvo 19. jula 2018. godine podiglo optužnicu protiv četiri lica, među kojima je i apelant, zbog postojanja osnovane sumnje da su počinili produženo krivično djelo neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga. Kako to proizlazi iz dostavljene dokumentacije, apelant (koji je imao branioca) je nakon pregovora s Kantonalnim tužilaštvom o priznanju krivice za krivično djelo povodom kojeg se vodio krivični postupak, 7. decembra 2018. godine zaključio sporazum, koji je dostavljen Opštinskom sudu na daljnje postupanje. Opštinski sud je zaključio da je sporazum zaključen u skladu s odredbama člana 246 ZKPFBiH i apelanta je proglasio krivim i izrekao mu kaznu u okviru zakonom propisane kazne za krivično djelo za koje je apelant priznao krivicu, i to u trajanju od dvije godine i šest mjeseci (sve u skladu sa sporazumom). Ustavni sud zapaža da je apelant, nakon dobijanja prvostepene presude, protiv nje

izjavio žalbu o kojoj je Kantonalni sud odlučio nakon održane sjednice vijeća na kojoj je bio prisutan i apelant sa svojim braniocem (advokatom).

Iz navedenih činjenica nesporno proizlazi da apelantu pristup prvostepenom sudu nije bio ni uslovljavan niti otežan, nego da, isključivo zbog specifičnih okolnosti vezanih za apelantovo zaključivanje sporazuma o priznanje krivice, dakle zbog apelantovog postupanja pred prvostepenim sudom, taj sud nije proveo redovni postupak budući da se apelant „odrekao prava na suđenje". Osim toga, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud zatim proveo redovan drugostepeni postupak, u kojem je apelant učestvovao (žalba, prisustvovanje sjednici vijeća na kojoj je iskoristio mogućnost dodatnog pojašnjenja žalbe). Pored toga, Ustavni sud podsjeća i na svoj ranije usvojeni stav o tome da ne postoji povreda prava na pristup sudu u situaciji kada je lice imalo pristup sudu pune jurisdikcije[41]. Dakle, Ustavni sud smatra da je apelant imao pristup sudu pune jurisdikcije, kako to zahtijeva član 6 stav 1 Konvencije, te da mu pristup sudu ni na koji način nije onemogućen. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da su navodi iz apelacije o povredi prava na pristup sudu iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije neosnovani.

S obzirom na apelacione navode, Ustavni sud zapaža da iz obje osporene presude proizlazi da je sud, pored ispitivanja okolnosti da li je apelant sporazum zaključio dobrovoljno, svjesno i s razumijevanjem, ispitivao i okolnosti da li je apelant razumio da se sporazumom o priznanju krivice odriče prava na suđenje. Opštinski sud je takođe provjerio da li postoji dovoljno dokaza o apelantovoj krivici, te je izvršio uvid u dokaze, koje je ocijenio i zaključio da je apelantovo priznanje krivice potvrđeno dokazima, odnosno da postoji dovoljno dokaza o apelantovoj krivici. Dalje, Ustavni sud zapaža da se Kantonalni sud u žalbenom postupku, shodno žalbenim prigovorima, izjasnio o neosnovanosti apelantovih žalbenih navoda, o čemu je u svojoj presudi dao jasno i argumentovano obrazloženje.

5.8. Odluka broj AP 129/21 od 20. aprila 2022. godine

Presudom Opštinskog suda od 14. januara 2020. godine apelant je proglašen krivim da je u vrijeme, u mjestu i na način pobliže opisan u izreci presude počinio krivično djelo neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 238 stav 1 KZFBiH, pa je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i tri mjeseca, u koju mu se ima uračunati vrijeme provedeno u pritvoru u označenom periodu. Na osnovu člana 78, u vezi sa članom 238 stav 4 KZFBiH, apelantu je presudom izrečena i mjera bezbjednosti oduzimanja predmeta pobliže označenih u izreci presude. Takođe je presudom

[41] Vidi, *mutatis mutandis*, Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 107/03 od 29. septembra 2004. godine, st. 25-28, objavljena u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 54/04 i Evropski sud, presuda *Natsvlishvili i Togonidze protiv Gruzije*, broj 9043/05, od 29. aprila 2014., tač. 90-98.

odlučeno da se apelant oslobađa naknade troškova vođenja krivičnog postupka koji padaju na teret budžetskih sredstava.Presudom Kantonalnog suda od 28. oktobra 2020. godine odbijena je kao neosnovana žalba apelantovog branioca i potvrđena prvostepena presuda.

Ustavni sud smatra da su u okolnostima konkretnog slučaja redovni sudovi ispitali sve tvrdnje apelantove odbrane i ponudili relevantne i dovoljne razloge zašto one ne mogu dovesti do drugačijeg ishoda predmetnog postupka. Dakle, Ustavni sud zapaža da u obrazloženju prvenstveno prvostepene presude nije izostala brižljiva i savjesna ocjena dokaza kako onih koje je predlagalo Kantonalno tužilaštvo, tako i onih koje je predlagala apelantova odbrana. S druge strane, Ustavni sud zapaža da je Kantonalni sud u osporenoj drugostepenoj odluci samo suštinski potvrdio zaključke i argumentaciju iz prvostepene presude Opštinskog suda. Međutim, Ustavni sud (u svjetlu principa prakse kako Evropskog suda tako i Ustavnog suda kada je u pitanju kvalitet i obim obrazloženja više sudske instance koja odlučuje po žalbi) podsjeća da čak i samo suštinsko potvrđivanje nižestepene odluke i bez detaljnog obrazlaganja žalbenih navoda ne dovodi *per se* u pitanje pravičnost postupka sagledanog u cjelini[42] kada ne postoje objektivne okolnosti koje ukazuju da je postupak pred prvostepenim – raspravnim sudom pune jurisdikcije ugrozio garancije apelantove odbrane, odnosno kada obrazloženje nižestepene sudske odluke (kao što je slučaj u konkretnom predmetu presuda Opštinskog suda) zadovoljava standarde prava na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije.

Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da su neosnovane apelantove tvrdnje da mu je prekršeno pravo iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije.

5.9. Odluka broj AP 4226/20 od 11. maja 2022. godine

Ustavni sud zapaža da apelant smatra da su redovni sudovi postupali proizvoljno prilikom ocjene dokaza i da su proizvoljno primijenili materijalno i procesno pravo. Naime, apelant najprije tvrdi da mu je povrijeđeno pravo na pravično suđenje jer su odluke redovnih sudova zasnovane na dokazima na kojim se u smislu člana 11 ZKPFBiH ne mogu zasnovati jer je pretres apelanta i vozila, prilikom kojeg je pronađena opojna droga i jedan metak, zasnovan na nezakonitoj naredbi za pretres, što je za posljedicu imalo i nezakonitost svih drugih dokaza proisteklih iz tako izdate naredbe za pretres. U ovom dijelu apelant je iznio tvrdnje da sudija za prethodni postupak nije, u skladu sa članom 70 stav 2 ZKPFBiH, o podnesenom usmenom zahtjevu za izdavanje naredbe za pretresanje sačinio zapisnik o toku razgovora i zatim zapisnik „predao sudu" u roku od 24 sata, slijedom čega su i naredba za pretres, a zatim i ostali dokazi nezakoniti.

[42] Vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP 4779/14 od 10. maja 2017. godine, stav 40, sa ostalim referencama iz prakse Evropskog suda.

Ustavni sud konstatuje da je odredbama člana 120 stav 3 na identičan način propisano postupanje sudije za prethodni postupak kao i u odredbama člana 70 stav 2 ZKPFBiH, koje su relevantne za krivični postupak protiv apelanta u kojem su donesene osporene odluke. Pri tome, Ustavni sud konstatuje da u konkretnom slučaju iz obrazloženja osporenih presuda proizlazi da sudija za prethodni postupak nije postupio po imperativnoj odredbi člana 70 stav 2 ZKPFBiH kojom je propisana obaveza sudije za prethodni postupak da zabilježi tok razgovora povodom zahtjeva za izdavanje/odobrenje usmene naredbe za pretres. Štaviše, iz obrazloženja Opštinskog suda i Kantonalnog suda proizlazi da su ti sudovi smatrali da sudija nije bio u obavezi da sačini takvu zabilješku - zapisnik, koja činjenica je u predmetnom krivičnom postupku bila od presudne važnosti.

Ustavni sud ukazuje da ukoliko sudija za prethodni postupak zaista nije postupio po imperativnoj odredbi člana 70 stav 2 ZKPFBiH, da su dokazi, koji su pribavljeni na osnovu usmene naredbe za pretres i izvršenog pretresa, nezakoniti dokazi u smislu odredbi člana 11 stav 2 ZKPFBiH. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud zaključuje da je način na koji su pribavljeni ključni dokazi u konkretnom predmetu (s obzirom na to da je na osnovu usmene naredbe za pretres pronađena opojna droga i metak kod apelanta, a na kojim dokazima je u pretežnom dijelu donesena presuda na osnovu koje je apelant osuđen na kaznu zatvora) uticao na postupak u cjelini, zbog čega u postupku nisu ispunjeni zahtjevi pravičnog suđenja.

Ustavni sud zapaža da osporene presude ne sadrže obrazloženje na osnovu kojih dokaza je zaista utvrđeno da je apelant počinio to krivično djelo, te na osnovu kojih dokaza proizlazi da je metak koji je pronađen kod apelanta zaista „municija oružja kategorije B“, a ne „bilo šta drugo“ - kako je navodila odbrana. Ustavni sud konstatuje da je i taj prigovor apelant isticao u toku postupka, ali da ga redovni sudovi očigledno nisu smatrali relevantnim jer u obrazloženju osporenih presuda ne postoji bili kakvo obrazloženje o toj činjenici, koja je za postojanje krivičnog djela iz člana 73 stav 3 Zakona o oružju i municiji Tuzlanskog kantona[43], za koje je apelant proglašen krivim i osuđen na dva mjeseca zatvora, od ključne važnosti. Imajući u vidu sve navedeno, Ustavni sud smatra da obrazloženja osporenih presuda ne zadovoljavaju standarde prava na obrazloženu odluku, kao sastavnog dijela prava na pravično suđenje, budući da ta obrazloženja ne zadovoljavaju ni mjerilo dovoljnosti ni mjerilo relevantnosti.

Stoga, Ustavni sud smatra da je u konkretnom slučaju i u ovom dijelu prekršeno apelantovo pravo iz člana II/3e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6 stav 1 Konvencije

[43] „Službene novine Tuzlanskog kantona“ br. 17/15, 5/16 i 17/17.

5.10. Odluka broj AP 1175/21 od 6. jula 2022. godine

Presudom Kantonalnog suda od 11. januara 2019. godine apelant i još sedam označenih optuženih lica proglašeni su krivim da su u vrijeme, mjestu i način, pobliže opisan u izreci presude, počinili krivično djelo neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 238 stav 2 u vezi sa stavom 1 KZFBiH u sticaju s produženim krivičnim djelom neovlaštene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz člana 238 stav 1 u vezi sa članom 55 KZFBiH, u vezi sa članom 54 KZFBiH. Slijedom navedenog, apelantu je presudom izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od tri godine i 10 mjeseci, u koju mu se ima uračunati vrijeme provedeno u pritvoru. Presudom Vrhovnog suda od 10. septembra 2019. godine odbijene su kao neosnovane žalbe kantonalne tužiteljke i ostalih optuženih i njihovih branilaca, dok je uvažena žalba apelantove braniteljke i prvostepena presuda od 11. januara 2019. godine ukinuta u dijelu izreke koji se odnosi na njega, pa je predmet u ovom dijelu vraćen Kantonalnom sudu na ponovno suđenje.

Ustavni sud smatra da su u okolnostima konkretnog predmeta redovni sudovi svoj zaključak o postojanju predmetnog krivičnog djela donijeli isključivo u kontekstu apelantovih radnji, te u skladu sa standardima prava na pravično suđenje. Redovni sudovi su na navedeni način ispoštovali svoju obavezu da na jasan način navedu razumljive razloge na kojima su zasnovali osporene odluke u odnosu na navedena pravna pitanja u smislu garancija obuhvaćenih članom 6 Konvencije. Stoga, Ustavni sud nije mogao zaključiti da su prvenstveno Kantonalni sud, a zatim i Vrhovni sud, načinom provođenja dokaznog postupka u ovoj krivičnopravnoj stvari izašli iz okvira diskrecije slobodne ocjene dokaza provedenih u postupku, što bi rezultiralo kršenjem člana 6 stav 1 Konvencije. Takođe, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju redovni sudovi nisu imali i najmanju sumnju u pogledu nekog od dokaza i da ga nisu tumačili na način koji je bio povoljniji za apelanta. Pri tome, Ustavni sud smatra da apelant nije bio u konvencijskom smislu ograničen i doveden u neravnopravan položaj u odnosu na optužbu i da mu je povrijeđeno pravo na jednakost strana u postupku u smislu člana 6 stav 3d) Konvencije.

U tom smislu se ukazuje neosnovanim apelantov navod u odnosu na proizvoljnost u postupanju Kantonalnog suda prilikom potvrđivanje optužnice protiv apelanta. Naime, Ustavni sud ističe da, osim činjenične konstatacije, predmetna optužnica je potvrđena dan nakon njenog podnošenja, a apelant nije pružio nijedan dokaz koji bi ukazivao da je takvo što bilo u suprotnosti sa članom 243 st. 2 i 3 ZKPFBiH u mjeri koja bi apelanta stavila u neravnopravan položaj u odnosu na optužbu, posebno kada se imaju u vidu prethodni zaključci Ustavnog suda u vezi s nepostojanjem proizvoljnosti kada je u pitanju ocjena dokaza u predmetnom krivičnom postupku u svjetlu utvrđenja apelantove krivice za počinjenje predmetnog krivičnog djela.

Konačno, Ustavni sud ima u vidu i apelantov navod u vezi s vremenom koje je bilo potrebno Vrhovnom sudu da dostavi osporenu drugostepenu

presudu (oko pet mjeseci). Prema ocjeni Ustavnog suda, ovaj navod, uopšteno govoreći, može pokrenuti pitanje garancija obuhvaćenih pravom na donošenje sudske odluke u razumnom roku kao aspektom prava na pravično suđenje, a što, između ostalog, uključuje ne samo donošenje sudske odluke, već i njeno dostavljanje. Međutim, Ustavni sud primjećuje da apelant ni na koji način u predmetnoj apelaciji nije problematizovao dužinu trajanja predmetnog krivičnog postupka, već se ovaj apelacioni navod suštinski dovodi u kontekst ukazivanja (i kao jedan od primjera) proizvoljnosti u postupanju Vrhovnog suda. U takvim okolnostima, a u svjetlu prethodno iznesenog stava Ustavnog suda o odsustvu proizvoljnosti u postupanju redovnih sudova u konkretnoj krivičnoj stvari, Ustavni sud smatra da vrijeme koje je bilo potrebno za dostavljanje apelantu osporene drugostepene presude nije dovelo apelanta u nepovoljan položaj, niti je ugrozilo njegova prava da na efektivan način ostvari daljnju zaštitu svojih prava obuhvaćenih Ustavom BiH i Konvencijom.

6. ZAKLJUČAK

Otkrivanje, istraživanje i dokazivanje krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga predstavlja izuzetno kompleksan proces koji je neposredno determinisan i uslovljen krivičnopravnim (materijalnim i procesnim) odredbama, uvažavajući posebno zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda osumnjičenog, odnosno optuženog. Posebno je značajno da je Bosna i Hercegovina, potpisivanjem i ratifikacijom međunarodnopravnih dokumenata, preuzela i odgovarajuće obaveze u vezi sa prilagođavanjem krivičnog zakonodavstva, posebno u odnosu na Konvenciju, koja ima primat nad svim zakonima. U svemu tome ogroman značaj ima relevantna praksa Evropskog suda i Ustavnog suda.

Otkrivanje ovih krivičnih djela, pored institucionalnih kapaciteta, raspoloživih resursa i mogućnosti, podrazumijeva obavezu iniciranja i djelovanja vaninstitucionalnih (društvenih) subjekata i građana kao pojedinaca na planu blagovremenog prijavljivanja krivičnih djela i preduzimanja zakonom propisanih aktivnosti od strane subjekata/agencija za sprovođenje zakona. Rukovodno-nadzorna (menadžerska) uloga tužioca u odnosu na ovlaštena službena lica, prilikom istraživanja ovih krivičnih djela, počinje tek od momenta prikupljanja početnih obavještenja o postojanju određenog krivičnog djela i zadovoljenja standarda – osnovi sumnje. S tim u vezi, tužilac značajne istražno-dokazne aktivnosti povjerava upravo ovlaštenim službenim licima koja imaju izuzetno proaktivnu izvršnu ulogu u istrazi na planu prikupljanja potrebnih dokaza.

Literatura

Abdala, R.R. et al., „Association between drug use and urban violence: Data from the II Brazilian National Alcohol and Drugs Survey (BNADS), *Addictive Behaviors Reports,Volume 7*, June 2018, 8–13.

Alvarez, T., *Undercover Operations Survival in Narcotics Investigations*, Charles C Thomas Pub Ltd, 2nd edition, 1993.

Barrett, D., *The Impact of Drug Policies on Children and Young People*. Open Society Foundation, New York, 2015.

Bean, P., Wilkinson, C. (1988). "Drug taking, crime and the illicit supply system". British Journal of Addiction, 83, 2015, 533-539.

Bellavista, G., *Lezioni di diritto processuale penale*, Milano, 1969.

Beulke, W., *Strafprozeßrecht*. C. F. Müller, Heidelberg, 2010.

Brochu, S., Collins, J. J., „Summary Thoughts About Drugs and Violence", NIDA, *Research Monograph Series, Drugs and Violence: Causes, Correlates and Consequences*, Rockville, National Institute of Drug Abuse, vol. 113, 1990, 265–275.

Brownstein, H., Contemporary Drug Policy. London, Routledge, 2013.

Butorac, K., Mikšaj-Todorović, Lj.,"Razlike medu ovisnicima delinkventima s obzirom na direktnu i indirektnu involviranost u kriminalitet vezan uz drogu", Kriminologija i socijalna integracija, Zagreb, 10(1), 2002, 35-40.

Collins, J. A., *Summary thoughts about drugs and violence*. In: De La Rosa M, Lambert EY, Gropper B, editors, Drugs and Violence: Causes, Correlates, and Consequences, Rockville, MD: U. S. Department of Health and Human Services, National Institutes of Health, National Institute on Drug Abuse, NIDA Research Monograph 103, 1990.

Cvitanović, L. et al.,*Zlouporaba opojnih droga*, Zagreb, 2010.

Дегтjарева, Т., Дружинец, А., *Уголовный кодекс Российской Федерации*,Москва, 2014.

Deljkić, I., *Suprotstavljanje zloupotrebi opojnih droga u Bosni i Hercegovini i Europskoj uniji*, Sarajevo, 2007.

Doležal, D., Jandrić Nišević, A., Novak, T., "Specifičnosti povezanosti dobi i kriminaliteta droga promatrane kroz koncept kriminalne karijere",*Policija i sigurnost*, Zagreb, godina 30, 2021, broj 1, str. 100-111.

Dressler, J., *Criminal procedure: principles, policies and perspectives*. 5th, Supplement. West, 2014.

Duke, S., Gross, A.,„America's Longest War: Rethinking Our Tragic Crusade Against Drugs", *G.P. Putnam's Sons*, New York, 53, 1994.

Đokić, S., *Zaštititi svoje dete od droga – priručnik za roditelje*, Beograd, 2000.

Erkić, D., *Zloupotreba opojnih droga*, Zvornik, 2012.

Emanuel, S. L.,*Criminal procedure*, Aspen Publishers Online, 2007.

Farabee, D., Prendergast, M.& Cartier, J.,„Alcohol & drug abuse: alcohol, the „Un-Drug".*Psychiatric services*, Washington, D.C., 53(11), 2002, 1375 i 1376.

Farabee, D., Hawken, A., Griffith, P.„Tracking and incentivizing substance abusers in longitudinal research: results of a survey of National Institute on Drug Abuse-funded investigators",*Journal of addiction medicine*, 2011,5(2), 87–91.

Faupel, C.E., *Shooting Dope: Career Pattern of Hard-core Heroin Users*, University of Florida Press, Gainsville, 1991.

Golubović, S., *Droge – istine i zablude*, Niš, 2005.

Gunter, T.D. S. *et al*., „Frequency of Mental and Addictive Disorders Among 320 Men and Women Entering the Iowa Prison System: Use of the MINI-Plus",*J Am Acad Psychiatry Law*, 2008, 36: 27–3.

Henning, J., *Practical Narcotics Investigations: For the Uninformed Officer to the Experienced Detective*,Xlibris, 2005.

Hoaken, P., N.,Stewart, S. H., „Drugs of abuse and the elicitation of human aggressive behavior",*Addict Behav*, 28(9), 2003, 1533-1554,

Hudolin, V., *Istina o drogama*, Zagreb, 1982.

Inciardi, J.A., *The War on Drugs:Heroin, Cocaine Crime and Public Policy*, Palo Alto, Mayfield, 1993.

Jandrić Nišević, A., Borić, I., Petković, Ž., "Maloljetnici na tržištu droga", *Policija i sigurnost*, Zagreb, godina 31, broj 1, 2022, 50 – 66.

Karović, S., Simović, M. M., „Savremeno krivično pravo i mogućnosti politike suzbijanja kriminaliteta – trenutno stanje, perspektive i očekivanja (I dio)“, *Izbor sudske prakse*, broj 4, 2019, 66-69.

Karović, S., Simović, M. M., „Savremeno krivično pravo i mogućnosti politike suzbijanja kriminaliteta – trenutno stanje, perspektive i očekivanja (II dio), *Izbor sudske prakse*, Beograd, broj 5, 2019, str. 65-69.

Kubin, M., *Kazneno djelo zlouporabe opojnih droga na području Virovitičko-podravske županije (magistarski rad – neobjavljen)*, Zagreb, 2011.

Kušević, V., *Zloupotreba droga*, Zagreb, 1987.

May, T., Hough, M., "Drug markets and distribution systems", *Addiction Research & Theory*, 12(6), 2004, 549-563.

Menard, S., Mihalić, S., Huizinga, D., "Drugs and crime revisited", *Justice Quarterly*, 18(2), 2001, 269-299.

Mooney, D. H., *Drug Diversion: Investigating and Making a Case*, RN, MBA, 2012.

Myerscough, R., Taylor, S., The effects of marijuana on human physical aggression. Journal of Personality and Social Psychology. 49, 1985, 1541–1546.

Nikolić, D., *Narkomanija – zločin ili kazna*, Beograd, 2001.

Petrović, B., *Narkokriminal – krivičnopravni, kriminološki, krivičnoprocesni i kriminalistički aspekti*, Sarajevo, Pravni fakultet, 2004.

Petrović, B., *Balkanski putevi droge i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo, Fakultet kriminalističkih nauka, 2004.

Petrović, S., *Droga i ljudsko ponašanje,* Beograd, 2001.

Ramah, A., *Psihoaktivne supstance – dejstva, posledice, lečenje,* Beograd, 2001.

Savić, D. i Kapamadžija, B., *Droge i mladi*, Novi Sad, 1987.

Seffrin, P.M., Domahidi, B.I., "The Drugs–Violence Nexus. A Systematic Comparison of Adolescent Drug Dealers and Drug Users", *Journal of Drug Issues*, 44(4), 2014, 394-413.

Simović, M., Simović, V., Todorović, Lj., *Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2010.

Simović, M., Simović, M., Todorović, Lj., *Krivični zakon Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2015.

Simović, M. *et al., Sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga sa osvrtom na krivičnopravni aspekt*, Sarajevo, 2016.

Simović, N.M., Simović, M.V., Simović, M.M., „Mjere zabrane u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - usklađenost sa praksom Evropskog suda za ljudska prava“, *Pravni život*, 10, tom II, Beograd, 2017, 57-80.

Simović, N.M., Simović, M.M., „Aktuelna pitanja nadležnosti Ustavnog suda BiH iz člana VI/3a) Ustava Bosne i Hercegovine: najnovija praksa i mogući izazovi, *Zbornik radova*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo, 2017, 149–182.

Simović, M. i Simović, V., *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo, 2018.

Simović, M.M., Simović, M.V., "Suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u pravu Bosne i Hercegovine i međunarodni standardi", "Pravna riječ", Banja Luka, broj 65, godina XIX, 2022, 399-427.

Simović, M.M., Simović, M.M., "Zaštita zdravlja ljudi od zloupotrebe opojnih droga u pravu Hosne i Hercegovine", *Zbornik radova Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu*, 2022, 197-205.

Stanojković, B., *Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite,* Beograd, 2008.

Topalli, V., Wright, R., Fornango, R.,"Drug dealers, robbery and retaliation: vulnerability, deterrence and the contagion of violence",*British Journal of Criminology*, 42 (2), 2002, 337-351.

UNODC, World Drug Report New York: United Nations Publications,2011 (*https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2011.html*).

Vukosavljević, B., *Droga – stop, hoću da živim,* Čačak, 2010.

DISCOVERING AND PROVING OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF DRUG ABUSE AND THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Academician prof. Miodrag N. Simović

Full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, Full member of the European Academy of Sciences and Arts, Full Professor at the Faculty of Law, University of Bihać, Professor Emeritus

Prof. dr Vladimir M. Simović

Prosecutor of the Prosecutor's Office of BiH, Full professor of the Faculty of Security and Protection of the Independent University of Banja Luka

Abstract: *Consumption and production of drugs inevitably leads to abuse, but also to the cause-and-effect disease of addiction and crime. A problematic area of crime related to drug consumption is the way in which crime in general and drug consumption are interconnected. Previous research on this topic has shown that this interconnection is extremely complex, with an effort to find possibilities for the prevention of crime related to illegal drugs. The need to prevent this crime has always been a high priority of different countries around the world. Creating a policy of this prevention implies the inclusion of several different segments of society, since this problem has different etiological and phenomenological characteristics.*

The paper deals with the detection and proving of criminal offenses in the field of drug abuse. The goal is to answer some questions about the complexity of detecting, investigating and proving criminal offenses in this field. The question of the case law of the European Court of Human Rights regarding the trade in narcotic drugs is also opened. The paper further deals more closely with the relevant case law of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, especially in the context of the admissibility of evidence used to prove the criminal offense of unauthorized production and trafficking of narcotic drugs.

Key words: *drugs, abuse, criminal offense, investigation, evidence.*

https://doi.org/10.7251/CEST1423214M UDK 343.122:343.57

PRIMENA NAČELA OPORTUNITETA KRIVIČNOG GONJENJA ZA KRIVIČNA DELA U VEZI SA ZLOUPOTREBOM OPOJNIH DROGA

doc. dr Ivana Miljuš

docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, ivana.miljus@ius.bg.ac.rs

Apstrakt: *Borba protiv narkomanije složen je socijalni, pravni, medicinski i psihološki problem. Autorka u radu analizira osnovni značaj i prednosti diverzionih modela postupanja organa krivičnog gonjenja za krivična dela u vezi sa konzumiranjem i zloupotrebom opojnih droga. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja jedno je od osnovnih načela krivičnog postupka kreirano na temeljima koncepta restorativne pravde i „skretanja" sa klasičnog toka postupka radi ostvarivanja efikasnosti, svrhe kažnjavanja u pojednostavljenoj proceduri i humanih ciljeva. Izdvajaju se najpre standardi i osnovni zahtevi postupanja po uslovljenom oportunitetu.*

Centralni deo rada posvećen je razmatranju prirode, značaja, svrhe, funkcije i osnovnih odlika mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u okviru primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja, čiji domen obuhvata krivična dela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga. Autorka istražuje javnotužilačku praksu u pogledu postupka odlučivanja o meri i izvršenje mere. Uočava i ističe mnogobrojne probleme u postupku izvršenja koji su jedan od osnovnih razloga „oklevanja" javnog tužioca da se opredeli da je odredi, te malom broju određenih mera, odnosno njihovom sporadičnom određivanju. U završnom delu autorka razmatra normativni okvir za primenu vaspitnih naloga i njihovu procesnu prirodu, te izdvaja istraživanja u vezi sa primenom vaspitnog naloga podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti od alkohola ili opojnih droga.

U radu se analiziraju doktrinarni stavovi, praktični i teorijski nalazi u prilog primene mere odvikavanja od opojnih droga, izdvajaju doktrinarne i normativne smernice u postupku primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja i sistematizuju podaci koji proizilaze iz prakse javnih tužilaštva koja se odnosi na temu radu. Cilj je otkrivanje potrebnih pravaca budućih zakonskih reformi i praktičnih mera i ukazivanje na značaj šire primene mere odvikavanja od opojnih droga, kao diverzione mere u postupku.

Ključne reči: *načelo oportuniteta, opojne droge, diverzioni modeli postupanja, mera podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga, krivični postupak.*

1. UVODNA RAZMATRANJA

Borba protiv narkomanije i brojnih društvenih problema koje generiše, uključujući i kriminalitet, uvek je aktuelno, uznemirujuće i veoma izazovno društveno, pravno i psihološko-medicinsko pitanje. Uporedno pravna istraživanja ukazuju nam na zakonodavni trend pooštravanja kazni za trgovinu

opojnim drogama.[1] Jednovremeno, proširivanje diverzionih modela postupanja u vezi sa krivičnim delom neovlašćeno posedovanjemanje količine opojnih droga za sopstvenu upotrebu[2] savremena je procesna tendencija i smatra se razumnom i humanom. Ovi modeli počivaju u osnovi na potrebi da se osumnjičenom u pravom vremenskom momentu pruži zdravstvena, psihološka i socijalna pomoć i potpora, ako se oceni da mu je potrebna, te da se izbegne njegova stigmatizacija u društvu, nemogućnost ili poteškoće zaposlenja, što otežava prekid konzumiranja i zloupotrebe opojnih droga.

Primer širokog opsega diverzionih programa u odnosu na učinioce krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama su države Sjedinjenih Američkih Država. Programi obuhvataju i diverziju u prethodnom postupku. Temelje se na premisi da se prema „učiniocima“ krivičnih dela u vezi sa drogama efikasnije postupa u okvirima zajednice i da rana intervencija i efektivan tretman poseduju potencijal da smanje recidivizam, spreče ponovnu upotrebu droga, izvršenje krivičnog dela i zatvorske kazne.[3] Sagledavajući iz ugla efikasnosti krivičnog pravosuđa, svrha proširivanja diverzionih modela u pogledu ovih krivičnih dela je da organi gonjenjane troše vreme i resurse na procesuiranje lakših krivičnih dela u vezi sa drogama, već da imaju više vremena za aktivnosti u vezi otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga. U okvirima uporednopravnih zakonskih rešenja prepoznajemo odricanje od krivičnog gonjenja u „čistom“/jednostavnom/bezuslovnom obliku, uz eventualno upozorenje ili opomenu, i odricanje uslovljeno ispunjenjem određenog vida „obaveze“/“obaveza“ naloženih okrivljenom.

---

[1] Transparentan aktuelan primer oblikovanja novih diverzionih programa u okviru postupanja policije za krivična dela posedovanja opojnih droga u manjim količinama za sopstvenu upotrebu je australijska država Kvinslend. Uvođenje novih vansudskih procedura javne vlasti argumentuju obaveštavajući javnost da je *ratio legis* i cilj procedura, između ostalog, potreba većeg obima angažovanja policije u borbi protiv krivičnog dela trgovine drogama, koje za posledicu ima značajnu štetu za društvo. Istovremeno, pooštravanje kazni za ovo krivično delo pokazujegrađanima da postoji „nulta tolerancija“ prema ovom krivičnom delu koje za predmet ima opojne droga. O tome: Queensland Goverment, The Queensland Cabinet and Ministerial Directory, „New approach to save lives“, *https://statements.qld.gov.au/statements/97235*, pristupljeno 5.03.2023.

[2] Postojanje krivičnog dela neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a stav 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije zahteva ispunjenje objektivnog uslova – držanje opojne droge u manjoj količini i subjektivnog uslova – držanje za sopstvenu upotrebu. Subjektivni elemenat ovog krivičnog dela podrazumeva *nameru da se droga koja se drži lično koristi*, iako namera nije eksplicitno formulisana u biću krivičnog dela. O tome: Zoran Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Šesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2017, 799–800.

[3] Mark, A. R., Kleiman, J., Hawdon, E., *Encyclopedia of Drug Policy*, Volume 1, Sage Publications Ltd, Los Angeles, 2011, 201–203.

Krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a stav 1 Krivičnog zakonika Republike Srbije[4] ispunjava formalno jedini odnosno izričito zakonom formulisan uslov za primenu instituta „odlaganje krivičnog gonjenja“ koji se odnosi na propisanu kaznu za krivično delo. Potencijalna realizacija svrhe i cilja mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u okviru uslovljenog oportuniteta proizlazi iz prirode i ostvarivanja zakonskih obeležja ovog krivičnog dela. Svaki narkoman, po definiciji, učinilac je krivičnog dela iz člana 246a jer kako se objašnjava u krivičnopravnoj teoriji „iako ni sada samo po sebi korišćenje opojne droge, nije krivično delo, zato što su narkomani posebna vrsta bolesnika koji boluju od bolesti zavisnosti određene vrste, nije moguće zamisliti upotrebu opojne droge bez njenog prethodnog posedovanja/držanja, nakon čega se ona konzumira.[5]

Formulisanje težeg oblika krivičnog dela – neovlašćeno držanje *u velikoj količini* opojne droge (246a stav 2 KZ), poslednjim novelama Krivičnog zakonika iz 2019. godine (ZID KZ/2019)iako potencijalno rešava određene probleme kvalifikacije krivičnog dela i pitanja postojanja krivičnog dela, uzrokovalo je i nove dileme u pogledu razgraničenjaobjektivnih i subjektivnih elemenataovog oblika krivičnog dela i neovlašćenog držanja opojne droge *u manjoj količini za sopstvenu upotrebu* (član 246a 1 KZ).[6] U sudskoj praksi moguse uočiti brojna pitanja ali i izdvojiti izvesne smernice za razgraničenje, kada se kod okrivljenog pronađe opojna drogaza koju postoji dilema da li se radi o manjoj količini ili većoj količini u fizičkom smislu, a da nisu utvrđene okolnosti iz kojih bi se mogao izvesti zaključak da je opojna droga namenjena prodaji: 1. utvrđivanje da li je okrivljeni *zavisnik* od upotrebe od opojnih droga ili *povremeni konzument*; 2. utvrđivanje *količine dnevne upotrebe droge* od strane okrivljenog; 3. stav podjednako zastupljen i u pravnoj teoriji i praksi da se manjom količinom može smatrati količina koja je „*korisniku neophodna za par upotreba*“[7]. Prema uputstvu Republičkog javnog tužioca po kojem javna

[4] Krivični zakonik Republike Srbije, „*Službeni glasnik RS*", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

[5] M., Škulić, „Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci“, *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. Milena Milićević, Ivana Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020, 38.

[6] O osnovnim demarkacijama u pravnoj doktrini i praksi između dva oblika krivičnog dela neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246 KZ videti: Nataša Delić, „Unlawful possession of narcotics (Article 246a of the Serbian Criminal Code): progressive or regressive regulation“, *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. Milena Milićević, Ivana Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020,122-123.

[7] Interesantan primer izdvajamo iz sudske prakse. Drugostepeni sud je nakon održanog pretresa utvrdio da je okrivljeni kritičnom prilikom neovlašćeno držao

tužilaštva postupajuviše od dvanaest godina, primena instituta odlaganja krivičnog gonjenja za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a stav 1 KZ odnosi se na slučajeve neovlašćenog držanja opojne droge – marihuane, u *količini do 5 grama*.[8]

U najvećem broju slučajeva u okviru primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja osumnjičenomse nalaže obaveza da na propisani račun uplati određeni novčani iznos namenjen za humanitarne ili druge javne svrhe, na drugom mestu po učestalosti je obaveza otklanjanje štetne posledice nastale izvršenjem krivičnog dela ili naknade pričinjene štete, na trećem mestu obaveza ispunjenja dospele obaveze izdržavanja, a analizom javnotužilačke prakse zapaža se da se preostale obaveze nalažuu znatno manjem broju, statistički simboličnom.[9] Pravilno se zapaža u literaturi da obaveza podvrgavanja odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, može biti od velikog značaja kod pojedinih krivičnih dela, kao što su nasilje u porodici i krivična dela u vezi sa upotrebom droga, a koja su česta u praksi, jer podvrgavanje tretmanu odvikavanja može da ostvari svrhu specijalne prevencije odnosno uticaja na učinioca da ubuduće ne vrši krivična dela.[10]

2. ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja[11] u našoj krivičnoprocesnoj doktrini se najčešćeu formalnom smislu opisuje da je opozit, odnosno suprotan

opojnu drogu *marihuanu u neto količini od 20,81 grama*, te se pred sudom postavilo pitanje da li se radi o manjoj količini droge koju je okrivljeni držao za sopstvene potrebe ili držanju velike količine opojne droge. Drugostepeni sud je uzeo u obzir i cenio da iz nalaza i mišljenja sudskog veštaka sledi da okrivljeni nije ni bolnički ni ambulantno lečen zbog zavisnosti od upotrebe droga, da nije evidentiran među licima koja su lečena od narkomanije po osnovu izrečene mere bezbednosti obaveznog lečenja, da je *okrivljeni povremeni konzument*, da nije zavisnik, da ne postoji opasnost da bi usled ove zavisosti u buduće mogao da izvrši krivična dela, te da nije predloženo izricanje mere bezbednosti iz člana 83 KZ, da se „manjom količinom može smatrati količina koja je korisniku neophodna za par upotreba. Cenio je i odbranu okrivljenog da dnevno koristi 1 do 2 grama, te je izveo zaključak, suštinski koristeći računsku operaciju, da je okrivljeni *držao opojnu drogu u velikoj količini* (presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Kž1 727/22 od 16.12.2022.).

8 Stanko Bejatović *et al*., *Primena načela oportuniteta u praksi izazovi i preporuke*, Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012, 120.

9 S. Bejatović, Jasmina Kiurski, Goran Ilić, *Priručnik za primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd 2022, 15-16.

10 Božidar Banović i Višnja Ranđelović, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja i praksa Višeg i Osnovnog tužilaštva u Kragujevcu“, *Kultura polisa: časopis za negovanje demokratske političke kulture*, God. 13, br. 29, 2016, 211.

11 Evropskopravni dokumenti upotrebljavaju izraz „diskreciono gonjenje“ kojim obuhvataju i primenu načela oportuniteta u kontinentalno-evropskim krivičnim procedurama utemeljenim na načelu legaliteta, dok se u krivičnoprocesnoj doktrini

principnačelu legaliteta krivičnog gonjenja, jer ne uspostavlja dužnost javnog tužioca da krivično goni iako su ispunjeni zakonom propisani uslovi,[12] u pogledu krivičnih dela koja spadaju u domen krivičnih dela lakše i srednje težine. Bejatović definiše da pojam oportuniteta označava „diskreciono pravo i mogućnost javnog tužioca, ali ne bezuslovno".[13] Saglasno osnovnom pravilu sadržanom u članu 6 stav 3 Zakonika o krivičnom postupku (ZKP)[14], temelju primene načela oportuniteta, izuzetak/odstupanje je od primene načela legaliteta („zakonitosti") krivičnog gonjenja. Ako oceni da su ispunjeni zakonski uslovi, koji podrazumevaju stvarne i pravne razloge, za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti javni tužilac je ovlašćen („može odlučiti") da „odloži" krivično gonjenje ili da ne goni („ne preduzme") krivično gonjenje. Celishodnost odnosno oportunost pokretanja krivičnog postupka ceni se sa stanovišta javnog interesa.[15] Sadržinski, načelo oportuniteta ogleda se u „postupanjupo oportunitetu "tako da se krivično gonjenje ne mora obavezno preduzeti iako su ispunjeni svi traženi uslovi koji proizlaze iz načela legaliteta,

pronalazi izraz „otklanjanje krivičnog postupka" (Hajrija Sijerčić-Čolic, „Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LIV – 2011, 301-329, 308.) i „načelo svrhovitosti" (Šime Pavlović, *Zakon o kaznenom postupku*, 2. izdanje, Libertin naklada Biblioteka pravo i zakoni, Rijeka 2014, 429).

[12] Videti: M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2020, 60, V. Đurđić, *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2014, 68.
Pojedini autori drugačije određuju odnos načela oportuniteta i legaliteta objašnjavajući da oba načela ustanovljavaju obavezu krivičnog gonjenja, s tim što ona kod načela legaliteta „nastupa automatski po ispunjenju zakonskih uslova" odnosno „izvire direktno iz zakona", a kod načela oportuniteta „posle prethodne ocene celishodnosti", odnosno „izvodi se iz procene samog organa gonjenja". Snežana Brkić, Tatjana Bugarski, *Krivično procesno pravo I,* drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2022, 34. Sličnu analizu prirode načela iznosi Knežević navodeći da obaveza javnog tužioca egzistira, ali da njena realizacija zavisi od „diskrecione procene svrhovitosti preduzimanja krivičnog gonjenja". Videti: Saša Knežević, *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2015, 54.

[13] S. Bejatović, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja kao instrumenat efikasnosti državne reakcije na kriminalitet (norma i praksa u Republici Srbiji)", *Krivičnoprocesni instrumenti efikasnosti državne reakcije na kriminalitet (norme i praksa)* (ur. M. Simović, S. Bejatović), zbornik radova Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, Trinaesta međunarodna naučno – stručna konferencija, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Doboj, 2022, 69.

[14] Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 – odluka US.

[15] V. Đurđić *et al., Oportunitet krivičnog gonjenja*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009, 13.

već se shodno proceni svrsishodnosti krivičnog gonjenja u određenom slučaju gonjenje može ili ne mora preduzeti“.[16]

Brojni autori prepoznaju da su opšti ciljevi načela oportuniteta racionalizacija i rasterećenje krivičnog pravosuđa i pronalaženje efikasnijih i humanijih mera socijalnog i pravnog reagovanja u pojedinim slučajevima.[17] Dva su vida načela oportuniteta krivičnog gonjenja u postupku prema punoletnim okrivljenima, „uslovno odlaganje krivičnog gonjenja/uslovni oportunitet i bezuslovni/čist oportunitet“.[18] Ispoljavaju se u formi dva zasebna zakonska instituta „odlaganje krivičnog gonjenja“ koji se primenjuje za krivična dela za koja jepredviđena novčana kaznailikaznazatvora do petgodina(član 283 ZKP) i odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti, za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine (član 284 stav 3 ZKP).

Uslovljeni oportunitet uvodi se i uređuje prvi put za postupak protiv punoletnih okrivljenih Zakonikom o krivičnom postupku iz 2001. godine[19], na temeljimakoncepta restorativne pravde, ostvarivanja prava žrtava odnosno oštećenih krivičnim delom putem nalaganja okrivljenom da otkloni štetnu posledicu koja je rezultat krivičnog dela ili naknadi pričinjene štete krivičnim delom i u skladu sa opštom tendencijom razvoja reakcije javnog tužioca kao organa krivičnog gonjenja na lakše oblike kriminaliteta odnosno alternativama krivičnog gonjenja u okvirima savremenog krivičnog pravosuđa „oblikovanog prema potrebama društva“.[20]Škulić objašnjava da je uslovljeni oportunitet „jedna vrsta hibridne“ odnosno „mešovite krivičnoprocesne ustanove koja ima elemente klasičnog nepokretanja postupka zbog necelishodnosti i elemente oproštaja „učiniocu“ krivičnog dela ukoliko on ispunjenjem određenih obaveza tu specifičnu aboliciju „zasluži““.[21] Osumnjičeni ispunjenjem obaveza manifestuje svest o odgovornosti i spremnost da menja svoje ponašanje.[22]

Nakon prihvatanja instituta odlaganja krivičnog gonjenja u postupku protiv punoletnih lica, izražen *ratio legis* izmena i dopuna zakonodavstva bio je da se razvijenjegova primena. Proširuje se opseg krivičnih dela za koja se

---

16 M. Škulić (2020), 60.

17 Ivan Đokić, „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja III deo* (ur. Đ. Ignjatović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2009, 305 -306.

18 S. Bejatović (2022), 68.

19 Zakonik o krivičnom postupku, „*Službeni list SRJ“*, br. 70/2001

20 Preporuka R (87)18 Komiteta ministara Saveta Evrope u vezi sa pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa od 17. septembra 1987, Recommendations of the Committee of Ministers Rec(87)18 concerning the simplification of criminal justice.

21 M. Škulić, „Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (ur. Ivan Jovanović, Miroljub Stanisavljević), Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2013, 79.

22 Strahinja Davidov, „Diverzioni modeli u predistražnom postupku“, *Savremene tendencije u razvoju pravnog sistema Republike Srbije* (ur. M. Petrović, V. Đurđić, N. Stojanović), Univerzitet u Nišu – Pravni fakultet, br. LX, 2012, 163

primenjuje. Pojednostavljujese procedura gubljenjem uloge suda u njegovoj primeni putem izostavljanja odobrenja suda u odgovarajućem funkcionalnom oblikuza određeni opseg krivičnih dela. Eliminiše se uslovljavanje primene instituta saglasnošću oštećenog u slučaju nalaganja pojedinih obaveza osumnjičenom (uplata novčanog iznosa u humanitarne ili druge javne svrhe, obavljanje društvenokorisnog ili humanitarnog rada). S druge strane, u sadašnjem trenutku, analizom javnotužilačke prakse uočavaju se razlozi koji faktički vode sužavanju odlaganja krivičnog gonjenja (uslovljenog oportuniteta): 1. tumačenje zakonskog uslova u pogledu propisane kazne za krivično delo na način da isključuje odlaganja krivičnog gonjenja u pogledu krivičnih dela za koja je kumulativno propisana kazna zatvora do pet godina i novčana kazna („formalni uslov predviđen alternativno a ne kumulativno propisanim kaznama"); 2. razlozi materijalne prirode koji isključuju mogućnost odlaganja krivičnog gonjenja za krivična dela za koja je propisano obavezno izricanje mere bezbednosti („meru bezbednosti zabrane upravljanja motornim vozilom, može izreći samo sud, uz kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomenu ili oslobađanje od kazne").[23] Treći razlog procesne je i praktične prirode i svodi se na očekivanu dilemu u sudskoj praksi da li se osumnjičeni u odnosu na kojeg je primenjen oportunitet za krivično delo 246a stav 1 KZ može pojaviti u svojstvu svedoka u predmetu okrivljenog za krivično delo 246 KZ ili se njegov iskaz dat pred policijom/javnim tužiocem u predistražnom postupku može/mora čitati.

2.1. Osnovni standardi primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja

Primena načela oportuniteta krivičnog gonjenja diverzioni je model postupanja, kojim se „skreće" od tradicionalnog i klasičnog toka postupka, pojednostavljena forma postupanja u krivičnom postupku, odnosno neformalnije postupanje javnog tužioca, uz očuvanje elementa forme koji moraju da budu zadovoljeni radirealizovanja pojedinih zahteva pravičnog postupanja. Počiva na ideji da, kada je reč o lakšim krivičnim delima,

[23] S. Bejatović, J. Kiurski, G. Ilić, 20-21.
Zapažamo i da iz opšte obaveznog uputstva Republičkog javnog tužilaštva broj 2/19 od 22.07.2019. godine proizlazi da je za poresku utaju za koju je kumulativno propisana novčana kazna i kazna zatvora isključena primena instituta odlaganja krivičnog gonjenja iz člana 283 ZKP.
Institut odlaganja krivičnog gonjenja više se ne primenjuje ni u praksi Višeg javnog tužilaštva u Beogradu za krivično delo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu iz člana 344a, za koje je kumulativno propisana novčana kazna i kazna zatvora. S obzirom na to da je po svojoj pravnoj prirodi jedno od tipičnih dela sa elementima nasilja, koja se neretko vrše pod uticajem alkohola ili zabranjenih psihoaktivih supstanci, opseg primene mere odvikavanja od alkohola/droga u okviru odlaganja krivičnog gonjenja se sužava.

restorativnim mehanizmima treba dati prevagu nad onim prvenstveno retributivnog karaktera.[24]

Polazeći od jedne od osnovnih karakteristika da se svrstava u diverzioni model postupanja, njime se nastoji ostvariti opšta svrha diverzionog modela – izbegavanje stigmatizacije preventivnim lišenjima slobode, formalnim optužbama i osudama, kao i štetni efekti izricanja i izvršenja kazne zatvora. Zamenjuje gonjenje u „tradicionalnom krivičnom postupku i drugu državno – pravnu reakciju, nalaganjem određenih dužnosti pretpostavljenom učiniocu dela umesto krivične sankcije".[25] Isključuje krivični postupak i donošenje osuđujuće presude, nakon obaveznog razmatranja okolnosti koje se odnose na krivično delo (težina, priroda dela, okolnosti pod kojima je delo učinjeno i posledice dela), ličnost osumnjičenog, „očekivanu sudsku presudu, dejstvo osude na „učinioca" i položaj žrtve.[26] Slikovito se opisuje da je „*procesna prečica*" i „*pojednostavljenje postupanja*" u svrhu savladavanja „poplava" krivičnih predmeta, koja omogućava javnom tužiocu centralnu ulogu u postupku, da postane „sudija pre sudije".[27] Forma je alternativnog načina odgovora javnog tužioca na učinjeno krivično delo. Podrazumeva zadovoljenje „ozbiljne i uverljive/kredibilne potrebe" da javni tužilac posegne za alternativom gonjenju[28] i sposobnost ostvarivanja specijalnopreventivih efekata, te sprečavanja ponavljanja krivičnog dela, uzimajući u obzir interese žrtava tako što će se u konkretnom slučaju „balansirati prava žrtava sa objektivno pravičnim i nepristrasnim tretmanom"„učinioca" krivičnog dela.[29]

---

[24] Ilić P. G. *et al.*, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Jedanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje – prema stanju propisa od 2. februara 2022. godine, Službeni glasnik, Beograd 2022, 744.

[25] Tihomir Vasiljević, Momčilo Grubač, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2011, 544.

[26] Recommendations of the Committee of Ministers Rec(87)18 concerning the simplification of criminal justice

[27]. Jörg Martin Jehle, Marianne Wade, *Coping with Overloaded Criminal Justice Systems – The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Springer, Berlin – Heidelberg 2006, 6.

[28] Ograničenja primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja razvijena su u javnotužilačkoj praksi putem uputstva Republičkog javnog tužilaštva, pre svega u odnosu na prirodu krivičnih dela, posledice, predmete krivičnih dela, te raniju primenu načela oportuniteta u odnosu na isto lice. Prema Uputstvu Republičkog javnog tužilaštva, ne može se primeniti ako je oportunitet (uslovljeni/bezuslovni) ranije dva puta primenjen prema prijavljenom za isto krivično delo. „Ako je lice uvedeno u navedenu elektronsku evidenciju za neko drugo krivično delo, postupajuće tužilaštvo će, u zavisnosti od svih okolnosti slučaja, samostalno proceniti da li će primeniti oportunitet" (Republičko javno tužilaštvo – Uputstvo za postupanje tužilaštvima A broj 246/08-01 od 28.03.2019. godine).

[29] Mišljenje Konsultativnog veća evropskih tužilaca br. 2 (2008) o alternativama krivičnom gonjenju (ConsultativeCouncilofEuropeanProsecutors (CCPE) - OpinionNo. 2 (2008) of the Consultative Councilof European Prosecutorsto the

O odlaganju krivičnog gonjenja u postupku protiv punoletnih lica prema važećem zakonskom rešenju odlučujeisključivo javni tužilac u predistražnom postupku, što je pre svega načelna posledica važenja načela akuzatornosti koje podrazumeva odvojenost procesnih funkcija, te „neuplitanje" suda u vršenje javnotužilačke funkcije krivičnog gonjenja. U naučno – stručnoj literaturi formulišu se dva osnovna cilja postupanja javnog tužioca po načelu oportuniteta: 1. *postizanje svrhe kažnjavanja* u konkretnojkonkretnoj krivičnoj stvari i bez pokretanja i vođenja krivičnog postupka; 2. *povećanje efikasnosti* krivičnih postupaka i *rasterećenje sudova* od bagatelnog kriminaliteta.[30]

Postupanje prema načelu oportuniteta krivičnog gonjenja zahteva zakonito i pravično sprovođenje procedure, pouke osumnjičenom kao pravno neukom licu o posledicama stava i odnosa prema alternativnim merama (neprihvatanju mere, nepostupanju po meri i neusla đenosti ponašanja osumnjičenog sa merom) i poštovanje pretpostavke nevinosti. Odluka o odlaganju krivičnog gonjenja donosi se samo ako organ gonjenja poseduje „adekvatne/odgovarajuće dokaze o krivici"[31], što praktično ublažava klasičan standard dokazivanja postojanja krivice okrivljenog odnosno postojanja krivičnog dela u objektivno – subjektivnom smislu (standard izvesnosti odnosno „van razumne sumnje"), koje se formalnopravno ne utvrđuje.

Prema standardima uloge i postupanja javnih tužilaca uobličenim u okvirima Saveta Evrope, alternativne mere ne treba nikadada dovedu do „zaobilaženja prava napravično suđenje" tako što će se odrediti mera licu koje je nevino ili ne može se osuditi zbog procesnih smetnji za gonjenje kao što je zastarelost ili „ako postoji sumnja u odgovornost identifikovanog učinioca ili obim štete prouzrokovane krivičnim delom"[32], što suštinski predstavlja zahteve elementarne pravičnosti, pravičnosti procedure, načela *in dubio pro reo*, ali i u izvesnoj meri i težnje istini odnosno načela istine, formalnopravno eliminisanog iz naše krivične procedure.[33] Zahtevi pravičnog postupanja javnog tužioca, koji proizilaze iz poštovanja pretpostavke nevinosti i zaštitnih garancija odricanja od prava na pristup sudu i prava na javno i kontradiktorno suđenje, uočeni su kao standardi postupanja javnog tužioca u proceduri pregovora za primenu odlaganja krivičnog gonjenja. Javni tužilacje dužan da osumnjičenom i njegovom braniocu, ako ga ima, predoči navode krivične prijave i dokaze, naziv krivičnog dela koje mu se stavlja na teret i propisanu kaznu, ne sme da

Committee of Ministersof the Council of Europe on „Alternatives to prosecution")

30 S. Bejatović, J. Kiurski, G. Ilić, 14.

31 Recommendations of the Committee of Ministers Rec (87)18 concerning the simplification of criminal justice

32 Consultative Council of European Prosecutors (CCPE) – Opinion No. 2 (2008) on „Alternatives to prosecution"

33 Škulić objašnjava važnost savesnog postupanja javnog tužioca i rukovođenja načelom istine i u pogledu načela oportuniteta, te da postoji načelni problem što ZKP iz 2011. godine ne poznaje načelo istine.
Videti: M. Škulić (2013), 80.

zloupotrebljava „neznanje i neiskustvo osumnjičenog“, „preuveličava nivo sumnje i značaj dokaza“ kojima raspolaže niti da prejudicira ishod eventualnog krivičnog postupka.[34] U teoriji i praksi objašnjava se da je osumnjičeni „pošteđen“ krivičnog gonjenja i krivičnopravnog sankcionisanja, da formalno „ostaje nevin čovek“ iako je *de facto* „priznao“ krivično delo prihvatanjem određene mere/mera.[35]

Prema preporukama i smernicama u pogledu primene pojednostavljenog postupanja u odnosu na „klasičan“ krivični postupak, saglasnost/pristanak osumnjičenog na alternativne mera može da bude izričit ili prećutan u vidu propusta da se ospori određena alternativna mera ili ponašanje osumnjičenog koje je saglasno sa zahtevanim uslovom za negonjenje, pri čemu organ krivičnog gonjenja mora da ima u vidu da je neophodno da je pristanak „slobodan i bez rezervi/ograničenja“,[36] što *de facto* podrazumeva neophodne provere, koje su zaštitne garancije odricanja od elemenata prava na pravično suđenje.

3. MERA PODVRGAVANJA ODVIKAVANJU OD OPOJNIH DROGA

U teoriji krivičnog prava uočavaju se dveosnovne zakonodavne tendencije u pogledu posedovanja manje količine opojnih droga za sopstvenu upotrebu: 1. *pravna dekriminalizacija* – prenošenje iz krivičnog prava u sferu prekršajnog prava ili „eliminisanje iz kaznenog prava i pretvaranje u dozvoljeno ponašanje“; 2. *faktička dekriminalizacija* – „organi krivičnog gonjenja „tolerišu“ određene količine opojnih droga“, pa „policija ne podnosi krivične prijave ili tužilaštva ne pokreću krivične postupke iako je posedovanje manje količine opojne droge za ličnu upotrebu i dalje predviđeno kao krivično delo“.[37]

---

[34] S. Bejatović, J. Kiurski, G. Ilić, 33-34.
Postupak je konsensualne prirode, podrazumeva saglasnost volja javnog tužioca i osumnjičenog u pogledu primene načela oportuniteta, što praktično zahteva da kada je u pitanju krivično delo iz člana 246a stav 1 KZ, osumnjičeni mora da bude upoznat sa fizičko – hemijskim veštačenjem, naročito mišljenjem stručne ustanove/državnog organa da li je predmet veštačenja opojna droga i koje je težine.

[35] M. Škulić (2013), 80, J. Kiurski, *Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Beograd 2015, 134.

[36] Recommendations of the Committee of Ministers Rec(87)18 concerning the simplification of criminal justice

[37] Vanja Bajović, „Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite“, *Crimen – časopis za krivične nauke*3/2017, 351.
Predočava se, kao jedan od mogućih argumenata za legalizaciju droga, da bi tretiranjem droge kao bolesti kojoj je potreban pre svega medicinski tretman upotreba droga možda bila na drugačiji način sagledavana od strane mladih ljudi, „potencijalnih konzumenata“, umesto aktiviranja faktora „zabranjenog voća“, odnosno da kažnjavanje za posedovanje opojnih droga i konzumiranje izaziva večitu

U radovima naših autorazapaža se karakterističan prvi primer, portugalskozakonsko rešenje koje se primenjuje od 2001. godine, kao vid borbe protiv kriminaliteta povezanog sa drogama i širenja virusameđu intravenskim zavisnicima.[38] Zakonodavac je odredio količinuopojnih droga za ličnu upotrebu – „do deset dnevnih doza", te smatrao da za to „ne treba primenjivati klasične krivičnopravne mere jer se ne radi o kriminalcima već o bolesnim osobama" koja zaslužuju medicinski umesto krivičnopravnog tretmana.[39]Osnovne specifičnosti ovog modela su sledeće odlike: 1. *postupak vodi pred administrativnim tribunalom*, nekom vrstom prekršajnog suda – lica kod kojih se pronađe ova manja količina opojne droge ne izvode se pred krivični sud već pred poseban administrativan tribunal (specijalizovani „panel"), sastavljen od jednog pravnika, jednog socijalnog radnika i jednog lekara, najčešće neuropsihijatra; 2. *primena lečenja umesto kažnjavanja* – ako komisija proceni da lice nije zavisnik, dobija opomenu, a zavisnici se mogu upućivati u ustanovu za lečenje zavisnosti, pri čemu se kumulativno mogu odrediti i dobrovoljni rad i rad u javnom interesu uz eventualni dodatak administrativnih kazni. [40]

U pogledu elemenata drugog zakonodavnog opredeljenja, uočavamo primere u postupcima pojedinih država koji se odlikuju adverzijalnim modelom krivične procedure. Diverzioni policijski programi za opojne droge proširuju se u australijskim državama u odnosu na posedovanje svih vrsta opojnih droga u manjoj količiniza ličnu upotrebu pružanjem „tri šanse" odnosno uvođenjem „*pravila trostrukog udarca*" („*three-strikerule*")[41] pre započinjanja krivičnog postupka. Predviđa se da ovaj model treba da obuhvata: policijsku opomenu uz posebnu opomenu koja se odnosi na droge i uput na *službe podrške* (prvi put izvršeno krivično delo), mogućnost koju policija nudi licu da učestvuje u *posebnom obaveznom diverzionom programu–Drug Diversion Assessment Program* (drugi i treći put izvršeno krivično delo).[42] Podržavaju misao da se

potrebu mladih ljudi za buntom". Videti: Jovan Ćirić, „Borba protiv droge putem dekriminalizacije – slučaj Portugalije", *Strani pravni život* 2/2012, 312.

38 Predsednik Instituta za droge i narkomaniju, Žoao Goulao (*JoaoGoulao*), na konferencija za novinare povodom obeležavanja desetogodišnjice zakona zaključio je da se „spektakularni" uspeh, smanjenje broja zavisnika i kriminaliteta u vezi sa drogama „ne može pripisati isključivo dekriminalizaciji, već i spoju politike lečenja i smanjenja rizika".
Portugal drug law show results ten years on, experts say, *https://www.sknvibes.com/news/newsdetails.cfm/32286,* pristupljeno 10.03.2023.

39 J. Ćirić, 313–314.

40 Više o tome: J. Ćirić, str. 313–314; V. Bajović, 528.

41 Videti: News, Queensland to relax drug laws, implement three-strike rule for people carrying small amounts of drugs for personal use, Sydney Worldpride, *https://www.abc.net.au/news/2023-02-21/queensland-drug-laws-change-parliament-cocaine-ice-heroin/102003918,* pristupljeno 5.03.2023.

42 Najvažnije i osnovne argumentacije javnih vlasti odnose se na: 1. uočavanju policije da programi diverzije dovode do toga da većina lica više nikada ne stupi u kontakt sa policijom; 2. nepotrebno „zakrčenje" sudova lakšim predmetima koji su faktički

programima preusmeravanja, terapijskom i psihološko – socijalnom podrškom ova lica zadrže van sistema krivičnog pravosuđa, a da to koristi celoj društvenoj zajednici.

Uočava se da je izražena prednost „tretmana umesto gonjenja“ što je zabrinutost osumnjičenog za ishod postupka (odlučivanje o optužbi protiv njega) potencijalno motivišući faktor za osumnjičenog da pristane na lečenje, u fazi postupka pre izjašnjavanja o krivici, dok mnogi stručnjaci koji rade na lečenju vide da je to idealno vreme za intervenciju i da se pruži prilika osumnjičenom da učestvuje u lečenju.[43]

3.1. Mera podvrgavanja odvikavanja od opojnih droga u okviru primene odlaganja krivičnog gonjenja

Krivično zakonodavstvo Republike Srbije, zadržava koncepciju inkriminisanja posedovanja opojnih droga u manjoj količini za sopstvenu upotrebu, s tim štouvođenjeu ZKP mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u domenu odlaganja krivičnog gonjenja i primenaove mere, pre svega u odnosu na krivično delo 246a stav 1 KZ, na indirektan način u izvesnoj meri odražava nastojanjeda se pomire pravni i ideološki liberalni i konzervativni stavovi u pogledu rešavanja problema posedovanja droge za sopstvene potrebe. Zakonodavac formalno ne obavezuje javnog tužioca da poštuje određene kriterijume prilikom izbora obaveze osumnjičenog. Ipak, doktrinarna tumačenja ukazuju da javni tužilac mora da se rukovodi ciljem i svrhom instituta i prirodom obaveza. U literaturi autori spoznaju da bi bilo svrsishodno prioritet dati obavezi otklanjanja štetne posledice, odnosno naknadi pričinjene štete, ako su uopšte nanete oštećenom, a da bi ostale obaveze mogle prema okolnostima konkretnog slučaja da se uspostave „primarno ili dodatno“.[44] Osnovni postulat je da se „eliminisanjem“ represije izvršenjem mera koje formalnopravno niti po svojoj prirodi nisu krivične sankcije,ostvarespecijalnopreventivni efekti krivičnih sankcija[45]. Doktrina otkriva još jedan veoma važan aspekt i funkciju

zdravstveni problem; 3. odsustvo diverzionih programa dovodi do toga da pojedinac ne dobija pomoć koja mu je potrebna; 4. policija dobija više vremena da se fokusira na otkrivanje trgovaca drogom.
Queensland Goverment, The Queensland Cabinet and Ministerial Directory, „New approach to save lives“, *https://statements.qld.gov.au/statements/97235*, pristupljeno 5. marta 2023

[43] U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service, Substance Abuse and Mental Health Services, Administration Center for Substance Abuse, *Treatment Substance Abuse Treatment For Adults in the Criminal Justice System, A Treatment Improvement Protocol TIP 44*,
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK64137/pdf/Bookshelf_NBK64137.pdf, 129., pristupljeno 5.03.2023.

[44] G. P. Ilić *et al.*, 745.

[45] U doktrini se postavilo pitanje opravdanosti ograničavanja mere podvrgavanja psihosocijalnom tretmanu samo na otklanjanje uzroka nasilničkog ponašanja (S.

načela oportuniteta – mogućnost da bude pogodan instrument za „determinisanje zone kažnjavanja koja odgovara društvenim uslovima datog vremena, stepenu opšteg razvoja na kome se ono nalazi i odlikama kriminaliteta koji ga ugrožava“. [46]

Mera odvikavanja od opojnih droga u krivičnom postupku, u okviru je opšte mere „podvrgavanje odvikavanju od alkohola ili opojnih droga“. Jednaje od sedam mera[47]koju je javni tužilac ovlašćen da odredi osumnjičenom, samostalno ili kumulativno uz jednu ili više drugih mera predviđenih ZKP-om, ako oceni da su u konkretnom slučaju ispunjeni uslovi da primeni uslovljeni oportunitet krivičnog gonjenja odnosno da odloži krivično gonjenje, te da je mera adekvatna i celishodna i ako osumnjičeni prihvati ovu „obavezu“. Prvi put je uvedena u naše zakonodavstvo 2004. godine, novelama Zakonika o krivičnom postupku.[48] Suštinski, u sadržinskom smislu je tretman i više programau kojima učestvuju stručnjaci različitih profila, pre svega medicinske struke, ali i psiholozi, pedagozi i socijalni radnici.[49] Jedan od osnovnih praktičnih programskih principa je rad sa celom porodicom. Postupak izvršenja načelno je uređen Zakonom o izvršenju vanzavodsnih sankcija i mera (ZVSM).[50] Svrstava se u vanzavodsku „meru u zajednici“ koja se sprovodi radi „zaštite društva od kriminaliteta“ prilikomodlučivanjaokrivičnom gonjenju.

Bejatović (2022), 77), što formalno isključuje mogućnost odgovarajućih psiho-socijalnih tretmana povremenih konzumenata alkohola/opojnih droga kada su u pitanju krivična dela bez elemenata nasilja, ali otvara mogućnost medicinskih tretmana u okviru odvikavanja od alkohola/opojnih droga ako se oceni da postoje indikacije za tretman.

46 V. Đurđić (2014), 69.

47 Preostale mere/“obaveze“ iz člana 283 stav 1 ZKP koje se mogu naložiti osumnjičenom u okviru odlaganja krivičnog gonjenja obuhvataju: 1. Otklanjanje štetne posledice nastale izvršenjem krivičnog dela ili naknada pričinjene štete; 2. Uplata, na račun propisan za uplatu javnih prihoda, određenog novčanog iznosa, koji se koristi za humanitarne svrhe/druge javne svrhe; 3. Obavljanje određenog društvenokorisnog ili humanitarnog rada; 4. Ispunjenje dospelih obaveza izdržavanja; 5. Podvrgavanje psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja; 6. Izvršavanje obaveze ustanovljene pravnosnažnom odlukom suda, odnosno poštovanje ograničenja utvrđenog pravnosnažnom sudskom odlukom.

48 Zakon o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, „*Službeni glasnik RS*“, br. 58/04 -1

49 Načelno može da obuhvati i pripreme za upućivanje na tretman, grupni i individualni rad („individualni psihoterapijski i socioterapijski rad“). Pacijentu se pruža i „farmakoterapijska podrška“. U tretmanu mogu da učestvuju psihijatar, neurolog, internista, socijalni radnik, psiholog i specijalni pedagog. Više o tome: Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti, https://www.drajzerova.org.rs/-content/odsek-za-dijagnostiku-i-le%C4%8Denje-zavisnika-od-psihoaktivnih-supstanci, pristupljeno 17.03.2023.

50 Zakon o izvršenju vanzavodsnih sankcija i mera, „*Službeni glasnik Republike Srbije*“ br. 55/2014 i 87/2018

Naša pravna doktrina ispravno zaključuje da je najsmisleniji pristup, utemeljen na *ratio legis*– u načela oportuniteta i prirodi krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga, određivanje dve kumulativne obaveze: donacije novčanog iznosa za rehabilitaciju od opojnih droga u korist dobrotvorne organizacije, fonda, javne ustanove ili obavezan tretman u pogledu odvikavanja od opojnih droga.[51] U pogledu ostvarivanja svrhe prve i druge obaveze u ovom smeru nailazi se na prepreke normativne i faktičke prirode. Novelama Zakonika o krivičnom postupku iz 2014. godine (ZID ZKP/2014) formulisan je zahtev u članu 283 stav 4 da se sredstva dobijena ispunjenjem obaveze uplate određenog novčanog iznosa dodeljuju humanitarnim organizacijama, fondovima, javnim ustanovama ili drugim pravnim ili fizičkim licima, a nakon prethodno sprovedenog javnog konkursa koji raspisuje ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa. Dodatno, zakonodavac na opšti način, bez obzira o kojem krivičnom delu je reč, široko postavlja svrhu uplate iznosa. Određeni novčani iznos koji se uplaćuje na račun propisan za uplatu javnih prihoda, prema članu 283 stav 1 tačka 2 ZKP, koristi se za humanitarne ali i uopšte za *druge javne svrhe*.

Drugi problem u realizaciji specijalnopreventivnih efekata primene načela oportuniteta uzrokovan je pre svega usložnjavanjem procedure odlaganja krivičnog gonjenja i brojnim problemima (ne)nadzora poverenika nad izvršenjem tretmana odvikavanja od opojnih droga i vremenskim periodom odlaganja odluke o krivičnom gonjenju, ali i u određenoj meri pogrešnim shvatanjem da oportunitet kao vid pojednostavljenje forme postupanja podrazumeva brzu proceduru u predistražnom postupku.

Zakonodavstva država nekadašnje SFRJ imajurazličite pristupe u pogledu regulisanja mereodvikavanja od droga (neregulisanje, detaljnijei šire, opštije regulisanje)[52]. U državama u kojima je normirana, praktično je moguća primena kada su u pitanju lakša krivična dela učinjena u vezi sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci. U pravnoj teoriji Bosne i Hercegovine se objašnjava da „načelo oportuniteta zbog otklanjanja krivičnog postupka za lakša krivična dela, radi procesne ekonomije, rasterećenja krivičnog pravosuđa i otklanjanja negativnih posledica primene krivičnih sankcija, naročito kratkotrajnih kazni lišenja slobode ne postoje u Bosni i Hercegovini“[53]. Zakonodavstvo Crne Gore[54]

---

51 N. Delić, 125.

52 Dominantno zakonsko rešenje u državama nekadašnje SFRJ je prenošenje posedovanja manje količine opojnih droga za sopstvenu upotrebu iz sfere krivičnog prava u sferu prekršajnog prava. O tome: V. Bajović, 531.

53 HajrijaSijerčić-Čolic, 327.
U Federaciji Bosne i Hercegovine *neovlašćeno posedovanje opojne droge* oblik je krivičnog dela posedovanje i omogućavanje opojnih droga (član 239 stav 3 ZKP Federacije BIH). U pravoj teoriji se navodi da je ovaj oblik drugi osnovni oblik krivičnog dela. Simović Miodrag, Mira Spremo, „Misuse of psychhoactive substances and criminal reaction in Bosnia and Herzegovina“, *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. M. Milićević, I.

nepoznaje meru odvikavanja od alkohola/droga.[55] Potpuniji i širi naziv mere zapažamo u zakonodavstu Hrvatske[56] „podvrgavanje lečenju ili odvikavanju od droge ili drugih zavisnosti“ saglasno posebnim propisima (206d stav 1 tačka 5 ZKPH), što obuhvata lečenje zavisnika ili „povremenog uzimatelja droge“ od strane zdravstvene ustanove i zdravstvenih radnika. U Sloveniji, članu 162 stav 1 tačka 5 i 6 Zakona o krivičnom postupku,[57] formulisane su dve mere lečenja i savetovanja – „lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi“ i „pohađanje odgovarajućeg psihološkog ili drugog savetovališta“.

Detaljnije normiranje procedure odlučivanja o novoj meri „podvrgavanje tretmanu za odvikavanje od zavisnosti“ sadržano je u Zakonu o krivičnom postupku Severne Makedonije[58], u okviru instituta „uslovno odlaganje krivičnog gonjenja“ (član 43 stav 3 u vezi stava 1 tačka 5)[59]. Normativno se utvrđuje specifično postupanje po ovoj meri, saglasno prirodi mere. Trajanje uslovnog odlaganja utvrđuje javni tužilac uz konsultacije sa specijalizovanom ustanovom za lečenje bolesti zavisnosti, odnosno sa nadležnim centrom za socijalni rad. Maksimalan rok je duži za ispunjenje obaveze tretmana za odvikavanje od zavisnosti i podvrgavanje psihosocijalnoj terapiji u svrhu otklanjanja nasilnog ponašanja. Ne može biti duži od jedne godine. U slučajevima određivanja drugih mera osumnjičenom se može odrediti rok za ispunjenje obaveza u trajanju do šest meseci.

Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020, 166.

54 Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore, „*Službeni list* CG“, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015, 58/2015 - dr. zakon, 28/2018 - odluka US i 116/2020 - odluka US

55 Zakonik izričito formuliše dodatne uslove za primenu uslovljenog oportuniteta, okolnosti objektivne i subjektivne prirode: priroda krivičnog dela, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život osumnjičenog, lična svojstva (član 272 ZKP CG).

56 Zakon o kaznenom postupku Hrvatske, „*NN”* 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22nasnaziod 19.07.2022.

57 Zakon o kazenskem postopku, “*Uradni list RS”*, št. 176/21 – uradno prečiščeno besedilo, 96/22 – odl. US in 2/23 – odl. US.

58 Zakon za krivičnata postapka, „*Sl. Vesnik na RM*“, br.150/2010 od 18.11.2010. godina, izmeni „*Sl. Vesnikna RM*“, br.100/2012 od 6.8.2012 godina, br. 142/2016 od 1.8.2016 godina; Odluka na Ustavniot sud na Republika Makedonija, U.br.2/2016 od 28.9.2016 godina („*Sl. Vesnikna RM*“ 193/2016 od 18.10. 2016. godina); „*Sl. Vesnikna RM*“, br. 198/2018 od 31.10.2018. godina

59 Uslovno odlaganje zahteva ispunjenje materijalnih i procenih uslova. Javni tužilac, uz saglasnost oštećenog, može doneti rešenje daodloži krivično gonjenje za krivično delo za koje je *propisana kazna zatvora do tri godine*. Potrebno je da je osumnjičeni *voljan* da se ponašapo uputstvu javnog tužioca i da ispuni obaveze koje smanjuju/otklanjaju štetne posledice krivičnog dela, uznemiravanje koje je posledica krivičnog dela, odnosno utiču na njega da se reintegriše u društvo (član 43 stav 1 ZKP SM).

3.2. Pravna priroda mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga

Mere koje se određuju i nalažu osumnjičenom u okviru instituta odlaganja krivičnog gonjenja su alternativne mere krivičnom gonjenju. Njihova funkcija je da ostvare svrhu izricanja i izvršenjakrivičnih sankcija. Svrstavaju se u mere koje omogućavaju „diversifikaciju krivičnog postupka" odnosno „mere kojima se uslovljava odlaganje krivičnog gonjenja".[60] U pravnoj doktrini se ne spori da ove mere „nisu krivične sankcije iako im nalikuju"[61], pa se neretko nazivaju tzv. „kvazikrivičnim sankcijama". Brkić izdvaja u čemu se u biti razlikujumere koje naloži javni tužilac u odnosu na krivične sankcije: 1. bitan uslov je dobrovoljnost prihvatanja od strane osumnjičenog; 2. prevashodni cilj nije represija već preventivno delovanje na osumnjičenog; 3. ne izriče ih sud; 4. ne izriču se u krivičnom postupku; 5. odražavaju nastojanje da se poboljšaju odnosi učinilac – oštećeni – društvena sredina; 6. ne uvode se u kaznenu evidenciju; 7. ne povlače pravne posledice osude[62].

Odluka javnog tužioca da odredi meru odvikavanja od opojnih droga zasniva se na proceni da je podvrgavanje osumnjičenog odgovarajućem tretmanu u stručnoj ustanovi (koji kada je reč o zavisnicima treba da obuhvata lečenje), poželjnije sa stanovišta javnog interesa od krivičnog gonjenja, vođenja krivičnog postupka i izricanja krivične sankcije. Razumno je da očekujemo preventivne efekte, da ova mera doprinese da se nerepresivnim metodama, putem preventivnog delovanja na osumnjičene suzbije upotreba opojnih droga, kao kriminogenog faktora, te izvršenje istog ili istovrsnog krivičnog dela učinjenog usled upotrebe droge/u vezi sa drogom i spreči da ponašanje osumnjičenih eventualno generiše u budućnosti i druge oblike protivpravnog ponašanja, koje po prirodi zavisnost od opojnih droga uzrokuje, pre svega krivična dela protiv imovine i krivična dela sa elementima nasilja.

Po sadržini ova mera može da bude nalik medicinskoj meri bezbednosti obaveznog lečenja narkomana. Osumnjičeni je izvršavaju u medicinskim ustanovama specijalizovanim za lečenje zavisnosti. Suštinski, u određenim slučajevima, njihova primena može biti veoma slična izvršenju mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana na slobodi. Ipak, mera odvikavanja od droga ima drugačiju formalnopravnu prirodu, širi smisao, cilj i sadržaj, te i šire preduslove za primenu.[63] Prema mišljenju izraženom u literaturi, izdvajaju

---

[60] Snežana Soković, „Uloga povereničke službe u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera", *Zbornik radova „XXI vek – vek usluga i Uslužnog prava* (ur. Dragan Vujisić), knjiga 13, Univerzitet u Kragujevcu – Pravni fakultet, Kragujevac 2022, 430.

[61] N. Delić, 125.

[62] S. Brkić, *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2013, 73.

[63] Mera bezbednosti obaveznog lečenja narkomana, za razliku od mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga poseduje osnovne formalnopravne karakteristike: 1.

se njene specifične odrednice, odlike i elementi: 1. određuje se da je vrsta *tretmana, odnosno programa rehabilitacije,* koji predstavlja: preventivni program; 2. cilj mere je, pre svega, a) *specijalna prevencija i uspešna reintegracija osumnjičenog* u zajednicu, b) *pomoć osumnjičenom* da promeni svoje stavove i ponašanje i postane svestan uzroka i posledica antisocijalnog ponašanja, c) *uključivanje članova porodice*, po potrebi, 3. u proceduri odlučivanja vodi se računa o „sigurnosti i potrebama žrtava i njihovim ljudskim pravima".[64]

Zakonodavac određujući taksativno alternativne mere upotrebljava pojam „obaveze". Pojedini autori smatraju da se u okviru postupka odlaganja krivičnog gonjenja ne radi o ispunjenju obaveze, već o „dužnosti podvrgavanja određenom tretmanu ili terapiji".[65] Iz zakonske norme koja formuliše uslov za primenu odlaganja krivičnog gonjenja, propisanu novčanu kaznu ili kaznu zatvora do pet godina za predmetno krivično delo, sledi da osumnjičeni mora da *pristane* da se podvrgne odvikavanju od opojnih droga. Neposredno pre donošenja naredbe o odlaganju kojom se određuje mera osumnjičeni daje izjavu pred javnim tužiocem da li pristaje na određivanje mere[66]. U literaturi se

vrsta je krivičnih sankcija i izriče je sud kada nakon sprovedenog krivičnog postupka utvrdi postojanje krivičnog dela u objektivno – subjektivnom smislu, dok je mera odvikavanja od opojnih droga mera u domenu odlaganja krivičnog gonjenja koju određuje i nalaže osumnjičenom javni tužilac u predistražnom postupku ako su ispunjeni uslovi za njegovu primenu i oceni da je adekvatna da bi se mogla ostvariti svrha ovog instituta; 2. izriče se uz meru upozorenja (uslovnu osudu, sudsku opomenu), novčanu kaznu, kaznu zatvora, oslobođenje od kazne, dok se mera odvikavanja od opojnih droga može odrediti samostalno ili kumulativno uz jednu/više mere u okviru ovog instituta, pri čemu se najčešće određuje uz meru uplate određenog novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove; 3. za izricanje je neophodno da je krivično delo učinjeno *usled zavisnosti* od upotrebe opojnih droga (uzročno – posledična veza između zavisnosti i učinjenog krivičnog dela), dokformalno mera odvikavanja od opojnih droga nije ograničena isključivo na prethodno utvrđivanje zavisnosti od upotrebe opojnih droga, zbog čega se u praksi utvrđuje da li postoji potreba tretmana; 4. za izricanje zahteva se postojanje *ozbiljne opasnosti* da će okrivljeni usled zavisnosti i dalje da vrši krivična dela što podrazumeva prognoziranje budućeg ponašanja odnosno stepena opasnosti od budućeg eventualnog recidivizma, što nije uslov određivanja mere odvikavanja od droga; 5. izvršava se dok postoji potreba, a ne duže od tri godine, a mera odvikavanja od opojnih droga u procesnom smislu može se odrediti da traje najduže godinu dana, s tim što njena sadržina praktično može trajati duže, dok se prema mišljenju specijalizovane ustanove pacijent ne izleči; 6. kada se izvršava na slobodi procesna posledica nepodvrgavanja lečenju iz razloga koji nisu opravdani ili samovoljno napuštanje lečenja povlači posledicu prinudnog izvršenja dok neuspunjenje obaveze postupanja po meri podvrgavanja odvikavanju od droga povlači krivično gonjenje i vođenje postupka prema osumnjičenom.

64 S. Bejatović, J. Kiurski, G. Ilić, 30.

65 T. Vasiljević, M. Grubač, 544.

66 Pristanak podrazumeva da se osumnjičeni saglašava sa primenom odlaganja

opominje da je javni tužilac dužan da uzme u obzir „stav osumnjičenog prema tretmanu“ i „*spremnost da mu se podvrgne do kraja*“, a u proceni tih okolnosti, morao bi da koristi pomoć stručnih lica[67].

3.3. Primena mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u javnotužilačkoj praksi

U pogledu primene mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga Zakonik o krivičnom postupku ne određuje bliže uslove, osim propisane kazne za krivično delo koja je opšti uslov odlaganja krivičnog gonjenja. U cilju zakonite primene instituta, delotvornosti i jednoobraznosti prakse javnih tužilaštvava, 2019. godine Republičko javno tužilaštvo donelo je opšteobavezno uputstvo da javni tužioci prilikom primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja za krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a KZ, kada su za to ispunjeni zakonski uslovi, „*osumnjičenom ponude da prihvati kao obavezu/jednu od obaveza da se podvrgne odvikavanju od opojnih droga*, ako to nalažu okolnosti konkretnog slučaja, primera radi iskaz osumnjičenog, medicinska dokumentacija, a u vezi opojne droge „marihuana“ u količini *do pet grama*.[68] Tokom 2022. godine osnovna i viša javna tužilaštava u Republici Srbiji primenom odlaganja krivičnog gonjenja rešila su krivične prijave

krivičnog gonjenja i vrstom mere. Zahtev pristanka proističe iz nerepresivnog karaktera mera, koje je javni tužilac ovlašćen da odredi osumnjičenom i ovlašćenjem suda da sudi i kažnjava (*ius puniendi*). Ustavom je garantovana funkcija suda da sudi (član 142 Ustava Republike Srbije), a zakonom određena nadležnost suda da isključivo u krivičnom postupku, odnosno nakon pokrenutog i sprovedenog krivičnog postupka u skladu sa zakonom, učiniocu izrekne krivičnu sankciju (član 12 ZKP).

Postupak odlaganja krivičnog gonjenja podleže imperativu pravičnog sprovođenja postupka. Polazeći od zahteva načela pravičnosti koje obavezuje javnog tužioca prilikom postupanja i u predistražnom postupku, javni tužilac treba osumnjičenog da pouči o „obavezi“ odnosno meri i načelnoj sadržini ispunjenja. Osumnjičeni mora i da bude svestan kada se njegova „obaveza“ smatra ispunjenom, da je posledica ispunjenja „obaveze“/dužnosti osumnjičenog negonjenje osumnjičenog (donošenje rešenja o odbačaju krivične prijave) i neevidentiranje osumnjičenog u kaznenu evidenciju, a posledica neispunjenja gonjenje osumnjičenog za krivično delo koje mu se stavlja na teret. Osumnjičeni ne sme da bude u zabludi, pa da usled zablude pristane na tretman koji se ispunjava na određeni način. Ponudi alternativnih mera osumnjičenom sledi informisanje (pouka) da je posledica odbijanja osumnjičenog da prihvati ove mere i njegova „nezadovoljavajuća usklađenosti“ sa istima, podložnost krivičnom gonjenju (Consultative Council of European Prosecutors (CCPE) – Opinion No. 2 (2008) on „Alternatives to prosecution“).

67 T. Vasiljević, M. Grubač, 544.

68 Opšte obavezno uputstvo Republičkog javnog tužilaštva O. Broj 2/19 od 22.07.2019. godine poziva se na akt RJT A broj 478/10 od 24.02.2011. godine o mogućnosti primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja u slučajevima neovlašćenog držanja opojne droge „marihuana“ u količini do pet grama.

podvrgavanjem odvikavanju od alkohola ili opojnih droga u odnosu na 113 lica.[69]

Opseg primene ove mere prema slovu ZKP – a određen je isključivo propisanom kaznom za krivično delo. U zavisnosti od okolnosti dela i ličnosti okrivljenog, primena mere bi mogla da se razmatra osim kada su u pitanju krivična dela koja se odnose na opojne droge odnosno „zabranjene psihoaktvne supstance" i na krivična dela koja se ne odnose na opojne droge ali postoji sumnja da su izvršena zbog zavisnosti oddroga. Nema zakonske prepreke da se sprovođenjem mere pruži prilika osumnjičenom, osim da otkloni zavisnost, da spreči da povremeno konzumiranje postane zavisnost. Potrebno je da javnom tužiocu pruži pomoć stručno lice koje će da utvrdi potrebu da se reaguje odgovarajućim zdravstvenim merama. Tumači se da je određivanje ove mere „u određenoj meri diskreciono pravo" javnog tužioca, ali da bi izabrao ovu meru odnosno ocenio da li je opravdana praktično najpre mora da „pribavi odgovarajuću medicinsku dokumentaciju", a po potrebi naloži i medicinsko veštačenje, pri čemu načelno javni tužilac ovu meru može da naloži i bez veštačenja, na osnovu „slobodne ocene okolnosti konkretnog slučaja ili samo na osnovu medicinske dokumentacije koju poseduje osumnjičeni".[70]

Pravne praznine u pogledu izvršenja ove mere dovele su do brojnih dilema u teoriji i praksi, kada se smatra da je osumnjičeni ispunio svoju dužnost i kada su ispunjeni uslovi za donošenje rešenja o odbacivanju krivične prijave usled primene uslovljenog oportuniteta. Dominantno je mišljenje autora da se „obaveza" smatra ispunjenom podvrgavanjem tretmanu, ali da bi se odbacila krivična prijava ne samo da je potrebno da osumnjičeni započne tretman javljanjem u određenu specijalizovanu ustanovu već da „javni tužilac stekne uverenje da će osumnjičeni nastaviti sa odvikavanjem/tretmanom i nakon isteka predviđenog roka" do konačnog ostvarivanja cilja mere, što zahteva praćenje njenog izvršenja i pribavljanje izveštaja od poverenika.[71]

---

[69] Tokom 2021. godine na nivou osnovnih i viših javnih tužilaštava Republike Srbije (osnovnih i viših javnih tužilaštva sa teritorija Apelacionog javnog tužilaštva u Beogradu, Novom Sadu, Kragujevcu i Nišu) primenom odlaganja krivičnog gonjenja rešene su krivične prijave merom „podvrgavanja odvikavanju od alkohola ili opojnih droga" u odnosu na 174 lica. Analiza statističkih podataka za odlaganje krivičnog gonjenja pokazuje da se izveštaji javnih tužilaštava sačinjavaju za „meru odvikavanje od alkohola i opojnih droga", kao jedinstvenu meru, odnosno da se sabiraju rezultati po osnovu primene mere odvikavanja od alkohola i mere odvikavanja od droga, polazeći od činjenice da zakonodavac pravno-tehnički formuliše ove suštinski pojedinačne mere kao jedinstvenu vrstu mere (član 283 stav 1 tačka 5 ZKP).

[70] S. Bejatović, J. Kiurski, G. Ilić, 30.

[71] J. Kiurski, 137.; S. Bejatović *et al.*, 27.
Lečenje zavisnika od upotrebe opojnih droga u Dnevnoj bolnici za zavisnike od droga sa rehabilitacionim grupama je faznog karaktera i obuhvata: 1. tzv. „intenzivnu fazu", koja obuhvata i održanje i stabilizaciju apstinencije, promenu zavisničkog ponašanja i preuzimanje odgovornosti za sopstveno ponašanje; 2.

Istraživanjem javnotužilačke prakse, dolazimo do podataka da je procedura za realizaciju mere odvikavanja od opojnih droga ustanovljena najpre Protokolom o saradnji koje je Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu zaključilo sa Specijalnom bolnicom za bolesti zavisnosti 2012. godine. Protokol se temeljio na osnovnom nalazu i zaključku da su narkomani bolesni ljudi koji treba da se leče ako učine lakše krivično delo, pa da im se daje prilika da izaberu lečenje umesto krivičnog gonjenja i izricanja krivičnih sankcija. Procedura se odnosila na posedovanje droge/drugo lakše krivično delo, u okvirima propisane kazne za primenu odlaganja krivičnog gonjenja učinjeno usled narkomanije. Po svojoj prirodi, mera se sprovodi u roku,koji je adekvatan da se oceni da li će osumnjičeni ponovo posegnuti za upotrebom droge.[72] U cilju sprovođenja postupka, ukazivano je da je potrebna dobra kontrola, odnosno praćenje sprovođena mere tako što će se izveštavati o toku lečenja. Javno je ukazivano da potencijalni značaj mere proizlazi iz činjenica da je među zatvorskom populacijom u vreme zaključenja Protokola bilo više od 60% zavisnika i da praksa pokazuje da se po isteku izdržavanja kazne zatvora vraćaju na ulice i najčešće ponovo „ulaze u krug narkomanije“.[73]

Tokom 2022. godine najpre je tužilaštvo cenilo da li su načelno ispunjeni uslovi za primenu mere u okviruodlaganja krivičnog gonjenja, praktično da li su ispunjeni uslovi za odlaganje gonjenja i da li postoji preliminarna ocena da bi se svrha uslovljenog oportuniteta mogla ostvariti

tretman u rehabilitacionoj grupi; 3. fazu resocijalizacije. O tome: Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti, *https://www.drajzerova.org.rs/content/dnevna-bolnica-za-zavisnike-od-droga-sa-rehabilitacionim-grupama*, pristupljeno 17.03.2023.
Pojedini programi za zavisnike od droga, kao što je program lečenja u Dnevnoj bolnici za zavisnike od droga, može da traje i više od godinu dana (oko dve godine i šest meseci), zbog čega smatramo da je ispravan stav da je za donošenje rešenja za odbacivanje krivične prijave potrebno da javni tužilac na osnovu izveštaja o izvršenju mere proceni buduće ponašanje osumnjičenog izvodeći zaključak da je voljan da se podvrgne celokupnom tretmanu potrebnom za izlečenje, rehabilitaciju i reintegraciju.

[72] Procedura sprovođenja mere razjašnjavana je u novinskim publikacijama. Direktorka Bolnice je pojašnjavala da će sa osumnjičenima - pacijentima raditi dispanzerski lekari koji će osim terapije, svakodnevno testirati krv na narkotike. Ukazivala je da je metod poznat u mnogim razvijenim zemljama i da je dobar jer daje priliku za „drugu šansu“, o čemu svedoče oni koji svakodnevno pomažu narkomanima.
Takođe, u pogledu adekvatnosti roka, prema nalazu lekara, rok od šest meseci bez droge je dobar, ali ne i dovoljan. Pacijenti koji uspešno završe polugodišnje lečenje, „sami će birati da li žele da nastave sa terapijom koja najbolje efekte ima tek posle dve godine bez narkotika“.
Videti: “Lečenje umesto zatvora”, *https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1071812/lecenje-umesto-zatvora-.html*,pristupljeno 02.03.2023.

[73] *Ibid.*

primenom ove mere. Nakon prethodne ocene tužilaštva, osumnjičeni se upućivao da se u određenom roku sa uredno overenom zdravstvenom knjižicom prijavi u Specijalnu bolnicu za bolesti zavisnosti radi zakazivanja pregleda za stručnu procenu opravdanosti upućivanja na meru podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u ovoj ustanovi. Osumnjičenom se takođe nalagalo da nakon izvršenog pregleda i prijema izveštaja o izvršenoj proceni, pristupi u prostorije tužilaštva u kratkom roku (rok od tri dana). Treći korak u postupanju je donošenje naredbe o odlaganju krivičnog gonjenja, nakon prijema mišljenja ustanove da je stručna procena da u odnosu na osumnjičenog ima indikacija za tretmanom, jer je na osnovu prikupljenih anamnestičkih podataka kao i toksikološke analize detektovano prisustvo zabranjenih psihoaktivnih supstanci. Naredba o odlaganju krivičnog gonjenja sadrži: 1. *nalog* osumnjičenom da se podvrgne odvikavanju od opojnih droga u određenoj specijalizovanoj ustanovi; 2. *rok za podvrgavanje odvikavanju od opojnih droga*, koji se računa od dana prijema naredbe; 3. *relativno određenovremensko trajanje tretmana* - koje se prepušta ustanovi odnosno traje „dok postoji potreba za lečenjem“, a ne duže od zakonskog maksimalnog roka za odlaganje gonjenja u trajanju od jedne godine.

Istraživanjem prakse zapažamo da je javno tužilaštvo faktički preuzelo nadzor nad izvršenjem obaveza osumnjičenog, zakonima svrstan u dužnostii prava „poverenika iz organa uprave nadležnog za poslove izvršenja krivičnih sankcija“ nakon donošenja naredbe o odlaganju krivičnog gonjenja (član 283 stav 2 ZKP, član 11 ZVSM). Dužnosti poverenika formulisane su načelno i obuhvataju: 1. *preduzimanje* odmah po prijemu naredbe o odlaganju *radnji* potrebnih za izvršenje i *nadzor* nad izvršenjem; 2. *pribavljanje podataka* koje se ocene kao potrebni od drugih subjekata, porodice osumnjičenog, policije, ustanove zdravstvene i socijalne zaštite, a i od drugih ustanova, organizacija i udruženja; 3. *obaveštavanje* javnog tužioca o: a) sprovedenom nadzoru; b) *ispunjenju obaveza osumnjičenog,* bez odlaganja; v). *neispunjenju obaveza osumnjičenog i razlogu za neispunjenje*; g). *opravdanoj sprečenosti osumnjičenog* da ispuni obavezu; d) *okolnostima koje bitno utiču na izvršenje* obaveza. U okviru svojih nadležnosti, poverenik ima pravo i da vrši *neposredne provere* izvršenja obaveze. Radi realizacije mere, prema slovu zakona,javni tužilac je dužan da nakon prijema krivične prijave prikupi podatke o ličnosti osumnjičenog i da ih zajedno sa naredbom o odlaganju krivičnog gonjenja dostavi povereniku (član 12 ZVSM).

Brojni problemi u izvršenju ove mere, koji dovode do faktičkog prebacivanja tereta nadzora sa poverenika na javnog tužioca, jedan su od osnovnih razloga „oklevanja“ javnog tužioca da odredi ovu meru i malom broju određenih mera, odnosno sporadičnomodređivanju ovih mera. U literaturi se izdvajaju osnovni problemi u izvršenju, kao rezultat istraživanja rada povereničke službe: 1. *nedostatak odgovarajućih organizaciono – kadrovskih kapaciteta povereničke službe* (pre svega nedovoljan broj poverenika, opterećenje povereničke službe administrativno – tehničkim poslovima); 2. *razlozi normativne prirode*– nejasno razgraničenje nadležnosti poverenika i

javnog tužioca; 3. *nerešena brojna praktična pitanja*, zbog kojih je poverenička služba stava da ne bi trebalo da vrše nadzor nad ispunjenjem ovih mera; 4. *faktička nemogućnost poverenika da kontoliše ispunjenje obaveze* odvikavanja od alkohola/droga zbog neraspolaganja brzim testovima i nemogućnosti upućivanja osumnjičenog na testiranje.[74]

4. PRIMENA VASPITNIH NALOGA PREMA MALOLETNICIMA

Alternative krivičnom gonjenju, krivičnom postupku i formalnim raspravama naročito se podstiču u sferi maloletničkog pravosuđa, u funkciji adekvatnog, pravovremenog I efikasnog odgovora pravosuđa na maloletničku delinkvenciju. Temelje se na principu restorativne pravde i ideji da krivični i drugi postupci imaju štetan uticaj na razvoj maloletnika. U okvirima Saveta Evrope stimuliše se da javni tužioci u što širem mogućem obimu, u skladu sa zakonom,traže alternative krivičnom gonjenju maloletnih delinkvenata tako da budu adekvatna reakcija na krivično delo, a da imaju u vidu interes žrtava i opšte javnosti i budu u skladu sa ciljevima maloletničkog pravosuđa.[75]

Maloletničko krivično zakonodavstvo Republike Srbije predviđa vaspitne naloge, po pravnoj prirodi i sadržini raznovrsne alternativne mere, odnosno savremene diverzione mere primenjive u postupku prema maloletnicima u okviru postupanja javnog tužioca za maloletnike po uslovljenom oportunitetu. Škulić definiše da su vaspitni nalozi „parasankcije“, u najvećoj meri „nerepresivnog karaktera“, sličnog najmanje represivnim krivičnim sankcija koje se primenjuju prema maloletnicima, čija je svrha nastojanje da se maloletniku na odgovarajući način pruže adekvatna pomoć i podrška[76]. Omogućavaju da se se maloletnik krivično ne goni (klasičan uslovljeni oportunitet), ali i da se obustavi prethodno pokrenutu postupak prema maloletniku (uslovljeno obustavljanje postupka prema maloletniku). Mogu da se odrede i primene pojedinačno i kumulativno. Formulisani su uslovi za njihovu primenu: 1. domen primeneodređen*težinom krivičnog dela* – krivično delo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina; 2. priznanje maloletnika; 3. odgovarajući *odnos maloletnika prema oštećenom i krivičnom delu* (član 5 Zakona o maloletnim učiniocima i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica[77] – ZM). Formalno je formulisana njihova posebna/specifična svrha: 1. minimalna intervencija pravosuđa – nepokretanje

[74] Više o tome: S. Soković, 435–436, 438.

[75] Mišljenje br. 5 (2010) Konsultativnog veća evropskih tužilaca „Javno tužilaštvo i maloletničko pravosuđe Deklaracija iz Jerevana“(*OpinionNo. 5 (2010) onthe "Roleofpublicprosecutionandjuvenilejustice"*)

[76] M. Škulić, *Maloletničko krivično pravo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd 2022, 283-285.

[77] Zakon o maloletnim učiniocima i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *„Službeni glasnik Republike Srbije“*, br. 85/2005.

krivičnog postupka prema maloletniku, odnosno obustavljanje pokrenutog postupka; 2. ostvarivanje specijalne prevencije – uticanje na „pravilan razvoj i jačanje lične odgovornosti maloletnika“ s ciljem da u budućnosti ne čini krivična dela (član 6 stav 2 ZM).

Za razliku od mera koje se u okviru uslovljenog oportuniteta mogu odrediti punoletnom osumnjičenom, zakonodavac je propisao kriterijume za izbor vaspitnog naloga: 1. interes maloletnika i oštećenog u celini, odnosno u svojoj celovitosti, te se isti sagledavaju kako pojedinačno tako i u međusobnoj vezi; 2. interes maloletnika – ocena da se primenom jednog/više vaspitnih naloga ne ometa školovanje ili zaposlenje maloletnika. Odluka o vaspitnom nalogu podrazumeva procedure kooperacije javnog tužioca za maloletnike sa roditeljima/usvojiocem/staraocem i nadležnim organom starateljstva, koji ima i formalnu ulogu izraženu u predlaganju i izboru vaspitnih naloga. Odluku o nepokretanju postupka javni tužilac za maloletnike može da uslovi *pristankom* maloletnika i njegovih roditelja/usvojioca/staraoca i *spremnošću* maloletnika da prihvati i ispuni jedan/više određenih vaspitnih naloga (poravnanje sa oštećenim da bi se naknadom štete, izvinjenjem, radom ili na drugi način otklonile štetne posledice dela, u celini ili delimično; redovno pohađanje škole/odlaženje na posao; uključivanje bez naknade u rad humanitarnih organizacija, ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja) (član 62 stav 1 ZM). Ako maloletnik ispuni vaspitni nalog u potpunosti ili delimično, ajavni tužilac za maloletnike zaključi ceneći zakonom propisane okolnosti da je celishodno nepokretanje postupka, odbaciće krivičnu prijavu odnosno predlog oštećenog za pokretanje postupka.

Vaspitne naloge primenjuje u zavisnosti od faze postupka 1. javni tužilac za maloletnike, pre započinjanjakrivičnog postupka odnosno podnošenja zahteva za pokretanje pripremnog postupka prema maloletniku, prvog optužnog akta u postupku prema maloletnicima; 2. sud (sudija za maloletnike/veće za maloletnike), u sudskoj fazi postupka, nakon započinjanja krivičnog postupka, po predlogu javnog tužioca za maloletnike.

4.1. (Ne)primenavaspitnih naloga terapeutskog karaktera prema maloletnicima

U javnotužilačkoj i sudskoj praksi beleži se nizak trend primene vaspitnih naloga, sporadična primena ili neprimena, te brojne teškoće u izvršenju. Vaspitne nalogeterapeutskog karaktera (terapija i tretmana), podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti od alkohola ili opojnih droga i uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili savetovalištuprema slovu zakona može da primeni isključivo sud u odgovarajućem funkcionalnom obliku. Po sadržini su prethodna ispitivanja i odgovarajuće lečenje zavisnika,a zatim i vanpenalni tretman,prevashodno psihološko – medicinskogkaraktera u cilju resocijalizacije i reintegracije maloletnika u društvo. Prema svojoj suštini, ova dva vaspitna

naloga mogu da se primene sukcesivo, pri čemu je preduslov za primenu drugog postizanje i održavanje apstinencije. *Ratio legis* njihovog uvođenja je lečenje i promena ponašanja maloletnika, te sprečavanje recidiva. Zakonodavac ne pravi razliku u trajanju pojedinačnih vaspitnih naloga, bez obzira na njihovu prirodu. Kao i svi vaspitni nalozi i ovi mogu da traju najduže šest meseci. Prema sadržini traju u određenom periodu, a sud ne definiše samo konkretno trajanje[78]. U toku trajanja moguse zameniti drugim vaspitnim nalogom ili ukinuti. Vaspitni nalog podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanju od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili droga najmanje se primenjuje, tačnije gotovo se ne primenjuje.

Rezultati istraživanja primene vaspitnih naloga upućuju da je jedan od važnih razloga zbog kojih javni tužioci za maloletnike nerado primenjuju ilineprimenjuju vaspitne naloge praktične prirode i da se svodi na to da ova procedura ipak zahteva dodatno angažovanje javnih tužilaca, a da je jedno od mogućih rešenja da uz tužioca radi i stručni tim ili stručno lice koje bi preduzimalo pripremne radnje i radnje u konkretnom slučaju za primenu oportuniteta.[79] Poteškoće u realizaciji i nemogućnost realizacije javljaju se usled nepostojanja ili neizgrađenosti u dovoljnoj meri institucionalnog okvira u kojima bi se vaspitni nalozi, a naročito terapije i tretmani izvršavali i nepostojanje akreditovanih programa za postupanje sa maloletnicima. U pogledu vaspitnih naloga terapeutskog karaktera izostanak primene, i pored toga što su sve češće indikovani zbog učestalosti i štetnosti psihoaktivnih supstanci među adolescentima, posledica je pre svega nepostojanja institucije koja omogućava njihovo izvršenje.[80]

Drugi razlog neprimene je normativne prirode, nedoumice u primeni vaspitnih naloga uzrokovane izostankom donošenja podzakonskog akta (pravilnika za primenu vaspitnih naloga) koji bi detaljno regulisao prava, obaveze, rokove postupanja i odgovornosti učesnika postupka u primeni vaspitnih naloga, a naročito razgraničenje uloge pravosuđa i sistema socijalne zaštite.[81] Treća grupa razloga odnose se na nedostatke u pružanju stručne

---

[78] M. Škulić, *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Službeni glasnik, Beograd 2020, 69.

[79] Tatjana Lukić, Stefan Samardžić, „Krivična odgovornost maloletnika i oportunitet krivičnog gonjenja“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2012, 247.

[80] Tijana Karić*et al.*, *Analiza uticaja primene Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u periodu od 2006. do 2020. godine*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju – Misija OEBS- a u Republici Srbiji, Beograd 2021, 34–36.,
https://www.iksi.ac.rs/pdf/analiza_iksi_osce_2021.pdf, pristupljeno 19.03.2023.

[81] Anita Budimir, „Vaspitni nalozi i adekvatnost državne reakcije na maloletničku delikvenciju (norma i praksa)“, *Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno kazneno zakonodavstvo (ispunjena očekivanja ili ne?)* (ur. V. Turanjanin, D. Čvorović), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, LX redovno

odbrane maloletniku. Analize ukazuju da branioci ne poučavaju, ne obaveštavaju i ne objašnjavaju maloletnicima i njihovim roditeljima prednosti i značaj vaspitnih naloga[82].

5. ZAKLJUČAK

Mera podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga u okviru uslovljenog oportuniteta ima osobenosti savremene mere. Odgovara konceptu i ciljevima diverzionih modela postupanja. Ispunjava uslove da se programima preusmeravanja, terapijskom i psihološko – socijalnom podrškom „učinioci" lakših krivičnih dela u vezi sa zloupotrebom opojnih droga zadrže van sistema krivičnog pravosuđa, a da to koristi pravosuđu pojačavajući efikasnost, „učiniocu" stimulišući lečenje, resocijalizaciju i reintegracijukao i društvu u celosti, jer potencijalno smanjuje stopu kriminaliteta. Mera potencijalno pruža višestruki značaj: pravovremeno se pruža zdravstvena, psihološka i socijalna pomoć i potpora „učiniocu", izbegava se stigmatizacija, a sprečava recidivizam i izbegavaju suđenja koja iziskuju vreme i troškove.

Tretman zavisnika od opojnih droga uključuje više raznovrsnih programa i rad stručnih lica sa „učiniocem" i članovima njegove porodice, te stimuliše potpuno izlečenje zavisnika i time potencijalno smanjuje rizik od vršenjakrivičnih dela u vezi sa opojnim drogama ili krivičnih dela druge prirode i vrste (pre svega imovinska krivična dela, sa elementima nasilja, protiv bezbednosti javnog saobraćaja) i može da, po svojoj prirodi i sadržini, bude efikasniji od samostalnog izricanja mere uplate novčanog iznosa u humanitarne i druge javne svrhe.

Krivičnoprocesno zakonodavstvo poseduje normativnu podlogu diverzionih modela postupanja, koju je neophodno razraditi i precizirati pre svega dopunama Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera i podzakonskim aktima koji će jasno odrediti nadležnosti poverenika u okviru uprave za izvršenje krivičnih sankcija. Uporedo, neophodno je, na šta nam ukazuju rezultati istraživanja,pre svega povećati broj poverenika, razgranati Povereničku službu i proširiti broj stručnih kadrova kako bi poverenik uspeo da odgovori na zakonske zahteve nadzora nad izvršenjem mere odvikavanja od opojnih droga. Uloga javnih tužilaca je da oceni izveštaj o izvršavanju mere sačinjen od strane poverenika koji će ostvarivati kontinuiranu komunikaciju i saradnju sa specijalizovanom zdravstvenom ustanovom, te da na temelju slobodnog uverenja organa postupka donese konačnu odluku o krivičnom gonjenju.

Praksa je pokazala da javni tužioci obično nemaju povratnu informaciju niti imaju mogućnosti da prate primenu ove mere, a da poverenik nema kapacitete da sprovodi nadzor iako je zakonom ovlašćen i dužan da ga sprovodi.

godišnje savetovanje Udruženja, Zlatibor septembar 2022, 511.

[82] O tome: *Ibid.*, 509.

Nadzor se faktički prebacuje na javnog tužioca koji praktično da bi doneo odluku o gonjenju mora da proverava da li je osumnjičeni otišao na pregled i pojedinačne terapije, da traži i ceni eventualne pojedinačne izveštaje specijalizovane ustanove. Praktični problemi u izvršenju mere mogu biti brojni, bilo u vidu neispunjavanja faktičkih preduslova da se odredi mera (npr. osumnjičeni nema zdravstvenu knjižicu, nema zdravstveno osiguranje) bilo u vidu nemogućnosti da se „ispregovara" pristanak osumnjičenog na meru. Iako se i na osnovu svih okolnosti proceni da je mera adekvatna, nije teško zamisliti da osumnjičeni ne želi da prihvati ovu meru, već bi radije meru uplate određenog novčanog iznosa koju ispunjava jednokratno, a da javni tužilac ima praktičan interes da „reši predmet" bez suđenja. U ovom smislu potrebno je razviti posebnu veštinu „pregovaranja" sa osumnjičenim koji je zavistan odnosno potencijalno zavisan od opojnih droga. S tim u vezi, neophodno je primeniti znanja o suštini primene uslovljenog oportuniteta, njegovim ulogama i standardima primene, imajući u vidu da efikasna procedura nije brza procedura, već zakonita, pravična i celishodna sa aspekta javnog interesa.

Razvoj probacijske službe ključan je preduslov za otvaranje šireg prostora za primenu načela oportuniteta, odnosno proširivanja mogućnosti da se primeni uslovljeni oportunitet. U protivnom, normativne mogućnosti primene mere podvrgavanja odvikavanju od opojnih droga neće biti efikasne i određivanje ove mere ostaće sporadično.

U pogledu vaspitnih naloga terapeutskog karaktera koji se mogu primeniti prema maloletnicima, važno je stvoriti preduslove za izvršenje koji se prvenstveno ogledaju u izgradnji i širenju institucionalnog okvira formiranjem specijalizovanih stručnih ustanova za terapiju i tretman maloletnika, izraditi akreditovane programe rada sa maloletnicima, te normativno razraditi izvršenje ovih vaspitnih naloga podzakonskim aktima.

Literatura

Bajović, V., „Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite", *Crimen – časopis za krivične nauke*, 3/2017

Banović, B., Ranđelović, V., „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja i praksa Višeg i Osnovnog tužilaštva u Kragujevcu", *Kultura polisa: časopis za negovanje demokratske političke kulture*, God. 13, br. 29, 2016

Bejatović, S. *et al.*, *Primena načela oportuniteta u praksi izazovi i preporuke*, Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd 2012

Bejatović, S., „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja kao instrumenat efikasnosti državne reakcije na kriminalitet (norma i praksa u Republici Srbiji)", *Krivičnoprocesni instrumenti efikasnosti državne reakcije na kriminalitet (norme i praksa)* (ur. M. Simović, S. Bejatović), zbornik radova Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, Trinaesta međunarodna naučno – stručna konferencija, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Doboj 2022

Bejatović, S., Kiurski, J., Ilić, G., *Priručnik za primenu načela oportuniteta krivičnog gonjenja*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd 2022

Brkić, S., *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2013

Brkić, C., Bugarski, T., *Krivično procesno pravo I*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad 2022

Budimir, A. „Vaspitni nalozi i adekvatnost državne reakcije na maloletničku delikvenciju (norma i praksa)“, *Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno kazneno zakonodavstvo (ispunjena očekivanja ili ne?)* (ur. V. Turanjanin, D. Čvorović), Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, LX redovno godišnje savetovanje Udruženja, Zlatibor septembar 2022

Ćirić, J., „Borba protiv droge putem dekriminalizacije – slučaj Portugalije“, *Strani pravni život* 2/2012

Davidov, S., „Diverzioni modeli u predistražnom postupku“, *Savremene tendencije u razvoju pravnog sistema Republike Srbije* (ur. M. Petrović, V. Đurđić, N. Stojanović), Univerzitet u Nišu – Pravni fakultet, br. LX, 2012

Delić, N., „Unlawful possession of narcotics (Article 246a of the Serbian Criminal Code): progressive or regressive regulation“, *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. Milena Milićević, Ivana Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020

Đokić, I., „Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja“, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja III deo* (ur. Đ. Ignjatović), Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2009

Đurđić, V. *et al.*, *Oportunitet krivičnog gonjenja*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Beograd 2009

Đurđić, V., *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2014.

Ilić, P. G. *et al.*, *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Jedanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje – prema stanju propisa od 2. februara 2022. godine, Službeni glasnik, Beograd 2022

Jehle, J., Wade, M., *Coping with Overloaded Criminal Justice Systems – The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Springer, Berlin – Heidelberg 2006

Kiurski, J., *Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, Beograd 2015

Kleiman, M. A. R.,. Hawdon, J. E., *Encyclopedia of Drug Policy*, Volume 1, Sage Publications Ltd, Los Angeles 2011

Knežević, S., *Krivično procesno pravo opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2015

Lukić, T., Samardžić S., „Krivična odgovornost maloletnika i oportunitet krivičnog gonjenja“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2012

Pavlović, Š., *Zakon o kaznenom postupku*, 2. izdanje, Libertin naklada Biblioteka pravo i zakoni, Rijeka 2014

Simović, M., Spremo, M., „Misuse of psychhoactive substances and criminal reaction in Bosnia and Herzegovina“, *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. Milena Milićević, Ivana Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020

Sijerčić-Čolic, H., „Otklanjanje krivičnog postupka kroz načelo oportuniteta krivičnog gonjenja”, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIV – 2011

Soković, S., „Uloga povereničke službe u izvršenju vanzavodskih sankcija i mera“, *Zbornik radova „XXI vek – vek usluga i Uslužnog prava* (ur. Dragan Vujisić), knjiga 13, Univerzitet u Kragujevcu – Pravni fakultet, Kragujevac 2022

Stojanović, Z., *Komentar Krivičnog zakonika*, Šesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2017

Škulić, M., „Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka“, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (ur. Ivan Jovanović, Miroljub Stanisavljević), Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2013

Škulić, M., *Krivično procesno pravo*, Dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd 2020

Škulić, M., *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Službeni glasnik, Beograd 2020

Škulić, M., „Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci", *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi* (ur. Milena Milićević, Ivana Stevanović), Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, međunarodni naučni tematski skup, Palić, 02 - 03 septembar 2020

Škulić, M., *Maloletničko krivično pravo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd 2022

Vasiljević, T., Grubač, M., *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Dvanaesto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd 2011

Internet izvori

Queensland Goverment, The Queensland Cabinet and Ministerial Directory, „New approach to save lives", *https://statements.qld.gov.au/statements/97235*

Portugal drug law show results ten years on, experts say, *https://www.sknvibes.com/news/newsdetails.cfm/32286*

News, Queensland to relax drug laws, implement three-strike rule for people carrying small amounts of drugs for personal use, Sydney Worldpride, *https://www.abc.net.au/news/2023-02-21/queensland-drug-laws-change-parliament-cocaine-ice-heroin/102003918*

Queensland Goverment, The Queensland Cabinet and Ministerial Directory, „New approach to save lives", *https://statements.qld.gov.au/statements/97235*

Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti, *https://www.drajzerova.org.rs/content/odsek-za-dijagnostiku-i-le%C4%8Denje-zavisnika-od-psihoaktivnih-supstanci*

Specijalna bolnica za bolesti zavisnosti, *https://www.drajzerova.org.rs/content/dnevna-bolnica-za-zavisnike-od-droga-sa-rehabilitacionim-grupama,*

U.S. Department of Health and Human Services, Public Health Service, Substance Abuse and Mental Health Services, Administration Center for Substance Abuse, *Treatment Substance Abuse Treatment For Adults in the Criminal Justice System, A Treatment Improvement Protocol TIP 44*, *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK64137/pdf/Bookshelf_NBK64137.pdf*

Tijana Karić*et al.*, *Analiza uticaja primene Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica u periodu od 2006. do 2020. godine*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbednost i saradnju - Misija OEBS- a u Republici Srbiji, Beograd 2021, 34 – 36., *https://www.iksi.ac.rs/pdf/analiza_iksi_osce_2021.pdf*

APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF OPPORTUNITY OF CRIMINAL PROSECUTIONFOR CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DRUG ABUSE

Ivana Miljuš, PhD

Assistant Professor, University of Belgrade - Faculty of Law,

Summary: *The fight against drug addiction is a complex social, legal, medical and psychological problem. In the paper, the author analyzes the basic importance and advantages of application of diversionary mechanisms for criminal offenses related to the drug abuse. The principle of the opportunity of criminal prosecution is one of the basic principles of the criminal procedure, created on the basis of the concept of restorative justice and diversions of the classic course of procedurein order to achieve efficiency, the purpose of punishment in a simplified procedure and humane goals.First of all, the standards and basic requirements of conditional dismissal of criminal prosecutionare highlighted.*

In the central part, the nature, importance, purposes, functions and basic features of the measure of the treatment against misuse of drugsare discussed, within the application of the institute of "deferring criminal prosecution" whose domain includes criminal offences related to the drug abuse. The author investigates the public prosecutor's practice regarding the procedure for deciding on the measure and the execution of the measure. The paper highlights numerous problems in the execution procedure, which are one of the main reasons for the "hesitation" of the public prosecutor to decide to determine the measure. A small number of these measures are determined or their determination is sporadic. The development of the probation service is a key prerequisite for opening a wider space for the application of the principle of opportunity, i.e. expanding the possibility to conditional dismissal of criminal prosecution.

In the final part, the author discusses the normative framework for the application of "diversion orders"within the procedure for juvenilesand their procedural nature. Research related to the application of an „diversion order" ofundergoing relevant checkups and drug and alcohol treatment programs is highlighted. Regarding "diversion orders" of a therapeutic nature that can be applied to juveniles, it is important to create preconditions for its execution.

Key words: *the principle of opportunity of criminal prosecution, drug abuse, diversionary mechanisms, treatment against misuse of drugs, criminal procedure.*

O S T A L E K R I V I Č N O P R A V N E N A U K E

https://doi.org/10.7251/CEST1423243D UDK 623.746:343.3/.7

DETEKCIJA I ZAPLJENA DRONOVA KOJI SE KORISTE ZA ILEGALNE AKTIVNOSTI

prof. dr Adnan Duraković

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, dadnan07@gmail.com

akademik prof. dr Miodrag N. Simović

redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, redovni član Evropske akademija nauka i umjetnosti, inostrani član Ruske akademije prirodnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću, profesor emeritus, vlado_s@blic.net.

Apstrakt. *Zahvaljujući nedavnim tehnološkim dostignućima, dostupna je i nova generacija jeftinih, malih, bespilotnih letjelica (UAVs). Te letjelice, koje se često nazivaju dronovima, omogućavaju aplikacije bez presedana, ali se istovremeno pojavljuju nove prijetnje povezane sa njihovom mogućom zloupotrebom (npr. krijumčarenje droge, teroristički napadi, špijunaža).*

Dron je obično male veličine, s mogućnošću vrlo brzog leta u manevru, što čini ove letjelice kategorijom ciljeva koje je mnogo teže otkriti u poređenju s tradicionalnim letjelicama. Ove letjelice se mogukoristiti unutar vazdušnog prostora jedne zemlje ili u pograničnom pojasu, odnosno jurisdikcijama više zemalja. U tom kontekstu, sistemi za detekciju, prepoznavanje i zaustavljanje dronova suočavaju se sa brojnim problemima.

Mnoge policijske i vojne organizacije pokušavaju da izvuku iskustva iz upotrebe i suzbijanja upotrebe dronova iz Iraka, Avganistana i Ukrajine kako bi preduzeli odgovarajuće mjere za suzbijanje njihove zloupotrebe. Pošto upotreba dronova postaje sve popularnija i u privredne, naučne, sportske i privatne svrhe, aktuelizovano je pitanje njihove bezbjednosti i potrebe za donošenjem zakonske regulative kako bi se spriječili mogući incidenti.

U ovom radu razmatraju se glavni izazovi u vezi sa problemom identifikacije dronova, koji uključuju otkrivanje, moguću verifikaciju i klasifikaciju. U fokusu su načini detekcije, verifikacije i zaustavljanja i zapljene dronova koji vrše ilegalne aktivnosti. S tim u vezi, dat je pregled najrelevantnijih tehnologija koje su u savremenim sistemima nadzora stavljene u mrežu prostorno distribuiranih senzora kako bi se obezbijedila potpuna pokrivenost nadgledanog područja. Preciznije, glavni fokus je na ključnim tehnologijama zbog svoje niske cijene i sposobnosti rada na relativno velikim udaljenostima.

Ključne riječi: *dron, detekcija, droge, trgovina, forenzika.*

1. UVOD

Teškoće sa kojima se susreću sadašnji sistemi koji koriste avioni uzrokuju da se dronovikoriste često jer su mnogo manji, lete na malim visinama, velikih su manevarskih sposobnosti, u stanju su da se kreću unutar

urbanog područja gotovo identično kao ptice u radarskim sjenkama visokih objekata. Stoga se njihovo otkrivanje, identifikacija i onesposobljavanje može efikasno vršiti samo na vrlo malim udaljenostima. Sistemi nadzora i odbrane ometani su često slabom vidljivošću, noću, meteorološkim prilikama, topografskim okruženjem sa puno prepreka, a poteškoću predstavlja i korištenje „rojeva“ ovih letjelica od kojih neke služe za odvlačenje pažnje i iscrpljivanje sistema odbrane, dok druge treba da odigraju osnovnu ulogu. Zadatak je da se u realnom i vrlo kratkom vremenskom intervalu detektuje, identifikuje i klasifikuje letjelica i donese ispravna odluka o postupanju prema njima.

Narko-dron je komercijalni mali dron[1] koji nosi razne količine tereta[2]. Gotovo svakodnevno lete takvi dronovi i nose terete i na meksičkoj granici prema SAD[3]. Osim ovih malih dronova, narko-karteli pokazuju inovativnost pa prave ili kupuju *heavy lifter* dronove[4] koji mogu ponijeti i mnogo veće količine

---

1 Dronovi su već godinama jedan od najpopularnijih tehnoloških proizvoda na izuzetno bogatom i zahtjevnom tržištu moderne tehnologije. Svoju popularnost mogu zahvaliti i činjenici da ljudi obožavaju posmatrati svijet iz vazduha, pa se mnogi upravo zbog toga odlučuju na kupovinu drona.

2 Španska policija je krajem jula 2021. godine zaplijenila ogroman dron, do sada najveći upotrebljavan za krijumčarenje droge u Evropi. Riječ je bespilotnoj letjelici francuske bande koja se bavila ilegalnom trgovinom narkoticima „uvezenim” iz Maroka u Španiju, preko šireg područja Gibraltarskog moreuza. U zajedničkoj akciji francuske i španske policije, koja je uslijedila nakon višemjesečnog operativnog rada, osim drona zaplijenjena je i veća količina droge, a četiri osobe su uhapšene – tri u Francuskoj i jedna u Španiji.

Podzemlje je i do sada koristilo male dronove, ali ovaj je bio takvih dimenzija da je ozbiljno ugrožavao vazdušni saobraćaj. Raspon krila mu je bio oko četiri i po metra, a nosivost čak 150 kilograma tereta, u ovom slučaju – droge. Dostiže brzinu od oko 170 kilometara na čas i visinu leta do 2.000 metara. U vazduhu se mogao zadržati čak sedam sati.

Kako navodi španski list „Pais”, dron je mogao da leti automatski, mijenjajući pravac na određenim tačkama leta, ali se ovom bespilotnom letjelicom moglo upravljati i ručno, komandama zadatim sa zemlje. Dron je letio na manjim visinama – da bi se izbjeglo otkrivanje, ali i uštedjelo gorivo. Ovoj letjelici ne treba pista, predviđeno je da polijeće i slijeće vertikalno.

Za polijetanje i slijetanje koristi četiri elektromotora s propelerima, dok je peti motor, motor s unutrašnjim sagorijevanjem koristi benzin i pokretao je potisni propeler za horizontalnilet. U nosu vazduhoplova, gdje su obično kamere, nalazi se prazan prostor za teret.

Utvrđeno je da je ova letjelica proizvedena u Kini, a pretpostavlja se da je za nju plaćeno do 150.000 evra, a možda i znatno manje.

3 Na američko-meksičkoj granici toliko je nedozvoljenih aktivnosti da niko pouzdano ne zna koliko ih je realizovano. Osim toga, narko-karteli koriste dronove i za druge aktivnosti kao što su obavještajne – kojima prate policijske i granične aktivnosti, zatim za obmanjivanje policijskih snaga odvlačeći ih na lažna mjesta dostave – dok se prave isporuke za to vrijeme odvijaju na drugim mjestima.

4 Ovaj dron je potencijalna tačka pogodnosti za ličnu i profesionalnu upotrebu.

droge preko granica[5]. Zabilježeni su slučajevi da su osobe koristile dronove za isporuku droge i u zatvore na tačno određene prozore. U posljednje vrijeme zabilježeni su brojni incidenti izazvani dronovima koji su ljudima padali na glave, udarali u avione, kada su neoprezni vlasnici bespilotnih letjelica ometali gašenje požara ili kada su ljudi puškama obarali dronove misleći da ih neko špijunira[6].

Kada su u pitanju dronovi i autonomna vozila, mnogo veće terete prenose autonomna podvodna vozila[7]. Daljinski upravljani *narco-drones, narco-subs* ili *underwater drones* su izrazi koji se koriste da bi se označila ova plovila i letjelice (Siddiqi et al. 2022: 2.641–2.670). Bilo da su autonomne ili daljinski upravljane, mnogo ih je lakše zaplijeniti nego doći do njihovih operatera ili vlasnika[8] (Klein, McLaughlin 2022).

Narko-dronovi su jedan sasvim novi fenomen[9] za koji čak ni SAD nemaju u potpunosti cjelovitu strategiju iako su vodili ratove protiv švercera

---

Fleksibilnost koju nudi ovaj dron odnosi se na slobodu kretanja od drugih standardnih vozila i sposobnost za podizanje i isporuku teških predmeta. Zamislimo, na primjer, građevinsko okruženje u kojem se određeni alati i zalihe transportuju sa različitih visina bez potrebe da radnici putuju.

5 Održive metode trgovine drogom putem dronova postoje i u slučajevima kolumbijskih operacija trgovine narkoticima, a dokazuje ih otkriće kolumbijske policije narko-drona sa 130 kilograma kokaina u sektoru Bahia Solana u Chocou. Sumnjalo se da je narko-dron angažovan od narko-kartela Clan del Golfo (Schmersahl 2011: 9).

6 Iako je jasno da glavni posao oko letenja obavlja hardverski dio, činjenica je da se u unutrašnjosti drona nalazi vrlo složen sistem koji zapravo omogućava let dronom. Što se tiče hardverskih komponenti, u svojoj osnovi svaki dron ih ima nekoliko, i to važnih. Tijelo drona, s nožicama za sigurno slijetanje, glavni je element drona na koji se vežu razni drugi hardverski dijelovi. Na tijelo drona pričvršćena je jedna (ili više) kamera, čiji je zadatak praćenje leta drona i snimanje događanja ispod linije leta.

Rotori drona sastoje se od motora i propelera. Zavisno od svoje veličine i karakteristika, dronovi imaju različite motore koji pogone različite veličine propelera. Na dronovima se obično nalaze četiri rotora.

Svi dronovi su opremljeni senzorima, među kojima su najvažnija dva (Accelerometer and Altimeter). Prvi je zadužen za praćenje brzine leta, dok drugi senzor korisniku u svakom trenutku otkriva visinu leta, ali i pomaže prilikom spuštanja i podizanja drona. Dronovi mogu biti opremljeni i raznim drugim senzorima koji pomažu u upravljanju dronom.

7 Jedno od takvih vozila je zaplijenila i španska policija i nosilo je 200 kilograma droge (Drug smuggling, 2022).

8 Tako su meksički karteli koristili kako dronove sa fiksnim krilima koji mogu nositi više tereta i letjeti dalje, tako i dronove sa rotorima. Oni ne samo da su koristili komercijalne i uvezene dronove, nego su i izrađivali vlastite.

9 Korištenje dronova u Srbiji takođe doživljava ekspanziju, a dozvole za upravljanje njima izdaje Direktorat civilnog vazduhoplovstva. U suprotnom, za upravljanje dronom bez dozvole, prema Zakonu o vazdušnom saobraćaju, zaprijećene su

droga i imaju iskustvo sa dronovima iz ratova u Iraku, Avganistanu i drugim zemljama. U njihovom iskustvu su bili letovi malih aviona sa drogama preko meksičke granice, kasnije preleti ultralakih letjelica, pa kako su SAD radarski pojačano pokrivale teritoriju pograničnog dijela, tu ulogu su preuzeli dronovi. Naime, policijske snage SAD su osamdesetih godinaprošlog vijeka koristile sofisticirane radare da odgovore na tzv. „Cocaine Cowboys“[10] koji su koristili privatne avione za krijumčarenje droga. Posljedično, krijumčari su mijenjali rute letenja, da bi počeli da kopaju i koriste tunele sa klimatizacijomi poluuronjene čamce na morskoj granici.

Za razliku od svih ovih načina krijumčarenja, kod dronova ne postoji fizička veza droge i letjelice sa pošiljaocem, osim da se iz njega forenzičkim putem koriste sofisticirani podaci. Mali komercijalni dronovi, istina, nose male količine droge, ali se oni svakodnevno koriste za prenos pošiljki[11]. Koliko je letova dnevno i koja je njihova uloga, kao i kolika jekoličina droge koja se prenosi – nema pouzdanih podataka. Tome pogoduju organizacioni nedostaci onih koji motre na granice kroz nedostatak isprobane i verifikovane metodologije osmatranja i presretanja, nedostatak osmatrača i raznih senzora za njihovu detekciju, kao i opreme za njihovu pljenidbu.

novčane kazne od 10.000 do 50.000 dinara za fizička, odnosno od 25.000 do milion dinara za pravna lica. Iz Direktorata upozoravaju da dronovi nisu igračke i da je svako ko njima upravlja odgovoran za svoju i tuđu bezbjednost i da je dužan da poštuje propise koji se primjenjuju u Republici Srbiji: zabranjena je upotreba dronova težih od 150 kg; dron može da leti samo danju i da sve vrijeme da bude u vidnom polju onog ko njime upravlja; zabranjeno je izbacivanje predmeta i tečnosti i nošenje spoljnog tereta; nije dozvoljeno upravljati dronom iz vozila u pokretu; najstrože je zabranjen transport ljudi, životinja i opasnih materija; nije dozvoljeno korištenje drona kojim u potpunosti upravlja računar i jedna osoba može upravljati samo jednim dronom.

Iz bezbjednosnih razloga bespilotna letjelica uvijek mora biti na horizontalnoj udaljenosti većoj od 500 metara od infrastrukturnih objekata, državnih i ostalih ustanova i saobraćajnih sredstava i mora biti udaljena najmanje 30 metara od ljudi koji se nalaze u rejonu letenja.

Iako su dronovi odavno postali popularni, predviđanja kažu da tokom sljedećih godina možemo očekivati još veću potražnju za ovim uređajima i da će se njihova prodaja brojati u milionima. S druge strane, nesavjesno upravljanje njima otvara mogućnosti za ugrožavanje bezbjednosti na različite načine.

[10] Kokainski kauboji: Kraljevi Majamija (engl. Cocaine Cowboys: The Kings of Miami) je šestodijelna dokumentarna serija iz 2021. godine koja prati uspon i pad narko-bosova u Majamiju – Sala Magluta i Vilija Falkona. Njih dvojica su na kraju optuženi u jednom od najvećih slučajeva droge u istoriji SAD, optuženi za ilegalno krijumčarenje 75 tona kokaina u zemlju.

[11] Tipični dron je sa četiri ili šest rotora sa vrijednošću od nekoliko stotina do nekoliko hiljada dolara, koji nose do 35 funti tereta (Wright 2020).

2. SPORNA PITANJA

Pitanja koja se postavljaju kod narko-kriminala i korištenja dronovasvode sena tri problema: (1) prijetnja i rizik transnacionalnih kriminalnih organizacija koje koriste dronove; (2) razvoj vazdušne trgovine narkoticima i nedostatak strategije za otkrivanje, praćenje i sprečavanje i (3) korištenje vojnih sposobnosti u obliku aktivne i pasivne protivmjere za podršku„operativne kontrole" niskog vazdušnog prostora iznad granice (Schmersahl 2011:3).

Zapadni vojni izvještaji i istrage otkrili su i proširenu upotrebu lažnih dronova u ratu u Avganistanu, Iraku, Siriji i Ukrajini. Uz to, sve veći broj napada modifikovanim dronovima pokazuje ograničenje postojeće tehnologije za njihovo zaustavljanje i neutralisanje (npr. RF ometač[12], ometač ručne puške, dresirani orao) (Chaari, Al-Maadeed 2020).

Tehnologija borbe protiv dronova odnosi se na sisteme koji se koriste za njihovo otkrivanje i onesposobljavanje. Postojeće tehnologije ne mogu kontrolisati i neutralizovati autonomne pilotske dronove bez njihovog uništenja i imaju mnogo nedostataka. Džemer uređaj[13] može prekinuti radio-frekvencijske veze s dronovima, ali ne može uništiti autonomne pilotske dronove.Pored toga, radar ne može otkriti dronove na malim visinama izaustaviti dronove koji rade s komunikacijom frekvencijske veze većom od 6 GHz. Laserski snop za karbonizovanje i uništavanje svih vrsta dronova, uključujući programabilni dronjedno je od novih i perspektivnih rješenja. Tehnologija za zaustavljanje ilegalnog drona nije ni izbliza visoko efikasna, a na sadašnjem nivou je i vrlo skupa (Schmersahl 2011:3).

3. DRON KAO IZVOR VAŽNIH FORENZIČKIH PODATAKA

Jednom kada je zaplijenjen, dron je izvor važnih forenzičkih podataka.

Forenzička ispitivanja dronova su usmjerena na ispitivanje hardvera, odnosno tijela drona, serijskih brojeva, motora, propelera, baterija, tereta i senzora, softvera i sadržaja koje je dron generisao u obliku datoteka, GPS podataka. Sve to sa ciljem da bi se identifikovao dron ako je registrovan, njegov vlasnik ili osoba koja je uzurpirala dron – da bi se nedvosmisleno utvrdio način upotrebe drona (npr. nagib drona, nagib kamere i smjer leta ukazuju na to da li je na toj lokaciji samo prelijetao ili snimao), odnosno potrošnja baterija, uz

[12] To je ometač radio-frekvencija, kao posebno dizajniran uređaj koji pomaže u zaštiti uređaja od prisluškivanja. Štiti sve vrste alarma, kontrolne ploče itd.

[13] Profesionalni džemer (engl. jammer) – ometač je uređaj koji se godinama uspješno koristi u svijetu. Za razliku od dosadašnjih modela, ovaj model džemer aparata dizajniran je da bez problema može raditi 24 sati dnevno, sedam dana sedmično, 365 dana u godini. Ometač (džemer) ometa rad svih mobilnih mreža od 850MHz do 2500MHz. Prednost ovih aparata je što su rađeni po licenci vojne tehnologije (*https://www.cis.hr/www.lexis/pojmovi_view.php?l=J).*

procjenu da li je dron nosio teret i koje težine – ako on nije nađen. Od značaja su grafički prikazi, uz rekonstrukciju putanje leta sa značajnim tačkama polijetanja i slijetanja.

Za pristup podacima potrebni su portovi[14] na dronu, kartice, pristup podacima bez mjera ili sa mjerama kojima se neutrališu antiforenzičke mjere onoga ko je koristio dron. Na samom dronu mogu biti instalirani softveri koji onemogućavaju pristup podacima bez lozinke ili koji brišu podatke nakon nekog vremena ili daljinski aktiviraju brisanje podataka. Mnogo tehnologija je u igri s obzirom na način kako se dronovi zaustavljaju u letu – fizičkim ili elektronskim mjerama.

Pametni telefoni igraju važnu ulogu u procesu upravljanja dronovima. Oni imaju dvije svrhe u interakciji telefon–dron, gdje se korisnici mogu prebacivati između ručnih i automatskih/autonomnih načina upravljanja. Dronovi preko pametnih telefona šalju podatke o statusu drona, kao i slike i video putem vaj-faj komunikacijskih kanala. Pametni telefon može izdati skup unaprijed definisanih naredbi koje mijenjajurad rotora drona za promjenu položaja. Alternativno, algoritmi za obradu mogu se realizovati na pametnom telefonu klijenta i generisati naredbe koje dron vraćaju u autonomne načine letenja.

Za veće udaljenosti prenosa podataka između dronova i pametnih telefona koristise radio-komunikacijski kanal od 2,4 GHz. Prenos podataka vrši se između odašiljača i kontrolora prijemnika spojenog na pametni telefon putem USB kabela i montiranog na prijemniku na sklopu drona. Autonomna navigacija drona može se postići na osnovu proračuna letai obrade vizije leta koja se realizuje na pametnom telefonu. Lažni agent može koristiti lažnu adresu elektronske pošte i prijaviti se u mobilnu pametnu aplikaciju drona i sakriti svoj identitet dok dron leti, te počiniti neke krivične radnje kao što je „povreda vazdušnog prostora“ ili sprovođenje nezakonitih aktivnosti kao što je fotografisanje strateških ili osjetljivih lokacija kod onih letjelica koje imaju male ili nikakve sigurnosne kontrole (Baig et al. 2022).

U slučaju da je dron upleten u kriminalne aktivnosti, njegovo oduzimanje i naknadna analiza u laboratoriji za digitalno forenzičko istraživanje ključni je dio postupka prikupljanja i analize dokaza. Izazovi povezani s forenzikom drona uključuju dekompoziciju drona i dijelovakoji se nalaze rasuti unaokolo, što zahtijeva skupljanje materijala i njegovo povezivanje. Oni digitalni forenzički alati koji su upotrebljivi na određenim dronovima i komponentama neće moći biti upotrijebljeni na drugim tipovima dronova i drugim komponentama, tako da je za potpun forenzički postupak potrebno mnoštvo softvera i hardvera. Pored toga, pojedini dronovi nemaju određenih portova i moguć je samo bežični prenos slika, što predstavlja ozbiljan problem.

[14] Portovi (ulazi) su neophodni za spajanje periferije na računar, odnosno služe kao sredstvo preko kojeg računar komunicira s periferijom ili obrnuto – periferija s računarom.

Pristup podacima sa drona može biti onemogućen jer su forenzičari blokirani nemogućnošću pristupa usljed mehanizama zaštite koje je instalirao ili sam proizvođač ili je to učinjeno naknadno manipulacijom visokotehnološki edukovanog vlasnika ili korisnika. Ako je vlasnik i identifikovan, on možda neće biti voljan da omogući pristup podacima, čak i pod prijetnjom zakonske kazne.

3.1. Fleš memorija i RAM

Fleš memorija[15] i RAM[16] mogu izgubiti podatke nakon pada, ako se baterija drona isprazni. Podaci mogu biti enkriptovani, što otežava ili onemogućava očitanje. Poznato je da komponente drona imaju različite identifikacione brojeve. Takve informacije mogu sadržavati serijske brojeve drona (dodijelio ih proizvođač), njegovih propelera, motora, kamera i ugrađenih GPS uređaja. Zavisno od vrste drona, takve informacije mogu, ali i ne moraju biti dostupne istražiteljima, ali ako su dostupne– korisno je utvrditi vezu između drona i njegovog potencijalnog korisnika (Baig et al. 2022).

Tokom samog leta dron u svojim datotekama bilježi podatke koji su generisani tokom leta, a kada se skinu sa drona– moguće je rekonstruisati različite aspekte kretanja i operacija drona, kao što su: vremenske odrednice, trajanje leta, brzina, snage, skretanje, nagib, kotrljanje i visina. Ako su podaci čitljivi, moguć je i grafički prikaz leta drona, što sliku čini preglednom i daje jasne okvire za zaključke o prirodi leta i aktivnostima. Forenzika dronova je dakle usmjerena na preuzimanje i korištenje podataka o mrežnom prometu između drona i kontrolora, preuzimanje zapisnika iz dnevnika koje automatski vodi dron u odgovarajućim datotekama, analizu sistema datoteka i skidanje i pregledavanje produkata kao što su fotografije i video-snimci.

[15] Fleš memorija ili Fleš EEPROM (engl. Electrically-Erasable Programmable Read-Only Memory) je vrsta EEPROM elektronske memorije koja čuva podatke kada je isključen napon i gdje se pisanje, mijenjanje i brisanje vrši elektronskim putem. Za razliku od „uobičajene“ EEPROM memorije, u Fleš EEPROM memoriji se bajtovi ne mogu pojedinačno brisati. Fleš memorija se koristi tamo gdje je bitno da su podaci pohranjeni na fizički što manjem mediju (MP3 plejeri, USB stikovi itd.)(*https://hr.wikipedia.org/wiki/Flash_memorija).*

[16] RAM (engl. Random Access Memory – memorija s nasumičnim pristupom) je oblik primarne računarske memorije čijem se sadržaju može direktno pristupiti, za razliku od sekvencijskih memorijskih uređaja kao što su magnetne vrpce, CD i DVD diskovi, te tvrdi diskovi, u kojima pristup određenom sadržaju zavisi od položaja čitača. RAM omogućava upisivanje i čitanje podataka, za razliku od ROM-a iz kojeg se podaci mogu samo čitati (*https://hr.wikipedia.org/wiki/RAM*).

3.2. Hardverska forenzika

Kao i kod svakog uviđaja hardverska forenzika uključuje pregled drona i njegovog tereta (npr. eksploziv, droga i oružja koje je instalirano na njemu), te obradu drona – da bi se skinuli otisci prstiju sa njega i komponenti. Zatim, potrebna je analiza tehničkih karakteristika drona: vrsta, opis nosivosti, maksimala udaljenost, maksimalno vrijemei visina leta, radna frekvencija, vrsta veze između drona i kontrolora, putanja leta, moguće tačke polijetanja i dovođenje u vezu drona sa osobom i mobilnim telefonom ili kontrolorom. Sve to je vrlo složeno s obzirom na to da postoji veliki broj dronova i da njihov hardver i softver nije isti, kao ni količina i vrsta podataka koje oni generišu i čuvaju.

Ukratko, rad je fokusiran na vraćanje svih podataka drona na siguran način i da se mogu nedvosmisleno povezati s podacima na nečijem mobilnom telefonu. Neki od alata usvojenih za forenzičku istragu uključivali su 2D i 3D rendgenske uređaje, DataCon, CsvView, EnCase/FTK Imager i Compact Forensic Imaging Device (CFID). Preuzimanje hardvera uključuje pažljivo rastavljanje matične ploče drona i fleš memorijskog čipa. Ako je model drona poznat kroz registraciju njegovog korisnika, lakše je prepoznati pravu tehničku tablicu za referencu koja zauzvrat pomaže u razumijevanju usvojene tehnike pohrane podataka.

Mogu se koristiti i rendgenski aparati za traganje strujnih krugova i pinova/tačaka u čipu, te za čitanje podataka ako nisu bili dostupni za čitanje direktno s memorijskog čipa preko čitača čipa.Forenzički ispravne i održive stavke podataka uključuju mapu crne kutije (informacije o letu), mapu sistema (informacije o operativnom sistemu i procesu), nadogradnju mape (informacije o firmveru[17]), datoteku dnevnika (pojedinosti o sistemu, disku i procesu), FTP datoteku[18](naredbe, vrijeme početka i podaci za prijavu), serijski broj ploče i kamera i serijski broj senzora.

Enkripcija podataka opterećuje forenzičare i istražni proces, a istraga će se stoga morati oslanjati na one podatke koji se izdvajaju u formatu otvorenog teksta. Podaci se mogu prikupljati putem USB veze i vaj-faj veze, odnosno pristupne tačke koju uspostavlja dron tokom pokretanja. Daljinski upravljač se takođe može koristiti za prikupljanje podataka o putanji leta.

Slike i video-zapisi pohranjeni su u unutrašnjoj fleš memoriji uređaja i mogu se preuzeti putem FTP-a. GPS koordinate uključene su samo kada su bile dostupne tokom leta. Analiza različitih tehnika služi za pronalaženje slike i podataka o snimanju videa iz drona. Koriste se bežične veze FTP, Telnet[19] i

[17] Firmver (engl. Firmware) je posebna vrsta računarskog softvera koji obezbjeđuje kontrolu niskog nivoa (engl. low-level control) za određene tipove uređaja.

[18] File Transfer Protocol (FTP) je standardni mrežni protokol koji se koristi za premještanje datoteka s jednog hosta na drugi putem mreže zasnovane na TCP-u, kao što je internet (*https://hr.wikipedia.org/wiki/FTP*).

[19] Telnet je mrežni protokol unutar IP grupe protokola koji se koristi na internetu ili u

žičane veze putem USB priključka ili serijskog (UART[20]) priključka. Serijska UART veza je donijela prednost u pogledu količine dostupnih podataka, odnosno medija datoteke, kao i datoteke sistema bespilotne letjelice i podatke sa drona. Koriste se različiti operativni sistemi –kako oni licencirani, tako i *open source*[21] (Baig et al. 2022; Duraković, Simović 2020).

3.3. Identifikacija drona

Identifikacija drona se sprovodi kroz tri faze koje su prilično zahtjevne. Prva fazaje detekcija mete koja ukazuje na njenu prisutnost. U drugoj fazi se vršiprovjera da li se zaista radi o prisustvu mete –kako bi se isključio ili smanjio broj lažnih alarma. Provjera se vrši i drugim autonomnim sistemima radi potvrde prisustva mete – kombinovanjem radara i kamera ili akustičnih senzora ili putem osmatrača, uz korištenje akustičnih senzora (multispektralnih), kamera s video-analitikom, LIDAR-a (svjetlosna detekcija i domet) i radio-frekvencijskih (RF) senzora za detekciju (bilo da su pasivni ili aktivni). Nakon potvrde ide se u sljedeću, treću fazu klasifikacije drona u određene kategorije. Kategorizacija se vrši prema tipu letjelice, npr. fiksna krila, broj rotora, veličina, postojanje tereta itd. (Coluccia 2020).

Složenost problema otkrivanja i praćenja kretanja letjelice povećava nesigurnosti u ishod procesa i donošenja odluka o djelovanju na letjelicu. Fokus je na razvijanju tehnika koje pokrivaju određeni uži geografski prostor od značaja, uz upotrebu različitih senzora koji iz suštinski različitih podataka potvrđuju prisustvo letjelice i omogućavaju praćenje kretanja i aktivnosti drona, kao i određenih tereta na dronovima. Zaključak treba biti holistički[22], bez greške u uslovima slabe vidljivosti, raznih ometanja ili u uslovima urbanog ambijenta sa brojnim preprekama i smetnjama.

3.4. Korištenje senzora

Uključene tehnologije su 3D LIDAR senzor[23], pasivni radio-detektori, video-analitika i pasivni akustični senzori. Sve ove tehnologije treba da

lokalnim mrežama. Namjena ovog protokola je uspostavljanje dvosmjernog 8-bitnog komunikacijskog kanala između dva umrežena računara (*https://hr.wikipedia.org/wiki/Telnet).*

20 *Universal asynchronous receiver – transmitter*.

21 Open source je izvorni kod koji je slobodno dostupan za eventualne modifikacije i ponovnu distribuciju.

22 Holistički pristup stavlja pojedinca u centar zbivanja, te uključuje njegovo tijelo, um (emocije i misli) i duh, a u svojim terapijama i pristupu teži prirodnim rješenjima (*https://adhara.hr/holisticka-metoda*).

23 To je metod za određivanje dometa ciljanjem objekta ili površine laserom i mjerenjem vremena vraćanja reflektovane svjetlosti na prijemnik. Ponekad se naziva 3D lasersko skeniranje – posebna kombinacija 3D skeniranja i laserskog skeniranja.

onemoguće zamjenu drona za ptice i obrnuto. Cilj je za svaku od primijenjenih tehnika izdvojiti neke karakteristike za različite vrste letjelica: kategorija bespilotnih letjelica (s fiksnim krilima, s jednim rotorom ili više rotora); razlika između dronova i pticakoje su najsličnije po veličini i radarskom presjeku (RCS) i evaluacija prisustva bilo kakvog korisnog tereta koji utiče na RCS cijele mete (Coluccia 2020).

Neke tehnike su korisnije u prvoj fazi otkrivanja, dok su druge korisnije radi potvrde prisustva i klasifikacije vrste letjelice. U prvoj fazi se obično koriste različiti radari, dok udrugoj fazi dominira upotreba kamera i algoritama za identifikaciju dronova, uz aktivnu ulogu operatera. Kamere su limitirane efektima svjetlosti, refleksija i sjena, a u noćnim uslovima korištenja infracrvene kamere. Povoljni uslovi vidljivosti i pozicija letjelice na manjim udaljenostima, uzimajući u obzir rezoluciju i domete, kao i cjenovne raspone opreme – prilično su pouzdani. Jasno je da se za bolje i kvalitetnije rezultate koriste skuplji i precizniji sistemi.

Od značaja su i elektrooptički (EO) senzori u obliku kamera koje su osjetljive na vidljivo svjetlo ili infracrveno zračenje. Infracrveni EO senzori identifikuju toplotu motora ili baterija dronova i omogućavaju razlikovanje od ptica. Ovo je jedno od najisplativijih i na sadašnjem nivou razvoja tehnologije vrlo praktično rješenje, mada nema podataka o nekim već izgrađenim komercijalnim umreženim sistemima (Humphreys 2015).

Audio - senzori detektuju zvuk motora i propelera i služe za njihovu potvrdu i zarazlikovanje dronova od ptica. Njihov domet je vrlo ograničen zbog šumova i buke iz okruženja. Oni služi za razlikovanje letjelice sa fiksnim krilima od one sa više rotora i veličine letjelice. Mogu biti beskorisni ukoliko se radi o letu letjelice koja je ugasila motore i kreće se kao jedrilica u završnoj fazi leta, naročito kod samoubilačkih misija ili kod spuštanja sa teretom u završnim fazama leta.

Senzori za analizu radio-spektra otkrivaju bespilotne letjelice kada postoje *uplink/downlink* prenosi između drona i njegovog radio-upravljača. To je važno i sa stanovišta identifikacije osobe koja stoji iza drona.

Senzori radijskih emisija su korisni kod bespilotne letjelice jer obično šalju podatke nazad svom pilotu putem bežične veze, kao i datoteke. Radio-emisija otkriva i locira letjelicu pod uslovom da su signali snažni i konstantni (Humphreys 2015).

Pored direktne radio-veze, postoji i mogućnost autonomnog kretanja letjelice po unaprijed zadatom planu letenja. Autonomni način se zasniva na GPS lociranju i ometanju ovih signala, kao i radio-signala i stvara ogromne probleme za funkcionisanje građana, privrede, industrije i javnih službi, tako da se ove mjere samo izuzetno primjenjuju u urbanom prostoru (Coluccia 2020).

3.5. Elektronska odbrana dronova

Elektronska odbrana dronova sposobnih za autonomni let oslanja se na dvije vitalne bežične veze: veza s operaterom i (pasivna) navigaciona signalna veza s nadzemnom GPS[24]/GNSS[25] letjelicom. Ova veza se može pokušati prekinuti ili se poslati lažni signali. Još uvijek se koriste tradicionalni RC kontrolori kao rezervno sredstvo upravljanja, čak i za bespilotne letjelice s visokim stepenom autonomije. Za kontrolu na višem nivou, kontrolna stanica može komunicirati nezavisno od RC kontrolora. Poput RC kontrolora, ova se veza često uspostavlja unutar nelicenciranih pojaseva. Da bi se preuzela komunikacija, potrebno je utvrditi koji protokol se koristi, a zatimodabrati jedan od mogućih brojeva kanala za komunikaciju, te potom utvrditi da li je veza šifrovana.

GPS/GNSS signali omogućavaju autonomiju dronova signalima iz satelita, nisu šifrovani i autentifikovani. Stalno i snažno ometanje GNSS-a uzrokovalo bi znatnu štetu, onemogućavajući korištenje civilnog GNSS-a na širokom području oko zaštićenog područja, remeteći civilni život i navigaciju vozilima, a ometan bi bio i vazduhoplovni saobraćaj i rad vazdušnih luka. Poređenja radi, onemogućavanje ovog signala dronu u dometu jednog kilometra od štićenog objekta ometa se vazdušni saobraćaj u istoj liniji od pet kilometara (Humphreys 2015).

U normalnim vremenskim uslovima LIDAR (laserski skener) može biti vrlo efikasan za detekciju dronova i osnovnu klasifikaciju. Međutim, mete slične veličine, posebno dronovi i ptice, ne mogu se razlikovati. Stoga se LIDAR može smatrati komplementarnom tehnologijom s obzirom na RF senzore.RF signali su otporni na vremenske uslove i uslove osvjetljenja, te mogu pružiti srednje i dugotrajne signale pokrivenosti i raspona. Oni su prikladan alat za rukovanje primarnom fazom otkrivanja koja pokreće cijeli proces identifikacije. Najvažniji uređaj za aktivnu RF detekciju dronova je radarski senzor, ali su relevantne i pasivne tehnologije. Radari s frekvencijskim moduliranim kontinuiranim talasom (FMCW–*Frequency Modulated Continuous Wave*[26]) i kontinuiranim talasom (CW[27]) trenutno predstavljaju

[24] *Global Positioning System*. GPS koncept se zasniva na vremenu i poznatoj poziciji GPS specijalizovanih satelita. Sateliti nose veoma stabilne atomske satove koji su sinhronizovani jedni sa drugima i sa zemaljskim satovima.

[25] *Global navigation satellite system* (GNSS) je opšti termin koji opisuje bilo koju satelitsku konstelaciju koja pruža usluge pozicioniranja, navigacije i tajminga (PNT) na globalnoj ili regionalnoj osnovi.

[26] Automobilski radarski sistemi rade pomoću tzv. frekventnog modulisanog kontinuiranog talasa (FMCW). Sistem prenosi kontinuirani talas na određenoj frekvenciji, koji se zatim moduliše tokom vremenskog perioda. To daje prenesenom signalu „vremensku oznaku“.

[27] CW Television Network (obično se naziva samo The CW) je američka komercijalna televizijska mreža na engleskom jeziku koju preko The CW Network, LLC,

najprivlačnije i najisplativije rješenje za rješavanje ovog problema (Coluccia 2020:4).

Proizvođači komercijalnih bespilotnih letjelica mogu odigrati ključnu ulogu, i to implementacijom geofencinga[28] koje provodi GPS unutar njihovih sistema autopilota. Oni sprečavaju let njihovih UAV-ova[29] unutar zabranjenih zona, vazdušnih luka, sportskih stadiona, vladinih zgrada i drugih bezbjednosno osjetljivih mjesta. Pred senzorima za detekciju i zaustavljanje mogu se koristiti snažne i brzebespilotne letjelice – presretači, koji bi mogli djelovati kao tim i zarobiti i odnijeti mali broj istovremenih „uljeza".

Upadima bespilotnih letjelica novije generacije biće se mnogo teže suprotstaviti jer bi sofisticirani napadač mogao izvesti napad u stilu kamikaze protiv osjetljive mete. Uz samo manje izmjene na softveru, dron može da radiu „radio-tišini", ignorišući vanjske radio-upravljačke naredbe i ne emitujući vlastite radio-signale. UAV bi stoga bilo teško otkriti i bio bi nepropusan za ometanje naredbene veze. Za posebno kritična mjesta sistemi detekcije i praćenja,zasnovani na elektrooptičkim senzorima, biće najefikasniji, posebno oni koji primjenjuju prepoznavanje uzoraka infracrvenog senzora.

Kinetička odbrana[30] drona obuhvata sve tehnike koje uključuju mehanički kontakt s UAV „uljezom", kao npr. bespilotne letjelice presretači, gumeni meci, sačma, rakete ili mreže (Humphreys 2015). Razvijene su nove radarske postavke koje pokušavaju iskoristiti za procjenu, povratnodejstvo raspršenja radarskih zraka rotirajućih dijelova, poput propelera i rotora. Mikrodoplerska analizamožeposebno pružiti korisne informacije o broju propelera i rotora. Takođe, u slučaju lažne uzbune zbog ptica, vremensko-frekvencijska analiza može omogućiti tačnu identifikaciju. Problem je i kod stacioniranih ciljeva koji ne stvaraju Doplerov efekat[31]. Uglavnom, u literaturi se predlaže postavljanje mreže jeftinih radarskih senzora, što omogućava otkrivanje i razlikovanje dronova od drugih letećih objekata.

---

kontroliše Nexstar Media Group sa 75 odsto svojinskog udjela.

[28] Geofencing je upotreba satelitske mreže Global Positioning System (GPS) i/ili lokalnih radio-frekventnih identifikatora (kao što su vaj-faj čvorovi ili blutut svjetionici) za stvaranje virtuelnih granica oko lokacije (https://www.howtogeek.com/221077/htg-explains …).

[29] Termin UAV (engl. *Unmanned Aerial Vehicle*) označava bespilotnu letjelicu i odnosi se na bilo koji leteći avion kojim upravlja softver ili daljinski upravljač i (što je najvažnije) koji je sposoban za ponovnu upotrebu (https://www.dronesvilla.com/drones-vs-uavs).

[30] Ova odbrana se prebacuje u električnu, fizičku, digitalnu.

[31] Doplerov efekat je promjena posmatrane talasne dužine talasa zbog međusobnog približavanja ili udaljavanja izvora i posmatrača. Ovaj efekat otkrio je Kristijan Dopler 1842. godine na osnovu proučavanja promjene frekvencije svjetlosti koju emituju zvijezde u dvojnom sistemu (dvije zvijezde koje se okreću jedna oko druge). Efekat je eksperimentalno potvrdio Buys Ballot 1845. godine na Utrehtskoj željezničkoj stanici upoređujući zvuk trubača koji stoje na jednom mjestu i trubača koji se kreću (*https://sh.wikipedia.org/wiki/Do pplerov_efekat*).

Laserski sistemisu jeftiniji i efikasniji od drugih tehnologija za onesposobljavanje drona. Visokoenergetski fiksni laserski topovi mogu probušiti rupe u bespilotnoj letjelici i uništiti autonomno programirani dron. Izazov je držati laser fokusiran na fiksnu tačku na tijelu drona (Chaari, Al-Maadeed 2020).

4. ZAKLJUČAK

Automatska identifikacija malih bespilotnih letjelica je pravovremen i važan problem. Rasprostranjenost dronova nesporno omogućava aplikacije bez presedana, ali se istovremeno pojavljuju nove prijetnje povezane sa njihovom mogućom zloupotrebom (npr. krijumčarenje droge, teroristički napadi, špijunaža). Još uvijek postoji dilema u sistemima nadzora za suočavanje sa ovim problemom, a glavni izazovi su povezani sa zadacima detekcije, moguće verifikacije i klasifikacije. Savremeni sistemi nadzora sastavljeni od mreže prostorno distribuiranih senzora najperspektivniji su pristup kako bi se osigurala potpuna pokrivenost nadgledanog područja i iskoristile prednosti različitih tehnologija. Ovi sistemise posebno fokusiraju na radarske senzore, što je ključna tehnologija i zbog niske cijene i sposobnosti rada na relativno velikim udaljenostima.

U svakom slučaju, potrebna je mješavina različitih rješenja za suočavanje sa ovim izazovnim problemom. Istovremeno, potrebni su sofisticiraniji algoritmi za obradu signala kako bi se poboljšale performanse detekcije i klasifikacije.

Literatura

Baig, Z., Khan, M.A., Mohammad, N.,Brahim, G.B. (2022). „Drone Forensics and Machine Learning: Sustaining the Investigation Process“, *Sustainability.*

Cavalry, C. (2014). *Drones fleet to help rescuers operations over disasters scenarios*, Proceedings of the 2014 IEEE Conference on Antenna Measurements Applications (CAMA); Antibes, France, 16–19 November 2014.

Chaari, M.Z., Al-Maadeed, S. (2020). „Testing the efficiency of laser technology to destroy the rogue drones“, *Security and Defence Quarterly*, 32(5): 31–38.

Coluccia, A., Parisi, G., Fascista, A. (2020). *Detection and Classification of MultirotorDrones in Radar Sensor Networks: A Review*.

Drug smuggling: Underwater drones seized by Spanish police, Published, 4 July 2022, *https://www.bbc.com/news/world-europe-62040790.*

Digulescu, A., Despina-Stoian, C., Popescu, F., Stanescu, D., Nastasiu, D., Sburlan,D. (2023). „UWB Sensing for UAV and Human Comparative Movement Characterization“,*Sensors* Basel, 23(4):1956.

Duraković, A., Simović, M.N., Duraković, S. (2022). „Upotreba dokaza prikupljenih dronovima u kriminalističkim istraživanjima“, *Zbornik radova* „Digitalizacija u kaznenom pravu i pravosuđu“, Beograd.

Elloumi, M., Dhaou, R., Escrig, B., Idoudi, H., Saidane, L.A. (2018). „Monitoring road traffic with a UAV-based system“, *Proceedings of the 2018* IEEE Wireless Communications and Networking Conference (WCNC), Barcelona, Spain. 15–18 April 2018.

Humphreys, T. (2015). *Statement on the security threat posed by unmanned aerial systems and possible countermeasures*, The University of Texas at Austin, Submitted to the

Subcommittee on Oversight and Management Efficiency of the House Committee on Homeland Security, March 16.
Khawaja, W., Semkin, V., Ratyal, N.I., Yaqoob, Q., Gul, J., Guvenc, I. (2022). „Threats from and Countermeasures for Unmanned Aerial and Underwater Vehicles“, *Sensors*, Basel,20, 22(10):3896.
Klaer, P., Huang, A., Sévigny, P., Rajan, S., Pant, S., Patnaik, P., Balaji, B. (2020). „Analysis on security-related concerns of unmanned aerial vehicle: attacks, limitations, and recommendations“, Sensors, Basel, 21, 20(20): 5940.
Klein, N., McLaughlin, R. (2022). *Narco-drones' are the newest form of drug trafficking*,Our laws aren't yet ready to combat them Published: July 25, 2022 5.08am CEST, *https://phys.org/news/2022-07-narco-drones-drug-trafficking-laws-ready.html.*
Lagkas, T., Argyriou, V,. Bibi, S., Sarigiannidis, P.(2018). „UAV IoT Framework Views and Challenges: Towards Protecting Drones as *Things",Sensors*, Basel, 18(11): 4015.
Schmersahl, A.R. (2011).*Fifty feet above the wall: cartel drones in the U.S. –Mexico Border Zone Irspace, and what to do about them*, United States Navy B.S., Southern Polytechnic State University.
Siddiqi, M.A., Iwendi, C.J., Anumbe, K.N.(2022). „Analysis on security-related concerns of unmanned aerial vehicle: attacks, limitations, and recommendations“,*Math Biosci Eng*., 19(3): 2641–2670.
Svanström, F., Alonso-Fernandez, F, Englund, C. (2021).„A dataset for multi-sensor drone detection“, *Data Brief*, 27, 39: 107521.
Tokekar, P., Hook, J.V., Mulla, D., Isler, V. (2016). „*Sensor Planning for a Symbiotic UAV and UGV System for Precision Agriculture*“, IEEE Trans. Robot,32:1498–1511.
Turkmen, Z., Kuloglu, M. (2018). *A new era for drug trafficking: drones*, Institute of Forensic Sciences, Istanbul University, Turkey, Crimsion Publishers, *https:// crimsonpublishers.com/fsar/pdf/FSAR.000539.pdf.*
Wright,T. (2020). „How Many Drones Are Smuggling Drugs Across the U.S. Southern Border?“,*Air & Space magazine*, *https://www.smithsonianmag.com/air-space-magazine/narcodrones-180974934/.*

DETECTION AND SEIZURE OF DRONES USED FOR ILLEGAL ACTIVITIES

Prof. dr Adnan Duraković

Full Professor at the Faculty of Law, University of Zenica

Academician prof. dr Miodrag N. Simović

full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, full member of the European Academy of Sciences and Arts, foreign member of the Russian Academy of Natural Sciences, full professor of the Faculty of Law, University of Bihac, professor emeritus

Abstract: *Thanks to recent technological achievements, a new generation of cheap, small, unmanned aerial vehicles (UAVs) is available. These aircrafts, which are often called drones, enable unprecedented applications, but at the same time new threats related to their possible misuse (e.g. drug smuggling, terrorist attacks, espionage) are emerging.*

The drone is usually small, with the ability to fly very quickly in a maneuver, which makes these aircrafts a category of targets that are much more difficult to detect compared to traditional aircrafts. These aircrafts can be used within the airspace of one country or in the border zone, that is, in the areas under the jurisdictions of several countries. In this context, systems for detecting, recognizing and stopping drones face numerous problems.

Many police and military organizations are trying to draw experience from the use and suppression of the use of drones from Iraq, Afghanistan and Ukraine in order to take appropriate measures to combat their abuse. Since the use of drones is becoming more and more popular for economic, scientific, sports and private purposes, the issue of their safety and the need for adopting legal regulations to prevent possible incidents has become an actual issue.

This paper discusses the main challenges related to the problem of drone identification, which include detection, possible verification and classification. The focus is on methods of detection, verification and stopping and confiscation of drones that perform illegal activities. In this regard, an overview of the most relevant technologies, which in modern surveillance systems are placed in a network of spatially distributed sensors, is given in order to ensure complete coverage of the monitored area. More precisely, the main focus is on key technologies due to their low cost and ability to operate over relatively long distances.

Key words: *drone, detection, drugs, trade, forensics.*

O S T A L E K R I V I Č N O P R A V N E N A U K E

https://doi.org/10.7251/CEST1423258M UDK 351.761:613.83

NARKOKRIMINALITET U SVIJETU KROZ PRIZMU PENITENSIJARNOG SISTEMA

prof. dr Nebojša Macanović
Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka, Katedra za pedagogiju i metodike
nebojsa.macanovic@fpn.unibl.org

prof. dr. sc. Gordan Radić
Univerzitet modernih znanosti – CKM, Mostar

doc. dr. sc. Marsela Bošnjić
Fakultet prava i sigurnosnih studija, Mostar

Apstrakt: *U zadnjih nekoliko decenija ovog i prošlog vijeka sve više je izraženiji problem ovisnika u penitensijarnim sistemima širom svijeta. Prisustvo droge u zatvorima otežava sprovođenje institucionalnog tretmana ne samo ovisnika nego i drugih lica koja sa njima izdržavaju zatvorsku kaznu, te se takvo stanje reflektuje i na cjelokupnu psihološku atmosferu u zatvorima. U ovom radu predstavićemo detaljnije ovaj problem i ukazati koliko je droga prisutna u zatvorskim sistemima širom svijeta, kakve poteškoće droga predstavlja u sprovođenju prevaspitnog tretmana kod ovisnika, kakve se strategije sprovode u suzbijanju ovog problema, te ukazati na neka najvažnija obilježja narkokriminaliteta u zatvorskim sistemima.*

Ključne riječi: *narkokriminalitet, droga, zatvorenici, prevaspitni tretman.*

1. UVOD

Zatvor je kompleksna tvorevina koja ima jasno definisana pravila, principe, sistem funkcionisanja, vještačku atmosferu u kojoj ljudi izdržavaju zatvorsku kaznu zbog počinjenog krivičnog djela. U takvoj sredini, kažnjeni od strane društva, izolovani od drugih, oni pokušavaju prihvatiti izrečenu kaznu, promijeniti svoje kriminogeno ponašanje i vremenom se ponovo reintegrisati u to isto društvo. Manji broj osuđenih lica prihvati kaznu, i uz pomoć vaspitača prođu kroz složen proces radnji koje obuhavata prevaspitni tretman, kako bi korigovali svoje ponašanje, stavove, odnos prema društvenim vrijednostima, stekli određene kulturne i radne navike, a sve u cilju njihove resocijalizacije i uspješne reintegracije u društvenu sredinu. Ipak, većina njih, bez obzira na nastojanja i napore osoblja, izađu nepromijenjeni, često i „gori“ nego što su bili prije dolaska u zatvor. Razlozi za neuspjeh njihove resocijalizacije su brojni, ali

ipak najindikativniji su uticaj zatvoreničkog kodeksa, tj. neformalnog sistema, etiketiranje od strane društva, stanje u društvu, kriza sistema vrijednosti, opredjeljenje da se bave kriminalom kao profesijom, i činjenica da je pojedincima bolje u zatvoru nego na slobodi. Jedna od takvih rizičnih grupa su i zavisnici od opojnih droga čija je uloga i položaj posebno specifičan kada je riječ o njihovom izdržavanju zatvorske kazne, kao i njihova rehabilitacija (Macanović, Kuprešanin, 2016).

Problem ovisnika u svijetu, kao i u penitensijarnom sistemu Bosne i Hercegovine je još uvijek "tabu" tema u društvu. Koliko god ulagali u sigurnosne sisteme i edukaciju osoblja određene količine droge su uvijek u opticaju među zatvorskom populacijom. Nažalost sve veći broj ovisnika u zatvorima usložnjava problem njihove rehabilitacije i resocijalizacije. Jedan od najvećih problema jeste sprovođenje prevaspitnog tretmana i reintegracija ove populacije u društvenu zajednicu.

2. PROBLEM UPOTREBE DROGE U ZATVORSKOM OKRUŽENJU U SVIJETU

Zatvorska populacija širom svijeta približava se 11 miliona ljudi i nastavlja rasti u većini zemalja. Među ljudima u zatvoru, veliki dio ima istoriju upotrebe droga i poremećaja upotrebe supstanci (PUS). Sjedinjene Države imaju najveći broj zatvorenika po glavi stanovnika u svijetu. Takođe, Sjedinjene Američke Države trenutno imaju oko jedne trećine svjetske zatvorske populacije, iako čine samo 4% svjetske populacije (Shahani, 2017). Značajna zatvorska populacija u Sjedinjenim Državama snažno je povezana s krivičnim djelima povezanim s drogom. Iako je tačnu stopu zatvorenika s poremećajima upotrebe supstanci (PUS) teško izmjeriti, neka istraživanja pokazuju da oko 65% posto zatvorske populacije Sjedinjenih Država ima aktivni PUS. Još 20% procenata nije ispunjavalo zvanične kriterijume dijagnoze PUS, ali su bili pod uticajem droge ili alkohola u vreme zločina (Center on Addiction, Behind Bars, 2010).

Američki sistem krivičnog pravosuđa, razvijen da kažnjava pojedinaca za činjenje krivičnih djela, tretira krivična djela vezana za drogu nešto drugačije u odnosu na evropsko pravosuđe. Razlog za ovu razliku je diskriminacija i rasizam koji nameće strože zakone o kazni za krivična djela droge u Sjedinjenim Državama (Wagner & Bertram, 2020).

Tokom 70-ih godina XX vijeka, SAD doživljava nagao porast kriminala droge; i u cilju borbe protiv istog nastaje "Rat protiv droga". Takozvani "Rat protiv droga" (The war on Drugs) predstavlja uvođenje strogih zatvorskih režima i kazni protiv kriminala droge u američlom pravosuđu. Njegovo uvođenje rezultovalo je efektivno, manjom ilegalnom aktivnosti. Ipak, ubrzo on je postao oružje okrutnog rasizma i nasilja u pravosudnom sistemu. Iako je zvanično Rat protiv droge trebao ciljati na zloupotrebu droga, implementacija Rata protiv droge bila je duboko ukorijenjena u rasizmu. Pod Zakonom protiv

zloupotrebe droga iz 1986., distribucija 500 grama kokaina u prahu i distribucija 5 grama crack kokaina imale su isti minimum (petogodišnja savezna zatvorska kazna), uglavnom zbog koncepcije da crnci koriste krek kokain, a bijelci kokain u prahu (Shahani, 2017).

Prije više od 50 godina, savezna vlada Sjedinjenih Država prihvatila je „oštre mjere na kriminal" političku strategiju. Otkako je predsjednik Richard Nixon objavio „Rat na Drogu" 1971. obje glavne političke stranke (demokrate i republikanci) implementirali su politiku povećanja strogosti kazni za zločine. Ovo je rezultiralo je četvorostrukim povećanjem američke zatvorske populacije u prethodne četiri decenije (do 2012). Tako su Sjedinjene Države postale i ostale država s najvećim brojem zatvorenika na svijetu. Amerika drži skoro 25% svjetskih zatvorenika, dok čini manje od 5% ukupne svjetske populacije (Tonry, 2014).

SAD je usred epidemije opioida, sa procjenjuje se 2,1 milion osoba (u dobi od 12 godina i stariji) koji pate od zavisnosti opioida 2017. (Center for Behavioral Health Statistics and Quality, 2017) 47.600 ljudi umrlo je od predoziranja drogama opioida, što predstavlja povećanje stopa od skoro 400% od 2000. godine (Hedegaard, Miniño, Warner, 2018). Zloupotreba opioida jeste povezana sa nasilnim ponašanjem i povećanjem kriminalne aktivnosti (Birnbaum, White, Schiller, Waldman, Cleveland, Roland, 2011). Istovremeno, otprilike 50% zatvorenika pati od zavisnosti droga, nasuprot samo 2% ukupne američke populacije (Center for Behavioral Health Statistics and Quality, 2017)

Pojedinci kada su pušteni iz zatvora suočavaju se sa mnogim jedinstvenim izazovima zadržavanja apstinencije od opioida (Field, 2004.). Na primjer, suočavaju se sa stigmom, pritiskom i osudom zajednice, moraju osigurati smještaj i zaposlenje, moraju poštovati zahtjeve nadzora u vezi sa njihovim puštanjem na slobodu i sve to dok pokušavaju da se ponovo uključe u zajednicu i povežu sa porodicom i prijateljima. Ovi izazovi, u kombinaciji sa činjenicom da, dok su u zatvoru, osobe sa istorijom poremećaja upotrebe opioida obično ne gube žudnju za opioidima, često rezultuju relapse nakon puštanja, vraćanju drogi, pa i predoziranju (Lee, et al. 2015). Zapravo, predoziranje opioidima je vodeći uzrok smrti među osobama koje su bile u zatvoru, pri čemu su se prve dve sedmice nakon izlaska iz zatvora pokazale posebno smrtonosnim (Ranapurwala, et al. 2018).

Stigma i predrasude koje ljudi imaju o zatvorenicima dodatno otežavaju njihovu reintegraciju u društvenu zajednicu pogotovo kada je riječ o manjim lokalnim zajednicama, gdje se većina stanovništva i poznaje. Nemogućnost zapošljavanja ove populacije upravo zbog stigme, uticaja ranijih neformalnih grupa, nedostatka adekvatnih i efikasnih programa podrške zatvorenicima su samo neki od rizičnih i kriminogenih faktora koji ih vraćaju opet u svijet kriminala i problema sa opojnim sredstvima.

Najnoviji dostupni podaci iz zemalja EU pokazuju da je visok procenat zatvorenika koristili zabranjene droge u nekom trenutku svog života (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2012). Među 17 zemalja EU

koje su prijavile podatke o drogama u zatvoru od 2000. godine, udio zatvorenika koji su ikada koristili bilo koju drogu kreće se od 16% u Rumuniji do 79% u Ujedinjenom Kraljevstvu (Engleska i Vels) i Holandiji; sa 9 zemalja koje su prijavile procente veće od 50% (Niveau, Ritter, 2008). Najčešće droge koje su zatvorenici ikada koristili su, u opadajućem redoslijedu, kanabis, kokain, heroin i amfetamin; slične statistike kao i u opštoj populaciji, ipak u opštoj zajednici sa znatno nižom prevalencijom za sve te supstance (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2012).

Nacionalna anketa o zloupotrebi opojnih droga iz 2014, pokazala je da postoji 3,8 do 4,1 miliona konzumenata narkotika širom zatvora Indonezije. Praksa ubrizgavanja droge i tetoviranja, kao i putem nezaštićenih seksualnih odnosa među zatvorenicima koji nisu podržani dostupnošću sterilne opreme (igle, špricevi i kondomi) čini zatvor mjestom sa visokim rizikom od širenja HIV-a. (Riskiyani, 2016).

Analiza karakteristika muških zatvorenika u Jakarti (Indonezija) pokazala je sljedeće. Većina zatvorenika (64,4%) je ubrizgavala drogu tokom 3 mjeseca prije zatvaranja, a više od polovine (55,4%) ubrizgavalo je svaki dan. Zatvorenici su imali 31,3 godine u prosjeku (raspon 21–51 godina), neoženjeni (68,3%), nisu završili srednju školu (54,4%) i živjeli sa porodicnom prije zatvaranja (71,3%). Zatvorenici koji su bili u zatvoru specijalizovanom za narkotike, u njemu su ostali duže (prosjek 31,3 naspram 23,2 mjeseca), ali i više vjerovatno su u njemu ubrizgavali drogu (69,8% naspram 39,1%) (Meyer, Cepeda, Wu, Trestman, Altice, Springer, 2014).

Indonezija svjedoči epidemiji HIV-a sa stopom prevalencije od 29% među injekcionim korisnicima droga. U 2008. godini procijenjeno je da je 3,4 miliona ljudi koji se aktivno drogiraju u Indoneziji, od kojih 7% ubrizgava droge, a heroin je među najčešće ubrizganim drogama (Indonesia National AIDS Commission. Republic of Indonesia Country Report on the Follow-up to the Declaration of Commitment on HIV/ AIDS (United Nations General Assembly Special Session, 2012).

Dokazano je da zajedničko smještanje zavisnika od narkotika sa ostalim zatvorenicima ima vrlo negativan i moguć destruktivan efekat. Prema tome, oni zahtjevaju smještaj u posebnom zatvoru specijalizovanom za opojne droge, sa objektima i medicinskim resursima koji mogu da podrže rehabilitaciju zatvorenika. U skladu s tim, rehabilitacija zatvorenika ne samo da obnavlja fizičko zdravlje zavisnika, već utiče i na obnovu njihovog psihičkog stanja i rada na sticanju položaja u zajednici (Hamja, 2015).

Iako su mnogi ljudi zatvoreni iz razloga vezanih za njihovu upotrebu droga, za neke upotreba droga može početi u zatvoru. Studije su otkrile da upotreba droga u zatvoru prati poremećaj upotrebe supstanci i prije zatvora, te da su obrasci upotrebe droga u zatvoru odraz upotrebe droga prije zatvora (Csete, J., et al. 2016). Međutim, literatura o ovom pitanju je nedosljedna, te se tvrdi da je okruženje u zatvorima visokog rizika za početak upotrebe droga (Broyles, L. M., et al.. 2014).

Upravo zbog brojnih deprivacija u zatvoru mnogi zatvorenici dođu u iskušenje da prvi put probaju neku od droga upravo u zatvoru kako bi se rješili trenutne depresije ili nekog drugog psihičkog problema. Često dileri u zatvoru prvu drogu novom klijentu daju besplatno želeći da kod istog stvore ovisnost, a s druge strane i redovnu mušteriju, konzumenta od kojeg će profitirati. Sve to ukazuje na jedan organizovan neformalni sistem zatvorenika koji kroz prodaju narkotika u zatvoru zarađuju, bez obzira na sankcije i rizik koji taj posao nosi sa sobom.

Decenije istraživanja pokazuju da pružanje sveobuhvatnog tretmana protiv upotrebe supstanci počiniocima krivičnih dela dok su u zatvoru deluje, smanjujući i upotrebu droga i kriminal nakon što se zatvorenik vrati u zajednicu. Liječenje u zatvoru ključno je za smanjenje ukupnog kriminala i drugih društvenih opterećenja povezanih s drogom – kao što su izgubljena produktivnost, raspad porodice i stalni povratak u zatvor, poznat kao recidivizam. Nedostupan ili neadekvatan tretman u zatvoru takođe doprinosi predoziranju i smrti kada zatvorenici napuste zatvorski sistem (Center on Addiction, Behind Bars, 2010).

Zatvorenici s poremećajima upotrebe opioida predstavljaju poseban izazov. Tokom boravka u zatvoru, mnogi neliječeni zatvorenici će iskusiti smanjenu toleranciju na opioide, jer su prestali koristiti droge dok su bili u zatvoru. Nakon puštanja na slobodu, mnogi će se vratiti na nivoe upotrebe slične onima koji su koristili prije zatvaranja, ne shvaćajući da njihova tijela više ne mogu tolerisati iste doze, povećavajući rizik od predoziranja i smrti (Krinsky, Lathrop, Brown, & Nolte, 2009).

Naučna istraživanja od sredine 1970-ih pokazuju da tretman osoba sa poremećajem upotrebe supstanci u sistemu krivičnog pravosuđa može promijeniti njihove stavove, uvjerenja, ponašanja i odnos prema upotrebi droga; izbjeći recidiv; i uspješno ih povući iz života ovisnosti i kriminala (Lee, Friedmann, Kinlock, Nunes, Boney, Hoskinson, O'Brien, 2016). Na primjer, studije sugerišu da korištenje lijekova za liječenje poremećaja upotrebe opioida u sistemu krivičnog pravosuđa smanjuje upotrebu opioida, kriminalne aktivnosti nakon zatvaranja i prijenos zaraznih bolesti. Studije su takođe otkrile da je smrtnost od predoziranja nakon zatvaranja bila niža kada su zatvorenici primali lijekove za njihovu zavisnost (Green, Clarke, Brinkley-Rubinstein L, et al. 2018).

Nedavni izvještaj Nacionalne akademije nauka o lijekovima za liječenje poremećaja upotrebe opioida navodi da samo 5% ljudi s poremećajem upotrebe opioida u zatvoru i zatvorskim ustanovama prima lijekove. Anketa direktora zatvorske medicine pokazala je da većina nije svjesna prednosti korištenja lijekova uz liječenje, a kada se liječenje nudi, ono se obično sastoji samo od bihevioralnog savjetovanja i/ili detoksikacije bez naknadnog liječenja (National Academies of Sciences, Engineering and Medicine, 2019)

U izvještaju Nacionalnog obavještajnog centra za droge procjenjuje se da je trošak za društvo zbog upotrebe droga bio 193 milijarde dolara u 2007.

godini, od čega je značajan dio — 113 milijardi dolara — povezan sa kriminalom povezanim s drogom, uključujući troškove sistema krivičnog pravosuđa i troškove koje snose žrtve kriminala. Isti izvještaj je pokazao da je trošak liječenja poremećaja upotrebe droga (uključujući zdravstvene troškove, hospitalizacije i specijalizirane tretmane) procijenjen na 14,6 milijardi dolara, što je samo mali dio ovih ukupnih društvenih troškova. Procjenjuje se da je trošak za društvo značajno povećan od izvještaja iz 2007. godine, s obzirom na rastuće troškove zloupotrebe lijekova na recept (National Drug Intelligence Center, 2011).

Istraživanja pokazuju da su zatvorenici, posebno injekcioni korisnici droga, izloženi većem riziku HIV infekcije (Altice, et al.. 2011). Ovi rizici su povezani sa kontinuiranom upotrebom injektirajućih droga i praksom dijeljenja nesterilne opreme za injektiranje u zatvorima (Nelwan, Indrati, Isa, 2015).

3. UPOTREBA DROGA MEĐU ZATVORENICIMA

Prema novim federalnim podacima, zatvori u Sjedinjenim Državama posljednjih su godina sve smrtonosnija mjesta. Ali jedan uzrok smrti je najdramatičnije porastao: predoziranje. Od 2001. do 2018. broj ljudi koji su umrli od intoksikacije drogom ili alkoholom u državnim zatvorima porastao je za više od 600%, prema analizi novoobjavljenih podataka iz Zavoda za statistiku pravosuđa SAD-a. U okružnim zatvorima smrtnost od predoziranja porasla je za preko 200%.Iza rešetaka, smrtni slučajevi od predoziranja su naglo porasli, jer upotreba droga tamo nije samo široko rasprostranjena, već je i izuzetno opasna. Supstance koje dođu u zatvor ne prolaze kroz FDA laboratoriju da bi se znalo šta je u njihovom sastavu.. Dodatno riziku, ljudi u zatvoru često koriste drogu kada su sami i nerado nazovu za pomoć ako postoji problem. Čak i ako potraže pomoć, medicinska njega je često oskudna i loša. A liječenje, terapija odvikavanja i pristup lijekovima su često nagli i nepravilani, što dovodi do brzih promjena u toleranciji, stavljajući korisnike u veći rizik od predoziranja (Hamja, 2015).

Kalifornija ima treću stopu smrtnosti od predoziranja iza rešetaka u SAD, nakon Arkanzasa i Marylanda, prema federalnim podacima. Za razliku od većine država, državni zatvorski sistem prati i objavljuje uzroke smrti u svojim zatvorima svake godine, što daje jasnu sliku o tome kako su predoziranja nadmašila druge slučajeve smrti u zatvoru. Prije 2013. godine, kada je fentanil počeo izazivati porast predoziranja na nacionalnom nivou, predoziranja nikada nisu rangirana više od petog među uzrocima smrti zatvorenika u državi. Ne radi se samo o smrti; I posjete hitnoj pomoći i noćenje u bolnicama zbog predoziranja drogom među ljudima u zatvoru također su porasli za više od 50% između 2014. i 2017. godine (Wagner, 2020).

Kako bi riješio problem predoziranja iza rešetaka, zatvorski sistem koristi "snažne napore za otkrivanje droge i krijumčarenja i zabranu u državnim zatvorima kako bi zaštitio sve one koji žive i rade u državnim zatvorima. SAD

već duži niz godina u svome zatvorskom sistemu uvela je sveobuhvatni programa liječenja koji uključuje Suboxone i metadon. Ovi lijekovi su najefikasniji tretman za zloupotrebu opioida. Zatvorski administratori dugo su se opirali pružanju ovih lijekova, tvrdeći da "zatvorenici ne uzimaju droge dok su u zatvoru" ili da mijenjaju jednu ovisnost za drugu. Rastuća stopa smrtnosti od predoziranja među ljudima u zatvoru opovrgava ovu tvrdnju da zatvor prisiljava korisnike droga da se "očiste". Ali istina je da je drogu teže nabaviti iznutra nego izvana, što zapravo dovodi do rizičnijih situacija (UNDOC, 2017).

Krize zavorenika koji su u programu odvikavanja manifestuju se i u vidu nesanice, nedostatka entuzijazma i gubitka interesovanja, čak i kroz želju za samopovređivanjem i okončanjem života. Konstantna ograničenost kao i manjak prostora i kretanja dovode do psiholoških šokova kod zatvorenika, ankcioznosti, panike i depresije. Ovakva psihička stanja zatvorenike i zavisnike često dovode i do fizičkih tegoba. Prema zatvorskim službenicima, najčešće pritužbe su na glavobolju, pretjerani umor, nedostatak entuzijazma i snage u svakodnevnim aktivnostima. (Hairina & Komalasari, 2017)

Krize ovisnika mogu dovesti ne samo do samopovređivanja, nego i do napada na druge zatvorenike ili službeno osoblje. Često se dešava da u stanju krize isti ne mogu kontrolisati svoje ponašanje, koje je često agresivno. U nekim situacijama upravo u stanju krize zatvorenici ovisnici su pogodni za manipulisanje od strane drugi zatvorenika, pa se dešava da iste nagovaraju na napade na druge zatvorenike ili osoblje zatvora, a zauzvrat dobijaju određenu količinu droge.

Upotreba droga među ljudima u zatvoru povezana je sa nizom štetnih ishoda kako tokom zatvora tako i nakon puštanja na slobodu (Binswanger, Nowels, Corsi, 2012). Rizik od samoubistva u zatvoru je posebno visok za osobe sa poremećajem upotrebe supstanci, a nemogućnost upotrebe droga identifikovana je kao mogući okidač za samoubistvo u prvim danima zatvora (Larney, Randall, Gibson, Degenhardt, 2013). Osim toga, ljudi pušteni iz zatvora su pod povećanim rizikom od smrti, posebno od predoziranja drogom i nesreća, a ovaj rizik je obično najveći u sedmicama neposredno nakon puštanja (Møller, Matic, Van den Bergh, Moloney, Hayton, Gatherer, 2010).

Predoziranje i dalje predstavlja ozbiljan problem javnog zdravlja u Britanskoj Kolumbiji (Kanada), zbog kog je smanjen očekivani životni vijek u provinciji (Romeo, Knapp, Scott. 2006). Od deklaracije za vanredne situacije javnog zdravlja iz 2016. godine, više od 5000 ljudi umrlo od predoziranja u BC te godine, a broj nefatalnih događaja predoziranja nastavlja da raste. Bez obzira na epidemiju upotrebe opioda medju stanovništvom, ljudi koji su nedavno pušteni iz zatvora su pod povećanim rizikom smrti od predoziranja (Merrall, Kariminia, Binswanger , et al. 2010).

Dokazi da su ljudi pušteni iz zatvora u visokom riziku od predoziranja je nedovoljan za informiranje o ciljanoj prevenciji. Na međunarodnom nivou, malo je studija o ovom fenomenu u stanju da identifikuje faktore rizika i zaštite, uglavnom zbog malog broja dostupnih povezanih administrativnih podataka

(Kinner, Forsyth, Williams, 2013). Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) preporučuje vlastima da pružaju liječenje opioidnim agonistima u zatvoru, te učiniti dostupnim i liječenje opioidnim agonistom i nakon oslobađanja, kao kamen temeljac prevencije.

Predoziranje u zatvorskim ustanovama je ozbiljan problem, jer se često dešava da dileri u zatvoru mješaju drogu sa raznim supstancama kako bi dobili veću količinu droge za prodaju, a koja ima štetan uticaj i često tragičan ishod za mnoge zatvorenike. Takođe, jedan dio zatvorenika ovisnika neposredno nakon izlaska iz zatvora, zbog brojnih deprivacija i pritisaka dok su bili na izdržavanju kazne, uzimaju veću količinu droge u želji da se opuste rizikujući da ta količina može biti često i smrtonosna..

U cijelom svijetu, skoro 500.000 smrtnih slučajeva u 2019. bilo je direktno povezano s upotrebom droga, od kojih je gotovo 100 000 uzrokovano poremećajima upotrebe opioida (PUO) (Vos, Lim, Abbafati, Abbas, Abbasi, Abbasifard, et al. 2020).

Zavisnici od narkotika su dio zatvorenika sa različitim i specifičnim uslovima. Oni imaju karakter ili ponašanje koje ima tendenciju da se razlikuje, kao što je nedostatak svijesti zbog niske sposobnost apsorpcije, psihički poremećaji, loše fizičko zdravlje i pretjerana reaktivnost i agresivnost. Kao rezultat toga, zatvorenici u slučajevima narkotika zahtjevaju poseban tretman nego ostali zatvorenici.

Određen broj zatvorenika koji su prije zatvaranja bili zavisnici, a često nemaju pristup programima rehabilitacije, odlučuju se na samodetoksifikaciju. Razlozi zbog kojih se zavisni korisnici heroina samodetoksifikuju uključuju želju da prestanu da koriste heroin; duge liste čekanja i nedostatak pristupa medicinskoj pomoći ili tretmanima rehabilitacije; ne žele da uzimaju nikakve lijekove; zabrinutost za mentalno i fizičko zdravlje; pritisak porodice i partnera i uključenost u sistem krivičnog pravosuđa (Gossop, Battersby & Strang, 1991). Samodetoksikacija u zatvor je priznata, ali je generalno je zanemarena. Na primjer, istraživanje o zatvorskom liječenju od droga priznaje da programi detoksikacije nisu uvijek dostupni zatvorenicima (Stallwitz & Stover, 2007), ali šta takvi zatvorenici rade bez tretmana, osim učestvuju u visokorizičnoj upotrebi droga, ostaje nerazjašnjeno.

Uprkos njihovoj odvojenosti od društva i stalnom strogom nadzoru, zatvorenici i dalje uspijevaju nabaviti nedozvoljene droge. Takva upotreba droga u zatvoru ugrožava sigurnost zatvorenika i osoblja, u suprotnosti je sa ciljevima rehabilitacije, podriva autoritet kazneno-popravne ustanove, smanjuje povjerenje javnosti i na kraju nagriza sigurnost zajednica i naselja u koje se prestupnici vraćaju nakon zatvora (Mumola, 1999).

Iako su alternative u zatvoru razvijene i uvedene u mnogima zemljama, sve više ljudi koji su koristili ili još uvijek koriste drogu ulazi u zatvorski sistem. Samo neki od njih su u zatvoru zbog osude za krivično djelo posjedovanja, prodaje ili krijumčarenja droge. Većina je lišena slobode zbog drugih krivičnih djela. Generalno, u mnogim zemljama broj korisnika droga sa

problematičnim obrascima konzumiranja u zatvoru dramatično se povećao tokom poslednje dve decenije (Stover, 2013).

Najčešće droge koje su zatvorenici ikada koristili su, u opadajućem redoslijedu, kanabis, kokain, heroin i amfetamin; slične statistike kao i u opštoj populaciji, ipak u opštoj zajednici sa znatno nižom prevalencijom za sve te supstance. (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2012). Zatvorenici koji prije dolaska u zatvor nisu bili ovisnici uglavnom počinju sa lakšim drogama, a vremenom prelaze i nastavljaju sa težim. Za razliku od njih ovisnici i u zatvoru nastavljaju sa konzumiranjem teških droga.

Pojedinci kada su pušteni iz zatvora suočavaju se sa mnogim jedinstvenim izazovima zadržavanja apstinencije od opioida (Field, 2004). Na primjer, suočavaju se sa stigmom, pritiskom i osudom zajednice, moraju osigurati smještaj i zaposlenje, moraju poštovati zahtjeve nadzora u vezi sa njihovim puštanjem na slobodu i sve to dok pokušavaju da se ponovo uključe u zajednicu i povežu sa porodicom i prijateljima. Ovi izazovi, u kombinaciji sa činjenicom da, dok su u zatvoru, osobe sa istorijom poremećaja upotrebe opioida obično ne gube žudnju za opioidima, često rezultuju relapse nakon puštanja, vraćanju drogi, pa i predoziranju (Lee, McDonald, Grossman, McNeely, Laska, Rotrosen, 2015).

Zatvorenici koje koriste drogu i alkohol suočavaju se s mnogim izazovima za uspješnu reintegraciju u zajednicu i ozbiljno su otežani u svojim naporima zbog stigme upotrebe droga ili alkohola uz stigmu zatvaranja. Stigma zasnovana na upotrebi droga i zatvaranju utiče na povećanje potreba zatvorenika za zdravstvenim i socijalnim uslugama, a istovremeno ograničava njihov pristup ovim uslugama. Ovi specifični oblici stigme mogu pojačati rodnu i rasnu stigmu (Tonry, 1995).

U posljednjih nekoliko decenija, upotreba droga je postala jako stigmatizirana, što je rezultiralo donošenjem sve kažnjivih zakona o drogama. Kaznene politike o drogama i socijalne politike koje se odnose na zapošljavanje, stanovanje, obrazovanje, socijalnu skrb, mentalno zdravlje i liječenje ovisnosti o drogama otežavaju uspjeh bivšim zatvorenicima (Alllard, 2002).

Ovisnost nosi stigmu povezanu sa slabošću, lošim moralnim karakterom i nedostatkom snage volje. Uparite to s činjenicom da mnogi ovisnici završe u zatvoru zbog zločina povezanih s drogom i imate dvostruki udarac osude i stigme (DrugRehab, 2015). Često upotreba supstanci i pravne posljedice idu ruku pod ruku. Zbog društvene stigme vezane za zatvaranje i kriminalnu istoriju, konceptualizacija pozitivnog života često može izgledati zastrašujuće i neostvarivo (Addiction Center, 2018).

4. ODNOS ZATVORENIKA OVISNIKA I ZATVORSKOG OSOBLJA

Droge su postale centralna tema: dominantan faktor u odnosima između zatvorenika i između zatvorskog osoblja. Mnoge sigurnosne mjere usmjerene su

na kontrolu upotrebe droga i trgovine drogom unutar zatvorskog sistema. Dnevne zatvorske rutine u mnogome su diktirane zatvorenicima zavisnim od droga i problemima vezanim za drogu: smrti uzrokovane drogom, hitni slučajevi, dilerske hijerarhije, dugovi, mješovite droge, lijekovi lošeg kvaliteta, neprocjenjive čistoće droga i rizik od infekcije (posebno HIV-a i hepatitisa) koji proizlazi iz činjenice da su špricevi i igle kontaminirane i dijeljene. Droga postaje centralni medij i valuta u zatvorskim subkulturama. Mnoge rutinske aktivnosti za zatvorenike fokusiraju se na nabavku, krijumčarenje, potrošnju, prodaju i finansiranje droge (Stover, 2003).

Pored nasilja među zatvorenicima, prisustvo droge u zatvorima je jedan od najvećih problema sa kojim se susreće zatvorsko osoblje i često glavni uzrok svih drugih negativnih dešavanja i problema unutar zatvora. Iako je ovaj problem u fokusu svih zatvorskih sistema on je i dalje prisutan i u stalnom je porastu. Sagledavajući prethodne činjenice i broj umrlih zatvorenika ovisnika usljed predoziranja, kao i broj zaraženih raznim infektivnim bolestima jasno je da je teško očekivati da njihova rehabilitacija bude tokom izdržavanja kazne uspješna.

Ljudi koji koriste droge i dolaze u kontakt sa sistemom krivičnog pravosuđa su dinamična populacija koja ima redovne kontakte sa zajednicom. Upotreba droga u zatvorima predstavlja rizik za javno zdravlje i sigurnost kako za zatvorenike tako i za zatvorske službenike. Lijecenje zavisnosti zatvorskim sredinama, utiče na zdravlje ne samo zatvorenika nego i čitave zajednice, stvarajući ukupnu društvenu korist. Međunarodne konvencije o drogama prepoznaju da je osobama s problemima ovisnosti o drogama potrebna zdravstvena i socijalna podrška te alternativne prinudne sankcije kako bi im se pomoglo u rješavanju problema upotrebe droga (EMCDDA, 2022).

Dokazano je da zajedničko smještanje zavisnika od narkotika sa ostalim zatvorenicima ima vrlo negativan i moguć destruktivan efekat. Prema tome, oni zahtjevaju smještaj u posebnom zatvoru specijalizovanom za opojne droge, sa objektima i medicinskim resursima koji mogu da podrže rehabilitaciju zatvorenika. U skladu s tim, rehabilitacija zatvorenika ne samo da obnavlja fizičko zdravlje zavisnika, već utiče i na obnovu njihovog psihičkog stanja i rada na sticanju položaja u zajednici (Hamja, 2015).

Upotreba droga u zatvoru odvija se u krajnjoj tajnosti, a statistika zapljene droge, konfiskacija igala/štrcaljki i pozitivni rezultati testova urina samo su neki od pokazatelja upotrebe droga iza rešetaka. Obrasci upotrebe droga značajno variraju između različitih grupa u zatvorskoj populaciji. Na primjer, upotreba droga među ženama značajno se razlikuje od one među muškarcima, sa različitim nivoima i vrstama zloupotrebe i različitim motivacijama i posljedicama u ponašanju. Studije pokazuju da iste supstance dostupne izvan zatvora mogu se naći i u zatvoru, sa istim regionalnim varijacijama u obrascima upotrebe. Ipak, kvalitet ovih droga je često loš u poređenju sa kvalitetom droga u zajednici. Neki zatvorenici koriste drogu u zatvoru kako bi se borili protiv dosade i kako bi se izborili sa teškoćama

zatvorskog života ili za prevazilaženje krizne situacije, kao što su loše vesti, osuda, kažnjavanje ili nasilje. Stoga se ponekad čini da zatvor daje razloge zbog uzimanja droga ili nastavljanja navike, ili izaziva recidiv nakon perioda odvikavanja. Mnoge zemlje prijavljuju promjene u obrascima upotrebe droga (količina i vrsta droge) kada su željeni lijekovi oskudni. Studije i zapažanja zatvorskih službenika ukazuju da prelazak na alternativne droge (kao što je s opijata na kanabis) ili na bilo koju zamjenu droge sa psihotropnim dejstvom, bez obzira na njihovu moguću štetu (ilegalne droge) je široko rasprostranjen. Zbog nedostatka pristupa željenom lijeku ili zbog kontrole (kao što je obavezno testiranje na droge), čini se da neki zatvorenici prelaze sa kanabisa na heroin, čak i na eksperimentalnoj osnovi, jer se kanabis može otkriti u urinu do 30 dana nakon upotrebe (Stover, 2013).

Uprkos njihovoj odvojenosti od društva i stalnom strogom nadzoru, zatvorenici i dalje uspijevaju nabaviti nedozvoljene droge. Takva upotreba droga u zatvoru ugrožava sigurnost zatvorenika i osoblja, u suprotnosti je sa ciljevima rehabilitacije, podriva autoritet kazneno-popravne ustanove, smanjuje povjerenje javnosti i na kraju nagriza sigurnost zajednica i naselja u koje se prestupnici vraćaju nakon zatvora (Mumola, 1999).

Osam evropskih zemalja (Francuska, Njemačka, Irska, Luksemburg, Mađarska, Rumunija, Slovačka, Švedska) izvijestile su podatke o osobama koje su primljene na liječenje od droge u zatvoru u toku 2010 godine, a uzorak je obuhvatio 5146 zatvorenika. U ovim zemljama, društveni profil zavisnika od droga koji dolaze na liječenje iz zatvora, iako sličan zavisnicima u slobodnoj zajednici, imalo je i neke posebne karakteristike. U zatvoru, oko 90% zavisnika su bili muškarci; bili su nešto mlađi (29 godina), i započeli sa upotrebom droga u ranijoj dobi (18 godina). Društveni uslovi korisnika droga prije ulaska zatvor su uglavnom bili nepovoljni. Mnogi pojedinci su imali nizak stepen obrazovanja, bili su nezaposleni prije ulaska u zatvor, neki beskućnici ili su živjeli u nepouzdanom smještaju (Niveau, Ritter, 2008).

Droga ulazi u zatvore na različite načine, prema sadašnjim i bivšim zatvorenicima i osoblju, uključujući posjetitelje i pakete i pisma zatvorenicima. Prijatelji i porodica mogu ubaciti trake papira natopljene drogom u poštu ili knjige, a ako prođu pored poštanske sobe, ljudi u zatvoru ih mogu pojesti ili smotati i popušiti. Dolazeći zatvorenici mogu progutati drogu ili je sakriti u tjelesnim šupljinama. Često je odgovorno i zatvorsko osoblje: Za vrijeme pandemije, iako su posjete porodice i prijatelja bile obustavljene, posjete advokata su bile ograničene, a nastavnici, mentori i volonteri ostajali kod kuće, droga ionako ušao u mnoge zatvore. Broj zatvorenika koji su disciplinski kažnjeni ili optuženi za drogu zapravo se povećao tokom pandemije u zatvorima u Teksasu (National Institute on Drug Abuse, 2021).

Ipak često i rigorozne mjere i sankcije prema zatvorenicima kod kojih se pronađe droga nesprečava iste da i nakon izlaska iz samice ili usamljenja nastave sa istim poslom. Droga je unosan biznis u zatvoru koju mnogi zatvorenici posmatraju kao šansu da dođu do novca, ali i rejtinga i statusa u

zatvorskoj zajednici.Na osnovu ovih podataka i činjenica vidimo da je problem prisutnosti opojnih sredstava u zatvorskim sistemima u svijetu u stalnoj ekspanziji i da što su zatvorski sistem veći i glomazniji taj problem je sve izraženiji.

5. ZAKLJUČAK

Temelj neformalnog zatvorskog sistema čine upravo zatvorenici koji su počinili krivična djela u vezi sa prodajom i krijumčarenjem droge. Mnogi od njih su i povratnici, sa bogatim zatvorskim iskustvom. Oni već poznaju organizaciju zatvora, ali i načine kako droga ulazi u zatvore. Upravo ta populacija je jedan od negativnih faktora u zatvoru koja mnogim ovisnicima nedozvoljava da pristupi nekom od rehabilitacionih programa.

Zloupotreba droga doprinosi ciklusu poremećaja zavisnosti, kriminala i nasilja, što dovodi do nestabilnog režima. Dug koji proizlazi iz nabavke, distribucije i upotrebe droga je također značajan uzrok nasilja, zastrašivanja, fizičkih sukoba i samopovređivanja širom zatvora, ugrožavajući i osoblje i druge zatvorenike. Shodno tome, da bismo se regulisali sa zloupotrebu droga, potrebne su nam promjene u svim elementima ovoga ciklusa, omogućavajući zatvorenicima da se pozitivno angažuju na rehabilitaciji, u mirnom i sigurnom okruženju.

Zloupotreba droga u zatvoru jedan je od najvećih izazova s kojima se suočava sistem krivičnog pravosuđa u svjetu. Zloupotreba droga je rasprostranjena i doprinosi nasilju i kriminalu unutar zatvora, koji ugrožavaju sigurnost i sposobnost nadležnih tijela i zatvorskog osoblja da sprovedu efikasne režime. Nećemo moći poboljšati sigurnost, spriječiti ponavljanje krivičnih djela i suočavanje s ozbiljnim i organizovanim kriminalom bez smanjenja zloupotrebe droga u zatvorima. Ovo je složen, višestruki problem na koji nema jednostavnog odgovora – zahtijeva koordinisane napore da se ograniči opskrba drogom kako unutar tako i izvan zatvora, podstiču ljudi na život daleko od zloupotrebe droga, pozitivne i produktivne aktivnosti i podrška onih kojima je potrebno liječenje.

Literatura:

Allard, P. (2002). Life sentences: Denying welfare benefits to women convicted of drug offenses. Washington, DC: The Sentencing Project. Na sajtu: https://www.opensocietyfoundations.org/publications/life-sentences-denying-welfare-benefits-women-convicted-drug-offenses. Očitano: 10.02.2023.

Altice, FL, Bruce RD, Lucas GM, et al. (2011). HIV treatment outcomes among HIV-infected, opioid-dependent patients receiving buprenorphine/naloxone treatment within HIV clinical care settings: results from a multisite study. J Acquir Immune Defic Syndr. 2011;56 Suppl 1:22–32.

Binswanger, I. A., Stern, M. F., Deyo, R. A., Heagerty, P. J., Cheadle, A., Elmore, J. G., & Koepsell, T. D. (2007). Release from prison-a high risk of death for former inmates. Na sajtu: https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/nejmsa064115. Očitano: 10.02.2023.

Birnbaum, HG, White AG, Schiller M, Waldman T, Cleveland JM, Roland CL. (2011). Societal costs of prescription opioid abuse, dependence, and misuse in the United States. Pain Med. 2011;12(4):657–67.

Broyles, L. M., Binswanger, J. A. Jenkins, D. S. Finnell, B. Faseru, A. Cavaiola, M. Pugatch, and A. J. Gordon. (2014). Confronting inadvertent stigma and pejorative language in addiction scholarship: A recognition and response. Substance Abuse 35.

Center for Behavioral Health Statistics and Quality. (2017). Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health: detailed tables. Rockville: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.

Center on Addiction, (2010). Substance Abuse and America's Prison Population. Na sajtu: https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/behind-bars-ii-substance-abuse-and-americas-prison-population. Očitano: 10.01.2023.

Center on Addiction, (2010). Substance Abuse and America's Prison Population. Na sajtu: https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/behind-bars-ii-substance-abuse-and-americas-prison-population. Očitano: 10.01.2023.

Csete, J., A. Kamarulzaman, M. Kazatchkine, F. Altice, M. Balicki, J. Buxton, J. Cepeda, M. Comfort, E. Goosby, J. Goulao, (2016). Public health and international drug policy. Na sajtu: https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(16)00619-X/fulltext. Očitano: 19.01.2023.

DrugRehab (2015). Coping with the stigmas of addiction and prison. Na sajtu: https://www.drugrehab.us/news/coping-with-the-stigmas-of-addiction-and-prison/. Očitano: 13.02.2023.

EMCDDA, (2022). Prisons and drugs: health and social responses Na sajtu: https://www.emcdda.europa.eu/publications/mini-guides/prisons-and-drugs-health-and-social-responses_en. Očitano: 12.02.2023.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, (2012).. Prisons and drugs in Europe: the problem and responses. Na sajtu: https://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues/prison_en. Očitano: 11.02.2023.

Field, G., (2004). Treating addicted ofenders: a continuum of efective practices. Na sajtu: https://www.civicresearchinstitute.com/toc/TAO_V2_Frontmatter.pdf. Očitano: 21.01.2023.

Field, G., (2004). Treating addicted ofenders: a continuum of efective practices. Na sajtu: https://www.civicresearchinstitute.com/toc/TAO_V2_Frontmatter.pdf. Očitano: 21.01.2023.

Gossop, M., Battersby, M., & Strang, J. (1991). Self-detoxification: A preliminary investigation. British Journal of Psychiatry, 159(2), 208–212. https://doi.org/10.1192/bjp.159.2.208).

Green T.C, Clarke J, Brinkley-Rubinstein L, et al.(2018). Postincarceration Fatal Overdoses After Implementing Medications for Addiction Treatment in a Statewide Correctional System. JAMA Psychiatry. February 2018. doi:10.1001/jamapsychiatry.2017.4614.

Hairina, Y. & Komalasari T. (2017). Kondisi Psikologis Narapidana Narkotika di Lapas Narkotika Klas II Karang Litan Martapuna. Na sajtu: http://dinamikahukum.fh.unsoed.ac.id/index.php/JDH/article/view/2066. Očitano: 12.02.2023.

Hamja, Y. (2015). Model Pembinaan Narapidana Berbasis Masyarakat (Community Based Corrections) Dalam Sistem Peradilan Pidana. Jurnal Mimbar Hukum. 27(3). 446- 458.

Hedegaard H, Miniño AM, Warner M. (2018). Drug overdose deaths in the United States, 1999–2017. Hyattsville, MD: Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Health Statistics. Contract No.: NCHS Data Brief, no 329; 3.

Kinner S.A, Forsyth S, Williams G.M. (2013). Systematic review of record linkage studies of mortality in ex-prisoners: Why (good) methods matter. Addiction. 108:38-49.

Krinsky, C. S., Lathrop, S. L., Brown, P., & Nolte, K. B. (2009). Drugs, detention, and death: A study of the mortality of recently released prisoners. The American Journal of Forensic Medicine and Pathology, 30(1), 6-9.

Larney S, Randall D, Gibson A, Degenhardt L. The contributions of viral hepatitis and alcohol to liver-related deaths in opioid-dependent people. Drug Alcohol Depend. 2013;131(3):252–257:3.

Lee, J. D., Friedmann, P. D., Kinlock, T. W., Nunes, E. V., Boney, T. Y., Hoskinson, R. A. J., O'Brien, C. P. (2016). Extended-release naltrexone to prevent opioid relapse in criminal justice offenders. New England Journal of Medicine, 374(13), 1232-1242.

Macanović, N., Kuprešanin, J. (2016). Položaj zavisnika u neformalnom sistemu penalnih ustanova u Republici Srpskoj. Kriminalističke teme . godina XVI, Br. 1-2, str.33-42.

Merrall ELC, Kariminia A, Binswanger I.A, et al. (2010). Meta-analysis of drugrelated deaths soon after release from prison. Addiction.105:1545-1554.

Meyer, JP, Cepeda J, Wu J, Trestman RL, Altice FL, Springer SA. (2014). Optimization of human immunodeficiency virus treatment during incarceration: viral suppression at the prison gate. JAMA Intern Med.;174(5): 721–729.

Moller, L. F., Matic, S., van Den Bergh, B. J., Moloney, K., Hayton, P., & Gatherer, A. (2010). Acute drug-related mortality of people recently released from prisons. Public Health, 124(11), 637- 639.

Mumola, C. (1999). Substance Abuse and Treatment, State and Federal Prisoners, BJS Special Report, Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, January 1999 (NCJ 172871).

National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. (2019). Medications for Opioid Use Disorder Save Lives. Washington, DC: The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/25310).

National Drug Intelligence Center, (2011.) : The Economic Impact of Illicit Drug Use on American Society Na sajtu: https://www.justice.gov/archive/ndic/pubs44/44731/44731p.pdf. Očitano: 28.01.2023.

National Institute on Drug Abuse (2021). Punishing Drug Use Heightens the Stigma of Addiction. Na saju: https://nida.nih.gov/about-nida/noras-blog/2021/08/punishing-drug-use-heightens-stigma-addiction. Očitano: 12.02.2023.

Nelwan, EJ, Indrati AK, Isa A. (2015). Effect of HIV prevention and treatment program on HIV and HCV transmission and HIV mortality at an Indonesian narcotic prison. Southeast Asian J Trop Med Public Health. 2015;46(5):880–891.

Niveau, G, Ritter C. (2008). Route of administration of illicit drugs among remand prison entrants. European Addiction Research, 14(2):92–98.

Niveau, G, Ritter C. (2008). Route of administration of illicit drugs among remand prison entrants. European Addiction Research, 14(2):92–98.

Ranapurwala, S.I, Shanahan, M.E, Alexandridis, A.A, Proescholdbell, S.K, Naumann, R.B, Edwards, D. Jr, et al. (2018). Opioid overdose mortality among former North Carolina inmates: 2000–2015. Am J Public Health. 2018;108(9):1207–1213.

Riskiyani, S. (2016). Feels (Not) Like at Home; Perlakuan di Lapas, Interaksi Sosial dan Harapan Pengguna Narkoba Mantan Narapidana. Jurnal Etnosia. 1(1). 71-84.

Romeo, R, Knapp M, Scott S. (2006). Economic cost of severe antisocial behaviour in children — and who pays it. Br J Psychiatry.188:547-553.

Shahani, A. (2017). The Time Does Not Fit the Crime: Eliminating Mandatory Minimums for Nonviolent Drug Offenders in Favor of Judicial Discretion, 23 SW. J. INT'L L. 445 – 446.

Stallwitz, A., Stover, H. (2007). The impact of substitution treatment in prisons. International Journal of Drug Policy, 18(6), 464–474. https://doi. org/10.1016/j.drugpo.2006.11.015.

Stover, H., (2013). Drug use, mental health and drugs in prisons. International Conference on Mental Health and Addiction in Prison, Bukurešt. str. 9-12. Na sajtu: https://rm.coe.int/mental-health-and-addiction-in-prisons-written-contributions-to-the-in/168075f532. Očitano: 10.01.2023.

Stover, H., (2013). Drug use, mental health and drugs in prisons. International Conference on Mental Health and Addiction in Prison, Bukurešt. str. 9-12. Na sajtu:

https://rm.coe.int/mental-health-and-addiction-in-prisons-written-contributions-to-the-in/168075f532. Očitano: 13.02.2023.
Tonry, M. (1995). Malign Neglect – Race, Crime and Punishment in America. New York, NY: Oxford University Press, Inc.
Tonry, M. (2014). Sentencing matters; Natl res. Council, the growth of incarceration in the US: Exploring causes and consequeences 116-127.
United Nations General Assembly Special Session(2012): Reporting Period 2010–2011. Jakarta: National AIDS Commission.
Vos, T., Lim, S.S, Abbafati C, Abbas K.M, Abbasi M (2020). Abbasifard M, et al. Global burden of 369 diseases and injuries in 204 countries and territories, 1990-2019: A systematic analysis for the global burden of disease study 2019. Lancet.396:1204–2210.
Wagner, P. (2020). "What percent of the U.S. is incarcerated?" Na sajtu: https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/01/16/percent-incarcerated/. Očitano: 09.02.2023.

NARCOCRIMINALITY IN THE WORLD THROUGH THE PRISM OF THE PENITENTIARY SYSTEM

Abstract: *In the last few decades of this and the last century, the problem of drug addicts in penitentiary systems around the world has become more pronounced.The presence of drugs in prisons makes it difficult to carry out institutional treatment not only of addicts but also of other persons serving prison terms with them, and such a situation reflects on the overall psychological atmosphere in prisons.In this paper, we will present this problem in more detail and indicate how much drugs are present in prison systems around the world, what difficulties drugs represent in the implementation of re-educational treatment for addicts, what strategies are implemented to combat this problem, and indicate some of the most important characteristics of drug crime in prison systems.*

Keywords: *narco-crime, drugs, prisoners, re-educational treatment.*

O S T A L E K R I V I Č N O P R A V N E N A U K E

https://doi.org/10.7251/CEST1423273J UDK 613.83:343.57(497.6 RS)

PREKRŠAJNOPRAVNA REAKCIJA NA NARKOMANIJU U REPUBLICI SRPSKOJ – PREKRŠAJ KONZUMIRANJE OPOJNE DROGE IZ ZAKONA O JAVNOM REDU I MIRU

dr Mladen Jeličić

naučni saradnik, sudija Prekršajnog suda u Šapcu, mladen.jelicic.kaishin@gmail.com

Apstrakt: *Autor se u radu bavi analizom prekršaja Konzumiranje opojne droge iz Zakona o javnom redu i miru Republike Srpske. Nakon uvodnih razmatranja gde se ukazuje na vrste i opravdanost kaznenopravne reakcije na narkomaniju, u kratkim crtama je dat uporednopravni prikaz prekršajnopravne reakcije na narkomaniju. U glavnom delu rada autor razmatra obeležja predmetnog prekršaja, pri čemu su obrađeni osnovni pojmovi iz Zakona o javnom redu i miru, s posebnim naglaskom na javno mesto, kao neophodnog uslova za postojanje prekršaja. Ukazano je i na odnos zakonskog određenja pojma javno mesto i radnje izvršenja prekršaja, kao i na određene zakonske anomalije koje u praksi mogu izazvati probleme. U zaključku autor iznosi zapažanje da samo kaznenopravna represija ne može dati očekivane rezultate u borbi sa narkomanijom, te da je potrebna koordinisana akcija svih relevantnih društvenih činilaca sa ciljem prevencije nedozvoljenih ponašanja.*

Ključne reči: *narkomanija, konzumiranje opojne droge, javno mesto, prekršaji protiv javnog reda i mira*

1. UVODNA RAZMATRANJA

U doktrini se opravdano ukazuje da je problem opojnih droga jedan od najvećih problema današnjice i postavlja različite izazove za teoriju i praksu.[1] Međunarodno pravna regulativa ovog pitanja prisutna je u velikoj meri i brojni međunarodni akti[2] nameću državama obavezu da sankcionišu zloupotrebe

[1] M.N. Simović, M. Spremo, (2020), Misuse of psychoactive substances and criminal reactions in Bosnia and Herzegovina, u: *Droga i narkomanija, pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M. Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 162.

[2] Najznačajniji međunarodni akt u ovoj oblasti je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama, koja je usvojena u Beču 1988. godine. U članu 3 ove Konvencije predviđa se obaveza strana potpisnica da određene radnje propišu kao krivična dela, a ukazuje se i na delatnosti za koje se preporučuje njihovo inkriminisanje. Od značaja su i Konvencija o opojnim drogama iz 1961. godine i Konvencija o psihotropnim supstancama iz 1971. godine.

opojnih droga.[3] Najznačajniji oblik je krivičnopravna reakcija, kada se u krivičnom zakonodavstvu propisuju krivična dela. Nesporno je da krivičnopravna reakcija, u odnosu na pojedine delatnosti vezane za opojne droge, mora biti glavno oružje države u borbi protiv narkomanije, koja sve češće poprima oblike organizovanog kriminala. Drugi bitan segment je prekršajnopravna reakcija koja svoje opravdanje ima u slučajevima lakših oblika nedozvoljenog ponašanja. Važan deo reakcije društva mora biti i adekvatna kaznena politika kada su ova dela u pitanju, kako zakonodavna, tako i sudska, jer se samo izbalansiranom i ujednačenom kaznenom politikom mogu ostvariti ciljevi koji se kaznenom reakcijom žele ostvariti na polju suzbijanja ove vrste kriminaliteta.[4]

Iako se kriminalno-politička opravdanost pojedinih inkriminacija vezanih za opojne droge ne može dovoditi u sumnju, postoje i pojedina krivična dela čije se inkriminisanje osporava. U Republici Srbiji su pojedina zakonska rešenja predmet kritike pa se ukazuje da, ako se pođe od postavke da je krivično pravo poslednje sredstvo koje služi zaštiti najvažnijih čovekovih dobara i vrednosti, postavlja se pitanje koliko je krivično pravo pozvano da štiti čoveka od samog sebe, tj. da brine o njegovom zdravlju više nego što on sam brine. Inkriminišući neovlašćeno posedovanje opojnih droga za sopstvenu upotrebu, zakonodavac se našao pozvanim da zadire u ličnu sferu, nastojeći da strahom od kazne prevaspita pojedinca. Polazeći od toga da se sloboda pojedinca ograničava samo tamo gde se ugrožavaju tuđa prava, nameće se pitanje odakle legitimitet zakonodavcu da utiče na izbore pojedinca šta će raditi sa svojim životom, ako time ni na koji način ne ugrožava druge.[5] Ističe se kriminalno-politička neprihvatljivost rešenja da krivično delo postoji ako neko drži manju

[3] U doktrini se ukazuje da, kada je sam izraz „zloupotreba droge“ u pitanju, takođe su mogući značajni prigovori. Naziv „zloupotreba droge“ nije čest u nauci. Njegovo poreklo, kako kaže literatura, je u medicini gde je korišćen da označi unos droge u organizam nezavisno od terapije koja je propisana pacijentu. U međuvremenu, u mnogim zemljama njegovo se značenje svelo na taj unos u organizam kao oblik krivičnog dela. U tom značenju je masovno upotrebljavan polovinom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka da bi kasnije njegova upotreba bila svedena na minimum, jer se stalo na stanovište da se njime stigmatizuju ljudi koji koriste drogu. Sa pojavom i ekspanzijom organizovanog narkokriminala on se postepeno, ali sve češće koristi u pravosudnoj praksi kod organa otkrivanja i gonjenja, pa i u svakodnevnom životu I. Radovanović, (2021), Zloupotreba droge – adolescenti u Beogradu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 25.

[4] Đ. Đorđević, (2020), Kaznena politika za krivična dela zloupotrebe opojnih droga, u*: Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M.Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 57.

[5] V. Bajović, (2017), Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite, *Crimen* br. 3/2017, str. 518.

količinu droge za sopstvenu upotrebu, a ako za sopstvenu upotrebu drži količinu opojne droge koja se ne može smatrati manjom, uopšte ne vrši krivično delo.[6]

U Republici Srpskoj su u Krivičnom zakoniku[7] propisana dva krivična dela vezana za zloupotrebe opojnih droga: Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga iz člana 207 i Omogućavanje uživanja opojnih droga iz člana 208. U članu 17 Zakona o javnom redu i miru Republike Srpske[8] predviđen je prekršaj Konzimiranje opojne droge, koji će biti predmet naše analize.

2. KRATAK OSVRT NA UPOREDNOPRAVNA REŠENJA PREKRŠAJNOPRAVNE REAKCIJE NA NARKOMANIJU

Zakonodavac je u Republici Srpskoj kao kažnjivo ponašanje predvideo konzumiranje opojne droge, ali se opredelio za pristup da se ono sankcioniše kao prekršaj. Ovakvo rešenje nije usamljeno u uporednoj praksi.

U doktrini se naglašava da krivični progon za posedovanje i najmanje količine „lakih" droga nije u skladu sa evropskim kriterijumima na tom planu. Poslednjih godina u Evropskoj uniji prevladava trend ka dekriminalizaciji posedovanja droge za ličnu upotrebu.

U Španiji, Portugalu, Italiji, Belgiji i Luksemburgu posedovanje droge za lične potrebe nije krivično delo. Za posedovanje kanabisa za ličnu upotrebu u Irskoj se ne kažnjava ako je lice uhvaćeno prvi ili drugi put. U Austriji državni tužilac može odustati od gonjenja za posedovanje malih količina kanabisa za lične potrebe.[9] Navodi se da dosta liberalnu politiku po ovom pitanju ima Španija, gde posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu nikada nije bilo predviđeno kao krivično delo, već prekršaj kažnjiv novčanom kaznom. U Italiji je takođe posedovanje manje količine opojne droge za sopstvenu upotrebu prekršaj, ali kako nije precizirano šta se smatra „manjom količinom" sudovi od slučaja do slučaja procenjuju da li se radi o manjoj količini uzimajući u obzir sve okolnosti dela (način izvršenja, vrstu opojne droge, način pakovanja, da li je reč o zavisniku i sl.). U Rusiji posedovanje droge u manjoj količini podleže prekršajnom kažnjavanju za koje se može izreći novčana kazna ili kazna do 15 dana zatvora. U Češkoj je od 1998. godine je posedovanje opojne za ličnu upotrebu predviđeno kao prekršaj, dok je proizvodnja, prodaja i drugi vidovi stavljanja u promet krivično delo, ali kako nisu propisane kvanititativne „granice", u praksi je neizvesno da li će lice odgovarati krivično ili prekršajno. Od država u regionu, u Crnoj Gori, Sloveniji i Hrvatskoj posedovanje manje količine opojne droge za sopstvenu upotrebu je prekršaj za koji se može izreći

---

6 Z. Stojanović, (2016), *Komentar Krivičnog zakonika, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Službeni glasnik, Beograd, str. 763.

7 Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS" broj 64/17 i 15/21).

8 Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske („Sl. glasnik RS" broj 11/15 i 58/19).

9 V. Delibašić, (2019), Opojna droga, objekt radnje krivičnog dela ili lek, u: *Kazneno pravo i medicina*, ur: I. Stevanović, N. Vujičić, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 355.

novčana kazna.[10] U Republici Srbiji postoje predlozi da se neovlašćeno posedovanje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci za ličnu upotrebu propiše kao prekršaj (čime bi u potpunosti bile ispoštovane međunarodne obaveze, koje nameću obavezu kažnjavanja, ne precizirajući da li je to potrebno učiniti krivičnim ili prekršajnim zakonom), a ne kao krivično delo.[11]

Može se zaključiti da je rešenje zakonodavca u Republici Srpskoj u okvirima sve prisutnijeg trenda da se represivni pristup za pojedina dela vezana za zloupotrebu opojnih droga ublaži, tako što će se iz sfere krivičnopravne reakcije prebaciti u prekršajnopravnu ili dekriminalizacijom dela odnosno njegovom eliminacijom iz kaznenog zakonodavstva. Međutim, postavlja se pitanje da li je zakonsko rešenje u odnosu na prekršaj Konzumiranje opojne droge pravno tehnički korektno, odnosno, da li inkriminacija ispunjava uslove za adekvatnu primenu u praksi. S tim u vezi, potrebno je ukazati na obeležja navedenog prekršaja.

3. OBELEŽJA PREKRŠAJA KONZUMIRANJE OPOJNIH DROGA

Način propisivanja bića prekršaja nije samo pitanje koje se tiče teoretskih aspekata tehnike pisanja pravnih normi. Naprotiv, ovo pitanje ima izražen praktični aspekt jer samo precizne i jasne pravne norme mogu biti osnov pravilnog postupanja subjekata koji primenjuju pravo. Zakonodavac uvek mora imati na umu praktične konsekvence pravnih normi koje donosi jer jedino na taj način može obezbediti njihovu primenu u praksi. Svi propusti u definisanju pravnih pojmova, njihova nejasnoća ili neodređenost neminovno dovode do problema i neujednačene primene, o čemu će više reči biti u nastavku rada.

Članom 17 Zakona o javnom redu i miru Republike Srpske propisano je da „Ko konzumira opojnu drogu ili psihoaktivne supstance na javnom mjestu kazniće se novčanom kaznom od 700 KM do 1.700 KM“.

Radnja izvršenja prekršaja je konzumiranje opojne droge ili psihoaktivne supstance. Konzumiranje se može izvršiti na različite načine: ušmrkavanjem, intravenski, oralnim putem i tsl. Za postojanje prekršaja nužno je da je radnja izvršenja preduzeta na javnom mestu. Objekat radnje jeste opojna droga ili psihoaktivna supstanca. Opojna droga je svaka supstanca prirodnog ili sintetičkog porijekla, uključivši psihotropne supstance uvrštene u listu opojnih droga i psihotropnih supstanci.[12] Opojnim drogama smatraju se supstance prirodnog ili sintetičkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenja zdravlja ili da na drugi način ugroze ljudski integritet u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu.[13] Prema svojim

[10] V. Bajović, *op.cit.*, str. 528-531.
[11] V. Delibašić, *op.cit.*, str. 361.
[12] Član 3 stav 1 Zakona o proizvodnji i prometu opojnih droga (“Sl.glasnik RS” br.110/03 i 29/04).
[13] Z. Stojanović, *op.cit.*, str. 760.

farmakološkim i hemijskim svojstvima, ali i prema dejstvu na ljude koji ih koriste, opojne droge mogu da budu: 1) halucinogene, 2) depresorne, i 3) stimulativne.[14] Razmatrani prekršaj u zakonskom opisu nema posledicu. Prekršaji su uglavnom regulisani kao formalni (delatnosni) delikti, tj. delikti koji u svom opisu nemaju posledicu, odnosno kod kojih je inkriminisano samo preduzimanje radnje – činjenja ili nečinjenja. Retki su tzv. materijalni (posledični) prekršaji, a to su oni koji u svom biću sadrže odgovarajuću posledicu.[15]

Za analizu i razumevanje bitnih obeležja prekršaja potrebno je imati u vidu zakonske definicije javnog reda i mira, prekršaja protiv javnog reda i mira i javnog mesta.

3.1. Analiza osnovnih pojmova iz zakona o javnom redu i miru Republike Srpske

Zakonodavac je u članu 2 (Značenje izraza) definisao ključne pojmove koji su značajni za postojanje prekršaja iz Zakona o javnom redu i miru. Oni čine konstitutivne elemente bića mnogih prekršaja iz pomenutog Zakona, a od značaja su i za postojanje prekršaja Konzumiranje opojne droge. U pitanju su definicije javnog reda i mira, prekršaja protiv javnog reda i mira i javnog mesta.

Definišući javni red i mir zakonodavac navodi da javni red i mir, u smislu ovog zakona, jeste usklađeno stanje međusobnih odnosa građana nastalo njihovim ponašanjem na javnom mjestu i djelovanjem organa i službi u javnom životu radi obezbjeđivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana na ličnu bezbjednost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja, zaštitu ljudskog dostojanstva i prava maloljetnika i drugih lica. Prekršajima javnog reda i mira smatraju se: prekršaji protiv funkcionisanja državnih organa i javnih službi, prekršaji protiv interesa maloljetnika i drugih kategorija lica i ostali prekršaji javnog reda i mira koji su učinjeni na javnom mjestu.

Dakle, zakonodavac je u definiciji prekršaja protiv javnog reda i mira, između ostalog, precizno odredio da mesto izvršenja prekršaja određuje njegovu relevantnost sa aspekta primene Zakona. Na prvi pogled, moglo bi se zaključiti da samo prekršaji koji su učinjeni na javnom mestu ispunjavaju uslov da se mogu smatrati prekršajima protiv javnog reda i mira.

Međutim, kada se analiziraju bića pojedinih prekršaja u Zakonu o javnom redu i miru, lako se može konstatovati da oni mogu biti izvršeni i na drugom mestu, koje nije javno mesto, u smislu zakonske definicije. Na primer, za postojanje prekršaja iz člana 7 (Svađa, vika, vriska i nepristojno ponašanje),

[14] M. Škulić, (2020), Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci, u: *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M. Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 37.

[15] E. Ćorović, (2021), *Osnovi prekršajnog prava Crne Gore*, Fakultet pravnih nauka UDG Podgorica, Podgorica, str. 63.

člana 8 (Vrijeđanje), člana 11 (Ugrožavanje bezbjednosti prijetnjom napada na život, tijelo ili imovinu) nije nužno da je radnja izvršenja prekršaja preduzeta na mestu koje se u smislu zakonskih odredbi smatra javnim mestom. S druge strane, za postojanje prekršaja iz člana 9 (Vršenje fizioloških potreba i pokazivanje polnog organa), člana 13 (Kockanje), člana 15 (Uznemiravanje građana bukom) neophodno je da su radnje izvršenja preduzete na javnom mestu. Navedeno je vrlo lako uočiti jer u zakonskom opisu ovih prekršaja zakonodavac eksplicitno zahteva da su radnje preduzete na javnom mestu. Iz ovog razloga, a imajući u vidu da je zakonodavac za postojanje prekršaja Konzumiranje opojne droge izričito predvideo da radnja izvršenja prekršaja mora biti preduzeta na javnom mestu, potrebno je detaljno analizirati pojam javno mesto.

3.2. Pojam javnog mesta kao uslova za postojanje prekršaja konzumiranje opojne droge

U teoriji se pravi podela na apsolutna i relativna, kao i stalna i privremena javna mesta. Podela na apsolutna i relativna javna mesta vrši se zavisno od određenih uslova za pristup javnom mestu; kod apsolutnih javnih mesta ne traže se nikakvi uslovi za pristup neodređenog broja ljudi a kada su u pitanju relativna javna mesta pristup njima je dozvoljen za određen krug lica pod određenim uslovima. Podela na stalna i privremena javna mesta zasniva se na okolnosti da li to javno mesto, s obzirom na svoju namenu, uvek predstavlja javno mesto ili samo po potrebi, u određenom vremenu i određenim okolnostima.[16]

Zakonodavac u članu 2 stav 3 i 4 Zakona o javnom redu i miru navodi da javno mjesto, u smislu ovog zakona, jeste mjesto na kojem je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima bez uslova ili pod određenim uslovima, kao i prostorije državnog organa, privrednog društva, drugog pravnog lica i drugih mjesta kada je, usljed blizine ili izloženosti vidiku ili čujnosti, izvršenom radnjom došlo do uznemiravanja ili negodovanja građana. Javno mjesto, u smislu ovog zakona, jeste i svako drugo mjesto na kojem je počinjen prekršaj, a posljedica je nastupila na javnom mjestu.

Iz zakonske definicije proizilazi da postoje četiri vrste javnog mesta: 1. mesto na kojem je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima bez uslova; 2. mesto na kojem je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima pod određenim uslovima; 3. prostorije državnog organa, privrednog društva, drugog pravnog lica i drugih mjesta kada je, usljed blizine ili izloženosti vidiku ili čujnosti, izvršenom radnjom došlo do uznemiravanja ili negodovanja građana i 4. svako drugo mesto na kojem je počinjen prekršaj a posledica je nastupila na javnom mestu.

[16] Đ. Đorđević, (2015), *Prekršajno pravo sa osnovama privrednoprestupnog prava*, peto, izmenjeno i dopunjeno izdanje, Kriminalističko policijska akademija, Beograd, str. 101.

Pod mestima na kojima je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima bez uslova podrazumevaju se sva mesta koja su dostupna svim građanima, dakle, pojedinačno neodređenim licima. Bitno obeležje ovakvih mesta je element javnosti jer su ona po svojoj nameni i funkciji takva da su bez ikakvih uslova dostupna. Tu spadaju ulice, trgovi, parkovi, javni putevi, autobuska stajališta, parkovi, sredstva javnog prevoza, trgovinski centri, ugostiteljski objekti itd. U doktrini se ukazuje da su u pitanju apsolutna javna mesta s tim da su neka od ovih javnih mesta i po nameni i po funkciji permanentno apsolutna i otvorena (ulice, javni putevi i sl.) dok su druga po nameni i funkciji ograničeno apsolutna i otvorena (trgovinske i zanatske radnje, sredstva javnog prevoza i slično), što ima praktični i pravni značaj.[17] Na primer, sredstvo javnog prevoza kada se njime ne obavlja javni prevoz i nalazi se u garaži ne bi predstavljalo javno mesto, isto tako, ugostiteljski objekat i trgovinska radnja najčešće imaju svojstvo javnog mesta samo u radno vreme, mada postoje i određeni izuzeci.

Javno mesto je i mesto na kojem je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima pod određenim uslovima. Ti uslovi se najčešće odnose na dozvoljenost pristupa i svojstva koje mesto treba da ispuni da bi se smatralo javnim mestom. U pitanju su dopunski uslovi koji moraju da postoje u svakom konkretnom slučaju. U ovu kategoriju javnih mesta spadali bi sportski stadioni i dvorane u kojima se održavaju sportska takmičenja, sportske sale za treninge, bioskopske, koncertne i pozorišne dvorane itd. Primera radi, dopunski uslovi bi se u pogledu bioskopskih, koncertnih i pozorišnih dvorana ogledali u posedovanju ulaznice (dozvoljenost pristupa) i svojstvu ovih objekata - činjenici da je u njima predviđeno održavanje nekog događaja (projekcija filma, koncert, pozorišna predstava), a element javnosti se ispoljava u prisustvu publike ili gledalaca i tehničkog osoblja. Može se zaključiti da ova kategorija javnih mesta spada u latentna ili potencijalna javna mesta jer samo uz ispunjavanje određenih uslova ona poseduju element javnosti. Ukoliko ti uslovi ne bi bili ispunjeni, ova mesta ne bi bila javna mesta u smislu Zakona o javnom redu i miru. Ukazuje se da se za ova mesta može reći da su bez prisustva publike namenski javna mesta, a da prisustvo publike u njima im daje značaj funkcionalnih javnih mesta, koja su sa tim svojstvima relativna javna mesta. Dakle, ako se u bioskopskoj sali ne nalazi publika, onda sala kao mesto iako je po nameni javno mesto, funkcionalno u konkretnom slučaju to nije. Prisustvo publike kao element javnosti daje dotle namenskom javnom mestu nov kvalitet, ispoljen u svojstvu funkcionalnog javnog mesta, pa otuda u njenom prisustvu radnja izvršenja kvalifikuje se kao prekršaj izvršen na javnom mestu.[18]

Treća kategorija mesta koja se po slovu zakona mogu smatrati javnim mestom su prostorije državnog organa, privrednog društva, drugog pravnog lica i drugih mjesta kada je, usljed blizine ili izloženosti vidiku ili čujnosti,

[17] D. Vasiljević, (2005), *Osnovi prekršajnog prava sa zaštitom javnog reda i mira*, Viša škola unutrašnjih poslova, Zemun, str. 83.

[18] *Ibid*, str. 83, 84.

izvršenom radnjom došlo do uznemiravanja ili negodovanja građana. Nesporno je da prostorije državnog organa, privrednog društva i drugog pravnog lica, po svojoj nameni i funkcionalnosti predstavljaju javno mesto. Zakonodavac je ove vrste mesta eksplicitno predvideo kao javna mesta, što samim tim znači da je prekršaj učinjen na ovom mestu uvek izvršen na javnom mestu.

Utvrđivanje da li se određeno mesto može smatrati javnim mestom je daleko složeniji zadatak u slučaju kada mora biti ispunjeno više uslova: da je u pitanju drugo mesto (koje ne spada ni u jednu od kategorija koje je zakonodavac prethodno definisao), koje je u blizini ili je izloženo vidiku ili čujnosti (dakle, da može da se vidi šta se dešava na tom mestu ili da se čuje, sa drugog mesta) i da je izvršenom radnjom nastupila određena posledica – uznemirenje ili negodovanje građana. Zakonodavac zahteva kumulativno postojanje pobrojanih uslova. Celishodnije rešenje je bilo propisati alternativno postojanje jednog od pomenuta dva uslova: dostupnost mesta vidiku ili čujnosti ili nastupanje navedene posledice. Ovo iz razloga što pojedini prekršaji nemaju posledicu u zakonskom opisu i učinjeni su samim preduzimanjem radnje izvršenja.[19] Zahtevanje navedene posledice, s druge strane, podrazumeva utvrđivanje da je do nje zaista i došlo i identifikaciju lica koja su negodovala ili se uznemirila. Na ovaj način zakonodavac je nepotrebno otežao uslove da se navedena mesta mogu smatrati javnim mestom, o čemu će više reči biti u nastavku.

Naposletku, pod četvrtom kategorijom javnih mesta zakonodavac podrazumeva svako drugo mesto na kojem je počinjen prekršaj a posledica je nastupila na javnom mestu. Pod svakim drugim mestom treba podrazumevati ona mesta koja po zakonskoj definiciji ne spadaju u javna mesta. Ukoliko kao primer uzmemo stan ili kuću kao takvo mesto, radnja izvršenja prekršaja Upotreba pirotehničkih sredstava iz člana 14 Zakona o javnom redu i miru može biti bacanje petardi ili sličnih pirotehničkih sredstava iz stana ili kuće, koje eksplodiraju na ulici, pri čemu je posledica prekršaja (uznemirenost građana) nastupila kod prolaznika na ulici koji su se tu zatekli. Međutim, ovakvom definisanju javnog mesta može se uputiti identičan prigovor kao i u prethodnom slučaju, tj. u pogledu onih prekršaja koji nemaju posledicu.

Utemeljena su shvatanja da u slučaju kada je prekršaj izvršen na mestu koje je dostupno pogledu ili čujnosti sa javnog mesta (balkoni, dvorišta i sl.) element javnosti je sam po sebi utvrđen ukoliko iz podnetog zahteva za

[19] Primera radi, prekršaji iz člana 9 (Vršenje fizioloških potreba i pokazivanje polnog organa), člana 10 (Neovlašćeno prikupljanje dobrovoljnih priloga), člana 13 (Kockanje), člana 16 (Neovlašćena upotreba oružja), člana 19 (Prostitucija) su prekršaji koji u zakonskom opisu nemaju posledicu. S druge strane, kod prekršaja iz člana 7 (Svađa, vika, vriska i nepristojno ponašanje) posledica se ispoljava u narušavanju javnog reda i mira, kod prekršaja iz člana 8 (Vrijeđanje) posledica je izazivanje osećaja fizičke ugroženosti ili uznemirenosti građana, dok se kod prekršaja iz člana 11 (Ugrožavanje bezbjednosti prijetnjom napada na život, tijelo ili imovinu) posledica se manifestuje u ugrožavanju bezbednosti ili izazivanju osećanja ugroženosti) itd.

pokretanje prekršajnog postupka i kasnije izvedenih dokaza nesporno proizilazi da je protivpravno ponašanje izvršeno na mestu s kojeg je neko (lica na javnom mestu) mogao da čuje ili da vidi protivpravno ponašanje. Ukoliko je prekršaj izvršen na mestu koje nije javno, npr. u stanu ili kući, podnosilac zahteva je dužan da u zahtevu navede da se svađa ili galama iz zatvorenog prostora ili stana čula napolju ili da su npr. prozori bili otvoreni pa se nasilje videlo s ulice, što znači da zahtevom treba obuhvatiti i posledicu koja je nastupila na javnom mestu da bi okrivljeni mogao da bude oglašen odgovornim za prekršaje iz ovog zakona.[20]

4. ODNOS ZAKONSKOG ODREĐENJA POJMA JAVNO MESTO I RADNJE IZVRŠENJA PREKRŠAJA KONZUMIRANJE OPOJNE DROGE

Iz navedene analize pojma javno mesto, onako kako je definisan u Zakonu o javnom redu i miru Republike Srpske, proizilazi da se u praksi kao najspornije pitanje može pojaviti određenje mesta izvršenja, a što predstavlja konstitutivni element bića razmatranog prekršaja. S tim u vezi, razmotrićemo moguće slučajeve u kojima od mesta gde učinilac konzumira opojnu drogu ili psihoaktivnu supstancu zavisi postojanje prekršaja, polazeći od podele na četiri vrste javnog mesta na koju je već ukazano.

Što se tiče mesta na kojima je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima bez uslova, konzumiranje opojne droge ili psihoaktivnih supstanci na ovim mestima bez ikakve sumnje predstavlja prekršaj. Na primer, ukoliko bi učinilac preduzeo navedene radnje na ulici, autobuskom stajalištu, parku, u ugostiteljskom objektu itd. Međutim, ukoliko javno mesto nije dostupno u određeno vreme, (ograničeno apsolutno otvorena javna mesta) konzimiranje opojne droge ili psihoaktivne supstance na takvom mestu ne bi predstavljalo prekršaj. To bi bio slučaj kada učinilac preduzima radnju izvršenja u autobusu koji se nalazi parkiran u garaži i sa kojim se u tom trenutku ne obavlja javni prevoz ili u ugostiteljskom objektu u vreme kada ne radi i u kojem se niko ne nalazi. S druge strane, ukoliko bi konzumiranje opojne droge ili psihoaktivnih supstanci bilo izvršeno u vreme kada ugostititeljski objekat ne radi, ali se u objektu nalaze druga lica, tada bi postojao element javnosti koji se ogleda upravo u prisustvu drugih lica, pa bi prekršaj postojao.

Kada govorimo o kategoriji latentnih, odnosno potencijalnih javnih mesta (relativna javna mesta), a to su mesta na kojima je slobodan pristup pojedinačno neodređenim licima pod određenim uslovima, prekršaj postoji samo u slučaju da su ispunjeni dopunski uslovi koji takva mesta kategorišu kao javna. U bioskopskoj sali u kojoj se nalaze gledaoci konzimiranje opojne droge ili psihoaktivnih supstanci jeste prekršaj, ali ukoliko se učinilac nalazi sam u

[20] M. Tukar, (2019), *Komentar Zakona o javnom redu i miru,drugo dopunjeno izdanje*, Službeni glasnik, Beograd, str. 26, 27.

bioskopskoj sali, u vreme kada nije predviđena projekcija filma, tada prekršaja ne bi bilo. Zanimljivo je razmotriti situaciju kada je učinilac zatečen u bioskopskoj sali u trenutku ulaska gledalaca, dok konzumira opojnu drogu ili psihoaktivnu supstancu. Tada prekršaj postoji, ali ukoliko gledaoci zateknu učinioca sa posledicama korišćenja narkotika, dakle, nakon preduzete radnje izvršenja, prekršaj ne bi postojao jer je u vreme izvršenja prekršaja učinilac preduzeo radnju izvršenja na mestu koje u tom trenutku nije ispunjavalo uslove da bi se moglo smatrati javnim mestom.

Sledeća kategorija javnih mesta gde nesporno konzimiranje opojne droge ili psihoaktivnih supstanci predstavlja prekršaj jesu prostorije državnog organa, privrednog društva i drugog pravnog lica, koja, kako je već istaknuto, po svojoj nameni i funkcionalnosti predstavljaju javna mesta. S obzirom na jasnu intenciju zakonodavca koji je ove vrste mesta jasno opredelio kao javna, prekršaj bi postojao uvek kada je izvršen na nekom od ovih mesta, bez obzira da li pored učinioca ima prisutnih drugih lica i da li je prekršaj učinjen u radno vreme ili posle radnog vremena.

Kao sporno u praksi može se pojaviti pitanje tzv. drugih mesta, koja se uz ispunjenje predviđenih uslova mogu smatrati javnim mestom. Radi se o mestu koje ne spada u prethodno pobrojana, dostupno je vidiku ili čujnosti uz uslov da je izvršenom radnjom došlo do uznemirenja ili negodovanja građana. U takvo mesto bi spadalo dvorište koje je po svojoj lokaciji dostupno vidiku sa drugog mesta, na primer ulice ili iz stanova obližnje zgrade, stan ili kuća u situaciji kada učinilac pored otvorenog prozora ili na terasi, koji su vidljivi sa ulice, preduzima radnju izvršenja. U ovim slučajevima, lice koje konzumira opojnu drogu ili psihoaktivnu supstancu mogući je učinilac prekršaja[21] samo ukoliko je uočen od strane drugih lica pri činjenju prekršaja i ako je kod drugih lica došlo do uznemirenja ili negodovanja, koje uslove kumulativno propisuje Zakon o javnom redu i miru. Radnja izvršenja prekršaja je konzumiranje opojne droge ili psihoaktivne supstance, koje se može vršiti na različite načine (npr. ušmrkivanjem, intravenski, pijenjem tableta itd.) i kao takva je podobna da kod drugih osoba, koje su videle učinioca, izazove uznemirenost odnosno negodovanje. Ukoliko mesto nije dostupno vidiku, ali jeste čujnosti (stan ili kuća) prekršaj bi hipotetički postojao samo u slučaju da učinilac glasno verbalizuje svoje radnje ili na drugi način zvučnim putem nedvosmisleno pokazuje da u tom trenutku konzumira opojnu drogu ili psihoaktivnu supstancu, što su druga lica čula i kod njih je izazvano uznemirenje ili negodovanje.

Iz sprovedene analize uslova za postojanje predmetnog prekršaja možemo uočiti anomalije rešenja zakonodavca koji propisuje kumulativno ispunjenje dodatnih uslova koje jedno mesto kategorišu kao javno: dostupnost vidiku ili čujnosti usled blizine ili izloženosti i da je radnjom izvršenja došlo do uznemirenja ili negodovanja građana. Optimalnije rešenje je bilo propisati alternativno ispunjenje jednog od dva navedena uslova, kao što je već ukazano.

[21] Odgovornost učinioca utvrđuje se u prekršajnom postupku.

Tačnije, u odnosu na razmatrani prekršaj a imajući u vidu njegova zakonska obeležja, ispravno je i dovoljno zahtevati postojanje samo prvog uslova – da je mesto usled blizine ili izloženosti dostupno vidiku ili čujnosti sa drugog mesta.[22]

Postojećim rešenjem zakonodavac je za ovaj i druge prekršaje iz Zakona o javnom redu i miru koji u svom biću ne sadrže posledicu, ali za koje je uslov da su izvršeni na javnom mestu, faktički predvideo nužnost postojanja posledice koja ne proizilazi iz bića prekršaja, već iz definicije javnog mesta koje je uslov za postojanje tih prekršaja. U konkretnom slučaju, zakonodavac za postojanje prekršaja Konzumiranje opojne droge ne propisuje posledicu, ali zato zahteva da je mesto izvršenja usled blizine ili izloženosti dostupno vidiku ili čujnosti (što bi bio dovoljan uslov i tu je zakonodavac trebao da se zaustavi) i da je radnjom izvršenja došlo do uznemirenja ili negodovanja građana, što znači da je nastupila određena posledica. Očigledna je kontradiktornost zakonodavca koji je previdео da se posledica prekršaja može propisati samo u zakonskom opisu prekršaja. Na ovaj način se dolazi do apsurdne situacije: da bi prekršaj, koji ne sadrži posledicu u zakonskom opisu, postojao, on mora biti izvršen na mestu koje se samo uz kumulativno ispunjene uslove može smatrati javnim mestom, pri čemu je nužan uslov da radnja izvršenja prouzrokuje posledicu po treća lica – njihovo uznemirenje ili negodovanje. Svakako da ovo nije opravdano, zbog čega se u sudskoj praksi strogo mora voditi računa o zakonskim obeležjima prekršaja i ne smeju se određena pravno-tehnički nedopuštena rešenja primenjivati na štetu okrivljenog. Bolje rešenje je bilo propisati da se uslov da je radnjom izvršenja došlo do uznemirenja ili negodovanja građana odnosi samo na prekršaje koji u svom biću već sadrže posledicu čije nastupanje je nužno za ostvarivanje zakonskih obeležja prekršaja.

Takođe, u kontekstu napred iznetog, sporno je da li prekršaj konzumiranja opojne droge ili psihoaktivne supstance može biti učinjen na svakom drugom mestu uz uslov da je posledica nastupila na javnom mestu. Ovo iz razloga na koji je već ukazano - prekršaj nema posledicu u klasičnom, prekršajnopravnom smislu jer se biće prekršaja iscrpljuje u samoj radnji izvršenja. Postavlja se pitanje koja posledica treba da nastupi na javnom mestu, kada nju zakonodavac ne predviđa u biću prekršaja. Zato smo mišljenja da u

[22] Takvo rešenje postoji u važećem Zakonu o javnom redu i miru Republike Srbije u kojem je u članu 3 stav 2 propisano: "Smatraće se da je prekršaj ili krivično delo iz ovog zakona izvršeno na javnom mestu i kad je radnja izvršenja na mestu koje se u smislu stava 1 tačka 2 ovog člana ne smatra javnim mestom, ako je to mesto dostupno pogledu ili čujnosti sa javnog mesta ili je posledica nastupila na javnom mestu." Ovakav pristup je bolji i primenljiviji u praksi i on bi se uspešno mogao primeniti na sporne slučajeve koje razmatramo u radu. Tada bi analizirani prekršaj postojao kada je mesto izvršenja dostupno pogledu ili čujnosti sa javnog mesta i ne bi bilo potrebe propisivati dodatni uslov u pogledu radnje izvršenja koja mora da izazove uznemirenje ili negodovanje građana. I sa aspekta dokazivanja prekršaja ovo je bolje rešenje.

ovom slučaju prekršaj ne postoji, a da ova kategorija javnih mesta jeste uslov za postojanje posledičnih prekršaja, dakle, prekršaja iz čijeg zakonskog opisa proizilazi da imaju posledicu, kao što je već pomenuti prekršaj Upotreba pirotehničkih sredstava iz člana 14 Zakona o javnom redu i miru.

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iz navedenog proizilazi da je zakonodavac u Republici Srpskoj konzumiranje opojnih droga predvideo kao kazneno delo, tj. prekršaj, samo u situacijama kada je ispunjen element javnosti, odnosno, kada je radnja izvršenja preduzeta na javnom mestu ili mestu koje se shodno zakonskim definicijama može smatrati javnim mestom. Konzumiranje opojne droge bez elementa javnosti je dozvoljeno i nije pravno sankcionisano. U slučajevima kada lice konzumira opojnu drogu u svom stanu ili kući a nisu ispunjeni uslovi da se ovi objekti mogu smatrati javnim mestom, tada ne postoji prekršaj. Ista je situacija i u pogledu drugih mesta koja se ne mogu smatrati javnim mestom, a o čemu je diskutovano u ovom radu, a ukazano je i na anomalije zakonskog rešenja i njegovu neprimenljivost u određenim situacijama u odnosu na analizirani prekršaj. Element javnosti je ključni element koji konzumiranju opojnih droga ili psihoaktivnih supstanci daje protivpravnost i iz sfere dozvoljene radnje prelazi u nedozvoljeno ponašanje koje država sankcioniše.

Pretpostavka je da je ovakav pristup zakonodavca u Republici Srpskoj iniciran namerom da se konzumiranje opojne droge ili psihoaktivne supstance u ličnoj sferi, privatno, ostavi kao nesankcionisano. Pri tome naravno ne treba smetnuti s uma da je krivičnopravna reakcija države u pogledu ostalih nedozvoljenih radnji vezanih za opojne droge vrlo jasna i konkretna, utemeljena u pomenutim krivičnim delima iz člana 207 i člana 208 Krivičnog zakonika. Ali samo konzimiranje opojne droge, ukoliko nije izvršeno na javnom mestu, pravno je nekažnjivo. Da je zakonodavac hteo da ovu radnju pravno sankcioniše, vrlo jednostavno je to mogao učiniti nepropisivanjem uslova da je konzumiranje opojne droge izvršeno na javnom mestu. Kao i kod drugih inkriminacija iz Zakona o javnom redu i miru na koje je ukazano u radu, tada bi radnja konzumiranja opojne droge bila kažnjiva bez obzira na mesto na kojem je preduzeta. Ovako, zakonodavac je verovatno svesno prihvatio moderne tendencije u kaznenoj politici i uporednom pravu pa je pojedincu ostavio pravo na slobodan izbor i pravno nesankcionisano konzumiranje opojne droge ili psihoaktivnih supstanci, namećući mu samo jedan zahtev – da to ne čini na javnom mestu. Situacije i kada više lica konzumiraju opojne droge u mestu koje nije javno mesto (na primer u kući, stanu, drugoj prostoriji ili objektu koji ne ispunjavaju uslove da se mogu smatrati javnim mestom) ostaju van domašaja kaznene reakcije države. Da li je ovakvo rešenje opravdano ili ne, te da li će se njime rešavati sve prisutniji problem narkomanije, pogotovu kod mladih, ostaje da se vidi. Borba sa narkomanijom nikako se ne može oslanjati samo na kaznenu represiju ispoljenu kroz krivično i prekršajno zakonodavstvo.

Dosadašnja iskustva su već pokazala da bez sveobuhvatne akcije na širem društvenom planu, uz učešće različitih socijalnih činilaca, iskorenjivanje tako ozbiljnog problema kakav je narkomanija, ne može biti uspešno. Zato je jedini ispravan put, pored adekvatne represije kroz kazneno pravo, veliko ulaganje u prevenciju i stvaranje društveno socijalnog miljea u kojem će borba sa ovim modernim zlom biti uspešna.

Literatura

Bajović, V. (2017). Zloupotreba opojnih droga i legitimnost krivičnopravne zaštite, *Crimen* br. 3/2017

Vasiljević, D. (2005). *Osnovi prekršajnog prava sa zaštitom javnog reda i mira*, Viša škola unutrašnjih poslova, Zemun

Delibašić, V. (2019). Opojna droga, objekt radnje krivičnog dela ili lek, u: *Kazneno pravo i medicina*, ur: I. Stevanović, N. Vujičić, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Đorđević, Đ. (2015). *Prekršajno pravo sa osnovama privrednoprestupnog prava, peto, izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Kriminalističko policijska akademija, Beograd

Đorđević, Đ. (2020). Kaznena politika za krivična dela zloupotrebe opojnih droga, u: *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M.Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Radovanović, I. (2021), *Zloupotreba droge – adolescenti u Beogradu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Simović, M.N., Spremo, M. (2020). Misuse of psychoactive substances and criminal reactions in Bosnia and Hercegovina, u: *Droga i narkomanija, pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M. Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

Stojanović, Z. (2016). *Komentar Krivičnog zakonika, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Službeni glasnik, Beograd

Tukar, M. (2019). *Komentar Zakona o javnom redu i miru, drugo dopunjeno izdanje*, Službeni glasnik, Beograd

Ćorović, E. (2021). *Osnovi prekršajnog prava Crne Gore*, Fakultet pravnih nauka UDG Podgorica

Škulić, M. (2020). Osnovne krivičnopravne konsekvence upotrebe zabranjenih psihoaktivnih supstanci, u: *Droga i narkomanija: pravni, kriminološki, sociološki i medicinski problemi*, ur: M.Milićević, I. Stevanović, Međunarodni naučni tematski skup, Palić, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

PRAVNI PROPISI:

Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske („Sl. glasnik RS“ broj 11/15 i 58/19).

Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS“ broj 64/17 i 15/21).

Zakon o proizvodnji i prometu opojnih droga (“Sl.glasnik RS” br.110/03 i 29/04).

MISDEMEANOR LAW REACTION TO DRUG ADDICTION IN THE REPUBLIC OF SRPSKA - MISDEMEANOR CONSUMING NARCOTIC DRUGS FROM THE LAW ON PUBLIC ORDER AND PEACE

Abstract: *In the paper, the author deals with the analysis of the misdemeanor Consuming narcotic drugs from the Law on Public Order and Peace of the Republic of Srpska. After the introductory considerations where the types and justification of the penal law reaction to drug addiction are pointed out, a brief comparative law presentation of the misdemeanor law reaction to drug addiction is given. In the main part of the work, the author discusses the features of the misdemeanor in question, where the basic terms from the Law on Public Order and Peace are processed, with a special emphasis on the public place, as a necessary condition for the existence of the misdemeanor. The relationship between the legal definition of the term public place and the act of committing a misdemeanor was also pointed out, as well as certain legal anomalies that can cause problems in practice. In conclusion, the author makes an observation that only penal law repression cannot give the expected results in the fight against drug addiction, and that a coordinated action of all relevant social factors is needed with the aim of preventing illegal behavior.*

Key words: *drug addiction, consuming of narcotic drugs, public place, misdemeanor against public order and peace*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.57(082)

МЕЂУНАРОДНА научно - стручна конференција Нарко криминалитет : превенција и репресија (14 ; 2023 ; Вишеград)
Narko kriminalitet : prevencija i represija : [zbornik radova] / Četrnaesta Međunarodna naučno - stručna konferencija, Višegrad, 21. april 2023. godine ; urednici Miodrag N. Simović, Stanko Bejatović. - Beograd : Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu ; Banja Luka : Istraživački centar, 2023 (Banja Luka : Markos Studio&Design). - 273 стр. : граф. прикази, табеле ; 25 cm

Тираж 70. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Abstract.

ISBN 978-99976-914-7-7 (Истраживачки центар)

COBISS.RS-ID 138176513